INTPOLSEC ULUSLARARASI GÜVENLİK KONGRESİ
INTERNATIONAL SECURITY CONGRESS 2025

GEÇMİŞİN GÖLGESİ, GELECEĞİN TEHDİTLERİ: GÜVENLİĞİN SINIRLARI VE GÜVENLİK ÇALIŞMALARI

TAM METİN KİTABI
FULL TEXT BOOK

DERLEYENLER/EDITORS
FİKRET BİRDİŞLİ-FATİH TEKİN-BEZEN B. COŞKUN-M.CÜNEYT ÖZŞAHİN

ISBN 978-625-94193-5-0

intpolsec PUBLISHING

ULUSLARARASI POLİTİKA VE GÜVENLİK ÇALIŞMALARI DERNEĞİ YAYINIDIR
PUBLICATION OF THE INTERNATIONAL POLICY AND SECURITY STUDIES ASSOCIATION

INTPOLSEC
ULUSLARARASI GÜVENLİK KONGRESİ 2025
International Security Congress 2025

GEÇMİŞİN GÖLGESİ, GELECEĞİN TEHDİTLERİ: GÜVENLİĞİN SINIRLARI VE GÜVENLİK ÇALIŞMALARI

SHADOW OF THE PAST, THREATS OF THE FUTURE: LIMITS OF SECURITY AND SECURITY STUDIES

TAM METİN KİTABI

FULL TEXT BOOK

ISBN 978-625-94193-5-0

Derleyenler/Editors

Fikret Birdişli
Fatih Tekin
Bezen Balamir Coşkun
M. Cüneyt Özşahin

INTPOLSEC
Publishing

Bu kongre Uluslararası Politika ve Güvenlik Çalışmaları Derneği (INTPOLSEC) tarafından 15-16 Mayıs 2025 tarihlerinde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinin ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir.

INTPOLSEC Uluslararası Güvenlik Kongresi 2025 Tam Metin Kitabı, Geçmişin Gölgesi, Geleceğin Tehditleri: Güvenliğin Sınırları ve Güvenlik Çalışmaları

Derleyenler: Fikret Birdişli-Fatih Tekin-Bezen Balamir Coşkun-M. Cüneyt Özşahin

Uluslararası Politika ve Güvenlik Çalışmaları Derneği Yayınları
INTPOLSEC Publishing
Yayınevi Sertifika No:49567

ISBN 978-625-94193-5-0

1. Baskı, Malatya, Ağustos 2025

Uluslararası Politika ve Güvenlik Çalışmaları Derneği (INTPOLSEC)
Adres: Yeni Hamam Mh. Hendek Sk. Zafer İşhanı Battalgazi, Malatya/Türkiye
www.intpolsec.org
info@intpolsec.org

Yayına Hazırlayanlar:
F.Birdişli-Fatih Tekin-B. Coşkun-M.C. Özşahin-

Kapak Tasarım: INTPOLSEC Publishing
Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: INTPOLSEC Publishing

Names: Fikret Birdişli, compiler/ Bezen Balamir Coşkun, compiler/ M. Cüneyt Özşahin, compiler/ Fatih Tekin, compiler
Title: Geçmişin Gölgesi, Geleceğin Tehditleri: Güvenliğin Sınırları ve Güvenlik Çalışmaları **,** INTPOLSEC Dördüncü Uluslararası Güvenlik Kongresi 2025, Tam Metin Kitabı/Derleyenler: Fikret Birdişli, Fatih Tekin, Bezen Balamir Coşkun, M. Cüneyt Özşahin.
Description: Uluslararası Politika ve Güvenlik Çalışmaları Derneği Yayınları, 2025
Series: INTPOLSEC Congress 4
Subject: Security Studies/ International Politics/Foreign Policy
Classification: LCC: AS, H

INTPOLSEC PUBLISHING
YAYINEVİ SERTİFİKA NO:49567

INTPOLSEC
Publishing

Adres: Yeni Hamam Mh. Hendek Sk.Zafer İşhanı Battalgazi,Malatya/Türkiye
www.intpolsec.org
info@intpolsec.org

INTPOLSEC
4. Uluslararası Güvenlik Kongresi

Geçmişin Gölgesi, Geleceğin Tehditleri: Güvenliğin Sınırları ve Güvenlik Çalışmaları

15-16 Mayıs 2025

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türkiye

- İklim değişikliği, küresel ısınma, çevre felaketleri, susuzluk, okyanuslarda plastik atık adaları;
- Hayatımızın her köşesinde karşımıza çıkan yapay zeka, robotlar, insansız hava araçları;
- Siber saldırılar, insansız hava aracı ve benzeri yeni teknoloji silahlar, yeniden alevlenen nükleer savaş riski;
- Pandemi, açlık ve ekonomik krizlerle boğuşan halklar;
- Savaşlardan, kuraklıktan, açlıktan ve fakirlikten kaçan dünyanın bir ucuna göç etmeyi göze alan milyonlar…

Bunlar neredeyse her gün karşımıza çıkan, doğrudan veya dolaylı olarak hayatlarımızı etkileyen güvenlik tehditleri. Günümüz güvenlik ortamına baktığımızda dünyanın bir ucunda olanların gezegenimizde yaşayan tüm bireyleri etkilediği yadsınamayacak bir gerçek. Dolayısıyla eski ve yeni güvenlik tehditlerinin bir araya gelerek katlandığı günümüz güvenlik ortamında, bu hızlı devinim üzerine düşünmek için güvenlik alanında çalışmalar yapan uzmanlar ve akademisyenler olarak 15 - 16 Mayıs 2025 tarihlerinde Çanakkale′de bir araya geleceğiz. Kongre programı Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Biga İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümleri tarafından düzenlenmektedir. Aşağıda sunulan kavram ve temalar çerçevesinde farklı disiplinlerden siz değerli katılımcıları dördüncüsü düzenlenecek olan INTPOLSEC Uluslararası Güvenlik Kongresi′ne katkıda bulunmaya davet ediyoruz.

Kongre Temaları

İklim değişiyor, peki ya güvenlik çalışmaları?
Popülizm güvenlik bağı
Önce kadınlar ve çocuklar: Kimin güvenliği? İnsan güvenliği, toplumsal güvenlik ve ulusal güvenlik
Sınır ötesi güvenlik tehditleri
Dünya yeterli değil: Uzay rekabeti, yapay zeka ve siber güvenlik
Yeni Teknolojiler ve Drone Savaşları
Yerel sorunlara küresel çözümler
Ekonomik güvenlik
Sağlık güvenliği ve pandemiler Kitle
İmha Silahlarının Geri Dönüşü

INTPOLSEC

4th International Security Congress

Shadows of the Past, Threats of the Future: Limits of Security and Security Studies

15 - 16 May 2025

Çanakkale Onsekiz Mart University, Türkiye

- Climate change, global warming, environmental disasters, drought, and islands of plastic waste in the oceans
- Artificial intelligence that we encounter in every corner of our lives, such as robots and unmanned aerial vehicles.
- Cyber-attacks, drones, and other new technological weapons, and the risk of a renewed nuclear war
- People struggling with pandemics, hunger, and economic crises;
- Millions of people who are migrating to the other side of the world to escape wars, drought, hunger, and poverty...

These are security threats we face almost daily, directly or indirectly affecting our lives. When we look at today's security environment, it is clear that what happens on one side of the world affects all individuals living on our planet. Therefore, in today's security environment, where old and new security threats come together and multiply, we will convene in Çanakkale on May 15 - 16, 2025, as experts and academics working in the field of security to reflect on this rapid movement. The congress program is co-organized by Canakkale Onsekiz Mart University Faculty of Political Sciences and Biga Faculty of Economics and Administrative Sciences International Relations Departments. Within the framework of the concepts and themes presented below, we invite you, esteemed participants from different disciplines, to contribute to the 4th INTPOLSEC International Security Congress.

Congress Themes

The climate is changing, what about security studies?
Populism security nexus
First, women and children: Whose security? Human security, societal security, national security
Transboundary security threats
The world is not enough: Space competition, AI & cyber security
New Technologies and Drone Wars
Global responses to local problems
Economic security
Health security and pandemics
Return of Weapons of Mass Destruction

DÜZENLEME KURULU/ORGANIZING COMMITTEE

Kongre Başkanları/Congress Chaırs

Assoc. Prof. Dr. Bezen Balamir Coşkun	TED University/Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Cemre Pekcan	Çanakkale Onsekiz Mart University/Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Ayşe Gülce Uygun	Çanakkale Onsekiz Mart University/Türkiye

Düzenleme Kurulu Üyeleri/Organizing Committee

Prof. Dr. Fikret Birdişli	İnönü University/Türkiye
Prof. Dr. Veli Yılancı	Çanakkale Onsekiz Mart University/Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Çağrı Emin Demirbaş	Çanakkale Onsekiz Mart University
Assoc. Dr. Şerife Özkan Nesimoğlu	Karatay University/Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Filiz Çoban Oran	Çanakkale Onsekiz Mart University/Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mustafa Cüneyt Özşahin	Necmettin Erbakan University/Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Çiğdem Pekar	Çanakkale Onsekiz Mart University/Türkiye
Dr. Ögr. Üyesi Belma Engin Güder	Çanakkale Onsekiz Mart University/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk Karaman	Çanakkale Onsekiz Mart University/Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Zekiye Nazlı Kansu	Çanakkale Onsekiz Mart University/Türkiye
Dr. Ögr. Üyesi Muhammet Fatih Özkan	Çanakkale Onsekiz Mart University/Türkiye
Dr. Kartal Batuhan Olkan	Çanakkale Onsekiz Mart University/Türkiye
Arş. Gör. Dr. Fatih Tekin	İnönü University/Türkiye
Dr. İbrahim Kürşat Tuna	Çanakkale Onsekiz Mart University/Türkiye
Araş. Gör. Selman Sağlam	Çanakkale Onsekiz Mart University/Türkiye
Araş. Gör. Merve MERT Sarıtaş	Çanakkale Onsekiz Mart University/Türkiye
Arş. Gör. Dr. Murat Çağrı Tuna	Çanakkale Onsekiz Mart University/Türkiye
Arş. Gör. Dr. Tuğçe Yıldız Üzelgün	Çanakkale Onsekiz Mart University/Türkiye

Danışma Kurulu/Advisory Committee

Prof. Dr. Murat Cemrek	Necmettin Erbakan University/Türkiye
Prof Dr. Levent Dalyancı	Çanakkale Onsekiz Mart University/Türkiye
Prof. Dr. Ahmet Karadağ	İnönü University/Türkiye
Prof. Dr. Soner Karagül	Çanakkale Onsekiz Mart University/Türkiye
Prof. Dr. Arshi Khan	Aligarh Muslim University /India
Prof. Dr. Yaşar Sarı	Ibn Haldun University/Türkiye
Prof. Dr. Gökhan Tunçel	İnönü University/Türkiye
Prof. Dr. Nazan Yelkikalan	Çanakkale Onsekiz Mart University/Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Arif Bağbaşlıoğlu	İzmir Demokrasi University/Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mustafa Turgut Demirtepe	Çanakkale Onsekiz Mart University/Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Emin Erendor	Adana Alpaslan Türkeş Science and Technology University/Türkiye

Bilim Kurulu ve Hakem Heyeti / Scientific Board and Reviewers

Prof. Dr. Sinem Açıkmeşe	Kadir Has University/Türkiye
Prof. Dr. Bülent Açma	Anadolu University/Türkiye
Prof. Dr. Harun Arıkan	Çukurova University/Türkiye
Prof. Dr. Davud Ateş	Selçuk University/Türkiye
Prof. Dr. Hüseyin Altay	İnönü University/Türkiye
Prof. Dr. A.Aslıhan Çelenk	Adana A.Türkeş Bilim ve Teknoloji University/Türkiye
Prof. Dr. Hasret Çomak	İstanbul Kent University/Türkiye
Prof. Dr. Birgül Demirtaş	TED University/Türkiye
Prof. Dr. Cengiz Dinç	Osmangazi University/Türkiye
Prof. Dr. Nejat Doğan	Anadolu University/Türkiye

Prof. Dr. Akhtem Dzhelilov	Regional Academy of Management/Kazakhstan & V.I. Vernadsky Crimean Federal University
Prof. Dr. Mansoureh Ebrahimi	Akademi Tamadun Islam/ Malesia
Prof. Dr. Ertan Efegil	Sakarya University/Türkiye
Prof. Dr. Ayman Zain Hayajneh	Yarmouk University/JORDAN
Prof. Dr. Bilal Karabulut	Ankara Hacı Bayram Veli University/Türkiye
Prof. Dr. Janos Kemeny	John Lukacs lnstitute for Startegy and Politics
Prof. Dr. Birol Mercan	Necmettin Erbakan University/Türkiye
Prof. Dr. Shoirakhon Nurdinova	Institute for Development of Social Protection
Prof. Dr. Tarık Oğuzlu	Istanbul Aydın University/Türkiye
Prof. Dr. Şevket Ovalı	Dokuz Eylül Üniversitesi/Türkiye
Prof. Dr. Barış Özdal	Uludağ University/Türkiye
Prof. Dr. Igbalur Rehman	Aligarh Muslim University/INDIA
Prof. Dr. Ahmet Şahbaz	Necmettin Erbakan University/Türkiye
Prof. Dr. Shefik SHEHU	University of Tetovo/Northern Macedonia
Prof. Dr. Akbota Zholdasbekova	L. N. Gumilyov Eurasian National University/Kazakhstan
Assoc. Prof. Dr. Deine Abdelkadir	University of Massachusetts Lowell/USA
Assoc. Prof. Dr. Osman Ağır	İnönü University/Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Faisal Ahmed	FORE School of Management, INDIA
Assoc. Prof. Dr. Hamid E. Ali	The American University of Cairo/EGYPT
Assoc. Prof. Dr. Sanem Atvur	Akdeniz University/Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Katerina Dolacura	London School of Economics, London/UK
Assoc. Prof. Dr. Zülfikar Aytaç Kişman	Fırat University/Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Abdulfattah Mohammad	Ministry of State for Foreign Affairs/Qatar

Assoc. Prof. Dr. Debasish Nandy	Kazi Nazrul University, W.Bengal/India
Assoc. Prof. Dr. Buket Önal	Kocaeli University /Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Fatma Anıl Öztop	Kocaeli University/Türkiye
Assoc. Prof. Dr. İnan Rüma	Bilgi University/Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Gökhan Sarı	Penta Group/Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Yusuf Sayın	Necmettin Erbakan University/Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Murat Sezik	İnönü University/Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Bülent Şener	Karadeniz Teknik University/Türkiye
Assoc. Prof. Dr. Anar Valiyev	ADA University/Azerbaijan
Assist. Prof. Dr. Zhukovskii Andrey Dmitrievich	Financial University /Russia
Assist. Prof. Dr. Federico Donelli	University of Trieste, Trieste/Italy
Assist. Prof. Dr. Raymond Kwun Sun Lau	North South University/Bangladesh
Assist. Prof. Dr. Masom Jan Masomy	Afghanistan Academy of Science/Afghanistan
Assist. Prof. Dr. Konstantinos Zarras	University of Macedonia/Greece
Dr. Emilbek Dzhuraev	OSCE Academy
Dr. Altynbek Joldoshov	Kyrgyz-Turkish Manas University/Kyrgyzstan
Dr. Raffaele Mauriello	University of Rome/Italy
Dr. Mihaela Padureanu	European Institute of Romania
Gulnoza Ismailova	World Economy and Diplomacy University/Uzbekistan

TAM METİN KİTABI
FULL TEXT BOOK

INTPOLSEC
Publishing

İÇİNDEKİLER

Somali'nin İstikrarsızlığında Temel Güvenlik Meseleleri: Türkiye'nin Rolü Üzerine Bir Değerlendirme

Yücel KARADAĞ[1]
Levent YİĞİTTEPE[2]

Öz

Somali, 1991'de merkezi otoritenin çökmesinin ardından, terörizm, deniz korsanlığı, kabile çatışmaları ve çevresel felaketlerin birleştiği çok boyutlu bir güvenlik krizine sürüklenmiştir. El-Şebab terör örgütünün yükselişi, güvenlik sektöründeki kurumsal yetersizlik ve devletin toplumsal meşruiyet kaybı, ülkenin kalıcı istikrara ulaşmasını engellemiştir. Bu bağlamda Türkiye, 2011'de yaşanan kıtlık krizini bir dönüm noktası olarak değerlendirerek Somali'ye yönelik kapsamlı bir dış politika geliştirmiştir. Başlangıçta insani yardım diplomasisiyle başlayan bu süreç, zamanla güvenlik sektörünün yeniden yapılandırılmasına kadar genişlemiştir. 2017'de açılan TURKSOM Askerî Eğitim Üssü, Türkiye'nin bu alandaki kararlılığını somutlaştırmıştır. Türk eğitmenlerce yetiştirilen Gorgor Komandoları ve Somali polis birimlerine sağlanan destek, El-Şebab'a karşı operasyonel kapasiteyi artırmıştır. 2023'te imzalanan deniz güvenliği anlaşmasıyla Türkiye, Somali'nin deniz egemenliğini koruma ve ekonomik kaynaklarını yönetme sürecinde de stratejik ortak hâline gelmiştir. Ayrıca kalkınma yardımları, altyapı yatırımları ve diplomatik arabuluculuk girişimleri Türkiye'nin etkinliğini pekiştirmiştir. Somali kamuoyunda Türkiye'nin sömürgeci olmayan, dini ve kültürel olarak yakın bir ortak olarak görülmesi, faaliyetlerinin meşruiyetini artırmıştır. Ancak Türkiye'nin karşılaştığı terör tehditleri ve jeopolitik rekabet ortamı, bu katkıların sürdürülebilirliği açısından dikkatli ve çok boyutlu bir strateji izlenmesini gerekli kılmaktadır.
Bu çalışma, nitel araştırma yöntemiyle literatür taramasına dayalı olarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Güvenlik Sektörü Reformu, Kalkınma Yardımları, Somali, Türkiye, TURKSOM.*

Fundamental Security Issues in Somalia's Instability: An Assessment of Turkey's Role

Abstract

Somalia was plunged into a multidimensional security crisis following the collapse of central authority in 1991, marked by a combination of terrorism, piracy, clan conflicts, and environmental disasters. The rise of the terrorist organization Al-Shabaab, institutional inadequacies in the security sector, and the state's loss of societal legitimacy have prevented the country from achieving lasting stability. In this context, Turkey viewed the famine crisis in 2011 as a turning point and developed a comprehensive foreign policy toward Somalia. Initially launched as humanitarian aid diplomacy, this process gradually expanded to include the restructuring of the security sector. The opening of the TURKSOM Military Training Base in 2017 concretized Turkey's commitment in this area. The Gorgor Commandos trained by Turkish instructors and the support provided to Somali police units have increased operational capacity against Al-Shabaab. With the maritime security agreement signed in 2023, Turkey has also become a strategic partner in protecting Somalia's maritime sovereignty and managing its economic resources. In addition, development aid, infrastructure investments, and diplomatic mediation initiatives have reinforced Turkey's influence. In Somali public opinion, Turkey is perceived as a non-colonial

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, SBE, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ABD, yucelkaradag101@gmail.com, Orcid: 0009-0000-6863-3793
[2] Doç. Dr. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, lyigittepe@kmu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-2508-5501

partner with religious and cultural proximity, which has enhanced the legitimacy of its activities. However, the terrorist threats Turkey faces and the environment of geopolitical competition necessitate the pursuit of a careful and multidimensional strategy to ensure the sustainability of these contributions. This study has been conducted using a qualitative research method based on a comprehensive review of the relevant literature.

Keywords: *Security Sector Reform, Development Aid, Somalia, Turkey, TURKSOM*

1. Giriş

Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemde yaşanan dönüşüm, zayıf devlet yapılarının bulunduğu bölgelerde kırılganlıkları daha görünür hâle getirmiştir. Bu durumun en belirgin örneklerinden biri Somali olmuştur. 1991'de merkezi otoritenin çökmesiyle birlikte Somali, devlet kapasitesinin neredeyse tamamen yitirildiği, güvenlik, yönetim ve sosyal bütünlük bakımından ciddi sorunlarla karşı karşıya kalan bir ülke konumuna gelmiştir.

Terörizm, deniz haydutluğu, etnik ve kabile temelli çatışmalar ile çevresel felaketler, Somali'nin içinden çıkamadığı çok boyutlu bir güvenlik krizine yol açmıştır. Özellikle El-Şebab gibi radikal yapıların yükselmesi, devletin kamu otoritesini tesis etmesini engellemiş ve güvenlik boşluğunun daha da derinleşmesine neden olmuştur. Bu durum, Somali'yi yalnızca iç sorunlarla boğuşan bir ülke değil, aynı zamanda uluslararası müdahaleye açık, bölgesel ve küresel güvenlik açısından da hassas bir alan hâline getirmiştir.

Bu kırılgan yapı içerisinde uluslararası toplumun ve dış aktörlerin müdahaleleri kaçınılmaz hâle gelirken, Türkiye 2011'de yaşanan kıtlık krizini bir dönüm noktası olarak değerlendirmiştir. Bu tarih itibarıyla Türkiye'nin Somali'ye yönelik dış politikasında insani yardım odaklı bir açılım gerçekleşmiş; söz konusu yaklaşım zamanla kalkınma, güvenlik ve diplomasi başlıklarını kapsayan çok boyutlu ve kurumsallaşmış bir stratejiye evrilmiştir. Türkiye'nin Somali'ye yönelik bu dış politika modeli, yalnızca kısa vadeli yardımları değil, aynı zamanda devlet inşası süreçlerine katkıyı da temel alan bütüncül bir yaklaşıma işaret etmektedir. Sağlık, eğitim, altyapı, güvenlik reformları ve diplomatik arabuluculuk gibi alanlarda yürütülen faaliyetler, Türkiye'nin bölgedeki varlığını daha yapısal ve uzun vadeli bir zemine oturtmuştur.

Bu çalışmanın temel amacı, Somali'deki güvenlik krizinin başlıca nedenlerini tespit etmek ve Türkiye'nin bu krize yönelik çok katmanlı katkılarını analitik bir bakışla değerlendirmektir. Bu çerçevede aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır: Somali'nin mevcut güvenlik krizini oluşturan temel dinamikler nelerdir? Türkiye, bu kırılganlık alanlarına karşı ne tür politikalar ve stratejik araçlar geliştirmiştir? Geliştirilen bu araçlar Somali'nin kurumsal

kapasitesini ve kamu güvenliğini ne ölçüde etkilemiştir? Ayrıca Türkiye'nin bölgedeki etkinliğinin jeopolitik rekabet ortamında nasıl bir konum yarattığı da ele alınacaktır.

Çalışma, nitel araştırma yöntemi esas alınarak oluşturulmuştur. Bu doğrultuda, literatür taraması yöntemiyle akademik yayınlar, resmi belgeler, uluslararası kuruluş raporları ve medya içerikleri sistematik biçimde incelenmiştir ve elde edilen veriler, betimleyici ve yorumlayıcı analiz teknikleriyle değerlendirilerek Türkiye'nin Somali'ye yönelik politikaları analitik bir çerçevede ele alınmıştır.

Birinci bölümde Somali'deki istikrarsızlığın güvenlik temelli dinamikleri ele alınmaktadır. İkinci bölüm, 2011 sonrası dönemde Türkiye-Somali ilişkilerinin yeniden şekillenmesini incelemektedir. Üçüncü bölümde güvenlik sektörü reformu ve askeri iş birliği bağlamında Türkiye'nin katkıları değerlendirilmektedir. Son bölümde ise diplomatik girişimler, kalkınma yardımları ve bölgesel jeopolitik rekabet bağlamında Türkiye'nin çok yönlü stratejisi analiz edilecektir.

2. Somali'de İstikrarsızlığın Temel Güvenlik Meseleleri

Somali, uzun süredir terörizm, deniz haydutluğu, kabile çatışmaları ve çevresel krizlerin bir arada yaşandığı çok boyutlu bir güvenlik sorunuyla karşı karşıyadır. El-Şebab, gerçekleştirdiği şiddet eylemleriyle devlet otoritesini zayıflatırken; 2000'li yıllarda artan deniz korsanlığı uluslararası ticareti tehdit etmiştir. Kabileler arası rekabet, merkezi yönetimin kurulmasını engellemektedir. Bu çatışmalar nedeniyle bir milyondan fazla kişi yerinden olmuştur. Kuraklık, kıtlık ve temiz su eksikliği ise büyük insani krizlere yol açmaktadır. 2011'deki kuraklık ve açlık yaklaşık 250 bin insanın hayatına mal olmuş, bugün de yüz binlerce insan açlık riski altındadır (Şahin, 2020: 882-893). Tüm bu etkenler, Somali'de güvenlik ortamını kırılgan hale getirerek kalıcı barış ve istikrarın sağlanmasını zorlaştırmaktadır.

El-Şebab, Somali'de 2006'da dağılmaya başlayan İslami Mahkemeler Birliği'nin radikal unsurlarından türeyerek kurulmuştur. Özellikle Etiyopya'nın Aralık 2006'da Somali'ye askeri müdahalesi, örgütün hızlı şekilde radikalleşmesine ve popüler bir İslamcı gerilla hareketine dönüşmesine neden olmuştur. Bu dönemde El-Şebab, Somali halkı arasında dini söylemlerle taban bulmuş, aynı zamanda cihat çağrıları ile uluslararası bir terör ağına doğru evrilmeye başlamıştır (Özdemir, 2020: 441–442). El-Şebab merkezi otoritenin zayıflığını kendisi için bir fırsat olarak değerlendirmiştir.

El-Şebab terör Örgütü, Somali'de hükümet kurumlarını, yabancı misyonları ve sivil hedefleri sık sık vurmuştur. Örneğin Temmuz 2013'te Mogadişu'daki Türk Büyükelçiliği ek

binasına bombalı araçla intihar saldırısı düzenleyerek bir Türk özel harekât polisini şehit etmiştir. Ekim 2017'de ise Mogadişu'da tarihin en kanlı terör saldırılarından birini gerçekleştirerek 500'den fazla kişinin ölümüne yol açmıştır (Abdulle ve Gürpınar, 2019: 61-62). Terör tehdidi, Somali merkezi hükümetinin ülke genelinde otorite kurmasını engelleyen en ciddi faktörlerden biridir.

Somali'de merkezi otoritenin zayıflığı ve kamu kurumlarının yapısal kırılganlığı, güvenlik sektörünün kurumsallaşmasını ve etkin biçimde işlemesini ciddi ölçüde sekteye uğratmaktadır. Uzun yıllar düzenli bir ulusal ordu ve polis teşkilatının eksikliği nedeniyle güvenliğin sağlanması, büyük ölçüde uluslararası barışı koruma misyonlarının ve yerel milis gruplarının inisiyatifine bırakılmıştır. 2007–2022 arasında faaliyet gösteren Afrika Birliği'nin barışı koruma gücü AMISOM, El-Şebab'a karşı mücadelede belirli düzeyde başarı elde etse de Somali güvenlik kuvvetlerinin kendi kendine yeterli kapasiteye ulaşmasını sağlamada yetersiz kalmıştır. Bu süreçte Somali Ulusal Ordusu (SUO), yaklaşık 20 bin kişilik sınırlı bir askeri yapıya ulaşabilmiştir (Bayram, 2024). Tüm bunlara rağmen ülkenin geniş bir kesimi El-Şebab'ın ya da yarı otonom yerel otoritelerin fiili kontrolü altında kalmaya devam etmiştir.

2000'lerin başından itibaren Somali kıyılarında deniz korsanlığı faaliyetlerinde ciddi bir artış yaşanmıştır. Özellikle 2005'te yeniden gündeme gelen korsanlık, uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Modern teknolojiler kullanan korsanlar, denizciler, balıkçılar ve taşımacılık şirketleri için büyük tehdit oluşturmuştur. Aden Körfezi ve Afrika Boynuzu'nun güvenliği sorgulanır hale gelirken, Seaborn Spirit gemisine yapılan saldırı öne çıkmıştır. İnsani yardım gemilerine yönelik artan tehditler üzerine BMGK, 2006'da ortak hareket çağrısında bulunmuştur (Öktem ve Kurtdarcan, 2011: 49-50). Bu durum, deniz korsanlığını bölgesel bir sorun olmaktan çıkararak küresel güvenlik gündeminin bir parçası haline getirmiştir.

Somali devletinin yaklaşık 3000 kilometrelik kıyı şeridinde denetim ve egemenlik kuramaması, bölgeyi yalnızca deniz korsanlığı için değil, aynı zamanda yasa dışı balıkçılık ve kaçakçılık faaliyetleri için de elverişli bir alan haline getirmiştir. Bu durum, Somali ekonomisi üzerinde doğrudan olumsuz etkiler yaratmaktadır, özellikle yasa dışı balıkçılık nedeniyle ülkenin yıllık yaklaşık 500 milyon dolarlık ekonomik kayba uğradığı tahmin edilmektedir. Öte yandan, Somali kara sularında henüz tam anlamıyla keşfedilmemiş olan hidrokarbon rezervlerinin varlığı, deniz güvenliğini yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda küresel ölçekte stratejik bir meseleye dönüştürmektedir (Baez, 2024). Bu bağlamda, Somali kıyılarında egemenlik boşluğu, deniz güvenliğini hem ekonomik kayıplar hem de stratejik çıkarlar açısından daha da kritik bir hale getirmiştir.

Somali'de etnik çeşitlilik ve kabile temelli toplumsal yapı, ülkedeki istikrarsızlığın önemli sebeplerinden biri olmuştur. 1960'larda başlayan bağımsızlık süreciyle birlikte yaşanan kitlesel göçler, iç savaşlar ve çatışmalar, özellikle mülteci kamplarının etkisiyle çok etnikli yapıları daha da karmaşık hale getirmiştir. Bu durum Somali özelinde kabileler arası rekabeti ve iç siyasi istikrarsızlığı derinleştirmiştir. Özellikle Somali'de devlet yapısını şekillendiren dört büyük kabile ve onların alt grupları arasındaki çekişme, uzun süredir devam eden iç savaşa ve yönetim krizine neden olmuştur (Şahin, 2020: 888-889). Somali'nin kabile temelli toplumsal yapısı birçok iç çatışmanın temelini oluşturmaktadır.

Somali'nin güvenlik sorunları, insani krizlerle doğrudan bağlantılıdır. 2011'de yaşanan kıtlık, ülke tarihinin en yıkıcı insani felaketlerinden biri olmuştur. Birleşmiş Milletlerin son 60 yılın en büyük krizi olarak tanımladığı bu felaket, yalnızca çevresel değil, aynı zamanda uzun süredir devam eden siyasi istikrarsızlık ve güvenlik boşluğunun bir sonucudur. Bazı bölgelerde açlık oranının %38'i aşması ve nüfusun yaklaşık %20'sinin doğrudan risk altında olması durumun vahametini ortaya koymuştur. Güney ve orta bölgelerin El-Şebab kontrolünde olması, insani yardımların ulaşmasını zorlaştırmış; hizipleşmeler ve güvenlik sorunları yardım faaliyetlerini sekteye uğratmıştır (Balcı, 2023: 8-11). Bu bağlamda çevresel krizler, Somali'de siyasal istikrarsızlık ve güvenlik zafiyetlerini derinleştiren yapısal tehditlere dönüşmektedir.

Somali'de güvenlik yapısı, yalnızca terör ve silahlı çatışmalarla sınırlı olmayıp; insani krizler, etnik bölünmeler ve çevresel felaketlerle pekişen çok boyutlu bir istikrarsızlık barındırmaktadır. El-Şebab'ın tehditleri ve korsanlık gibi yasa dışı faaliyetler, bölgesel güvenliği zedelemekte; kabile temelli ayrışmalar ise devletin kurumsallaşma sürecini sekteye uğratmaktadır. 2011'deki büyük kıtlık, Somali'nin kırılgan yapısını küresel ölçekte görünür kılmıştır. Bu süreçte uluslararası toplum genellikle sınırlı müdahalelerde bulunurken, Türkiye aynı yıl insani yardım diplomasisiyle Somali'de kapsamlı bir dönüşüm başlatmıştır.

3. Türkiye-Somali İlişkilerinin Yeniden Doğuşu (2011 Sonrası)

2011 Somali açısından tarihinin en derin insani krizlerinden birine sahne olmuştur. Bu dönemde yaşanan insani felaket, BM tarafından küresel ölçekte "en ağır insani kriz" olarak tanımlanmıştır. Mayıs ile Ağustos 2011 arasında, yaklaşık 30 bin çocuğun yaşamını yitirdiği öne sürülmektedir. Toplamda 3,7 milyon kişi, temel yaşam ihtiyaçlarını yalnızca dış yardımlarla karşılayabilir durumda kalmıştır. Ülkede her üç çocuktan biri yeterli düzeyde beslenememiştir. Ekim 2012 verilerine göre, komşu ülkelere sığınan mülteci sayısı bir milyonu aşmıştır bununla birlikte, ülke içinde yerinden edilen kişi sayısı 1,36 milyon olarak kaydedilmiştir. Bu iç göç

dalgası, özellikle Somali'nin merkez ve güney bölgelerinde yoğunlaşmıştır (UNHCR, 2012). Bu veriler, 2011 krizinin sadece bir açlık felaketi değil, aynı zamanda Somali toplumunun sosyal dokusunu derinden sarsan çok yönlü bir insani yıkım olduğunu açıkça göstermektedir.

Somali'de yaşanan kuraklık ve buna bağlı olarak ortaya çıkan insani kriz, Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Yaşanan felaketin yarattığı insani hassasiyet, kamuoyunun ve sivil toplum kuruluşlarının yoğun ilgisini çekmiştir. Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti hükümetini bölgeye yönelik kapsamlı bir dış politika açılımına yönlendirmiştir. Aynı yıl dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın geniş bir heyetle Mogadişu'yu ziyaret etmesi hem sembolik hem stratejik açıdan yüksek düzeyli bir diplomatik girişim olarak değerlendirilmiş ve Türkiye'nin Somali'ye yönelik angajmanını uluslararası düzeyde görünür kılmıştır (Bingöl, 2013: 97-99). Bu gelişme, Türkiye'nin insani krizlere duyarlı dış politika anlayışının sahada somut karşılık bulduğu nadir örneklerden biri olarak dikkat çekmektedir.

Bu süreçte Türkiye, insani yardım ve kalkınma faaliyetlerini Türk Kızılayı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Sağlık Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve çeşitli sivil toplum kuruluşları aracılığıyla kurumsal biçimde yürütmüştür. Yardım faaliyetleri arasında sahra hastanelerinin kurulması, eğitim bursları verilmesi, altyapı projeleri, su kuyusu inşası ve mülteci kamplarının yönetimi gibi çok boyutlu girişimler yer almıştır.

Öte yandan, Türk Hava Yolları'nın Mogadişu'ya doğrudan sefer başlatması ve Türkiye'nin Somali güvenlik güçlerinin eğitimi ile ilgili ikili anlaşmalar imzalaması, ilişkilerin sadece insani değil, aynı zamanda ekonomik ve güvenlik boyutlarını da kapsayan bütüncül bir yapıya evrilmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda Türkiye, Somali'deki varlığını yumuşak güç unsurlarıyla pekiştirerek uluslararası düzeyde etkin bir aktör hâline gelmiştir (Bingöl, 2013: 97-99). Tüm bu adımlar, Türkiye'yi Somali'de sadece insani yardım sağlayan bir aktör olmaktan çıkarıp, siyasi ve ekonomik nüfuz sahibi stratejik bir ortak konumuna yükseltmiştir.

Türkiye, Somali'nin toprak bütünlüğünü desteklemekle birlikte, ülkedeki iç bölünmüşlüğün ve özellikle Somaliland'ın birleşmeye yönelik isteksizliğinin farkındadır. Bu nedenle birleşmeden çok siyasal diyalogun geliştirilmesine odaklanarak arabuluculuk rolü üstlenmektedir. 2011'deki kıtlık krizinin ardından Türkiye, İslam Konferansı Örgütü'nü İstanbul'da olağanüstü toplantıya çağırarak Somali sorununu uluslararası gündeme taşımıştır. Aynı yıl Cumhurbaşkanı Şeyh Şerif ile yapılan temaslar diplomatik açıdan önemli bir adım olmuştur. Türkiye, 2010 ve 2012 İstanbul Konferansları ile Somali'nin yeniden inşasına küresel

destek sağlamayı hedeflemiş; 2014'te ise Somali diasporasıyla ilişkiler çerçevesinde İstanbul'da geniş katılımlı bir toplantı düzenlemiştir (Yalçın, 2016: 33-34). Bu girişimler, Türkiye'nin Somali'de yalnızca insani yardım değil, siyasi istikrarın inşasında da kararlı bir aktör olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin insani ve kalkınma odaklı yaklaşımı, Somali'de geniş kesimler tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Türkiye, kısa sürede Somali'de gözle görülür başarılar elde etmiştir sağlık, eğitim, ticaret, altyapı ve devlet kapasitesi inşasına yönelik katkılarla dikkat çekmiştir. Türkiye'nin bu çok boyutlu faaliyetleri hem Somali'de hem de uluslararası kamuoyunda büyük takdir toplamıştır, yumuşak güç araçları etkin biçimde kullanılmıştır. Türkiye, Somali örneği üzerinden hem diplomatik nüfuzunu artırmakta hem de bölgesel bir aktör olarak kendine yeni alanlar inşa etmektedir.

Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud da bu ilişkinin geldiği noktayı "Türkiye ve Somali karşılıklı çıkarlara dayalı gerçek ortaklardır" diyerek tanımlamıştır (Tekin, 2025). 2011 sonrası dönemde Türkiye-Somali ilişkilerinin yaşanan insani krizle tekrar canlandığı ve zamanla giderek güvenlik ve kalkınma eksenli stratejik bir ortaklığa evrildiği görülmektedir.

4. Türkiye-Somali İlişkilerinde Askeri İş birliği ve Somali Güvenlik Sektörü Reformu

Türkiye'nin Somali'de kalıcı istikrarı sağlamaya yönelik en kritik hamlelerinden biri, Somali güvenlik güçlerinin yeniden yapılandırılmasına verdiği destektir. Somali ordusunun eğitim, teçhizat ve organizasyon bakımından güçlendirilmesi amacıyla Türkiye, 2010'dan itibaren ikili anlaşmalar yapmaya başlamıştır. Nisan 2010'da imzalanan Askeri Eğitim İş Birliği Çerçeve Anlaşması ve 2012'de yürürlüğe giren Askeri Eğitim ve Öğretim İş birliği Anlaşması, Türkiye'nin Somali asker ve polislerini eğitmesi ve kapasite geliştirmesinin yolunu açmıştır.

Bu bağlamda ilk Somali subay ve polis adayları Türkiye'ye getirilerek Türk askeri okullarında eğitim almıştır ve eş zamanlı olarak Somali'de güvenlik altyapısını desteklemek üzere ekipman ve lojistik yardımlar yapılmıştır. Türkiye'nin 2011 sonrası Somali'de güvenlik sektörüne artan ilgisi, "Somali Güvenlik Sektörü Çalışma Grubu" gibi uluslararası koordinasyon platformlarına katılımıyla da görülmüştür (Abdulle ve Gürpınar, 2019: 58-59). Bu eğitim ve iş birliği sürecinde atılan adımlar, ilerleyen yıllarda daha somut ve kurumsal bir yapıya kavuşmuştur.

2017 yılı, Türkiye-Somali askeri iş birliği açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Eylül 2017'de Mogadişu'da açılan TURKSOM Askerî Eğitim Üssü, Türkiye'nin yurt dışındaki en büyük askeri tesisi olup yaklaşık 50 milyon dolara mal olmuştur. Aynı anda 1.500 asker

eğitebilen üs ile Somali Ordusu'nun 10.000 asker kazanması hedeflenmiştir. 2022 itibarıyla Türkiye, Gorgor adlı komando tugaylarında 5.000'den fazla personel eğitmiş; ayrıca 300'den fazla subay ve 400'e yakın astsubay Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından mezun edilmiştir (Al Jazeera, 2017; Maruf, 2022). Bu kapsamda, Türkiye'nin Somali'de yürüttüğü askeri eğitim faaliyetleri, sadece güvenlik kapasitesini artırmakla kalmayıp, kalıcı istikrarın inşasına da stratejik katkı sunmaktadır.

Türkiye tarafından eğitilen bu birlikler, Somali'de El-Şebab'a karşı yürütülen operasyonlarda kilit rol oynamaya başlamıştır. Özellikle Gorgor Komandoları, ABD'nin yetiştirdiği Danab Tugayı ile koordinasyon içinde 2021 ve 2022'de El-Şebab'a karşı gerçekleştirilen harekâtlarda önemli başarılar elde etmiştir (Baez, 2024). Bu kapsamlı eğitim programları, Somali güvenlik sektörünün profesyonelleşmesine ve terörle mücadele kapasitesinin artırılmasına önemli katkılar sağlamıştır.

Somali ordusunun çekirdek unsurlarından birini oluşturan Türk eğitimli birlikler, birçok bölgenin El-Şebab'dan temizlenmesinde etkili olmuştur ve örgütün hareket alanını daraltmıştır. Somali Genelkurmay Başkanı Tuğgeneral Odawa Yusuf Rage, Türk eğitiminin ordunun kapasitesine yaptığı katkının büyük olduğunu vurgulayarak Türklerin yetiştirdiği birliklerin El-Şebab'a karşı mücadelede "kayda değer bir fark" yarattığını ifade etmiştir. Türkiye Milli Savunma Bakanlığı da Somali'de eğitilen taburların ülkenin gelecekteki ulusal ordusunun omurgasını oluşturacağını ve bu personelin yalnız Somali'nin değil Afrika'nın güvenliğine de hizmet edeceğini belirtmiştir (Maruf, 2022). Bu doğrultuda, Türk eğitimli birliklerin sahadaki başarısı, Türkiye'nin Somali'deki güvenlik mimarisine yaptığı katkının somut ve sürdürülebilir olduğunu göstermektedir.

Nitekim 2023'e gelindiğinde Somali ordusu, uzun yıllar sonra ilk kez bağımsız biçimde büyük çaplı taarruzlar planlayıp icra edebilecek bir özgüvene kavuşmuş ve bunun arkasında Türk eğitiminin önemli payı olduğu kabul edilmiştir. Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud, Türk güvenlik desteğinin terörle mücadelede kritik önemde olduğunu ve ülkesinin nihayet "çöküşten kırılgan da olsa ilerlemeye geçebildiğini" ifade ederek Türkiye'ye teşekkür etmiştir (Tekin, 2025). Bu durum, Türkiye ile Somali arasındaki güvenlik temelli stratejik iş birliğinin derinleştiğini ve iki ülke ilişkilerinin klasik diplomatik çerçevenin ötesine geçerek yapısal bir ortaklık düzeyine evrildiğini göstermektedir.

Türkiye'nin Somali'de askeri iş birliğine katkıları sadece kara kuvvetleriyle sınırlı değildir. 2020'li yıllarda deniz güvenliği alanında da iş birliği derinleşmiştir. Şubat 2023'te

Ankara ve Mogadişu arasında imzalanan kapsamlı Deniz Güvenliği ve Savunma Anlaşması, Türk Silahlı Kuvvetleri'ni Somali'nin deniz güvenliği ve kanun uygulamalarında önümüzdeki on yıl boyunca ortak haline getirmiştir. Bu anlaşma uyarınca Türkiye, Somali Deniz Kuvvetleri'nin yeniden inşası, donatımı ve personelinin eğitimi görevini üstlenmiş; karşılığında Somali'nin münhasır ekonomik bölgesinden elde edilecek gelirlerin %30'unu paylaşma hakkını elde etmiştir (Baez, 2024). Bu anlaşma, Türkiye'nin Somali'deki varlığını sadece kara güvenliğiyle sınırlı tutmayıp, denizlerde de uzun vadeli ve stratejik bir ortaklık kurduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Böylece Türkiye, Somali açıklarında yasa dışı balıkçılık ve korsanlıkla mücadele ederek ülkenin deniz egemenliğini tesis etmeye katkı sunarken, uzun vadede Somali'nin potansiyel petrol ve gaz gelirlerine ortak olarak ekonomik çıkarlarını da gözeten bir model geliştirmiştir. Bu anlaşma çerçevesinde Türkiye'nin Somali sahil güvenlik personelini eğitmesi ve gerekli gemi, ekipman hibelerinde bulunması beklenmektedir (Abdulle ve Gürpınar, 2019: 59). Bu anlaşma, Türkiye'nin yalnızca güvenlik sağlayıcı değil, aynı zamanda deniz kaynaklarının ekonomik yönetiminde ortak aktör olarak konumlandığını göstermektedir. Ayrıca bu model, Türkiye'nin Afrika Boynuzu'nda kalıcı bir jeopolitik etki kurma stratejisinin deniz aşırı boyutunu da pekiştirmektedir.

Türkiye'nin Somali'deki güvenlik iş birliği yalnızca askeri alanla sınırlı kalmayıp, sivil güvenlik kurumlarının kapasitesini geliştirmeye de yöneliktir. Bu kapsamda Somali polis teşkilatının özel harekât birimi Haramcad, Türk Emniyet Genel Müdürlüğü'nün koordinasyonunda terörle mücadele, kamu düzeni ve asayiş konularında eğitim almaktadır. Eğitimler; istihbarat toplama, olay yeri inceleme, toplumsal olaylara müdahale ve şehir içi operasyonlar gibi uygulamalı içerikleri de kapsamaktadır. Bu yönüyle Türkiye, Somali güvenlik mimarisine sivil alanda da kapsamlı ve sürdürülebilir katkılar sunmaktadır (Baez, 2024). Bu çerçevede, Türkiye'nin Somali polis teşkilatına yönelik desteği, ülkedeki güvenlik kapasitesinin kurumsal temelde güçlenmesine önemli katkı sağlamaktadır.

Bu bütüncül güvenlik sektörü desteği, Türkiye'nin Somali'de eş zamanlı olarak orduyu, polisi ve kıyı güvenliğini güçlendiren kapsamlı bir kapasite inşa stratejisi izlediğini göstermektedir. Mohammed İbrahim Shire bu yaklaşımı "holistik güvenlik sektörü yardımı" olarak nitelendirir ve Türkiye'nin Somali devletini yeniden ayağa kaldırma konusundaki benzersiz desteğinin, kamu kurumlarına özellikle de güvenlik birimlerine duyulan güveni artırarak başarılı bir devlet inşası örneği olarak gösterildiğini vurgular (Shire, 2022: 4). Bu çerçevede, Türkiye'nin güvenlik alanında çok yönlü katkıları, sadece Somali'nin kapasitesini

artırmakla kalmamaktadır, aynı zamanda devlet kurumlarına duyulan güveni güçlendirerek Somali'de kurumsal yapının yeniden inşasına da önemli bir destek sağladığı görülmektedir.

5. Diplomasi, Kalkınma Yardımları ve Jeopolitik Rekabet

Türkiye'nin Somali'deki varlığı askeri iş birliği ile sınırlı olmayıp, diplomatik ve kalkınma boyutlarıyla bütünleşik bir strateji izlenmektedir. Diplomatik alanda Türkiye, Somali'nin uluslararası arenada destek bulması ve ülke içi uzlaşı sağlanması için aktif çaba göstermiştir. 2012 ve 2013 yıllarında İstanbul'da düzenlediği konferanslarla Somali hükümetini küresel bağışçılarla buluşturmuştur.

2017'de Londra'da kabul edilen Somali Güvenlik Paktı gibi girişimlere destek vermiştir. Ayrıca Türkiye, Somali'nin Doğu Afrika bölgesel örgütleri ve İslam İşbirliği Teşkilatı nezdinde temsilinin güçlenmesini teşvik etmiştir. Nitekim 2023'te Somali, Türkiye'nin de desteğiyle BMGK'nde Afrika grubunun geçici temsilcisi seçilmiş ve uluslararası platformlarda daha güçlü bir ses elde etmiştir (Tekin, 2025). Bu gelişmeler, Türkiye'nin Somali'ye yönelik çok boyutlu yaklaşımının, sadece ikili ilişkileri değil, aynı zamanda Somali'nin uluslararası sistemdeki görünürlüğünü ve meşruiyetini artırma yönünde de somut sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

Türkiye, Somali'de farklı aktörler arasındaki siyasi anlaşmazlıklarda da arabuluculuk rolü üstlenmiştir. Federal hükûmet ile eyaletler arasındaki gerilimlerde veya seçim süreçlerindeki tıkanıklıklarda taraflar nezdinde itidal çağrıları yapmış, Somali'de barış ve uzlaşı mesajlarını yinelemiştir. Bu çabalar, Türkiye'nin Somali'nin iç siyasetinde taraf tutmadan yapıcı bir kolaylaştırıcı olma imajını desteklemektedir.

Türkiye'nin Somali'de temel hedefinin ülke istikrarı olduğu ve belirli bir siyasi figürü değil, devlet yapısını ve güvenliği desteklediği Somali kamuoyunda da yaygın kabul gören bir görüştür (En. ImArabic, 2021). Türkiye'nin Somali'de artan etkisi, bazı yerel aktörler tarafından eleştirilse de genel olarak Türkiye'nin dış politika hedefleriyle uyumlu stratejik bir adım olarak görülmektedir. Bu etki, askeri iş birliğinin yanı sıra insani yardım ve yumuşak güç araçlarıyla da desteklenmektedir.

Türkiye'nin Somali'ye yönelik kalkınma yardımları, doğrudan olmasa da güvenlik üzerinde derin bir etki yaratmaktadır. Devletin toplum nezdindeki görünürlüğünü artırmak amacıyla altyapı ve hizmet projelerine öncelik verilmiştir. Mogadişu'daki Recep Tayyip Erdoğan Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Türk ve Somalili personelin ortak işletmesiyle hizmet sunmaktadır. TİKA öncülüğünde yollar asfaltlanmış, okul, tarım ve kamu binaları yenilenmiştir.

Su, atık yönetimi gibi belediye hizmetlerine katkı sağlanmış; Mogadişu limanı ve havaalanının Türk firmalarca işletilmesi ise gelir artışı ve güvenliğe destek olmuştur (Baez, 2024). Bu projeler, Somali halkının günlük yaşamına dokunarak Türkiye'ye karşı olumlu bir kamu diplomasisi etkisi yaratmıştır.

Türkiye'nin bu kapsamlı kalkınma hamlesi, Somali'de "kazanımların korunması" açısından kritik önemdedir; zira istikrar yalnız askeri başarılarla değil, aynı zamanda somut ekonomik-sosyal iyileşmelerle sürdürülebilir hale gelir. Nitekim uzmanlar, Türkiye'nin Somali'de insani yardımdan altyapı inşasına uzanan faaliyetlerinin, kısa sürede "Mogadişu'da her yerde Türk bayrağını görünür kılan" geniş bir etki yarattığını belirtmektedir (En. ImArabic, 2021). Bu yumuşak güç unsurları sayesinde, Türkiye'nin askeri ve güvenlik girişimleri de meşruiyet kazanmış ve halk desteğiyle karşılanmıştır.

Türkiye'nin Somali'de artan etkisi, bölgesel jeopolitik rekabeti de beraberinde getirmiştir. Somali'nin stratejik konumu, Körfez ülkeleri ve küresel aktörler açısından önem arz ederken; Türkiye'nin askeri üs kurması ve merkezi hükümetle geliştirdiği yakın ilişkiler, özellikle Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan gibi bazı aktörler nezdinde stratejik endişelere yol açmıştır. BAE, 2010'ların ortasında Somaliland'da üs kurma girişiminde bulunmuş ve Somali ordusuna kendi eğittiği birliklerle destek vermiştir. Ancak 2018'de yaşanan diplomatik kriz sonrası etkisi zayıflarken, Türkiye'nin rolü güçlenmiştir. Türkiye, merkezi yönetimle bağlarını korurken yerel aktörlerle de diyalogunu artırarak denge politikası yürütmektedir (Abdulle ve Gürpınar, 2019: 60-61). Bu doğrultuda Türkiye'nin, sadece askeri varlığıyla değil, diplomatik temaslar ve kalkınma projeleriyle de Somali'de uzun vadeli bir etki alanı inşa etmeye çalıştığı görülmektedir.

Türkiye'nin Somali'de karşılaştığı bir diğer sınama, El-Şebab'ın doğrudan hedefi haline gelmesidir. Örgüt, Türkiye'yi Somali hükümetinin en büyük destekçisi olarak görüp, defalarca Türk hedeflerine saldırılar düzenlemiştir. Temmuz 2013'teki büyükelçilik saldırısının yanı sıra, Ocak 2020'de Mogadişu-Afgoye yolu inşasında çalışan Türk mühendisleri hedef alan bombalı saldırıda da Türk vatandaşları hayatını kaybetmiştir. El-Şebab, Türkiye'nin Somali'deki askeri eğitim tesislerini de potansiyel hedef olarak görmekte, 2016'da bir yolcu uçağına yerleştirdiği bombayla Türk Hava Yolları'nın Mogadişu seferini hedef almayı planladığı iddia edilmektedir (Yalçın, 2017: 35-37). Bu durum, Türkiye'nin Somali'deki varlığının sadece diplomatik ve kalkınma boyutuyla değil, ciddi güvenlik riskleriyle de şekillendiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Bu durum, Türkiye'nin Somali'deki güvenlik varlığının ne denli hassas bir zeminde yürütüldüğünü göstermektedir. El-Şebab tehdidi, Türkiye'yi koruma tedbirlerini artırmaya yöneltmiştir. Türk askeri üssü ve diplomatların güvenliği için özel önlemler alınmakta; yerel halkla iş birliği içinde istihbarat paylaşımı yapılmaktadır. Saldırılar, Türkiye'nin kararlılığını sarsmasa da mevcut riskleri gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, bazı uzmanlar Türkiye'nin El-Şebab'la doğrudan çatışma ihtimali karşısında, kimi uluslararası yardım kuruluşlarında olduğu gibi, yerel düzeyde dolaylı angajman stratejileri geliştirmesi gerekebileceğini öne sürmektedir (Abdulle ve Gürpınar, 2019: 61-62). Bu bağlamda, Türkiye'nin sahadaki kararlılığı kadar esnek ve çok yönlü stratejilere de ihtiyaç duyduğu açıkça görülmektedir.

Bununla birlikte, Türkiye resmî olarak terörle müzakere yerine Somali ordusunun güçlendirilmesi yolunu seçmiştir. 2022 ve sonrasında, Türk yapımı Bayraktar TB2 SİHA'ların Somali envanterine girmesi bu mücadelenin dozajını artırmıştır. Nisan 2023'te Türkiye ilk defa Somali'ye silahlı insansız hava araçları satmış ve böylece Somali ordusuna önemli bir avantaj sağlamıştır. Her ne kadar BM izleme grubu bu satışı Somali üzerindeki silah ambargosunun ihlali olarak eleştirse de Somali hükümeti Türkiye'nin desteğiyle ilk kez kendi topraklarında hava operasyonları yapma kabiliyetine erişmiştir. Türkiye de ABD ile birlikte 2022'den bu yana El-Şebab'a karşı nokta operasyonlar düzenleyen birkaç ülkeden biri haline gelmiştir (Baez, 2024). Bu durum, Türkiye'nin Somali'deki güvenlik rolünün ne derece derinleştiğini göstermektedir.

Türkiye'nin Somali'de yürüttüğü diplomatik girişimler ve kalkınma yardımları, güvenliğin sağlanmasına hem doğrudan hem de dolaylı katkılar sunmaktadır. Uluslararası desteğin mobilize edilmesi, siyasi diyalogun kolaylaştırılması ve sosyoekonomik boşlukların giderilmesi bu stratejinin temel unsurlarındandır. Bu bütüncül yaklaşım, Türkiye'nin bölgedeki varlığını farklılaştırmaktadır. Ancak terör tehdidi ve bölgesel rekabet, Türkiye'nin Somali politikasını dikkatli ve çok yönlü bir biçimde sürdürmesini zorunlu kılmaktadır. Türkiye'nin Somali politikalarını dikkatli ve çok yönlü şekilde sürdürmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

6. Sonuç

Somali'nin uzun süredir içinde bulunduğu istikrarsızlık döngüsünden çıkışı, büyük ölçüde güvenlik alanında kalıcı ve kapsamlı iyileştirmelerin sağlanmasına bağlıdır. Bu çerçevede Türkiye, 2011-2025 yılları arasında Somali'de güvenliğin tesisine yönelik en etkili ve kararlı dış aktörlerden biri olarak ön plana çıkmıştır. Türkiye, El-Şebab kaynaklı terör

tehdidi, zayıf kurumsal yapı, kronik insani krizler ve bölgesel nüfuz mücadelelerinin şekillendirdiği güvenlik sorunlarına karşı çok katmanlı bir strateji benimsemiştir.

Başlangıçta insani yardım odaklı bir yaklaşım sergileyen Türkiye, kısa sürede güvenlik sektörünün yeniden yapılandırılmasının ülkenin istikrara kavuşması açısından elzem olduğunu değerlendirmiş ve bu doğrultuda somut adımlar atmıştır. 2017'de Mogadişu'da kurulan Türk Askerî Eğitim Tesisi, bu stratejik yaklaşımın en önemli göstergelerinden biri olmuştur. Bu tesis aracılığıyla binlerce Somalili güvenlik personeli eğitilerek Somali ordusunun operasyonel kapasitesinin artırılmasına katkı sağlanmıştır. Türkiye'nin sunduğu eğitim, teknik ekipman desteği ve danışmanlık hizmetleri, Somali güvenlik güçlerinin kurumsal kapasitesini geliştirmiş, profesyonelleşmelerine ve terörle mücadelede etkinlik kazanmalarına olanak tanımıştır.

Türkiye'nin Somali'deki rolü, salt askeri müdahale ile sınırlı kalmayıp, devlet otoritesinin yeniden inşası ve toplumsal sözleşmenin güçlendirilmesine yönelik kapsamlı ve çok boyutlu bir yaklaşımı içerdiği görülmektedir. Kalkınma odaklı projeler aracılığıyla devletin temel kamu hizmetlerini vatandaşlarına ulaştırabilme kapasitesi artırılmıştır, diplomatik girişimlerle ise Somali'nin uzun süreli uluslararası tecridinin aşılmasına katkı sağlanmıştır. Türkiye'nin bu bağlamda uyguladığı "devlet inşasına dayalı güvenlik yardımı" modeli, Somali örneğinde büyük ölçüde olumlu sonuçlar üretmiştir.

Somalililer nazarında Türkiye, sömürgeci bir geçmişi olmayan, dinî ve kültürel olarak yakın ve zor zamanlarında yanlarında duran bir ortak olarak algılanmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin güvenlik amaçlı faaliyetlerine meşru bir zemin yaratmıştır. Öte yandan, Türkiye'nin karşılaştığı sınanmalar da yok değildir. Bölgesel güçlerle rekabet, küresel aktörlerle koordinasyon eksikliği ve terör örgütünün doğrudan hedefi haline gelmek, Türkiye'nin Somali'deki varlığını zaman zaman sıkıntıya sokmuştur. Ancak Türkiye, bu engelleri dengeli diplomasi ve yerel meşruiyetini pekiştiren adımlarla aşmaya çalışmıştır.

Son olarak, 2011'den 2025'e uzanan dönemde Türkiye, Somali'nin güvenlik ve istikrar arayışında hem askeri hem sivil araçları kullanan belirleyici bir aktör haline gelmiştir. Bu rol, uluslararası alanda da dikkat çekmiş ve Türkiye'nin Afrika Boynuzundaki stratejik konumunu güçlendirmiştir. Somali örneği, Türkiye'nin orta ölçekli bir güç olarak kriz bölgelerinde çok boyutlu nüfuz oluşturma kapasitesine sahip olduğunu ortaya koyarken, kalıcı ve olumlu sonuçların elde edilebilmesi için uzun vadeli ve yerel ihtiyaçlara duyarlı bir katılım sürecinin gerekliliğini de gözler önüne sermektedir. Somali'nin önümüzdeki yıllarda tam anlamıyla

istikrara kavuşması durumunda, bu başarı Türkiye'nin önemli katkılarıyla gerçekleşmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

Abdulle, A. Y., Gurpinar, B. (2019). Turkey's Engagement in Somalia: A security perspective. *Somali Studies: A Peer-Reviewed Academic Journal for Somali Studies*, 4, 53–71.

Öktem, A.E., Kurtdarcan, B.R., (2011). *Deniz Haydutluğu ve Korsanlık: Tarihi ve Hukuki Boyutlarıyla*, İstanbul: Denizler Kitabevi

Al Jazeera. (2017, 1 Ekim). *Turkey Sets Up Largest Overseas Army Base in Somalia*. https://www.aljazeera.com/news/2017/10/1/turkey-sets-up-largest-overseas-army-base-in-somalia Erişim Tarihi: 19/03/2025.

Bayram, M. (2024, Mart 9). Türkiye, Somali Ordusunu Yeniden Yapılandırıyor. *Stratejik Düşünce Enstitüsü*. https://www.sde.org.tr/analizler/turkiye-somali-ordusunu-yeniden-yapilandiriyor-analizi-53556 Erişim Tarihi: 04/03/2025

Baez, K. (2024, June 18). *Turkey Signed Two Major Deals with Somalia. Will it be able to implement them?* Atlantic Council. https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/turkey-signed-two-major-deals-with-somalia-will-it-be-able-to-implement-them/ Erişim Tarihi: 05/03/2025

Balcı, O. (2024). Afrika Açılımı Bağlamında Türkiye'nin Somali'ye Yönelik Dış Politikası ve Sivil Toplum Kuruluşları: 2011 Kıtlık Vakası. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 1-15.

Bingöl, O. (2013). Somali'de Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye'nin Rolü. *Gazi Akademik Bakış*, 7(13), 81–106.

Brookings Institution. (2019). *Turkey's Involvement in Somalia and its Soft Power Impact* [Rapor]. (En.imarabic.com sitesindeki alıntıdan). Erişim: https://en.imarabic.com/turkeys-ambitions-in-somalia/ Erişim Tarihi: 18/03/2025

En. ImArabic. (2021, May 8). *Turkey's Ambitions in Somalia*. https://en.imarabic.com/turkeys-ambitions-in-somalia/ Erişim Tarihi: 02/03/2025

Maruf, H. (2022, 30 Kasım). *Somalia Military Rebuilding Shows Signs of Improvement*. Voice of America. Erişim: https://www.voanews.com/a/somalia-military-rebuilding-shows-signs-of-improvement/6856894.html Erişim Tarihi: 01/04/2025

Özdemir, Ö. (2020). El Şebab'ın Propaganda Aracı Olarak COVID-19. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 9(2), 435–458

Özkan, M. (2014). *Turkey's Involvement in Somalia: Assessment of a State-Building in Progress*. Ankara. SETA.

Salama, M. (2018, 12 Nisan). *Turkey's Rivalry With The UAE in Somalia is Raising Tensions İn The Red Sea*. Hiiraan Online.

Shire, M. I. (2022). Turkey's Evolving Security Policy in Somalia. *SSRN* https://doi.org/10.2139/ssrn.4023532. Erişim Tarihi: 21/03/2025

Şahin, G. (2020). Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Kapsamında Somali ve Afrika Boynuzu'nun Güvenliği: Aktörler, Tehditler ve Riskler. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(36), 871–902.

TASAM. (2015, 22 Ocak). *Somali'deki Terör Saldırıları ve Türkiye*. Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/9467/somalideki_teror_saldirilari_ve_turkiye Erişim Tarihi: 01/04/2025

Tekin, E. (2025, 13 Nisan). *Somali President Hails Türkiye's Support for his Country on Counter-Terrorism*. Anadolu Ajansı (Hiiraan Online). https://www.hiiraan.com/news4/2025/Apr/201100/somali_president_hails_türkiye_s_support_for_his_country_on_counterterrorism.aspx Erişim Tarihi: 02/04/2025

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022). *Türkiye–Somali Siyasi İlişkileri*. [Online]. Erişim adresi: mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-somalia (Erişim Tarihi: 08.06.2025)

UNHCR. (2012, October). *October 2012 Somalia Fact Sheet*. https://data.unhcr.org/horn-of-africa/country.php?id=197 Erişim Tarihi: 04/03/2025

Yalçın, M. (2016). Türkiye-Somali İlişkilerinde El-Şebab Örgütünün Etkisi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 4(2), 17–49.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Kritik Madenler Güvenliği Politikaları: Donald Trump'ın Neomerkantilist Uygulamaları ve Ukrayna Maden Rezervleri

İbrahim Kürşat Tuna[1]

Öz

Yükselen jeopolitik riskler, artan çevresel sorunlar, tükenen yer altı kaynakları ve bölgesel ve küresel çatışmalar gibi risk arz eden durumların enerji dönüşümünün kritik madenlere yönelik çok yoğun talebi ile birleşmesi kritik madenlere kesintisiz erişim konusunu ülkelerin ulusal güvenlikleri için oldukça hassas bir konuma taşımıştır. Ülkeler arasındaki ticaret anlaşmazlıkları, kaynak milliyetçiliği, COVID-19 salgını, Rusya-Ukrayna Savaşı gibi son olaylar ise dünya ekonomisine ve güvenliğine yönelik bozulma riskini daha da belirgin bir hale getirmiştir. Korumacı, kontrol edici, ithal ikameci, kamplaştırıcı politikalar ülkelerin çoğunun "kritik madenler" konusunda uyguladıkları veya mücadele etmek zorunda kaldıkları politikalar olmuştur. Ülkelerde kaynak milliyetçiliğinin yeniden canlanmasına neden olan bu durum, küresel açıdan bakıldığında dünyada yeni bir "merkantilist" dönemin başladığının habercisidir. İkinci Dünya Savaşı sonrası müesses dünya ekonomisinin liberal-küresel ekonomik temellerini derinden etkileyen 2008 Finansal Krizi sonrasında yükselişe geçen neomerkantilizmin en temel özelliklerini yansıtan bu politikalar özellikle 2016 yılından bu yana pek çok ülkenin "kritik madenler" stratejilerinin ana eksenini oluşturmuştur. Üstelik, bu yeni dönemin dünya çapındaki öncülüğünü ekonomik liberalizmin en önemli savunucularından ABD yapmakta; ülke kritik madenlere yönelik küresel ölçekte stratejiler barındıran korumacı ve kontrol altında tutucu bir "yüksek politika" izlemektedir. Bu stratejiler ise diğer ülkeleri içerdikleri politikalarla eklemlenmek ya da benzer karşı politikalarla ABD'ye cevap vermek durumunda bırakmaktadır. Nitekim, ABD'de ikinci başkanlık dönemine başlayan Donald Trump daha göreve gelir gelmez, önemli kritik maden yataklarına sahip Grönland'ı "satın alma" ve Kanada'yı "ilhak etme" girişimlerinde bulunmuş ve Ukrayna'yı ülkesindeki kritik madenlerin kontrolüne ve ABD'ye akışının sağlanmasına yönelik bir anlaşma yapmaya zorlamıştır. Bu girişimler "kritik madenler güvenliği" politikalarının ABD'nin ulusal güvenlik stratejisi haline geldiğinin kanıtı durumundadır. Kamuoyunda bilinen adıyla ABD-Ukrayna Madenler Anlaşması Trump yönetiminin maden diplomasisine yönelik pragmatik yaklaşımını yansıtmaktadır. Anlaşma ABD ile Ukrayna arasında uzun vadeli stratejik uyumu ve Ukrayna'nın yeniden inşası için ekonomik bir kaynağı sağlamış olsa da Ukrayna'nın talep ettiği somut güvenlik garantilerini vermekten uzak ve ülkenin egemenlik haklarını hayli aşındırıcıdır.

Anahtar Kelimeler: *Kritik Madenler, Kritik Madenler Güvenliği, ABD-Ukrayna Madenler Anlaşması, Neomerkantilizm, Enerji Dönüşümünün Jeopolitiği, Tedarik Zinciri Güvenliği*

Critical Minerals Security Policies of the United States: Donald Trump's Neomercantilist Practices and Ukraine's Mineral Reserves

Abstract

Rising geopolitical risks, increasing environmental problems, depleting underground resources, and regional and global conflicts, coupled with the energy transition's intense demand for critical minerals, have made the issue of uninterrupted access to critical minerals highly sensitive for the national security of countries. Recent events such as trade disputes between countries, resource nationalism, the COVID-19 pandemic, and the Russia-Ukraine War have made the risk of disruption to the world economy and security even more pronounced. Protectionist, controlling, import-substituting and polarizing policies have been the policies that most countries have implemented or had to struggle with regarding "critical minerals". This situation, which has led to a resurgence of resource nationalism in countries, heralds

[1] Dr., 25. Dn. Çanakkale Milletvekili, TOBB Madencilik Sektör Meclisi, ORCID 0009-0007-1172-7300, kursat-tuna@hotmail.com

the beginning of a new "mercantilist" era in the world from a global perspective. This situation, which has led to revival of resource nationalism in countries, heralds the beginning of a new "mercantilist" era in the world from a global perspective. These policies, which reflect the most basic features of neo-mercantilism that rose after the 2008 Financial Crisis, which deeply affected the liberal-global economic foundations of the post-World War II establishment of the world economy, have formed the main axis of many countries' "critical minerals" strategies, especially since 2016. Moreover, this new era has been spearheaded globally by the United States, one of the most prominent proponents of economic liberalism, which has pursued a protectionist and containmentist "high policy" with strategies for critical minerals on a global scale. These strategies, in turn, force other countries to articulate with their policies or respond to the US with similar counter-policies. As a matter of fact, Donald Trump, who started his second presidential term in the US, has already attempted to the "purchase" of Greenland and the "annexation" of Canada, which have important critical mineral deposits, and forced Ukraine to make a deal to ensure the control and flow of critical minerals in his country to the US. These initiatives are evidence that "critical minerals security" policies have become a US national security strategy. The US-Ukraine Mineral Agreement, as it is popularly known, reflects the Trump administration's pragmatic approach to mineral diplomacy. While the agreement provides long-term strategic alignment between the US and Ukraine and an economic resource for Ukraine's reconstruction, it is far from providing the concrete security guarantees that Ukraine demands and is highly erosive for the country's sovereign rights.

Keywords: *Critical Minerals, Critical Minerals Security, US-Ukraine Minerals Agreement, Neomercantilism, Geopolitics of Energy Transition, Supply Chain Security*

1. Giriş

Yükselen jeopolitik riskler, artan çevresel sorunlar, tükenen yeraltı kaynakları ve bölgesel ve küresel çatışmalar gibi risk arz eden durumların enerji dönüşümünün kritik madenlere yönelik çok yoğun talebi ile birleşmesi kritik madenlere kesintisiz erişim konusunu ülkelerin ulusal güvenlikleri için oldukça hassas bir konuma taşımıştır. Ülkeler arasındaki ticaret anlaşmazlıkları, kaynak milliyetçiliği, COVID-19 salgını, Rusya-Ukrayna Savaşı gibi son olaylar dünya ekonomisi ve güvenliğine yönelik bozulma riskini daha da belirgin bir hale getirmiştir. Soğuk Savaş'ın iki kutuplu ve 1990'lı ve 2000'li yılların tek kutuplu yapılarından farklı olarak küresel alanda kendisini gösteren çok merkezli, çok kutuplu yapının getirdiği yeni çatışma hatlarının (özellikle iklim krizinin dayattığı kaynak savaşlarının) yarattığı kırılganlıklar ve küreselleşme sonrası oluşan tehditler uluslararası alanda jeopolitiğin ve merkantilizmin geri dönüşünün sinyallerini vermektedir (Madra, 2022). Ülkelerde kaynak milliyetçiliğinin yeniden canlanmasına neden olan bu durum dünyada yeni bir "merkantilist" dönemin başladığının habercisidir.

Neoliberal ekonomik küreselleşmeye ve onun dünya ticaretinin serbestisini sağlamaya yönelik kurumlarının etkinliğine karşı neomerkantilist bir karşı duruş giderek daha da belirginleşmektedir. 2008 Finansal Krizi ile birlikte kendisini hissettirmeye başlayan ve çok kutuplu dünya düzeninin güvenlik belirsizliği içinde ülkelerin karşılıklı korumacı

politikalarıyla güçlenen bu süreç "Neomerkantilizmin Yükselişi" olarak değerlendirilmelidir. Üstelik, bu yeni dönemin dünya çapındaki öncülüğünü ekonomik liberalizmin en önemli savunucularından ABD yapmaktadır (Tuna, 2024: 26). Son on yılda *"serbest piyasa"* çoktan yerini neomerkantilizme, devletlerin ekonomide artan etkinliğine, korumacılığa ve ülkeler arasında rekabete bırakmış durumdadır. 2014-2016 yıllarında korumacılığa yönelen ilk ülke ABD olmuştur (Koltashov, 2023). 2016 yılındaki ABD başkanlık seçimleriyle daha da belirginleşen ve Trump'ın ikinci başkanlık dönemiyle birlikte ABD politikalarına tam anlamıyla hâkim olan bu durumun mevcut ticari dengeleri derinden etkileyen sonuçları olmuştur.

Uluslararası ekonomi ve politikada "devlet merkezli" yaklaşım giderek ağırlık kazanırken, "güç" kavramı ulusal ekonomik ve politik çıkarların uluslararası alanda sağlanmasında en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Neomerkantilizm neorealizm ile aynı noktadan hareket etmekte; anarşik uluslararası düzenin devletleri rekabete ve egemenlikleri ile güvenliklerini korumak için göreli güçlerini maksimize etmeye zorladığını varsaymaktadır. Perspektif, bu sınırlayıcı zorunluluklar bağlamında devletlerin kendi özel iç ve dış koşullarından kaynaklanan hedeflerinin peşinden gitmeye yöneleceklerini öngörmektedir. Dahası, neomerkantilizm devletlerin uluslararası sistemdeki konumlarını yükseltme çabalarının bir parçası olarak zenginliği azamileştirmek için nasıl ekonomik politikalar üreteceklerini açıklamaya çalışmaktadır (Ziegler ve Menon, 2014: 19).

Klasik merkantilizm bir güç ve zenginlik göstergesi olarak devletlerin altın ve gümüşü biriktirmesi esasına dayanmaktaydı. İlerleyen yıllarda bunların yerini petrol ve doğal gaz almış; enerji dönüşümü ile birlikte de petrol ve doğal gazın yerini kritik madenler almaya başlamıştır. Çağdaş neomerkantilizm klasik öncülünden önemli ölçüde farklılık gösterse de çarpıcı bir ortak nokta devletlerin kritik hammaddeleri güvence altına alarak ve kullanarak ulusal zenginliklerini en üst düzeye çıkarma çabalarıdır. Devletlerin sahip oldukları doğal kaynaklarda kendi kendilerine yeterlilikleri onlara diğer devletlere karşı önemli bir üstünlük sağlamaktadır. Bununla birlikte, neomerkantilist yaklaşım kaynak zenginliğinin yanı sıra kaynağın konumunu, coğrafyayı ve ticaret yollarını da dikkate almakta ve bunları devletlerin ekonomik rekabetleri bağlamında değerlendirmektedir. Bu bağlamda, korumacı, kontrol edici, ithal ikameci, kamplaştırıcı politikalar ülkelerin çoğunun son dönemde "kritik madenler" konusunda uyguladıkları veya mücadele etmek zorunda kaldıkları politikalar olmuştur. 2008 Finansal Krizi sonrasında yükselişe geçen neomerkantilizmin en temel özelliklerini yansıtan bu

politikalar özellikle 2016 yılından bu yana başta ABD olmak üzere pek çok ülkenin "kritik madenler" stratejilerinin ana eksenini oluşturmuştur (Tuna, 2024: 24-26).

ABD Başkanı Trump'ın 2017 yılında çıkardığı 13817 sayılı "Kritik Madenlerin Emniyetli ve Güvenilir Tedarikini Sağlamak İçin Federal Bir Strateji" adlı Başkanlık Kararnamesi yakın dönemde ABD'de kritik madenlere ilişkin yeni bir süreç başlatmış; bu süreç Trump ve Biden dönemlerindeki bir dizi korumacı yasa, yasa değişikliği, başkanlık kararnamesi ve düzenleme ile güçlenerek devam etmiştir. Nitekim, ABD'de ikinci kez başkanlık koltuğuna oturan Trump daha göreve gelir gelmez, önemli kritik maden yataklarına sahip ülkeler olan Grönland'ı "satın almaya" ve Kanada'yı "ilhak etmeye" yönelik girişimlerde bulunmuştur (Ali, 2025). Trump bunların ardından Ukrayna'daki kritik madenlerin kontrolünün ve ABD'ye akışının sağlanması için Ukrayna'yı -bu ülkenin çıkarları hilafına talepler içeren- bir anlaşma yapmaya zorlamıştır. Dünya kamuoyunda ilk bakışta Trump'ın fevri çıkışları olarak değerlendirilen bu politik taleplerin altında aslında, ABD'nin önemli ekonomik ve güvenlik mülahazaları yatmaktadır. Kritik madenler konusunda ABD'de yıllara dayalı bir biçimde gerçekleştirilmiş çalışmalar, yürürlükteki mevzuat, yasaların ABD Başkanına verdiği yetkiler ve yüklediği sorumluluklar, jeopolitik zorunluluklar vb. hususların ABD Başkanı Trump'ın diplomatik teamülleri sürekli zorlayan karakteri ile birleşmesi sonucunda konu bir anda dünya gündemine oturmuştur.

ABD kritik madenlere yönelik küresel ölçekte stratejiler barındıran korumacı ve kontrol altında tutucu bir "yüksek politika" izlemektedir. Bu stratejiler ise diğer ülkeleri içerdikleri politikalarla eklemlenmek ya da benzer karşı politikalarla ABD'ye cevap vermek durumunda bırakmaktadır. "Kritik madenler güvenliği" politikası çok güçlü bir biçimde ABD'nin ulusal güvenlik stratejisi haline gelmiştir. Konu dünyada yaşanmaya başlanan temiz enerji dönüşümü nedeniyle "enerji güvenliği"nin kapsamına girmekle beraber kritik madenlerin farklı hassas kullanım alanları dolayısıyla ülkelerin "ulusal savunması" ve "ekonomik güvenliği" ile de doğrudan ilişkilidir. Bu çalışmada son gelişmeler ışığında ABD'nin kritik madenler güvenliği politikaları üzerinde durulmuş ve ABD Başkanı Trump'ın Ukrayna maden rezervlerine yönelik girişimleri ABD'nin neomerkantilist stratejileri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

2. Kritik Madenlerin ABD İçin Önemi

Kritik madenler ABD ordusu, ulusal altyapısı ve ekonomisinin en çok ihtiyaç duyduğu ürünler için gerekli olan girdilerdir. Günümüzün en temel araç ve ekipmanlarından olan uçaklar, bilgisayarlar, cep telefonları, elektrik üretim ve iletim sistemleri ve gelişmiş elektronik ürünlerinin üretimi için kritik madenlere ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak, ABD'li üreticiler bu

madenlerin çıkarma ve işleme konularında yabancı ülkelere bağımlı durumdadır (Executive Order No. 13953, 2020). ABD'nin kendisinin de önemli büyüklükte enerji ve maden kaynaklarına sahip olmasına rağmen, bu kaynakların çıkarılması ve üretimi çeşitli nedenlerle ABD dışındaki diğer ülkelere kaymıştır. Gelinen noktada, ABD'nin başta kritik madenler olmak üzere, çoğu malzemede dışa bağımlılığı giderek artmakta ve bu malzemelerin yabancı kaynaklardan tedarik güvenilirliğine yönelik kaygılar da yükselmektedir.

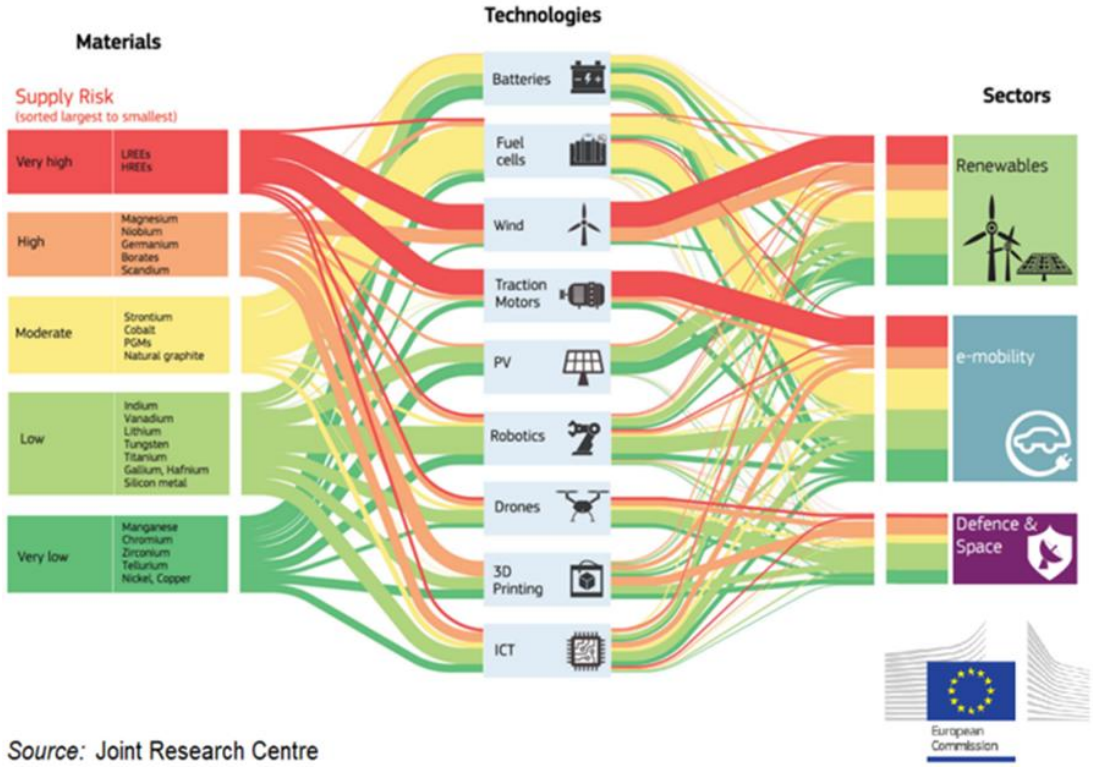

Şekil 1. Belirlenmiş 25 kritik hammaddeye dayalı olarak tespit edilmiş dokuz teknoloji ve üç ana sektöre yönelik kritik hammadde akışlarının ve mevcut tedarik risklerinin yarı niceliksel gösterimi (European Commission, 2020: 10).

ABD'nin ulusal savunması ve ekonomisi için kritik öneme sahip birçok malzemede Çin'e bağımlı olması ülkenin ulusal güvenliği için risk teşkil etmektedir. Kritik madenlerin dünya üzerinde eşit bir biçimde dağılmış olmaması kritik madenlere erişim konusundaki jeopolitik mücadelenin temelini oluşturmaktadır. Küresel jeopolitiğin ve ekonominin doğası gereği, dünya kritik madenlere erişim konusunda ABD ile Çin arasında büyük bir güç rekabetine sahne olmakta; bu durum ise kritik malzeme tedarik zincirlerini bütün ülkeler için daha da kırılgan bir hale getirmektedir. Bu kritik malzemelerin tedarik zincirinin dünyanın dört bir yanına yayılmış olmasına karşın, Çin bu malzemelerin küresel ölçekte madenciliğine ve işlenmesine hâkim durumdadır. ABD'nin başlıca küresel rakibi olan Çin, savunma üretiminde kullanılan birçok maden ve malzemenin ya tek ya da birincil tedarikçisi konumundadır. SSCB ve

ABD'nin ekonomik olarak birbirlerinden bağımsız oldukları Soğuk Savaş döneminin aksine, bugün ABD çok sayıda kritik malzemede Çin ve diğer Asya ülkelerine bağımlı durumdadır. Bu bağımlılık durumu olası bir silahlı çatışmada Çin'in ABD'ye karşı elini kuvvetlendirebilecektir (Clark, 2022: 1-2).

		Key Industries					
Mineral	Percentage from foreign sources[a]	Aerospace	Defense	Energy	Telecommunications and electronics	Transportation (non-aerospace)	Primary Import Source (2018–2021)[b]
Arsenic	100%		●	○	○		China: 57%
Cesium	100%	●	●	○	○		N/A
Fluorspar	100%			○	○		Mexico: 66%
Gallium	100%	●	●	○	○		China: 35%
Graphite	100%	●	●	○	○	○	China: 35%
Indium	100%	●	●	○	○		Republic of Korea: 35%
Manganese	100%	●	●	○		○	Gabon: 67%
Niobium	100%	●	●	○			Brazil: 66%
Rubidium	100%	●	●	○	○		N/A
Tantalum	100%	●	●	○	○		China: 24%
Bismuth	96%		●	○	○		China: 65%
Rare Earth Elements (Cerium, Dysprosium, Erbium, Europium, Gadolinium, Holmium, Lanthanum, Lutetium, Neodymium, Praseodymium, Samarium, Scandium, Terbium, Thulium, Ytterbium, Yttrium)	>95%	●	●	○	○	○	China: 74%
Titanium	>95%	●	●	○			Japan: 89%
Antimony	83%		●	○	○	○	China: 63%
Chromium	83%	●	●	○			South Africa: 37%
Tin	77%		●		○		Peru: 25% (refined Tin)
Cobalt	76%	●	●	○	○	○	Norway: 22%
Zinc	76%		●	○			Canada: 66%
Barite	>75%			○			China: 38%
Tellurium	>75%		●	○	○		Canada: 52%
Platinum[c]	66%	●		○	○	○	South Africa: 24%
Nickel	56%	●	●	○			Canada: 45%
Aluminum	54%	●	●	○		○	Canada: 50%
Vanadium	54%	●	●	○			Canada: 31%
Germanium	>50%	●	●	○	○		China: 54%
Magnesium	>50%	●	●	○	○	○	Canada: 21%
Tungsten	>50%	●	●	○	○		China: 29%
Zirconium	<50%	●	●	○			China: 89% (Zirconium unwrought, including powder)
Palladium[c]	26%	●		○	○	○	Russia: 34%
Lithium	>25%	●	●	○	○	○	Argentina: 51%
Beryllium	<20%	●	●	○	○		Kazakhstan: 43%
Hafnium	–	●	●	○			Germany: 36%
Iridium[c]	–	●		○	○	○	–
Rhodium[c]	–	●		○	○	○	–
Ruthenium[c]	–	●		○	○	○	–

Tablo 1. ABD 2022 kritik madenler listesi, 2022 yılındaki ABD ithalatının yüzdesi ve her birinin kullanıldığı sanayiler ve birincil ihracat kaynağı (U.S. Government Accountability Office, 2024: 4).

Kritik madenler tedarik zincirinin jeopolitik boyutu dünyanın çok farklı coğrafyalarındaki farklı ülkeleri kapsar bir biçimde büyük güçlerin stratejilerine yansımaktadır. ABD ve müttefikleri kritik madenler tedarik zincirinin her aşamasında güç kazanan Çin'in etkisini sınırlamaya ve kendi tedarik ağlarını çeşitlendirmeye çalışmakta; Çin ise tedarik zinciri

üzerindeki tekelini korumak için mücadelesini küresel ölçekte rezerv hâkimiyeti, teknolojik ilerleme ve üretim yoğunluğu üzerine bina etmektedir. Üçüncü Dünya Savaşı ihtimalinin gündem meselesi olduğu uluslararası ortamda büyük güçlerin savunma sanayileri de yeni bir dönüşümden geçmektedir. Terörizmle mücadele, bölgesel çatışmalar ve vesayet savaşları sonrasında şimdi de ülkeler arasında gerçekleşebilecek uzun süreli ve yıpratıcı savaşlara karşı ülkeler farklı boyutlarda bir ulusal savunma hazırlığına girişmiş durumdadır. Ülkelerin savunma sanayi tabanları çok daha geniş çaplı üretimlere yönelik hazırlıklar yapmaktadır. Bu süreç enerjetikler başta olmak üzere kritik malzemelere olan ihtiyacı çok büyük ölçüde artıracaktır (Tuna, 2024: 286).

Harita 1. Tedarik zincirini kontrol etme yarışı (Pilch, 2024).

Bütün bu nedenlerle, ABD'nin ulusal, ekonomik ve enerji güvenliği için gerekli olan madenlerin dayanıklı ve güvenli tedarik zincirlerinin oluşturulması zaruriyeti ABD için "Kritik Madenler Güvenliği"ni öncelikli ve önemli bir politika konusu haline getirmiştir. ABD'nin önemli kritik madenler için yabancı hasımlara olan bağımlılığını azaltmadan ulusal güvenlik ve enerji liderliği konumunu sürdürmesi mümkün görülmemektedir. ABD'nin diplomatları, politika yapıcıları ve özel sektör aktörlerinin yeni bir paradigma ile güvenli bir tedarik zinciri geliştirmeleri ve ülkelerinin 21. yüzyıldaki maden ihtiyaçlarının güvenli bir biçimde karşılanmasını sağlamaları gerekmektedir (CSIS, 2024). Buradaki temel amaç, ABD'nin gerek savunma sanayisinin gerekse de endüstri tabanının ihtiyaç duyduğu kritik hammaddelerin

herhangi bir kısıntıya uğramadan ABD ve onun müttefiki konumundaki ülkelere güvenli bir şekilde tedarikinin sağlanmasıdır. Bunun için, gerek ABD gerekse de müttefiki olan ülkeler kaynak zengini üçüncü ülkelerle ortaklık ilişkileri içine girmeye, kurulan ittifakların etki alanlarını genişletmeye çalışmaktadır (Tuna, 2024: 270).

ABD kendisinin de içinde yer aldığı bölgesel ekonomik örgütlenmeler ve benzeri diplomatik mekanizmalar yoluyla ülkelerle ikili ve çok taraflı ilişkilerini geliştirmektedir. Bu kapsamda, Serbest Ticaret Anlaşmaları (FTA) ve Kritik Madenler Anlaşmaları (CMA) yoluyla neomerkantilist modelle uyumlu daha geniş jeopolitik hedefleri için ticari iş birlikleri tesis etmektedir. ABD serbest ticaret anlaşmasının olmadığı Japonya ile 28 Mart 2023'te tamamen kritik madenlere özgülenmiş farklı bir ticaret anlaşması imzalamıştır. ABD ile Japonya arasında kritik madenlerin (kobalt, grafit, lityum, manganez ve nikel) serbest ticaretine odaklanan anlaşma Kritik Madenler Anlaşması (CMA) adını taşımaktadır. Serbest Ticaret Anlaşmaları uzun müzakere süreçlerinden sonra her iki tarafın da menfaatleri ve tavizleri çerçevesinde gerçekleştirilen anlaşmalardır. Ancak, kritik madenler konusunun aciliyeti daha hızlı ve esnek çözümler bulunmasına imkân verecek ve FTA'lar kadar kapsamlı olmayan farklı bir anlaşma modeline ihtiyaç doğurmuştur. ABD'nin Japonya ile yürürlüğe koyduğu CMA, ABD'nin mevcut serbest ticaret anlaşması bulunmadığı, ancak kritik madenler konusunda bir ticari anlaşma yapılmasının ABD menfaatleri için gerekli olduğu ülkelerle geliştirebileceği alternatif bir araç olmuştur (U.S. Congressional Research Service, 2024: 1).

3. ABD'nin Kritik Madenlere İlişkin Ulusal Stratejileri

ABD'nin kritik madenlere yönelik çalışmaları ABD Savaş Endüstrileri Kurulunda maden danışmanı olarak görev yapan jeolog C. K. Leith tarafından ilk stratejik ve kritik madenler listesinin hazırlandığı 1917 yılına dayanmaktadır (Roush, 1938: 373). İkinci Dünya Savaşı'na kadar ülkede bu konuda çok sayıda resmi-gayri resmi liste çalışması yapılmıştır. ABD Kongresinin ülkenin belirli stratejik ve kritik malzemelerdeki doğal kaynaklarının ABD'nin ulusal savunması için gerekli askeri, endüstriyel ve temel sivil ihtiyaçlarını karşılama konusunda yetersiz veya yeterince gelişmemiş olduğunu tespiti üzerine ülkede yasal bir düzenleme yapma ihtiyacı doğmuştur. 1939 Stratejik ve Kritik Malzemeler Stoklama Yasası (50 U.S.C. 98) bu tespitten hareketle belirli stratejik ve kritik malzemelerin stoklarının tedarik edilmesini ve elde tutulmasını sağlamak ve ABD içinde bu tür malzemelerin kaynaklarının korunması ve geliştirilmesini teşvik etmek amacıyla 7 Temmuz 1939 tarihinde çıkarılmıştır (Strategic and Critical Materials Stock Piling Act of 1939, 1939).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bu kez de ABD ile SSCB arasında Soğuk Savaşın başlaması ve Kore Savaşı ile birlikte sıcak çatışmaların çok daha geniş alanlara yayılma riskinin varlığı ABD'nin savunma üretim tabanını sürekli olarak üretim halinde ve yeterli hazırlık durumunda tutmasını zorunlu kılmıştır. Bundan dolayı, 8 Eylül 1950 tarihinde Kongre tarafından "savaş dönemi kanunu" niteliği taşıyan ve bundan dolayı da sürekli olarak yetkilendirme gerektiren 1950 Savunma Üretim Yasası (DPA) onaylanmıştır. Bu Yasa'nın amacı savaş ve benzeri acil durumlarda başta ABD ordusunun ana ihtiyaçları olmak üzere, ihtiyaç duyulacak malzemelerin öncelikli bir biçimde tedariki ve bu malzemelerin yerli sanayi tabanı tarafından üretilmesinin sağlanması için gerekli politikaların uygulanması ve desteklerin verilmesidir. Yasa kapsamında ABD Başkanına ulusal savunma hazırlık programlarını şekillendirmek ve yerli sanayi tabanını korumak ve geliştirmek için uygun adımları atmak üzere bir dizi yetki verilmiştir. Bu çerçevede, ABD'deki endüstrilerin askeri ve sivil üretimdeki rekabet gücünün korunması için araştırma ve geliştirmeyi sürdürmelerinin sağlanması ve uluslararası düzeyde rekabetçi ürünler üretmeye ve kârlı bir şekilde faaliyet göstermeye devam etmeleri için önlemlerin alınması gerekmektedir. ABD Başkanı bu Yasa ile ulusal savunma hazırlığının sağlanması amacıyla enerji kaynakları ve yerli sanayi tabanının yeterli düzeyde korunması ve geliştirilmesi için gereken tedbirleri almakla yükümlendirilmiştir (Defense Production Act of 1950, 1950).

"ABD Kanun Külliyatı: Başlık 50" - "Savaş ve Ulusal Güvenlik" başlığı altında yer alan bu iki yasadan da ABD'nin güvenlik algılamaları ve ekonomi politikalarına bağlı olarak yıllar içerisinde aktif bir biçimde yararlanılmıştır. Kritik madenlerin tedariki, stoklanması, tasfiyesi ve üretiminin düzenlenmesi ve teşviki gibi konuların ana belirleyicileri bu yasa metinleridir. Son dönemlerde ABD'li karar vericiler ve kamuoyu tarafından üzerinde özellikle durulmakta olan bu iki Yasa ABD ulusal güvenliği ve savunması için kritik önemdeki işleyişini başarıyla sürdürmektedir. ABD'de kritik madenler politikasına yönelik olarak zaman içinde gerçekleştirilen şekillenmeler bu iki yasada farklı yıllarda yapılmış olan değişiklikler yoluyla veya bu yasalarda öngörülen yetki ve sorumluluklar çerçevesinde karar vericiler tarafından çıkarılan yeni yasa, başkanlık kararnameleri ve düzenlemeler aracılığı ile hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda, 1946 Stratejik ve Kritik Malzemeler Yasası, 1970 Madencilik ve Madenler Politikası Yasası, 1979 Stratejik ve Kritik Malzemeler Stoklama Revizyon Yasası, 1980 Ulusal Malzemeler ve Madenler Politika, Araştırma ve Geliştirme Yasası, 1984 Ulusal Kritik Malzemeler Yasası, 2011 Mali Yılı Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasası ile 2012 tarih ve 13603 sayılı Ulusal Savunma Kaynakları Hazırlıklı Olma Durumu Başkanlık Kararnamesi

1939-2017 yılları arasındaki zaman zarfında bu konuda çıkarılmış diğer düzenlemelerin en önemlileridir.

Kritik madenler konusunun ABD Kongresi için ulusal savunma konusunda giderek büyüyen bir endişe kaynağı haline gelmesi dolayısıyla, ABD Başkanı Trump'ın 2017 yılında başa gelmesinden itibaren bu konuda önemli yeni yasama girişimleri söz konusu olmuştur. Başkan Trump ilk olarak, ABD'nin tedarik zinciri risklerinin değerlendirilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla 21 Temmuz 2017'de 13806 sayılı "Amerika Birleşik Devletleri'nin İmalat ve Savunma Sanayi Tabanı ile Tedarik Zinciri Dayanıklılığının Değerlendirilmesi ve Güçlendirilmesi" adlı Başkanlık Kararnamesi'ni çıkarmıştır. Kararname ABD'nin imalat ve savunma sanayi tabanında ve tedarik zinciri dayanıklılığı konusunda genel anlamda yıllara dayalı olarak yaşadığı göreceli gerilemenin tespitinin yapıldığı ve tedbirlerin önerildiği bir yasal düzenleme olmuştur (Executive Order No. 13806, 2017). Bu Kararname'ye cevaben ilgili kurumlar kapsamlı değerlendirme raporları hazırlamışlardır. Kararname sonrasında ABD'nin imalat ve savunma sanayi tabanı için büyük önem taşıyan "kritik madenlere" yönelik çok daha spesifik yasal düzenlemeler hayata geçirilmeye başlanmıştır. 26 Aralık 2017'de ABD Başkanı Trump tarafından ABD'nin kritik madenlere sürdürülebilir erişiminin sağlanması amacıyla "Kritik Madenlerin Emniyetli ve Güvenilir Tedarikini Sağlamak için Federal Bir Strateji" adlı -kritik madenler konusunda öncü nitelikteki- Başkanlık Kararnamesi yayımlanmıştır. Bu Kararname ABD'nin kritik madenlere yönelik mevcut politikalarının ve ekonomik, askeri ve jeostratejik yeni fırsat ve zorlukların değerlendirildiği; çeşitli bakanlık ve kurumlara yetkiler tanımlayan ve eylem talimatları veren bir yasal düzenleme niteliğini taşımaktadır (Executive Order No. 13817, 2017).

ABD Başkanı Trump döneminde çıkarılan bir diğer önemli kararname 30 Eylül 2020 tarih ve 13953 sayılı "Kritik Madenlerin Tedarikinin Yabancı Hasımlara Bağımlı Olmasından Kaynaklanan Yerli Tedarik Zincirine Yönelik Tehdidin Ele Alınması ve Yerli Madencilik ve İşleme Endüstrilerinin Desteklenmesi" adlı Başkanlık Kararnamesi'dir. Bu Kararname ile İçişleri Bakanı tarafından belirlenen kritik madenler konusunda yabancı hükümetlerin olumsuz eylemlerine, doğal afetlere veya diğer tedarik aksaklıklarına karşı ülkenin kırılganlığının azaltılması hedeflenmiştir (Executive Order No. 13953, 2020). Bunun ardından, 21 Aralık 2020 tarihinde çıkarılan "Enerji Yasası" temiz enerji madenlerine getirdiği vergi teşvikleri ve ortaya koyduğu yeni tanımlamalar ile kritik madenler güvenliği politikalarında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Yasa'da ABD sanayi tabanının güçlendirilmesi amacıyla Savunma Üretim Yasası (DPA) Başlık III yetkilerinin NTE'ler için kullanılmasına izin verilmiş; bu yolla

özellikle NTE'lerde Çin'e olan tehlikeli düzeydeki bağımlılığın önüne geçilmesine yönelik tedbirler alınmaya çalışılmıştır (Energy Act of 2020, 2020).

Konunun giderek artan önemi nedeniyle, ABD Başkanı Biden döneminde de kodifikasyon ve eylem çalışmalarına devam edilmiştir. Biden 24 Şubat 2021 tarihinde "Amerika'nın Tedarik Zincirleri" adlı 14017 sayılı Başkanlık Kararnamesi'ni çıkarmıştır (Executive Order 14017-America's Supply Chains, 2021). Bu Başkanlık Kararnamesi'ne cevaben haziran 2021'de Beyaz Saray tarafından "Dayanıklı Tedarik Zincirleri Oluşturmak, Amerikan Üretimini Yeniden Canlandırmak ve Geniş Tabanlı Büyümeyi Teşvik Etmek" isimli değerlendirme raporu yayımlanmıştır. Kritik madenlerin güvenli bir biçimde tedarik edilmesine odaklanan raporda tedarik zincirleri tanımlanmış, küresel etkiler ortaya konulmuş ve risk değerlendirmeleri yapılarak politika önerileri getirilmiştir (The White House, 2021). 15 Kasım 2021 tarihli Altyapı Yatırım ve İstihdam Yasası (IIJA) ise temiz enerji teknolojileri ve kritik madenlere ilişkin araştırma ve geliştirme faaliyetlerini ele almış; bu faaliyetlerin hibe ve krediler yoluyla desteklenmesine ilişkin çeşitli düzenlemeler gerçekleştirmiştir (Infrastructure Investment and Jobs Act, 2021).

ABD'nin çip üretimi konusunda dünyada tekrar üstünlük kazanması hedefi kapsamında 9 Ağustos 2022 tarihinde kamuoyunda "Çip Yasası" olarak adlandırılan "Yarı İletken Üretimi için Faydalı Teşvikler Oluşturulması ve Bilim Yasası" çıkarılmıştır. Kritik madenlerin çip üretimindeki hassas kullanımları dolayısıyla da Yasa'da kritik madenlere ayrıca yer verilmiş ve kritik madenler madenciliğinin geliştirilmesine yönelik teşvik düzenlemeleri getirilmiştir (CHIPS and Science Act, 2022). Yine, ABD Başkanı Biden döneminde 16 Ağustos 2022 tarihinde elektrikli araç bataryalarında ve batarya bileşenlerinde kullanılan kritik madenlerde özellikle "Kapsam Dahilindeki Ülkelere"[2] olan riskli bağımlılığın azaltılmasına yönelik kademeli bir teşvik mekanizması öngören 2022 Enflasyonu Düşürme Yasası (IRA)

[2] 13 Ağustos 2018 tarihli 2019 Mali Yılı Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasası kritik madenlerin hasım ülkelerden tedarikine ilişkin önemli düzenlemeler getirmiştir. Yasa'nın 871. bölümünde *"Hassas Malzemelerin Müttefik Olmayan Yabancı Ülkelerden Tedarikine Yasaklama"* getirilmektedir (§ 2533c. Müttefik Olmayan Yabancı Ülkelerden Hassas Malzeme Tedariki Yasağı). Düzenleme hassas malzemelerin bu ülkelerden tedarikinin yanı sıra ABD'den bu ülkelere satışına ilişkin de yasaklama koymuştur. Bu kapsamda; Savunma Bakanı "(1) alt bölüm (c) İstisnalar Bölümü'nde belirtilenler dışında, herhangi bir kapsam dahilindeki ülkede eritilen veya üretilen herhangi bir kapsam dahilindeki malzemeyi veya herhangi bir kapsam dahilindeki ülkede üretilen kapsam dahilindeki bir malzemeyi içeren herhangi bir son ürünü tedarik edemez veya Ulusal Savunma Stoku (NDS) Yöneticisinin böyle bir satışın ABD'nin ulusal çıkarlarına uygun olmadığına karar vermesi halinde NDS kapsamındaki herhangi bir malzemeyi; (A) Kapsam dahilindeki herhangi bir ülke veya (B) Savunma Bakanının kapsam dahilindeki bir ülke veya kapsam dahilindeki bir ülkedeki bir kuruluş için aracı veya temsilci olarak hareket ettiğine makul olarak inandığı herhangi bir üçüncü tarafa satamaz". Buna göre Kapsam Dahilindeki Ülkeler: (A) Kuzey Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, (B) Çin Halk Cumhuriyeti, (C) Rusya Federasyonu ve (D) İran İslam Cumhuriyeti'dir (National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2019, 2018).

çıkarılmıştır. Yasa, sağlanacak vergi indirimi yoluyla hem yerli üretimi hem de müttefik ülkelerle iş birliğini desteklemeyi amaçlayan önemli bir düzenleme olarak yürürlüğe girmiştir (Inflation Reduction Act of 2022, 2022). Bunlarla birlikte, özellikle yıllara sâri çıkarılan ilgili mali yıl "ulusal savunma yetkilendirme yasalarında" (NDAA) kritik madenler politikalarına ilişkin olarak bu dönemde çok önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Konunun önemi, aciliyeti ve ABD'li karar vericilerin kararlılığı çerçevesinde kritik madenlere yönelik düzenlemeler yasal anlamda birbirine eklemlenen bir biçimde oluşturulmaya devam etmektedir (Tuna, 2024: 130-132). Bu bağlamda ABD'nin kritik madenler güvenliği politikaları yasal zemine sahip olan, kurumlar arası irtibatla işleyen mekanizmaları bulunan ve ülke içinin yanı sıra dünyada da önemli yansımaları olan politikalardır.

4. Ukrayna Maden Rezervleri ve ABD-Ukrayna Madenler Anlaşması

24 Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı ile başlayan Rusya-Ukrayna savaşı Ukrayna'nın yeraltı kaynakları konusunda oldukça zengin olan doğu bölgelerinin Rusya tarafından işgaline neden olmuştur. Savaşın giderek uzaması ve ABD'nin Ukrayna'ya silah tedarikinin yanı sıra ülkedeki madenlerin işletilmesine ilişkin farklı bir girişimde bulunması Ukrayna'daki kritik maden yataklarının geleceğini çoğu ülkenin ve küresel ekonominin ana gündem maddelerinden birisi haline getirmiştir. Ukrayna'daki savaş sadece toprak için değil, aynı zamanda ülkenin devasa maden ve enerji kaynakları için de verilen bir mücadele durumundadır. Ülkenin önemli yeraltı zenginlikleri arasında halihazırda işletilen dünya çapında önem taşıyan büyüklükteki titanyum, demir cevheri, endüstriyel hammadde ve kömür rezervleri ile işletilmeyi bekleyen lityum ve NTE yatakları yer almaktadır. Dünyada en yaygın kullanılan 120 maden ve metalin 117'sine ev sahipliği yapan Ukrayna, aynı zamanda dünya için önemli bir fosil yakıt kaynağı tedarikçisi konumundadır. Lityum, titanyum, uranyum, grafit, galyum, nikel ve berilyum gibi özellikle elektrikli araçlar, yenilenebilir enerji, uzay ve havacılık sanayi, savunma sanayi, telekomünikasyon ve diğer ileri teknolojilere yönelik hayati öneme sahip kritik madenlerin ve nadir toprak elementlerinin (NTE) de içinde yer aldığı önemli cevher potansiyeline sahip ülkede bu rezervlerin önemli bir kısmı henüz kullanılmamış durumdadır. "UkraineInvest" verilerine göre Ukrayna, dünyadaki rezerv bazında titanyumda 6'ıncı, manganezde 8'inci, demirde 10'uncu, kaolende 6'ıncı, grafitte 8'inci, zirkonyum silikatta 10'uncu, uranyumda 10'uncu, kok kömüründe 12'inci ve kömürde 13'üncü sırada yer almaktadır (Ukraineinvest, 2025). Yaklaşık 15 trilyon dolar değerinde maden kaynağına sahip olduğunu öngörülen ülke, Ukrayna Jeolojik Araştırmalar Kurumu verilerine göre ABD

hükümeti tarafından kritik olarak kabul edilen 50 madenden 23'ü dahil olmak üzere dünya maden kaynaklarının %5'ine sahip durumdadır (Venditti ve Smith, 2025).

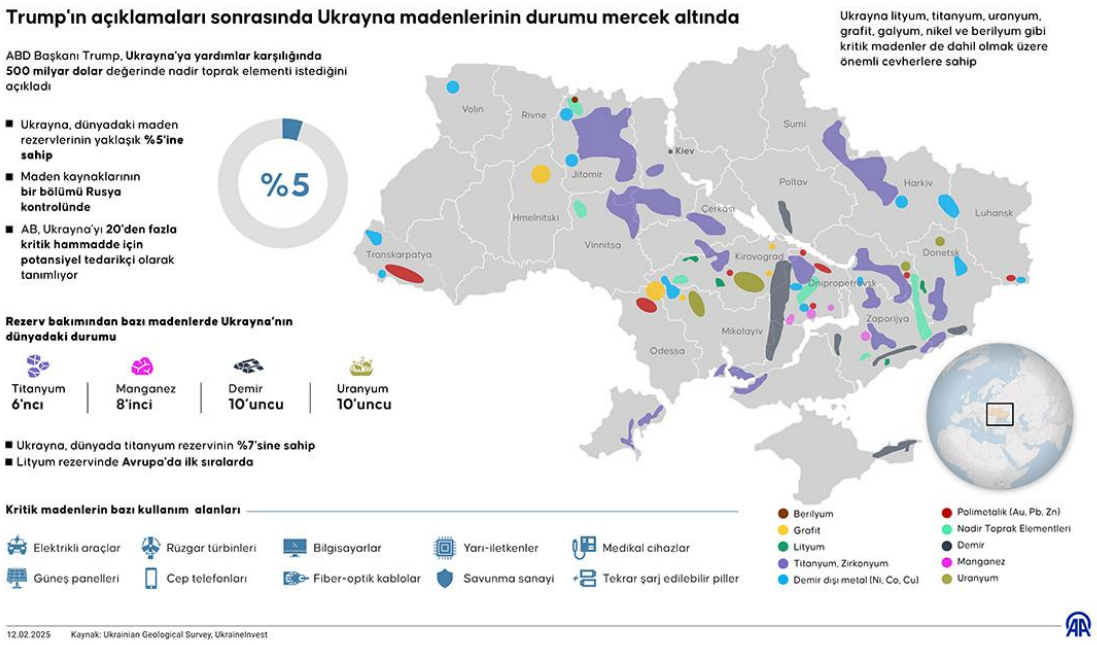

Harita 2. Ukrayna maden yatakları (AA'dan aktaran: Çeliker, 2025).

Kritik madenler tedarik zinciri Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinden çok hızlı bir biçimde etkilenmiş, özellikle Rusya'dan nikel madeninin tedariki konusundaki endişeler ve yaşanan erişim sıkıntıları aşırı fiyat yükselişlerine neden olmuştur. Bunun yanı sıra, savaşın zamana yayılması ve getirdiği yıkım AB için çok önemli bir kömür, demir ve endüstriyel hammadde tedarikçisi olan Ukrayna'dan yurt dışına maden sevkiyatını neredeyse tamamen durma noktasına getirmiştir. Ukrayna-Rusya sınırında yer alan Dinyeper-Donetsk havzası yüksek kaliteli büyük kömür rezervlerine sahiptir. IEA'nın 2020'de yayımlanan Ukrayna Enerji Profili raporuna göre Ukrayna'nın kömür rezervlerinin büyük çoğunluğu Donetsk kömür havzasında bulunurken, Dinyeper-Donetsk bölgesi ülkenin kanıtlanmış tüm hidrokarbon rezervlerinin yüzde 80'ine ev sahipliğini yapmakta ve ülkenin gaz üretiminin de yüzde 90'ını sağlamaktadır. Avrupa Kömür ve Linyit Birliği (EURACOAL) verilerine göre Ukrayna 2014'te başlayan ilk çatışmalar sonrasında Donetsk ve Luhansk'taki kömür madenleri üzerinde kısıtlı bir kontrole sahipken, mart 2017'de bu kontrolünü tamamen kaybetmiştir (Kaya, 2022).

Harita 3. Ukrayna'nın yeraltı kaynaklarının değerlerini bölgesel olarak gösteren harita (BBC'den aktaran: Abdurasulov, A., Plummer, R., 2025).

Kanadalı jeopolitik risk danışmanlığı şirketi SecDev tarafından yapılan bir analize göre Rusya daha savaşın ilk dönemlerinde, 2022 Ağustos ayında Ukrayna'nın kömür yataklarının %63'ünü, petrol yataklarının %11'ini, doğal gaz yataklarının %20'sini, metalik maden yataklarının %42'sini ve Ukrayna'nın nadir toprak ve diğer kritik maden yataklarının %33'ünü içeren bölgeleri ele geçirmiştir. O dönemde ele geçirilen maden kaynakları içerisinde 41 kömür madeni; 27 doğal gaz tesisi; 14 propan tesisi; 9 petrol tesisi; 6 demir cevheri madeni; 2 titanyum cevheri madeni; 2 zirkonyum cevheri madeni; 1 stronsiyum madeni bulunmaktadır. Bu süreçte Ukrayna'nın dört lityum rezervinden ikisi de Rus işgali altındaki topraklarda kalmıştır (In the Ukraine War, a Battle for Nation's Mineral and Energy Wealth, 2022).

Özellikle Ukrayna'da neden olduğu yıkım gün geçtikçe artan Rusya-Ukrayna Savaşı'nın sona erdirilmesine yönelik olarak Ukrayna tarafı farklı politikalardan oluşan bir eylem planı hazırlamıştır. "Zafer Planı" adını taşıyan ve beş madde ve üç gizli ekten oluşan plan 16 Ekim

2024'te Ukrayna Devlet Başkanı Volodomir Zelenskiy tarafından açıklanmıştır. Açıklanan Zafer Planı'ndaki beş maddenin birincisi jeopolitik, ikinci ve üçüncü maddeleri askeri, dördüncü maddesi ekonomik ve beşinci maddesi ise güvenlik mülahazaları taşımaktadır. Planın ekonomik mülahazalara ilişkin dördüncü maddesi Ukrayna'da bulunan stratejik ekonomik potansiyelinin değerlendirilmesine yöneliktir. Buna göre; Ukrayna stratejik ortaklarına ülkenin kritik kaynaklarının ortaklaşa korunmasının yanı sıra bu ekonomik potansiyelin ortak yatırım ile kullanımı için özel bir anlaşma imkânı sunmuştur. Bu ekonomik potansiyel küresel rekabette önemli bir avantaj sağlayacak olan uranyum, titanyum, lityum, grafit ve diğer stratejik açıdan değerli kaynaklar da dahil olmak üzere trilyonlarca ABD doları değerindeki doğal kaynakları ve kritik metalleri kapsamaktadır. Bu maddenin sadece belirlenmiş ortaklarla paylaşılan gizli bir de eki bulunmaktadır. Zelenskiy parlamentodaki konuşmasında Ukrayna'daki kritik maden yataklarının ve Ukrayna'nın küresel öneme sahip enerji ve gıda üretim potansiyelinin Rusya Federasyonu'nun bu savaştaki temel saldırgan hedefleri arasında olduğunu belirtmiş ve bu potansiyelin Ukrayna'nın büyüme fırsatı olduğunu dile getirmiştir (President of Ukraine, 2024).

Zelenskiy ülkesinin ekonomik potansiyelinin müttefik ülkelerle iş birliği içerisinde değerlendirilmesini Ukrayna için bir kolektif güvenlik şemsiyesi olarak görmektedir. Başta ABD olmak üzere, Ukrayna'nın müttefiklerinin ülkede gerçekleştireceği maden yatırımları Ukrayna'nın kritik önemdeki maden kaynaklarının ve dolayısıyla da topraklarının Rus işgaline karşı korunması anlamına gelecektir. Madencilik yatırımlarının gerçekleştirilme ve madenlerin işletilme sürelerinin uzunluğu göz önünde bulundurulduğunda, bu durum Ukrayna'ya uzun vadeli bir güvence sağlamış olacaktır. Bununla birlikte, Ukrayna'nın madenlerin satışından elde edeceği gelirler ülkenin başta silah alımı, yok edilen alt yapısının yeniden inşası, devlet idaresinin masrafları vb. konulardaki ihtiyaçlarında kullanılmak üzere ülkeye önemli bir bütçe sağlayacaktır. Teorik olarak tutarlı bir hamle olan ve Zelenskiy'nin ilk olarak 2024 Eylül ayında ABD'ye gerçekleştirdiği ziyarette Başkan adayı Trump ile görüşmesinde dile getirdiği ve sonrasında Zafer Planı'na koymak suretiyle hayata geçirmek istediği düşünce, ABD başkanlık koltuğuna Trump'ın ikinci defa oturmasıyla oldukça farklı bir karşılık bulmuştur. Biden yönetiminin Ukrayna'ya verdiği desteği ve bu desteğin mali boyutunu sürekli olarak eleştiren Trump için Ukrayna'nın kritik maden kaynakları bir anlamda Zelenskiy tarafından ABD'ye verilmesi gereken bir zorunlu karşılık olarak görülmüştür. Neomerkantilizm ve realizm ortak paydasında hareket eden Trump, Rusya'nın Ukrayna'yı işgal ettiği Şubat 2022'den itibaren ABD'nin Ukrayna'ya sağlamış olduğunu iddia ettiği 500 milyar dolarlık askeri yardımın

bedelinin imzalanacak kritik madenler anlaşması yoluyla Ukrayna tarafından geri ödenmesini talep etmiştir.[3]

Resim 1. Oval Ofiste gerçekleşen 28 Şubat 2025 tarihli Trump-Zelenskiy görüşmesi (Trump-Zelensky meeting: The end of the geopolitical 'West', 2025).

ABD'nin bu aşırı talepleri karşısında Zelenskiy Ukrayna'ya güçlü güvenlik garantilerinin verilmesi durumunda ülkesinin kritik maden kaynaklarından faydalanma hakkının iş birliği kapsamında ABD'ye verilebileceğini dile getirmiş; Trump'ın tek taraflı talebine karşılık konunun kapsamlı bir çerçeve güvenlik anlaşmasının parçası olarak müzakere edilmesini teklif etmiştir (Tanrısever, 2025). Buna karşın 28 Şubat 2025 tarihinde Beyaz Saray'da gerçekleştirilen basına açık görüşmede ABD Başkanı Trump'ın Ukrayna Devlet Başkanı Zelenskiy'i diplomatik teamüllere aykırı bir biçimde tüm dünyanın gözleri önünde rencide etmesi taraflar arasında büyük gerginliğe ve kritik madenler konusundaki anlaşmanın akamete uğramasına yol açmıştır. Müzakerelerin tekrar başlaması neticesinde Ukrayna'nın yeniden inşası için ortak bir yatırım fonu kurulmasına yönelik anlaşma 30 Nisan 2025 Çarşamba günü Vaşington'da imzalanmıştır. ABD Hükümeti adına Hazine Bakanı Scott K. H. Bessent ve Ukrayna Hükümeti adına Ukrayna Başbakan Birinci Yardımcısı ve Ekonomi Bakanı Yuliia

[3] ABD Savunma Bakanlığı genel müfettiş raporunda ABD'nin bahse konu süreçte Ukrayna'ya verdiği desteğin 182 milyar dolar olduğu ifade etmiştir (US Congress Appropriated $182 Bln in Aid to Ukraine Since Feb 2022, DoD Inspector General Reports, 2024).

Svyrydenko'nun imzaladığı anlaşma 1 Mayıs tarihinde Ukrayna Parlamentosu tarafından da kabul edilmiştir.

Resim 2. ABD-Ukrayna Madenler Anlaşması imza töreni (Dış Politika Enstitüsü, 2025).

Anlaşma kapsamında oluşturulan Amerika Birleşik Devletleri-Ukrayna Yeniden Yapılandırma Yatırım Fonu adını taşıyan fona sermaye aktarımı %50-%50 temelinde olacak ve fonun işleyişi kısmen gelecekteki doğal kaynak çıkarımından elde edilecek gelirlerle gerçekleştirilecektir. Taraflar arasında imzalanan bu Sınırlı Ortaklık (LP) Anlaşması'na göre, Ukrayna yeni maden, petrol ve gaz projelerinden elde edilecek gelirin yüzde 50'sini ABD tarafına aktaracaktır. Ülkenin en büyük petrol ve gaz üreticileri olan Naftogaz ve Ukrnafta gibi mevcut projeler fona katkıda bulunmaktan muaf tutulacaktır. Bu da fonun kârlılığının Ukrayna'nın kaynaklarına yapılacak yeni yatırımların başarısına bağlı olduğu anlamına gelmektedir. ABD tarafını anlaşmanın uygulanmasında temsil edecek ortak olarak ABD Uluslararası Kalkınma Finansmanı Kurumu (DFC) belirlenmiştir. DFC, Trump yönetiminin yeni kritik maden girişimlerinin birçoğunu yürütmek için başvurduğu bir kurumdur.[4] ABD'nin

[4] ABD, yurt dışı kaynaklı maden güvenliği ihtiyaçlarını finanse etmek için devlete ait bir kalkınma finansmanı kurumu olan Uluslararası Kalkınma Finansmanı Kurumu'na (DFC) başvurmuştur. DFC ABD'nin kritik maden güvenliğini ilerletme konusunda önemli bir enstrüman olsa da aslında temel misyonu madenlere erişim meselesi olmayan bir kalkınma kurumudur. Düşük ve alt orta gelirli ülkelerde ekonomik kalkınmayı ilerleten özel yatırımları desteklemek amacıyla 2018 tarihli Kalkınmaya Yönelik Yatırımların Daha İyi Kullanılması Yasası (BUILD Act) kapsamında oluşturulan DFC, bu hedef çerçevesinde borç ihracı, borç garantileri, risk sigortası, öz kaynak yatırımları ve teknik yardım sağlamaktadır (Baskaran, 2024).

özellikle kritik madenler madenciliğindeki temel bakış açısı madenciliğin her aşamasındaki faaliyetlerin özel sektör tarafından yapılması üzerinedir. Bu anlamda, ABD hükümeti DFC aracılığıyla ABD madencilik şirketleri için yol gösterici, teşvik edici ve koruyucu bir rol üstlenmektedir. Kritik madenler madenciliğinde Rusya'nın devlete yakın şirketler üzerindeki tam hâkimiyeti ile Çin'in göreceli hâkimiyetine nazaran, ABD'nin özel şirketlere olan yaklaşımının daha esnek bir yapıda olduğu görülmektedir (Tuna, 2024: 411). DFC, anlaşma hükümlerinin yerine getirilmesinde Ukrayna'nın Kamu-Özel Ortaklığını Destekleme Devlet Organizasyon Ajansı ile birlikte çalışacaktır (Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the United States of America on the Establishment of a United States-Ukraine Reconstruction Investment Fund, 2025).

Anlaşmaya göre Ukrayna kendi toprakları içinde ve karasularında, münhasır ekonomik bölgesinde ve kıta sahanlığında doğal kaynakların araştırılması, aranması ve üretilmesi faaliyetlerinin yürütülmesi için kullanıma sunulacak alanları belirleme hakkını elinde tutmaktadır. LP Anlaşması'nda devredilecek haklar bu alanların tamamı için geçerlidir. Anlaşmanın 2. maddesi 3. bendi uyarınca anlaşma bir üst norm statüsünü haizdir. Buna göre; Ukrayna Hükümeti, Ukrayna'nın yeni mevzuatına veya gelecekte kabul edilebilecek Ukrayna mevzuatındaki değişikliklere bakılmaksızın, Ortaklığa ve Sınırlı Ortaklarına bu Anlaşmanın gerektirdiğinden daha az elverişli olmayan bir muamele sağlamaya devam edecektir. Ukrayna Hükümeti Ukrayna mevzuatı ile Anlaşma arasında herhangi bir tutarsızlık olması durumunda, tutarsızlık ölçüsünde Anlaşmanın geçerli olmasını sağlamayı ve ayrıca Anlaşma kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmemesine gerekçe olarak iç hukuk hükümlerini ileri süremeyeceğini kabul etmiştir.

Anlaşmanın Vergilendirme ve Tarifeler başlığını taşıyan 4. maddesi uyarınca da Ukrayna hükümeti ABD'li ortağın gelirlerinin ödenmesi için gerekli tüm tedbirleri almakla yükümlü olup; Ukrayna Ortağından Ortaklığa yapılan her türlü katkı ve diğer ödemeler, Ortaklığın gelirleri, kazançları ve LP Sözleşmesi kapsamında öngörülen diğer ödemelerle ilgili olarak Ortaklığa yapılan diğer tüm ödemeler ve Ortaklıktan yapılan tüm dağıtımlar ve diğer ödemeler, her durumda, Ukrayna'nın herhangi bir Resmi Makamı tarafından uygulanan vergi, resim, harç, kesinti, stopaj (yedek stopaj dahil), değerlendirme, ücret veya diğer masraflara tabi olmayacaktır. Anlaşmaya göre, ABD'li ortağın ilk baştaki katkılarından sonra Fonun ağırlıklı olarak kendi gelirleriyle yatırım yapması öngörülmektedir. Bir anlamda Ukrayna'nın madenlerinin işletilme finansmanı yine Ukrayna'nın kendi yeraltı zenginliklerinden temin edilecektir. Anlaşmanın 6. maddesi uyarınca Ukrayna Ortağının anlaşma için katkısı geri

alınamaz bir hak şeklinde yapılmış olacaktır. Yine aynı maddeye göre, Anlaşmanın yürürlük tarihinden sonra ABD Hükümeti'nin Ukrayna Hükümeti'ne herhangi bir şekilde (silah sistemleri, mühimmat, teknoloji veya eğitim bağışı dahil) yeni askeri yardım sağlaması halinde, ABD'li Ortağın sermaye katkısı, LP Anlaşması uyarınca söz konusu askeri yardımın takdir edilen değeri kadar artırılmış sayılacaktır. Bu durum, ABD tarafı için çift taraflı bir kazanç anlamına gelmektedir. Nitekim, Anlaşmanın imzalanmasının ardından Başkan Trump Ukrayna'ya askeri desteği yeniden başlatmış; Beyaz Saray, anlaşmanın imzalandığı gün Ukrayna'ya 50 milyon dolarlık silah satışını onaylamıştır (Baskaran ve Schwartz, 2025).

5. Sonuç

Kamuoyunda bilinen adıyla ABD-Ukrayna Madenler Anlaşması Trump yönetiminin maden diplomasisine yönelik pragmatik yaklaşımını yansıtmaktadır. ABD-Japonya Kritik Madenler Anlaşması'ndan oldukça farklı bir formatta hayata geçirilen bu anlaşmanın etkinliği ve işlerliği uzun vadeli barışa ve istikrarlı yatırım koşullarına bağlıdır. Madencilik yatırımları önemli ölçüde enerji ve ulaşım altyapısı gerektiren yatırımlardır. ABD bu anlaşma ile birlikte Ukrayna'da maden kaynaklarının değerlendirilmesinin yanı sıra Karadeniz'de kendisi için çok büyük önem taşıyan limanlar gibi kritik ulaşım altyapılarının ortak inşası ve işletilmesi konusunda da haklar elde etmiştir. Ancak, ülkenin harap olmuş enerji ve ulaşım altyapısı, Rusya ile devam eden savaş ve buna bağlı çözülmemiş güvenlik problemleri gibi pek çok husus anlaşmanın işlerliği konusunda önemli zorluklar olarak durmaktadır. Bunların yanı sıra ülke genelindeki jeolojik araştırmaların eski ve az sayıda oluşu madencilik açısından da süreci daha uzun ve belirsiz bir hale getirmektedir.

Ticari anlaşmalarda en önemli hususlardan birisi yapılan anlaşmanın süresidir. ABD-Ukrayna Madenler Anlaşması'nda bir anlaşma bitiş tarihi öngörülmemiştir. Anlaşma gereği, Ukrayna'nın maden haklarının ortaklığa devrinin geri alınamazlığı göz önünde bulundurulduğunda, anlaşmanın süresiz olduğu anlaşılmaktadır. Anlaşmayla kurulan Sınırlı Ortaklık, Ukrayna maden kaynakları üzerinde bir üst otorite oluşturmaktadır. Bu üst otorite Osmanlı maliyesinin iflası üzerine kurulan Düyun-u Umumiye ve Reji İdaresi benzeri bir yönetim tarzına sahiptir. Ukrayna hükümeti ortak işletilecek madenlerden elde edilecek gelirlerin ABD'li ortağa zamanında ödenmesinden sorumlu olup; ödemelerin olmaması ya da gecikmesi durumunda da tüm zararların telafi edilmesi gibi birtakım yükümlülüklerin altına girmektedir. Bütün bu hususlar ileriye yönelik olarak Ukrayna'nın egemenlik haklarında büyük zafiyetler yaşanmasına neden olabilecektir.

Özellikle NTE'lerde ve çoğu kritik madende dışa bağımlı olan ABD bu anlaşma yoluyla ülkesi için uygun koşullu ve uzun vadeli bir kritik maden tedariki imkânı elde etmiştir. Ukrayna'nın zengin kaynaklarına erişim ABD'nin tedarik zincirlerini güçlendirmede ve NTE'lerde Çin'e olan bağımlılığını azaltmada önemli bir rol üstlenebilir. ABD, bu hamlesiyle Ukrayna'daki kritik maden rezervlerine Rusya'nın ve özellikle de Çin'in girişini de engellemiş olacaktır.[5] Diğer taraftan, Ukrayna'daki savaşın ülkede yarattığı yıkımın telafisi ve savaşın sürdürülmesi için gerekli silah, mühimmat ve para gereksinimi ABD şirketlerine çift taraflı bir ticaret yapma imkânı sağlayacaktır. Ancak, imzalanan anlaşma Ukrayna ile ABD arasında "uzun vadeli stratejik uyumu" ve ABD'nin "Ukrayna'nın güvenliği, refahı, yeniden inşası ve küresel ekonomik çerçevelere entegrasyonuna desteğini" teyit etmekteyse de Ukrayna Devlet Başkan Zelensky'nin savunduğu somut güvenlik garantilerinden hayli uzaktır. ABD her ne kadar varlığını somut garanti olarak sunmaktaysa da Rusların daha önce Amerikan yatırımlarının olduğu yerleri de işgal etmiş olması bu konuda soru işaretleri bırakmaktadır. Rusya ile süregelen çatışmalar nedeniyle yatırımların güvence altına alınması ve madenlerin istikrarlı bir şekilde çıkarılmasının sağlanması fiiliyatta önemli bir zorluk oluşturmaya devam etmekte ve bu durum Ukrayna'nın büyük güç çatışmasının Avrasya'daki düğüm noktası haline gelmiş pozisyonunu daha da riskli bir hale getirmektedir.

KAYNAKÇA

Abdurasulov, A. ve Plummer, R. (2025, 1 Mayıs). What minerals does Ukraine have and what are they used for?. BBC. Erişim adresi: https://www.bbc.com/news/articles/c20le8jn282o, Erişim tarihi: 2 Mayıs 2025

Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the United States of America on the Establishment of a United States-Ukraine Reconstruction Investment Fund. (2025, 30 Nisan). Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/681/33c/e8f/68133ce8f2e82842702204.pdf, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2025

Ali, R. (2025, 27 Ocak). Greenland, Canada, and the Panama Canal: Unpacking Trump's geopolitical ambitions. AA. Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/en/americas/greenland-canada-and-the-panama-canal-unpacking-trumps-geopolitical-ambitions/3463781, Erişim tarihi: 8 Nisan 2025

[5] ABD Ulusal İstihbarat Konseyi Çevre ve Doğal Kaynaklar Bölümü eski direktörü Rod Schoonover, "Ukrayna'nın maden zenginliğini -işgalin ana nedeni olmasa da- bu ülkenin Rusya için bu kadar önemli olmasının nedenlerinden biri" olarak değerlendirmiştir. Bununla birlikte, kasım 2021'de Çinli Chengxin Lithium şirketi Ukrayna'daki bazı lityum yatakları üzerinde işletme hakkı talebinde bulunmuştur. Savaşın gerçekleşmesi bir anlamda Çin'in Avrupa'daki ilk lityum yatağını işletme hakkını elde etmesini engellemiştir (Fant, 2022).

Baskaran, G. (2024). How to Reform the DFC to Meet U.S. Critical Minerals Security Needs, Erişim adresi: https://www.csis.org/analysis/how-reform-dfc-meet-us-critical-minerals-security-needs, Erişim tarihi: 13 Mart 2025

Baskaran, G. ve Schwartz, M. (2025, 1 Mayıs). What to Know About the Signed U.S.-Ukraine Minerals Deal. CSIS. Erişim adresi: https://www.csis.org/analysis/what-know-about-signed-us-ukraine-minerals-deal, Erişim tarihi: 12 Mayıs 2025

CHIPS and Science Act of 2022. (2022). 117th Congress Public Law 167. U.S. Government Publishing Office. Erişim adresi: https://www.congress.gov/117/plaws/publ167/PLAW-117publ167.pdf , Erişim tarihi: 12 Mart 2025

Clark, M. (2022). *Revitalizing the National Defense Stockpile for an Era of Great-Power Competition*. Heritage Foundation.

CSIS. (2024). Project on Critical Minerals Security. Erişim adresi: https://www.csis.org/programs/energy-security-and-climate-change-program/projects/project-critical-minerals-security, Erişim tarihi: 13 Mart 2025

Çeliker, G. (2025, 12 Şubat). Trump'ın açıklamaları sonrası Ukrayna madenlerinin durumu mercek altında. AA. Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trumpin-aciklamalari-sonrasi-ukrayna-madenlerinin-durumu-mercek-altinda/3479425, Erişim tarihi: 15 Nisan 2025

Defense Production Act of 1950. (1950). US Code. Title: 50. Chapter: 55. Erişim adresi: https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title50/chapter55&edition=prelim Erişim tarihi: 13 Ağustos 2024

Dış Politika Enstitüsü. (2025, 7 Mayıs). ABD-Ukrayna Maden Anlaşması. Erişim adresi: https://foreignpolicy.org.tr/abd-ukrayna-maden-anlasmasi/, Erişim tarihi: 10 Mayıs 2025

Energy Act of 2020. (2020). U.S. Department of Energy. Erişim Adresi: file:///C:/Users/ASUS/Downloads/Energy%20Act%20of%202020_biggerfont.pdf, Erişim tarihi: 18 Mart 2025

European Commission. (2020). Critical Raw Materials for Strategic Technologies and Sectors in the EU. *A Foresight Study*. Erişim adresi: https://rmis.jrc.ec.europa.eu/uploads/CRMs_for_Strategic_Technologies_and_Sectors_in_the_EU_2020.pdf, Erişim tarihi: 12 Şubat 2025

Executive Order 13806-Assessing and Strengthening the Manufacturing and Defense Industrial Base and Supply Chain Resiliency of the United States. The American Precidency project. Erişim adresi. https://www.presidency.ucsb.edu/documents/executive-order-13806-assessing-and-strengthening-the-manufacturing-and-defense-industrial, Erişim tarihi: 12 Şubat 2025

Executive Order 13817-A Federal Strategy To Ensure Secure and Reliable Supplies of Critical Minerals. (2017). Executive Office of the President. December 20, 2017. Federal Register. Vol. 82. No. 246. Erişim adresi: https://www.federalregister.gov/documents/2017/12/26/2017-27899/a-federal-strategy-to-ensure-secure-and-reliable-supplies-of-critical-minerals, Erişim tarihi: 12 Şubat 2025

Executive Order 13953-Addressing the Threat to the Domestic Supply Chain From Reliance on Critical MineralsFromForeignAdversariesandSupportingtheDomesticMiningandProcessingIndustries. (2020). September 30, 2020. Federal Register. Erişim adresi:

https://www.federalregister.gov/documents/2020/10/05/2020-22064/addressing-the-threat-to-the-domestic-supply-chain-from-reliance-on-critical-minerals-from-foreign, Erişim tarihi: 13 Mart 2025

Executive Order 14017-America's Supply Chains. (2021). The White House. February 24, 2021. Erişim adresi: https://www.federalregister.gov/documents/2021/03/01/2021-04280/americas-supply-chains, Erişim tarihi: 20 Mart 2025

Fant, S. (2022, 1 Nisan). Ukraine: all lithium reserves and mineral resources in war zones. Erişim adresi: https://www.renewablematter.eu/en/ukraine-all-lithium-reserves-and-mineral-resources-in-war-zones, Erişim tarihi: 12 Nisan 2025

In the Ukraine War, a Battle for Nation's Mineral and Energy Wealth, (2022, 10 Ağustos). Washington Post. Erişim adresi: https://www.washingtonpost.com/world/2022/08/10/ukraine-russia-energy-mineral-wealth/, Erişim tarihi 15 Nisan 2025

Inflation Reduction Act of 2022. (2022). Public Law 117–169—Aug. 16, 2022. Congress. Erişim adresi: https://www.congress.gov/117/plaws/publ169/PLAW-117publ169.pdf, Erişim tarihi: 18 Mart 2025

Infrastructure Investment and Jobs Act. (2021). Public Law 117–58—Nov. 15, 2021. Congress. Erişim adresi: https://www.congress.gov/117/plaws/publ58/PLAW-117publ58.pdf , Erişim tarihi: 20 Nisan 2025

Koltashov, V. (2023). *Neo-Colonialism in the Era of Neo-Mercantilism*. Erişim adresi: https://valdaiclub.com/a/highlights/neo-colonialism-in-the-era-of-neo-mercantilism/ , Erişim tarihi: 15 Ocak 2025

Madra, Y. (2022, 24 Kasım). Türkiye'nin Siyasi İktisadına Panoramik Bir Bakış, Neoliberalizmin Krizi ve (İç) Savaş Ekonomisi. Erişim adresi: https://birartibir.org/neoliberalizmin-krizi-ve-ic-savas-ekonomisi/, Erişim tarihi: 19 Mart 2025

National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2019. (2018). Public Law 115-232-Aug. 13, 2018. Congress. Erişim adresi: https://www.congress.gov/115/statute/STATUTE-132/STATUTE-132-Pg1636.pdf

Pilch, O. (2024). Global Critical Minerals Outlook. Presentation. Critical Minerals Summit Türkiye. Critical Minerals International Alliance. 24-25 April 2024. İzmir.

President of Ukraine. (2024, 16 Ekim). Victory Plan Consists of Five Points and Three Secret Annexes, Erişim adresi: https://www.president.gov.ua/en/news/plan-peremogi-skladayetsya-z-pyati-punktiv-i-troh-tayemnih-d-93857, Erişim tarihi: 12 Nisan 2025

Roush, G. A. (1938). Strategic Mineral Supplies 15. Strategic and Critical Minerals. *The Military Engineer*, *30*(173), 370–374. Erişim adresi: http://www.jstor.org/stable/44559078

Strategic and Critical Materials Stock Piling Act of 1939. (1939). Title 50 War and National Defense. Congress. Erişim adresi: https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-674/pdf/COMPS-674.pdf

Tanrısever, O., F. (2025, 3 Mart). Trump-Zelenskiy gerilimi: Kritik mineraller neden önemli?. AA. Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/analiz/trump-zelenskiy-gerilimi-kritik-mineraller-neden-onemli/3498332 Erişim tarihi 12 Nisan 2025

The White House. (2021). Building Resilient Supply Chains, Revitalizing American Manufacturing, and Fostering Broad-Based Growth. 100-Day Reviews under Executive Order 14017. Erişim adresi: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://bidenwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2021/06/100-day-supply-chain-review-report.pdf?utm_source=sfmc%E2%80%8B&utm_medium=email%E2%80%8B&utm_campaign=20210610_Global_Manufacturing_Economic_Update_June_Members, Erişim tarihi: 4 Nisan 2025

Trump-Zelensky meeting: The end of the geopolitical 'West'. (2025, 2 Mart).- The Washington Post. Erişim adresi: https://www.washingtonpost.com/world/2025/03/02/trump-end-geopolitical-west-zelensky/, Erişim tarihi:10 Mart 2025

Tuna, İ., K. (2024). Neomerkantilizm Perspektifinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Kritik Madenlere Yönelik Politikaları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, ÇOMÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 639 sayfa, (yayımlanmamış).

Ukraineinvest. (2025, 14 Mayıs). Mining Sector. Erişim adresi: https://ukraineinvest.gov.ua/en/industries/mining/, Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2025

US Congress Appropriated $182 Bln in Aid to Ukraine Since Feb 2022, DoD Inspector General Reports, (2024, 16 Kasım). Sputnik. Erişim adresi: https://en.sputniknews.africa/20241116/us-congress-appropriated-182-bln-in-aid-to-ukraine-since-feb-2022-dod-inspector-general-reports-1069258633.html, Erişim tarihi: 12 Şubat 2025

U.S. Government Accountability Office. (2024). Critical Minerals.Status, Challenges, and Policy Options for Recovery from Nontraditional Sources. Erişim adresi: https://www.gao.gov/assets/gao-24-106395.pdf, Erişim tarihi: 10 Nisan 2025

U.S. Congressional Research Service. (2024b). U.S.-Japan Critical Minerals Agreement. Erişim adresi: file:///C:/Users/ASUS/Downloads/IF12517.13.pdf, Erişim tarihi: 13 Şubat 2025

Venditti, B. ve Smith, M. (2025, 28 Şubat). Mapped: Ukraine's Mineral Resources. Erişim adresi: https://elements.visualcapitalist.com/mapped-ukraines-mineral-resources/, Erişim tarihi: 12 Nisan 2025

Ziegler, C. E. ve Menon, R. (2014). Neomercantilism and Great-Power Energy Competition in Central Asia and the Caspian. *Strategic Studies Quarterly*, *8*(2), 17–41. http://www.jstor.org/stable/26270802

Avrupa Şüpheciliği ve Avrupa Güvenliği İlişkisinin Genel Analizi

Serhat GÜZEL[1]

Öz

Bu çalışma, Avrupa şüpheciliği (Euroscepticism) ile Avrupa güvenliği arasındaki karmaşık ve çok boyutlu ilişkiyi analiz etmeyi amaçlamaktadır. Zira Avrupa şüpheciliği'nin, Avrupa Birliği (AB)'nin entegrasyon sürecine, kurumlarına ve politikalarına yönelik eleştirel tutumları kapsayan siyasi bir olgu olarak, güvenlik ve savunma alanındaki entegrasyonu da etkilemekte olduğu hipotetik olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda çalışmada, Avrupa şüpheciliğinin güvenlik alanındaki tezahürleri, "egemenlik endişeleri", "NATO-AB ilişkileri" ve "tehdit algılamalarındaki farklılıklar" bağlamında irdelenecektir. Bu kapsamda ayrıca Polonya, Fransa ve Almanya örnekleri üzerinden yapılan vaka analizleri, şüpheciliğin farklı tezahür biçimlerini ortaya koymaktadır. Daha geniş bir ifade ile belirtirsek Polonya, güvenlik endişeleri ile Avrupa şüpheciliğinin paradoksal ilişkisini sergilerken; Fransa, stratejik özerklik hedefiyle seçici bir şüphecilik örneği sunmakta; Almanya ise pragmatik bir yaklaşımla NATO ve AB güvenlik yapıları arasında denge kurmaya çalışmaktadır. 24 Şubat 2022'de başlayan Rusya Federasyonu-Ukrayna çatışması ise Avrupa şüpheciliği ile güvenlik ilişkisinde önemli bir dönüşüme yol açmıştır. Zira halen devam eden bu çatışmalar, ortak tehdit algılarının yakınlaşmasını, savunma harcamalarında artışı, stratejik özerklik tartışmalarının yeniden şekillenmesini ve genişleme politikasının canlanmasını beraberinde getirmiştir. Diğer bir deyişle bu gelişmeler, güvenlik alanındaki şüpheci tutumları kısmen hafifletmiş, ancak temel egemenlik kaygıları varlığını sürdürmüştür. Kopenhag Okulu'nun "güvenlikleştirme" kavramı çerçevesinde yapılan analiz ise Avrupa şüpheciliğinin hem AB entegrasyonunun güvenlikleştirmesinde hem de dış tehditlere karşı savunma entegrasyonunun meşrulaştırılmasında rol oynadığını göstermektedir. Genel ve soyut olarak aktardığım bilgiler doğrultusunda çalışmada, şüpheciliğin yalnızca engelleyici bir faktör olmadığı, aynı zamanda gerçekçi hedeflerin belirlenmesi, hesap verebilirliğin artırılması ve stratejik düşünmenin teşvik edilmesi yoluyla güvenlik entegrasyonuna olumlu katkılar da sunabileceği savunulacaktır. Diğer bir deyişle Avrupa'nın karşı karşıya olduğu çok boyutlu güvenlik tehditlerinin ne tam entegrasyoncu ne de tam şüpheci yaklaşımlarla etkili şekilde ele alınamayacağı; pragmatik, esnek ve çok katmanlı bir güvenlik düzeninin, çeşitli perspektifleri barındıran ve farklı tehdit türlerine uyarlanabilen bir yapı olarak, Avrupa'nın güvenlik ihtiyaçlarına en uygun yanıtı sunabileceği ileri sürülecektir.

Anahtar Kelimeler*: Avrupa Şüpheciliği, Avrupa Güvenliği, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası, Stratejik Özerklik, Güvenlikleştirme*

A General Analysis of the Relationship between Euroscepticism and European Security

Abstract

This study aims to analyze the complex and multidimensional relationship between Euroscepticism and European security. It is hypothetically accepted that Euroscepticism, as a political phenomenon encompassing critical attitudes towards the integration process, institutions and policies of the European Union (EU), also affects integration in the field of security and defense. In this context, the manifestations of Euroscepticism in the security domain will be analyzed in the context of "sovereignty concerns", "NATO-EU relations" and "differences in threat perceptions". In this context, case studies of Poland, France and Germany reveal different manifestations of skepticism. More broadly, Poland demonstrates the paradoxical relationship between security concerns and Euroscepticism; France presents an example of selective skepticism with the goal of strategic autonomy; and Germany tries to balance between NATO and EU security structures with a pragmatic approach. Starting on February 24, 2022, the Russian Federation-Ukraine conflict led to a significant transformation in the relationship between Euroscepticism and security. These ongoing conflicts have led to a convergence of common threat perceptions, an increase in defense spending, a reshaping of strategic autonomy debates and a revival of enlargement policy. In other words, these developments have partially alleviated security

[1] Doktora Öğr., Milli Savunma Üniversitesi, ORCID No: 0000-0001-6569-9041, serhatguzel001@gmail.com

skepticism, but fundamental sovereignty concerns have persisted. An analysis within the framework of the Copenhagen School's concept of "securitization" shows that Euroscepticism has played a role both in the securitization of EU integration and in the legitimization of defense integration against external threats. In general and in the abstract, the paper will argue that skepticism is not only a hindering factor but can also contribute positively to security integration by setting realistic goals, increasing accountability and promoting strategic thinking. In other words, it will be argued that the multidimensional security threats that Europe faces cannot be effectively addressed by either fully integrationist or fully skeptical approaches, and that a pragmatic, flexible and multi-layered security order, which accommodates a variety of perspectives and can be adapted to different types of threats, can offer the most appropriate response to Europe's security needs.

Keywords: *Euroscepticism, European Security, Common Security and Defense Policy, Strategic Autonomy, Securitization*

1. Giriş

Akademik çalışma süreçlerinde etimolojik kökenlerin tespit edilmesi önemli olduğu için öncelikle "şüphecilik / scepticism" kelimesinin tam olarak tanımlanması gerekmektedir. Bu kapsamda şüphecilik genel manada eski yunanca skeptesheia kelimesinden türemiş olup, olay ve durumlar karşısında kati bir sonuca varmamayı, analiz edilen değer ve bilgilere tam anlamıyla güvenmemeyi ve kuşku duyularak daha sağlam bir sonuca ulaşabilecek felsefi bir anlayışı tanımlamaktadır. Örneğin Bertrand Russell "Sceptical Essays" isimli çalışmasında şüpheciliği *"gelecek olan henüz belli değildir ve gelecek bütünüyle kesinlik dışıdır. Bir gerçeği bizden gizleyen perdeleri ancak büyük ölçüde şüphecilik yırtıp atabilir"* şeklinde tanımlamış ve bu şekilde daha tutarlı bir değerlendirme yapılabileceğini belirtmiştir (Russell, 1928, s.11-24).

Son dönemlerde sıkça kullanılan bir kavram olan "Avrupa şüpheciliği" ise genel anlamda AB'nin entegrasyon süreci ve söz konusu sürecin bazı alanlarına karşı muhalif durumda kalmak olarak anlaşılmıştır. Tarihsel açıdan bakıldığında ise Avrupa şüpheciliği uzun bir dönem farklı alanlarda kullanılmış olsa da ilk defa İngiliz basın yayın organlarında kullanılmaya başlanmıştır. En başta siyasi anlamda ortaya çıkmış olan kavram (Milner, 2000) daha sonra ortak pazara karşı olan (anti-marketeer) şüpheciler tarafından kullanılmıştır (Spiering 2004, s.128-129). Avrupa vatandaşları ve karar vericiler içerisinde ünlenmeye başlayan kavram akademik dünya tarafından da kullanılmaya ve analiz edilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda ilk akademik çalışmalar 1990'lı yılların ortalarından itibaren üretilmeye başlanmıştır. 1996 ve 2001 yıllarında İngiltere'de ortaya çıkan Avrupa şüpheciliği akımını çalışmalarına konu eden Martin Holmes bu konudaki konuşmalar ve makale çalışmalarını bir araya getirmiştir (Holmes, 2016). John Gaffney tarafından derlenen Political Parties and the European Union adlı kitap ise siyasi partiler ile Birlik arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı olarak analizine imkân sağlamıştır.

(Fieschi vd., 2002, s.235). Aynı dönemde Bertrand Benoit de Fransa'daki Avrupa şüpheciliğini araştırdığı eserini yazmıştır. (Benoit, 1997).

Genel ve soyut olarak aktardığımız bilgilerden de anlaşıldığı üzere 1960'lardan 1980'lere kadar Avrupa entegrasyonu genel olarak elitlerin yönlendirdiği bir olgu olarak görülmüş ve kamuoyunun entegrasyon için bir uzlaşıya sahip olduğu düşünülmüştür (Laumen & Maurer, 2006, Lindberg & Scheingold, 1970). Akademisyenler kamuoyunun ulusal tercihleri şekillendirdiğini ancak Avrupa birliği projesinin gelişimini doğrudan etkilemediğini savunmuştur. Bu görüş AB Kurucu Antlaşması olarak da bilinen Maastricht Antlaşması'nı reddeden Danimarka referandumu (02 Haziran 1992) ile değişmiş ve muhtemelen demokratik bir tanımlama algısı ile bağlantılı olarak daha önce varsayılandan daha az müsamahakâr bir uzlaşı olabileceğine dair artan bir anlayış ortaya çıkmıştır (Hansen,2008). O zamandan beri akademik dünya ve karar vericiler Avrupa şüpheciliği kavramını daha fazla önemsemektedir. Bu bağlamda Avrupa şüpheciliği en iyi şekilde "Avrupa entegrasyonu sürecine muhalefet için kullanılan genel bir terim" olarak tanımlanabilir (Arato & Kaniok, 2009).

Her ne kadar yukarıda sayılan eserler Avrupa şüpheciliği ile ilgili ilk eserler olma özelliğine sahip görünseler de Avrupa şüpheciliğinin nasıl tanımlanması gerektiği sorunsalı ilk olarak Paul Taggart tarafından ortaya atılmıştır (Taggart, 1998, s. 363-388). Taggart yazmış olduğu A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary West European Party Systems başlıklı makalesinde entegrasyon ile ilgili sınıflandırma yapmış ve Avrupa şüpheciliğini "Avrupa bütünleşmesi sürecine açık ve niteliksiz muhalefeti içermenin yanı sıra, şarta bağlı veya nitelikli muhalefet fikri" olarak tanımlayarak geniş bir tanım öne sürmüştür. (1998: 366). Paul Taggart ile Aleks Szczerbiak 2002 yılında *"sert"* ve *"yumuşak"* Avrupa şüpheciliği kavramlarını kullanmaya başlamışlardır (Taggart & Szczerbiak, 2002). Taggart ve Szczerbiak çalışmalarında "sert şüphecilik" ile Avrupa Birliği entegrasyonuna tamamı ile karşı çıkanları tanımlarken, "yumuşak şüphecilik" ise AB'ye tamamıyla karşı çıkmayan ancak Birliğin bazı politikalarına eleştirel yaklaşan kişileri tasnif etmek için kullanmışlardır (Taggart & Szczerbiak, 2001, s. 10-11).

Petr Kopecky ve Cas Mudde ise The Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European Integration in East Central Europe adlı çalışmalarında Taggart ve Szczerbiak'ın sınıflandırmasının bazı kriterler açısından eksik olduğu, yumuşak Avrupa şüpheciliğinin alanının çok geniş bir alana yayıldığı ve yeni bir sınıflandırmaya ihtiyaç olduğu yönünde eleştirmişlerdir. Bu kapsamda Kopecky ve Mudde kendi sınıflandırmaları üstünde çalışarak Avrupa şüpheciliği ile ilgili dört tür ayrım yapma yoluna gitmişler ve *"Avrupa Meraklıları"*,

"Avrupa Pragmatistleri", *"Avrupa şüphecileri"* ile *"Avrupa Karşıtları"* başlıkları altında isimlendirilmiştir (Kopecky & Mudde, 2002, s. 297-326).

Chris Flood 2002 yılında Belfast'ta Avrupa Araştırmaları Konferansında Avrupa şüpheciliği kapsamında altı kategori olabileceğini ileri sürmüştür. Söz konusu kategoriler; *maksimalistler, reformistler, destekleyiciler, minimalistler, revizyonistler ve reddedenler* olarak belirlenmiştir. Kategoriler AB'nin belirli bir projesine veya tüm kararlara muhalefeti içerebilmektedir. Flood yaptığı tipolojinin AB'ye ilişkin pozisyonların daha net bir şekilde anlaşılmasını ve belirli göstergeler aracılığı ile bu kavramın tanımlanmasının daha sağlam yapılabilmesini amaçlamıştır (Flood, 2002).

İlerleyen dönemlerde Avrupa şüpheciliği olgusunun kurumsallaştırılması sorunsalı ve bu akademik tartışmanın çözüm yollarını bulmaya ağırlık verilmiştir. Bu bağlamda Hooghe ve Marks tarafından ileri sürülen temel soru ise Birlik entegrasyonu kapsamında üye devletlerin aldıkları/alacakları kararların devletin egemenlik unsurlarına ve ulusal kimliklere etkisinin hangi açıdan değerlendirilmesi gerektiğine yönelik olmuştur (Hooghe & Marks, 2009, s. 1-23). Bu şekilde Avrupa entegrasyonu ile ilgili tercih tartışmalarının yapılması ve Birlik tarafından üye devletlerden istenen tutum ve davranışların koşulsuzca benimsenmemesi durumu tartışılmaya açılmıştır (De Wilde, 2011, s. 559-575). Zira Avrupa şüphecileri kısa dönemli analizlerin sonuçlarına güven duymamaktadır. Diğer bir deyişle AB kurum ve müktesebatının düzenleyici özelliklerine mesafeli durdukları için yürütülen işlemlerin sonuçlarından da kolayca etkilenmemektedirler. Ayrıca Avrupa şüphecileri için Birliğin meşruiyeti tartışmalıdır. (Eder, 2015).

Daha geniş bir biçimde analiz edersek Avrupa şüpheciliği, mevcut kurumsal-anayasal düzenin rutin anlamlandırma pratiklerinin kırılmasını ve siyaset alternatifleriyle uzlaşmanın zorluklarını yansıtmaktadır. Zira ulus-devlet çerçevesindeki meşruiyet tartışmaları genellikle aynı tür siyasi varlıkla (devlet veya hükümet) ilgilidir. Meşruiyet tartışmalarının yönetim boyutu ise sabit kabul edilir, sadece bu yönetime atfedilen değer tartışılır. AB örneğinde, meşrulaştırma uygulamalarının yönetim nesneleri değiştiğinden, temel meşruiyet çekişmesi de daha geniş kapsamlıdır. Bu durumda çekişme sadece farklı meşruiyet inançları ile ilgili değil, aynı zamanda bu inançların doğrulanacağı farklı varlıklar ile de ilgilidir. Çünkü AB'de yönetim çekişmesi kavramı, Avrupa'daki insanların AB'yi sadece çıktılarının ve girdilerinin kalitesi açısından değil, aynı zamanda ulusal, Avrupalı ve küresel meşru siyasi düzenin oluşturulması için farklı kültürel ve bilişsel modellere dayandıkları gözlemini de hesaba katmalıdır. Bu bilişler sadece ulusal hatlar boyunca değişmez, aynı zamanda AB'ye uygulanan birbirini dışlayan

meşruiyet kavramları etrafında gelişir. Morgan'ın devam ettiği üzere sorun, *"farklı yönetim türlerinin- 'AB' (nasıl tanımlanırsa tanımlansın), "egemen ulus devlet" ve "Federal Avrupa'- Avrupa'da bir arada var olamamasıdır; bunlar birbirleriyle bağdaşmazlar"*. Başka bir deyişle *"AB, ulus-devletlerden oluşan bir Avrupa da dahil olmak üzere kavramsal rakiplerini meşrulaştırmadan kendi 'yönetim meşruiyeti' iddialarını- 'kendi ayakları üzerinde duran bir siyasi topluluk' olarak statüsünü haklı çıkaramaz"* (Morgan, 2005, s. 22).

Maastricht Antlaşması'nın imzalanmasından bu yana ise Avrupa entegrasyonu, Avrupa şüpheciliğinin yükselmesi ve AB referandumlarının ve referandum vaatlerinin sayısının artması gibi paralel eğilimlere tanık olmuştur. Zira Maastricht sonrası dönemde Avrupa genelindeki halklar Avrupa entegrasyonunu ortalama olarak daha az destekler hale gelir (Eichenberg & Dalton 2007, s. 128-152). Avrupa şüpheciliği de benzer şekilde partiler temelli politik bir olgu olarak yükselişe geçmiştir. Bu kapsamda AB'deki ulusal parti sistemlerinin çoğunda, Avrupa yanlısı ana akım partiler, tipik olarak ideolojik uçlara doğru konumlanmış bir veya daha fazla Avrupa şüphecisi parti tarafından sorgulanır hale gelmiştir (Sitter, 2002). Sözde Birlik yanlısı partiler bile giderek daha fazla Avrupa şüphecisi fraksiyonlara sahip olmuşlar ve parti içi bölünmeler genel olarak daha yaygın ve yoğun hale gelmiştir (Ray, 1999). Hem partiler arası hem de parti içi siyaset açısından Avrupa entegrasyonuna yönelik yaygın Avrupa şüpheciliği ise Avrupa'daki neredeyse tüm parti sistemlerinde konunun artan önemini yansıtmaktadır (Steenbergen & Scott, 2004; Benoit & Laver, 2006; Hooghe & Marks, 2006, s. 247-250).

Örneğin Catharina Sorensen 2008 yılında yazmış olduğu ve kamuoyunun Avrupa şüpheciliğine karşı bakış açısını değerlendirdiği makalesinde farklı şüphecilik tipolojilerini analiz etmiştir. Bu çalışmasında Sorensen dört odak noktası ele almış ve sınıflandırmasını *"Ekonomi Odaklı Şüpheciler", "Egemenlik Odaklı Şüpheciler", "Demokrasi Odaklı Şüpheciler"* ve son olarak *"Toplum Odaklı Şüpheciler"* olarak yapmıştır (Sorensen, 2008, s. 10-14). Soren Riishoj ise Polonya ve Çek Cumhuriyetindeki şüphecilik türlerini incelediği çalışmasında Sorensen'in tipolojisine ek olarak *"Atlantik Odaklı Avrupa Şüpheciliği"* tanımlamasını yapmıştır. Bu kapsamda Atlantik Odaklı Avrupa şüphecileri AB'nin güvenlik ve savunma politikalarına uyum sağalama açısından daha şüpheci davranabilmekte, dolayısıyla ABD'nin güvenlik politikalarına öncelik verecek hamleler yapabilmektedir (Riishoj, 2004). Birlik politikalarının her üye devlet vatandaşının yararına olacağı düşüncesi, şüphecilerin fikir ayrılığı taşıdığı bir durum olarak değerlendirilmektedir (Majone, 2014, s. 110).

Bu bağlamda çalışmamızda Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme teorisi çerçevesinde Avrupa şüpheciliği olgusu Almanya, Fransa ve Polonya örnekleri üzerinden incelenmektedir.

Söz konusu üç devlette AB'ye yönelik şüpheci söylemlerin nasıl güvenlikleştirme süreçlerine dönüştüğünü, bu süreçlerde hangi aktörlerin rol aldığını ve şüpheciliğin hangi sektörlerde (politik, ekonomik, toplumsal, çevresel ve askeri) güvenlik meselesi haline getirildiğini analiz etmektedir. Devletler arası karşılaştırmalı analiz, Avrupa şüpheciliğinin ulusal bağlamlarda nasıl farklı şekillerde güvenlikleştirildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Diğer bir deyişle Avrupa şüpheciliğini güvenlikleştirme teorisi bağlamında Almanya, Fransa ve Polonya örnekleri üzerinden inceleyerek, şüpheci söylemlerin nasıl güvenlik meselesi haline getirildiği ve bu süreçte hangi aktörlerin, hangi referans nesnelerini koruma adına harekete geçtiği irdelenecektir. Araştırma, şu temel sorulara cevap aramaktadır:

1. Almanya, Fransa ve Polonya'da Avrupa şüpheciliği hangi aktörler tarafından ve hangi sektörlerde güvenlikleştirilmektedir?
2. Bu üç devletteki güvenlikleştirme süreçlerinde hangi söylemsel stratejiler kullanılmaktadır?
3. Devletler arasında güvenlikleştirme dinamikleri açısından ne tür benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır?
4. Güvenlikleştirme süreçlerinin ulusal ve AB düzeyindeki politik sonuçları nelerdir?

2. Kuramsal Çerçeve: Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi

Kopenhag Okulu, güvenlik kavramını geleneksel devlet-merkezli ve askeri odaklı yaklaşımların ötesine taşıyarak, güvenliği sosyal bir inşa süreci olarak ele alır. Okulun güvenlik yaklaşımını anlamak önemlidir. Waever, güvenliği "bir tehdidin var olması ve bu tehdidin bertaraf edilebilmesi için alınmış olan tedbir ve önlemlerin olduğu durum" olarak tanımlamaktadır (Waever, 1995, s. 7). Geleneksel ve post yapısalcı güvenlik yaklaşımlarının aksine Kopenhag Okulu kendini bu iki yaklaşımın bir orta yolu olarak tezahür etme eğilimindedir. Dolayısıyla devlet temelli güvenlik yaklaşımı ile ilgili katı bir sınırlandırma yapılmazken diğer yandan akla gelen her unsurun güvenliği tehdit edici bir problem olmayacağı savunulmaktadır (Açıkmeşe, 2011, s. 66). Buzan, Wæver ve de Wilde (1998) tarafından geliştirilen güvenlikleştirme teorisi, bir konunun "varoluşsal tehdit" olarak sunulması, olağanüstü önlemlerin meşrulaştırılması ve ilgili kitlenin bu söylemi kabul etmesi sürecini ifade eder.

2.1. Güvenlikleştirme Teorisinin Ana Unsurları

Güvenlikleştirme kavramı akademik yazın alanında ilk olarak Ole Waever tarafından 1995 yılında yazılan Securitization and Desecuritization isimli çalışmasında kullanılmıştır (Waever, 1995:54). Güvenlikleştirme sürecini ve bu söylemi başlatan aktör olağan dışı önlemler kullanmayı planladığı konuları bir güvenlik sorunu-açığı olarak hedef kitleye yansıtır. Böylece referans nesnesini varoluşları ile tehdit eden tüm unsurlar güvenlikleştirilmiş olur. Bu aşamadan sonra tehdit olarak algılanan tüm durumlara karşı olağan dışı tedbir araçları uygulamaya geçirilir (O'Reilly, 2008, s.69).

Bir şeyi uluslararası güvenlik meselesi yapan şeyin ne olduğu, güvenliğin geleneksel askeri-politik anlayışında bulunabilir. Bu bağlamda güvenlik hayatta kalmakla ilgilidir. Bir mesele, belirlenmiş bir referans nesnesine (geleneksel olarak, ancak zorunlu olmamakla birlikte, hükümet, toprak ve toplumu içeren devlet) yönelik varoluşsal bir tehdit oluşturuyormuş gibi sunulduğunda ortaya çıkar. Güvenlik tehditlerinin özel doğası, bunlarla başa çıkmak için olağanüstü tedbirlerin kullanılmasını haklı çıkarır. Güvenliğe başvurulması güç kullanımını meşrulaştırmanın anahtarı olmuştur, ancak daha genel olarak devletin varoluşsal tehditlerle başa çıkmak için harekete geçmesinin veya özel yetkiler almasının yolunu açmıştır. Geleneksel olarak, bir devlet temsilcisi "güvenlik" diyerek acil bir durum ilan eder ve böylece tehdit edici bir gelişmeyi engellemek için gerekli olan her türlü aracı kullanma hakkını talep eder (Wæver, 1988, 1995b). Böylece aktör, meseleyi olağanüstü yollarla ele alma, oyunun normal siyasi kurallarını çiğneme (örneğin gizlilik, vergi veya zorunlu askerlik, başka türlü dokunulmaz olan haklara sınırlamalar getirme veya toplumun enerji ve kaynaklarını belirli bir göreve odaklama şeklinde) hakkı talep etmiş olur. "Güvenlik" bu nedenle kendine atıfta bulunan bir uygulamadır, çünkü bu uygulamada mesele bir güvenlik meselesi haline gelir. Bunun nedeni algılanan durumun gerçek bir varoluşsal tehdit olduğu için değil, mesele böyle bir tehdit olarak sunulduğu içindir.

2.2. Güvenlikleştirme Sektörleri

Barry Buzan güvenlik sektörlerini şu şekilde analiz etmiştir; "Genel olarak askeri güvenlik, devletlerin silahlı saldırı ve savunma kabiliyetlerinin iki seviyeli etkileşimi ve devletlerin birbirlerinin niyetlerine ilişkin algıları ile ilgilidir. Siyasi güvenlik, devletlerin örgütsel istikrarı, hükümet sistemleri ve onlara meşruiyet kazandıran ideolojilerle ilgilidir. Ekonomik güvenlik, kabul edilebilir refah seviyelerini ve devlet gücünü sürdürmek için gerekli kaynaklara, finansmana ve piyasalara erişimle ilgilidir. Toplumsal güvenlik, kabul edilebilir

evrim koşulları dahilinde, geleneksel dil, kültür, dini ve ulusal kimlik ve gelenek kalıplarının sürdürülebilirliği ile ilgilidir. Çevresel güvenlik, diğer tüm insan girişimlerinin bağlı olduğu temel destek sistemi olarak yerel ve gezegensel biyosferin korunmasıyla ilgilidir".

Kopenhag Okulu, güvenlikleştirme süreçlerini beş sektöre ayırır:

1. Politik sektör: Devletin egemenliği, meşruiyeti ve ideolojik istikrarı,

2. Ekonomik sektör: Ekonomik refah, piyasa istikrarı ve kaynaklara erişim,

3. Toplumsal sektör: Kolektif kimlik, kültür ve dil,

4. Çevresel sektör: Ekolojik denge ve sürdürülebilirlik,

5. Askeri sektör: Fiziksel güvenlik ve toprak bütünlüğü.

3. Avrupa Şüpheciliğinin Almanya, Fransa ve Polonya Açısından Karşılaştırmalı Analizi

Avrupa şüpheciliği 1990'lı yılların başında akademik alanda tartışılmaya başladıktan sonra özelikle 2000'li yıllardan itibaren yükselişe geçmeye başlamıştır. 2004 yılında Doğu Avrupa devletlerinin Birlik üyesi olması ve en büyük genişlemenin başlaması Avrupa şüphecisi parti ve baskı gruplarına eğilimin düşük olmasına sebebiyet vermiştir. Söz konusu dönemlerde Avrupa Parlamentosu seçimlerinde yumuşak ve sert Avrupa şüphecisi partilerin toplam oyları %10 civarlarında olmuştur. Ancak 2008 yılındaki mali krizin Birlik üyesi çoğu devlet üzerindeki ekonomik yıkıcı etkileri Avrupa şüphecisi partilerin oy oranlarının artmasına sebebiyet vermiştir. Ekonomik krize çare olmak için takip edilen kemer sıkma politikaları da Birliğe tepki doğurmuştur. 2012'den itibaren Avrupa şüphecisi siyasi partilerin oy oranları %15 seviyesine çıkmış olsa da artış devam etme eğilimi göstererek 2022 yılında toplam %27 oy oranına ulaşmıştır (Pose vd., 2023).

Almanya ve Fransa'nın Birlik içerisindeki konumları her zaman önemli olmuştur. Yirminci Yüzyıl başından itibaren iki yıkıcı savaş her iki devleti de olumsuz etkilemiş olsa da Birliğin ekonomik ve siyasi entegrasyonunda stratejik roller üstlenmişlerdir. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı Almanya ve Fransa Birlik içerisinde merkezi oyuncular olarak düşünülmüştür (Krotz & Schild, 2012). Avrupa şüpheciliğinin başarılarının Almanya, Fransa ve Polonya açısından değerlendirilmesi incelemeye değer ve önemli görülebilmektedir. Bilhassa son on beş yıllık dönemde Almanya'da Almanya İçin Alternatif Partisi (Alternative für Deutschland-AfD), Fransa'da Ulusal Cephe (Reassemblement National-RN), Polonya'da ise Hukuk ve Adalet Partisi (Prawo i Sprawiedliwosc- PİS) önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Bu

ilerlemeler ile birlikte hem partiler özelinde hem de seçmenler içerisinde Avrupa şüpheciliğinin arttığına dair önemli bulgular elde edilmiştir (Van Elsas & Van Der Brug, 2015).

AB'nin son dönemlerde karşılaştığı sorunların başında ekonomik ve mali krizler gelse de tek problem bu alanlar olmamıştır. Ekonomik durgunluk ile birlikte artan göç hareketleri ve İngiltere'nin Birlikten ayrılma süreci farklı zorluklar yaratan unsurlar olmuştur (Taggart & Szczerbiak, 2018, s. 1194-1214). Avrupa'nın karşılaştığı bu gibi zorluklarla yüzleşmek zorunda kalan Birlik üyesi devletlerde vatandaşların oy verme tepkileri Avrupa şüphecisi partilerin oylarını artırmıştır. (Hobolt & De Vries, 2016, s. 510). Bu bağlamda Avrupa'daki sol eğilimli Avrupa şüphecisi partiler ekonomik ve mali yükün işsizlikle beraber faiz oranlarını artırdığı düşüncesiyle eleştirilerini yaparken, sağ eğilimli Avrupa şüphecisi partiler Birliğin göç, savunma ve güvenlik politikalarını eleştirerek ulusal güvenlik konularının daha önemli olduğunu dile getirmişlerdir (Gomez, 2015). Bununla beraber bazı akademik çalışmalar Avrupa şüpheciliğinin ortaya çıkmasında ekonomik parametrelerin algılandığı kadar etkili olmadığını, asıl kaynak unsurunun ulusal kimlik sorunlarının ve ulusal siyasi kurumlara güven duyma çabası olduğunu belirtmektedir. Bu şekilde halkın Avrupa şüpheciliğine olan eğilimin açıklanmasının daha yerinde anlaşılabileceği belirtilmektedir (Serricchio vd., 2013, s. 52). Özellikle bu sayede yürütülen göç karşıtı politikaların Avrupa şüpheciliğinin ana dinamiği olduğu ve güvenlik konularının ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Avrupa şüphecisi parti politikaları retoriğinin ana unsuru güvenlik olmaktadır (Van Spanje, 2010). Benzer şekilde bazı akademik çalışmalarda göçmen karşıtlığı ile Avrupa şüpheciliğinin birbirlerini tamamlayan unsurlar olduğu öne sürülmektedir (Boomgarden vd., 2011). Böylece Birlik sınırlarını hedef alan göç hareketlerini güvenlik tehdidi olarak gören ve bu algı ile beraber hareket eden bireyler ulusal güvenlik konularına daha hassas yaklaşarak bazı Birlik politikalarına karşı çıkma potansiyelinde olmaktadırlar (Toshkov & Kortenska, 2015, s. 913).

Avrupa şüphecisi eğilimlerin ana nedenleri olarak özetlenen durum Almanya, Fransa ve Polonya'da farklı açılardan kendini göstermiştir. Ekonomik kriz, göç karşıtlığı ve terörizm gibi nedenlerden dolayı Fransa'da Ulusal Cephe güçlenme eğilimine girmiştir. Son dönemlerde sınır politikasının ulusal güvenlik açısından daha kontrollü hale getirilmesine yönelik çabalar Fransa'da güvenlik konusuna daha fazla odaklanmanın ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. İngiltere'nin Birlikten ayrılması ve mali krizlerin ilerleme sürecine girmesi Avrupa şüpheciliğinin istikrarlı bir biçimde artış göstermesine neden olmuştur (Taggart & Sczerbiak, 2018, s. 1209).

Diğer yanda Almanya'daki aşırı sağ eğilimlerin artmasının ise farklı dinamikleri bulunmaktadır. Öncelikle güvenlik algıları ön planda olmakla beraber ekonomik, toplumsal ve kültürel tepki hareketleri gündeme gelmiştir. 2008 mali krizinden sonra Almanya'dan Doğu ve Güney Avrupa devletlerine yapılan mali yardımlar birçok Alman vatandaşının tepkisini çekmiştir (Torreblanca & Leonard, 2013). Bu zaman diliminden itibaren ekonomik güvenlikleştirme söylemleri ile Güney Avrupa devletlerine yapılan mali yardımların Alman ekonomik refahına tehdit olarak sunulması, ortak para birliğinin Alman ekonomik istikrarını tehlikeye attığı iddiası ve AB'nin, Almanya'dan diğer üye devletlere sürekli kaynak aktaran bir yapıya dönüşeceği endişesi Avrupa şüpheciliğinin ana kaynaklarından bazıları olmuştur. Bu duruma tepkisel bir hamle de Alman akademisyenlerden gelmiş ve ulusal ekonomik değerlerin olumsuz etkilendiğine dair bir çalışma hazırlanmıştır (The Economist, 2012). Her ne kadar 1990'lı yılların başında AB'nin göç politikası ve istihdam stratejisi oluşturulmaya başlansa da (Özdal, 2018, s. 235-253) 2015 yılından itibaren artan göç hareketleri de Almanya'daki Avrupa şüpheciliği hassasiyetini artırmıştır. AfD'nin taraftar kazanması ile beraber göç karşıtı bir hareket olarak ortaya çıkan PEGİDA (Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes / Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Yurtsever Avrupalılar) hareketi göçmenler için tahsis edilen fonların Alman vatandaşlarının refahı için harcanmasını istemektedir (LBP, 2012). 2015 mülteci krizi sırasında, AfD ve PEGIDA gibi aktörler, AB'nin göç politikalarını Alman ulusal kimliğine ve güvenliğine yönelik varoluşsal bir tehdit olarak sunmuşlardır.

Almanya'da Avrupa şüpheciliği davranışların artmasının toplumsal ve politik dinamikleri de bulunmaktadır. Bu bağlamda Alman kültürünün korunması/devamının sağlanması ve içe dönme arzusunun yerine getirilmesinin öncel olmasına yönelik söylemler Avrupa şüphecileri tarafından dile getirilmektedir (Hartleb, 2009, s. 115). Bu sayede küresel politikalara bir tepki oluşturularak kamuoyu eğilimleri etkilenmeye çalışılmaktadır. Güvenlik politikalarına da yapılan bazı eleştiriler ile birlikte Avrupa şüphecisi partilerin oy oranlarının artması sağlanmaktadır (Lochocki, 2014, s. 3).

Son dönemde Rusya Federasyonu ile Ukrayna arasında devam etmekte olan savaş ise Avrupa şüphecilerinin güvenlik politikalarındaki söylemlerinin artmasına ve daha güçlü bir retorik üretmelerine neden olmuştur. Almanya, güvenlik konularında pragmatist bir politika takip ederken şansölye Olaf Scholz Zeitenwende (Dönüm Noktası/Zamanı) (Foreign Affairs, 2023) yazısında da bunu açıkça belli ederek Transatlantik bağların önemine dikkat çekmiştir. Scholz'un bu yazısından sonra her ne kadar AfD ekonomik açıdan alınan kararlar ile RF'ye yaptırımlara eleştiri getirmiş olsa da geleneksel olarak Alman ordusunun daha güçlü olması

gerektiğini savunmuş, bu nedenle Scholz'un savunma bütçesini artırma ve orduyu modernize etme çabaları partide olumlu karşılanmıştır. Zeitenwende ile Almanya'nın Rus enerjisine bağımlılığını azaltma çabaları, AfD'nin bazı üyeleri tarafından ulusal egemenlik açısından olumlu karşılanmıştır. Ayrıca son dönemde Alman Federal Meclisi'nde AfD'nin katkı sunduğu göç karşıtı bir kanunun geçme olasılığının artması bu konuda Avrupa şüphecisi bir partinin karar almadaki etkinliğini göstermek açısından önemlidir (MDR, 2025). Almanya'nın 2023 yılında yayınlamış olduğu Ulusal Savuma Stratejisinde Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana ilk defa ulusal savunmanın önemine dikkat çekilmesi Avrupa şüphecilerinin temel dinamiklerinden biri olması bakımından dikkat çekmektedir (Defence Policy Guidelines, 2023, s. 26-31). Savunma Strateji Belgesinde Almanya'nın öncelikleri ilk başta ulusal güvenliğin etkili ve caydırıcı bir şekilde savunulmasına odaklanmıştır. Bu açıdan ulusal güvenlik öncelenmiş bir vaziyet almıştır. (2023, s. 17). Bu kapsamda Alman ordusunun modernizasyonu, beşerî ve teknik üstünlüğünün artırılması amacıyla 100 Milyar Euro değerinde bir savunma fonu oluşturulması amaçlanmıştır. Yapılan bu güncelleme ile birlikte NATO'nun her üye devletin savunmaya harcamasını hedef gösterdiği %2'lik Gayrisafi Milli Hasıla (GSYH) oranına ilk defa ulaşılmıştır. 2024 yılında Almanya bu oranı %2,1 oranıyla gerçekleştirmiştir (Wolff vd., 2024, s. 10).

AB'nin kurucu devletlerinden biri olan Fransa'da şüphecilik farklı bir yol izlemiştir. Tarihsel olarak hem sağ hem de sol kanat liderleri, Fransa'yı eski prestijine kavuşturacağından emin oldukları AB'nin inşasını desteklemiş ve katkıda bulunmuşlardır. Bu nedenle de belli ölçüde piyasa dostu politikalara izin vermişlerdir (Culpepper,2006). Ancak Fransızlar tarihsel süreç içerisinde Avrupalı kimliğini kendi kimliklerinin önüne getirecek ve daha önem verdirecek politikalara her zaman mesafeli durmuşlardır. Bu bağlamda Fransızlarda egemenlik, güvenlik ve kültür dinamiklerine karşı endişe algılamaları çoğunlukla kuvvetli olmuştur (Drake, 2010, s.87). Fransa'da Avrupa şüpheciliği tek bir kanat oluşturmaktan ziyade çoğul bir yapıda olabilmektedir. Ancak sağ eğilimli partiler Avrupa'daki bütünleşme hareketlerinin Fransa'daki halkın egemenliğine olumsuz etkide bulunduğunu değerlendirmektedir. Bu eğilim sadece etnik ve kültür anlamında homojen bir düşüncenin halkın egemenliğini sağlayabileceğini, böylece halk egemenliğine dayalı meşru bir yönetim unsurunun meydana gelebileceği düşüncesini hâkim kılmıştır (Meijers, 2017, s. 4). Fransa, AB'yi kendi ulusal politikaları kapsamında şekillendirmeye çalışmış ve bazı dönemlerde başarılı olmuştur (Grote, 2003).

Fransız vatandaşları kendilerini Avrupalı mı yoksa Fransız mı görme açısından keskin ayrımlara sahiptir. Bu kapsamda Fransızların %20 kadarı AB'yi kendilerine hem güvenlik açısından hem de kültürel ve ekonomik açıdan tehdit olarak görme eğilimindedirler. Dolayısıyla AB'yi güçlendirmek yerine Fransız Ulusal güvenliğini güçlendirme arayışı içerisindedirler. 2005 yılındaki Avrupa Anayasası referandumunun olumsuz sonuçlanması ile sert Avrupa şüphecilerinin 2012 seçimlerinde ulusal egemenliğin kaybedildiğine yönelik bir söylem geliştirerek güvenlikleştirici unsurları çalıştırmayı hedeflemiş olmaları önemlidir. 2015 yılında Fransa'da gerçekleştirilen terör saldırılarından sonra da Avrupa şüphecilerinin Ulusal Cephe'de birleşmeleri güvenlik politikalarının değişimine neden olmuştur. Göç ve ulusal güvenlik politikalarına olumsuz girdi yapan sınır kontrollerinde Avrupa çapındaki umursamazlık Fransızların terörü en önemli sorun olarak görmesine (%36) sebebiyet vermiştir (Likaj vd., 2020, s. 23-32).

Fransa'da artan Avrupa şüphecisi eğilimin tek bir nedeni bulunmamaktadır. Ancak tüm motivasyon ulusal egemenlik kaygılarından kaynaklanmaktadır. Bununla beraber Fransa'daki Avrupa şüphecilerinin diğer kaygısı AB'nin federal bir yapıya dönüşerek Fransız kimliğini tehdit etme potansiyelidir. Ayrıca ekonomik güvenlikleştirme kapsamında ortak para biriminin olumsuz etkileri nedeniyle refah kaybı yaşattığına yönelik söylemler mevcuttur. Toplumsal tehdit olarak ise göçün güvenlikleştirilmesine şahit olunmaktadır. Bu bağlamda Avrupa şüphecileri Schengen sisteminin Fransa'nın göç politikası üzerindeki kontrolünü azalttığını değerlendirmektedir.

Fransa, Ulusal Strateji Belgesinde 2030 yılına kadar alacağı güvenlik tedbirlerini açıklamıştır. Bu kapsamda nükleer güç olmasının avantaj ve caydırıcılığının kullanılmasında kararlı olunduğu bildirilmektedir. Emmanuel Macron, stratejik özerklik kavramını daha geniş bir "Avrupa egemenliği" söylemi içinde yeniden çerçevelendirmiştir Avrupa'da stratejik otonominin oluşturulması için ön plandaki devlet olma kararlılığının belirtildiği belgede 10 stratejik amaç benimsenmiştir. Belgede Fransa'daki Avrupa şüphecilerinin öncelik verdiği güvenlik tehditlerine karşı tutarlı önlemler alındığı değerlendirilmektedir. Sınır kontrollerinin sıkılaştırılması, göçün ulusal güvenlik tehdidi olarak değerlendirilmesi gibi tedbirler bulunmaktadır. Rusya-Ukrayna savaşı gibi krizler, strateji belgesinin Avrupa şüphecileri tarafından algılanmasını etkilemiştir. Son yıllarda, bazı Avrupa şüphecisi gruplar (özellikle aşırı sağda), Avrupa güvenlik iş birliğine daha pragmatik yaklaşmaya başlamıştır. Ancak bu, temeldeki "ulusal egemenlik" vurgusundan vazgeçtikleri anlamına gelmemektedir.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin bir parçası olan ve Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber SSCB'den koparak bağımsızlığını kazanan 15 devletten biri olan Polonya, 2004 yılında AB'ye üye olmuştur. Bu tarihten itibaren AB ile uyumlu politikalar benimsemiş ve "Güçlü bir Avrupa'da güçlü Polonya" söylemi siyasi aktörlerin bir mottosu haline gelmiştir (Grosse,2008). Ancak müzakere aşamalarında Polonya'daki bazı Avrupa şüphecileri Birlik üyesi olma yolunda eleştirel düşünceler benimsemiştir. Avrupa şüphecileri tarafından asıl tehdit ulusal kimliğe zarar gelme olasılığı olmuştur. Zira Avrupa Birliği'ne davet edilmek kendini o Birlikte hissedebilme garantisi vermemekteydi (Sztompka, 2004, s. 482). Polonya'nın AB'ye katılımı aşamasında üç konuda belirsizlik bulunmaktaydı. Bunlar; demokrasi, ekonomi ve ulusal değerlerdir (Styczynska, 2014). Bu üç sınıflandırmada demokratik değerlerin AB'nin ekonomik getirileri karşılığında bir bedel olarak görünmesi ve devamında ulusal ve dini değerlerin eskisine nazaran daha kötü bir hal alacağı endişesi hâkim olmuş ve Avrupa şüphecilerini harekete geçirmiştir (Gora & Mach, 2010, s. 240).

Polonya, bu üç devlet arasında en dikkat çekici örneği oluşturmaktadır. 2015'ten beri iktidarda olan Hukuk ve Adalet Partisi (PiS) döneminde: AB'nin liberal değerlerine ve hukukun üstünlüğü ilkelerine yönelik şüpheci bir tutum sergilenirken, askeri harcamaları GSYİH'nin %4'üne çıkararak NATO içinde en yüksek oranlara ulaşılmıştır. Bu oranın 2025 yılı içerisinde kademeli olarak %4,7'ye çıkartılması hedeflenmektedir. (National Defense, 2024). Bu paradoksal durum şöyle açıklanabilir: Güvenlik Algısında Farklılaşma: Polonya, AB'yi yumuşak güvenlik konularında eleştirirken, sert güvenlik konusunda NATO'ya ve ikili askeri iş birliklerine (özellikle ABD ile) daha fazla güvenmektedir. Stratejik Özerklik: Polonya, AB'nin savunma politikalarındaki derinleşmeye şüpheyle yaklaşmakta, bunun NATO'yu zayıflatacağını düşünmektedir. Yüksek askeri harcamalar, kendi ulusal savunma kapasitesini artırma ve ABD ile stratejik ortaklığı güçlendirme amacı taşımaktadır. Rusya Tehdidi: Polonya'nın AB şüpheciliği kültürel ve politik alanlarda yoğunlaşırken, Rus tehdit algısı askeri harcamaları artırmasına neden olmaktadır. 2015 yılından sonra meydana gelen mülteci krizi ve göçmen sorunu üzerine Polonya'daki birçok karar verici dış sınırların korunması hakkında güvenlikleştirici söylemlerde bulunmuşlardır (Szalanska, 2020, s. 24). Aynı dönemde iktidara gelen Hukuk ve Adalet Partisi Birliği Polonya'nın kalkınması için bir araç olmaktan daha çok ulusal güvenlik ve egemenlik unsurlarına yönelik bir tehdit olarak algılama yönelimi sergilemiştir (Buras, 2017).

Polonya, özellikle 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna savaşı sonrasında ABD ile askeri ilişkilerini önemli ölçüde derinleştirmiştir. Polonya'nın Poznan kentinde ABD İleri Komuta

Merkezi'nin kurulması ile yaklaşık 10.000 ABD askerinin burada görevlendirilmesi, çoklu roketatar sistemleri alımı için müzakerelere başlanması, Patriot hava savunma sistemlerinden iki bataryanın tedarik edilmesi, Abrams tanklarının teslimatına yönelik anlaşmaya varılması, 32 adet F-35 A Lightning savaş uçağı ve 96 adet Apache Guardian taarruz helikopteri alım anlaşmasının tamamlanması sağlanmıştır (Czulda, 2024).

4. Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmamız boyunca incelediğimiz veriler ve analizler, Avrupa şüpheciliğinin Almanya, Fransa ve Polonya özelinde güvenlik politikalarına beklenmedik ancak önemli katkılar sağladığını göstermektedir. Bu bağlamda üç temel sonuca ulaşmak mümkündür.

Birincisi, Avrupa şüpheciliğinin ulusal güvenlik politikalarının yeniden değerlendirilmesini teşvik ettiği gözlemlenmiştir. Özellikle Almanya'nın son dönemde savunma harcamalarını arttırması ve askeri modernizasyon programlarını hızlandırması, kısmen AB entegrasyonuna yönelik eleştirel yaklaşımların bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde Fransa'nın stratejik özerklik arayışı ve Polonya'nın bölgesel güvenlik endişeleri, Avrupa projesi konusundaki şüpheci yaklaşımlardan beslenmektedir.

İkincisi, Avrupa şüpheciliği, paradoksal biçimde, Avrupa'nın kendi güvenlik mekanizmalarını güçlendirmesine katkıda bulunmuştur. Özellikle Brexit sonrası dönemde AB'nin Kalıcı Yapılandırılmış İş Birliği (Permanent Structured Cooperation/PESCO) gibi savunma inisiyatiflerini hızlandırması, şüpheci yaklaşımların yarattığı baskının bir sonucudur. Fransa'nın Avrupa Savunma Fonu'nun genişletilmesi yönündeki çabaları ve Almanya'nın bu konudaki desteği, şüpheciliğin tetiklediği proaktif güvenlik politikalarının örnekleridir.

Üçüncüsü, Avrupa şüpheciliğinin, özellikle Polonya örneğinde görüldüğü üzere, NATO içindeki transatlantik bağların güçlendirilmesine yönelik çabaları artırdığı tespit edilmiştir. AB'nin savunma kapasitesine duyulan güvensizlik, NATO'nun Avrupa'daki varlığının pekiştirilmesine ve ABD ile güvenlik ilişkilerinin derinleştirilmesine neden olmuştur. Bu durum, özellikle Rusya tehdidi karşısında Polonya için kritik bir güvenlik garantisi sağlamaktadır.

Avrupa şüpheciliği, doğru yönetildiğinde ve yapıcı bir çerçevede ele alındığında, Avrupa güvenliğinin güçlendirilmesine katkıda bulunabilecek önemli bir dinamiktir. Almanya, Fransa ve Polonya örnekleri, şüpheci yaklaşımların ulusal ve bölgesel güvenlik politikalarının yeniden değerlendirilmesi ve güçlendirilmesi için bir katalizör olabileceğini göstermektedir. Bu

potansiyelin etkin bir şekilde değerlendirilmesi, Avrupa'nın geleceğindeki güvenlik zorluklarıyla başa çıkabilmesi açısından kritik öneme sahiptir.

Üç devlet arasındaki karşılaştırmalı analiz, güvenlikleştirme dinamiklerinde önemli farklılıklar ortaya koymaktadır: Almanya'da ekonomik sektördeki güvenlikleştirme öne çıkmakta, Euro krizi ve mali transferler temel endişe kaynağı oluşturmaktayken Fransa'da politik sektördeki güvenlikleştirme daha belirgin olup, ulusal egemenlik ve Fransız istisnacılığı vurgulanmaktadır. Polonya'da ise toplumsal sektördeki güvenlikleştirme ağırlık kazanmakta, ulusal kimlik ve değerler ön planda tutulmaktadır. Güvenlikleştirici aktörlerin karşılaştırması aşamasında ise Almanya'da Avrupa şüpheciliği muhalefet partileri ve marjinal hareketler tarafından güvenlikleştirilmektedir. Fransa'da ise hem sağ hem de sol popülist partiler tarafından, farklı referans nesneleri kullanılarak güvenlikleştirme yapılmaktadır. Polonya'da iktidar partisi ve devlet kurumları tarafından resmi güvenlikleştirme söylemi üretilmektedir. Güvenlikleştirme söylemlerinin başarısı Almanya'da güvenlikleştirme söylemleri sınırlı başarı elde etmiş, ana akım politikayı etkilemiş ancak radikal politika değişikliklerine yol açmamıştır. Fransa'da ana akım partileri etkilemiş, özellikle göç ve güvenlik politikalarında sağa kayışa neden olmuştur. Polonya'da ise güvenlikleştirme söylemleri yüksek düzeyde başarılı olmuş, hükümet politikalarını şekillendirmiş ve AB ile ilişkilerde belirleyici rol oynamıştır. Çalışmamızdaki temel bulgular;

1. Almanya'da ekonomik güvenlikleştirme öne çıkarken, Fransa'da politik güvenlikleştirme, Polonya'da ise toplumsal güvenlikleştirme daha belirgindir.
2. Güvenlikleştirici aktörler devletlere göre farklılık göstermekte, Almanya ve Fransa'da muhalefet partileri, Polonya'da ise iktidar partisi öne çıkmaktadır.
3. Güvenlikleştirme söylemlerinin başarısı ve politik etkileri de devletler arasında farklılık göstermektedir.

Bu bulgular, AB'nin geleceğine yönelik önemli sonuçlar doğurmaktadır. Farklı üye devletlerde güvenlikleştirme dinamiklerinin daha iyi anlaşılması, Avrupa şüphecilerinin AB kurumlarına yönelik daha etkili stratejiler geliştirmesine ve daha sürdürülebilir bir Avrupa entegrasyonu modelinin tasarlanmasına katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

Açıkmeşe, Sinem Akgül (2011). Algı mı Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni-Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 8, Sayı: 30.

Andres Rodriguez Pose, Lewis Dijkstra, Hugo Poelman, The Geography of EU Discontent and the Regional Development Trap*, European Commission Working Papers* 03/23, 2023.

Arato, Krisztina ve Petr Kaniok (2009). *Euroscepticism and European Integration*, Political Science Research Centre Zagreb.

Benoit, Bertrand (1997). *Social-Nationalism: An Anatomy of French Euroscepticism*, Aldershot: Ashgate Publishing.

Benoit, Kenneth and Laver, Michael (2006). *Party Policy in Modern Democracies*, New York: Routledge.

Boomgaarden, H., Schuck, A., Elenbaas, M. and de Vreese, C. (2011). Mapping EU attitudes: conceptual and empirical dimensions of Euroscepticism and EU Support, *European Union Politics*, 12 (2), pp. 241-266.

Buras, Piotr (2017). *Europe and its discontents: Poland's collision course with the European Union*.

Catharina Sorensen (2008). Love Me, Love Me Not… A Typology of Public Euroscepticism, *Sussex European Enstitute*", No: 101, 2008: 10-14.).

Ciaran O'Reilly (2008). Primetime Patriotism: News Media and the Securitization of Iraq, *Journal of Politics and Law*, 2008, Cilt: 1, Sayı: 3, s. 69

Culpepper, Pepper D. (2006). Capitalism, coordination, and economic change: the French political economy since 1985. *Changing France: The politics that markets make*, 29-49.

Czulda, Robert (2024). Poland's Future Armed Forces Take Shape, https://euro-sd.com/2024/09/articles/40091/polands-future-armed-forces-take-shape/ Erişim: 04.04.2025.

De Wilde, Pieter (2011). No polity for old politics? A framework for analyzing politicization of European integration, *Journal of European Integration*, 33(5): 559–575).

Defence Policy Guidelines (2023). Federal Ministry Of Defence.

Drake, Helen (2010). France, Europe and the Limits of Exceptionalism. ın the End of the French Exception? *Decline and Revival of the 'French Model'* (pp. 187-202). London: Palgrave Macmillan UK.

Eder, Klaus (2015). From the Common Market to the political union: the shifting opportunity structure of contentious politics in Europe, M. Kousis and C. Tilly (eds) *Economic and Political Contention in Comparative Perspective*, London: Routledge.

Eichenberg, Richard ve Russell J. Dalton (2007). Post-Maastricht blues: the transformation of citizen support for European integration, 1973–2004, *Acta Politica*, 42(2), 128–152.

Fieschi, Catherine, James Shields ve Roger Woods (2002). Extreme Right-wing Parties and the European Union,. *Political Parties and the European Union*, ed. John Gaffney, London: Routledge.

Flood, Chris (2002). Euroscepticism: A Problematic Concept. Paper presented to the University Association for Contemporary European Studies research conference. Queen's University of Belfast. 2-4 September).

Foreign Affairs (2023). https://www.foreignaffairs.com/germany/olaf-scholz-global-zeitenwende-how-avoid-new-cold-war Erişim: 01.04.2025.

Gomez, Raul (2015). The economy strikes back: support for the EU during the great recession, *Journal of Common Market Studies,* 53 (3), 577-592.

Gora, Magdalena, Zdzisław Mach (2010). Between old fears and new challenges. The Polish debate on Europe. *European stories: Intellectual debates on Europe in national contexts*.

Grosse, Thomasz (2018). Polskie ugrupowania polityczne wobec integracji europejskiej, http://warsawinstitute.org/pl/polskie-ugrupowania-polityczne-wobec-integracji-europejskiej/ Erişim: 25.03.2024

Grote, Jürgen (2003). *Delimiting Europeanisation*, Paper for Presentation at the Marburg Conference Session, ECPR, Marburg, 18-21. September 2003.

Hansen, Helle S. (2008). *Euroscepticism- A multinational understanding of the concept and a comparative analy sis of public scepticism in Britain and Denmark*. Master Thesis Aalborg University Denmark.

Hartleb, Florian. (2009). *Gegen Globalisierung und Demokratie. Die NPD als eine neue soziale Bewegung im europäischen Kontext?*, Zeitschrift für Parlamentsfragen,

Hobolt, Sara B. ve De Vries, Catherine (2016). Turning against the Union? The impact of the crisis on the Eurosceptic vote in the 2014 European Parliament Elections, *Electoral Studies*, 44, 504-514.

Holmes, Martin (2016). *The Eurosceptical Reader*. Basingstoke.

Hooghe, Liesbet ve Gary Marks (2006). Europe's blues: theoretical soul-searching after the rejection of the European constitution, *Political Science and Politics*, 39(2), 247–250.

Hooghe, Liesbet ve Gary Marks (2009). A postfunctionalist theory of European integration: from permissive consensus to constraining dissensus, *British Journal of Political Science*, 39(1): 1–23.

Kopecky, Petr ve Cas Mudde (2002). The Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European Integration in East Central Europe. *European Union Politics*, No. 3: 297-326.

Krotz, Ulrich ve Schild, Joachim (2012). *Shaping Europe: France, Germany, and Embedded Bilateralism from the ElysÈe Treaty to Twenty-First Century Politics*. Oxford University Press.

Laumen, Anne ve Andreas Maurer (2006). *Jenseits des Permissive Consensus. Bevölkerungsorientierungen ge genüber Europäischer Integration im Wandel?*. Diskussionspapier Stiftung Wissenschaft und Politik.

LBP (2012). *PEGIDA*, https://www.lpb-bw.de/pegida, Erişim: 02.04.2025.

Likaj, Xhulia, Lena Rieble, ve Laura Theuer (2020). *Euroscepticism in France: An analysis of actors and causes*. No. 132/2019. Working Paper.

Lindberg, Leon ve Stuart A. Scheingold (1970). *Europe's would be polity: Patterns of change in the European Community*. Prentice Hall.

Lochocki, Timo (2014). *Rechtspopulismus in Westeuropa Erklärungen für den Erfolg rechtspopulistischer Parteien in Westeuropa im Auftrag des Mediendienstes Integration*, Medien Dienst Integration Paper,

Majone, Giandomenico (2014). *Rethinking the Union of Europe Post-Crisis: Has Integration Gone Too Far?* Cambridge: Cambridge University Press.

MDR (2025). Merz und die AfD- Zeitenwende in Berlin, https://www.mdr.de/nachrichten/podcast/wahlkreis-ost/audio-merz-antrag-bundestag-afd-100.html Erişim: 02.04.2025.

Meijers, Maurits J. (2017). Radical Right and Radical Left Euroscepticism. A Dynamic Phenomenon, *Notre Europe Policy Paper*, 191, Berlin: Jacques Delors Institute.

Morgan, Glyn (2005). *The Idea of a European Superstate: Public Justification and European Integration*, Princeton, NJ: Princeton University Press.

National Defense, Laura Heckmann, (2024). Politics of War Color Poland's Defense Spending, https://www.nationaldefensemagazine.org/articles/2024/9/24/politics-of-war-color-polands-record-defense-spending Erişim: 03.04.2025

Özdal, Barış (2018). Avrupa Birliği'nin Göç Politikası ve İstihdam Stratejileri Bağlamında Türkiye'nin Üyelik Süreci, ed. Barış Özdal, *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*, Dora Yayınları, Bursa.

Ray, Leonard (1999). Measuring party orientation towards European integration: results from an expert survey, *European Journal of Political Research*, 36(2), 283–306.

Riishoj, Soren (2004). Europeanisation and Euro-scepticism, Experiences from Poland and the Czech Republic, https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4051/5269, Erişim: 26.03.2025)

Russell, Bertrand (1928). *Sceptical Essays*, London.

Serricchio, Fabio., Myrto Tsakatika ve Lucia Quagilia (2013). Euroscepticism and the Global Financial Crisis, *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 51 (1), 51-64.

Sitter, Nick (2002). Opposing Europe: Euro-Scepticism, Opposition and Party Competition, *Sussex European Institute Working Paper* No 56, University of Sussex.

Spiering, Menno (2004). *British Euroscepticism*, Brill. 127-149.

Steenbergen, Marco R. ve David J. Scott (2004). Contesting Europe? The salience of European integration asa Party issue, Marks, Gary ve Steenbergen, Marco R. (eds), *European Integration and Political Conflict*, Cambridge: Cambridge University Press, 165–192.

Styczynska, Natasza (2014). *Bundle of emotions: Polish identity and Euroscepticism*. (2014).

Szalanska, Justyna (2020). *Conflicting Conceptualisation of Europeanisation*, Poland Country Report Paper 2020/68.

Sztompka, Piotr (2004). From East Europeans to Europeans: shifting collective identities and symbolic boundaries in the New Europe. *European Review* 12.4, 481-496.

Taggart, Paul (1998). A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary West European Party Systems. *European Journal of Political Research* 33, No. 3: 363-388.

Taggart, Paul ve Aleks Szczerbiak (2001). Parties Positions and Europe: Euroscepticism in the EU Candidate States of Central and Eastern Europe. *Sussex European Institute Working Paper*, (46). 10-11.

Taggart, Paul and Aleks Szczerbiak (2002). The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States. *Sussex European Institute Working Paper* No. 51. Brighton: Sussex European Institute. www.sussex.ac.uk/ Units/SEI/pdfs/wp51.pdf.

Taggart, Paul ve Aleks Szczerbiak (2018). Putting Brexit into perspective: the effect of the Eurozone and migration crises and Brexit on Euroscepticism in European states', *Journal of European Public Policy*, 25 (8), 1194-1214.

The Economist (2012). 172 *German Professors can't be wrong*. The Economist. https://www.economist.com/free-exchange/2012/07/06/172-german-professors-cant-be-wrong Erişim: 02.04.2025.

Torreblanca, Jose I. ve Mark Leonard (2012). The Continent Wide Rise of Euroscepticism. *European Council on Foreign Relations*. 1-10.

Toshkov, Dimiter ve Elitsa Kortenska (2015). Does Immigration Undermine Public Support for Integration in the European Union? *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 53 (4), 910-925.

Van Elsas, E.J. ve Van der Brug, W. (2015). The changing relationship between left–right ideology and euroscepticism, 1973–2010. *European Union Politics,* 16(2), 194–215.

Van Spanje, J. (2010). Contagious parties: Anti-immigration parties and their impact on other parties immigration stances in contemporary western Europe', *Party Politics*, 16 (5), 563-586.

Waever, Ole (1995). Securitization and Desecuritization, Ronnie D. Lipschutz (ed.), *On Security*, New York: Columbia University Press.

Wolff, Guntram B. Aleksandr Burilkov ve Katelyn Bushnell (2024). *Fit for war in decades: Europe's and Germany's slow rearmament vis-à-vis Russia* (No. 1). Kiel Report.

Türkiye'de Afgan Göçü ve Ulusal Güvenlik: Suriye Göçünden Farklı Dinamikler Mi?

Mehmet Mert GÜLER[1]
Ömer Faruk KARAMAN[2]

Öz

Göç olgusu, insanlığın yaratılışından bu yana süregelen bir olgudur. Tarihin her döneminde çeşitli sebeplerden dolayı göçler yaşanmakta ve yaşanmaya da devam etmektedir. Göçler kimi zaman hastalık, kuraklık, doğal felaketlerden kaynaklı olabildiği gibi kimi zaman da çeşitli beşeri kaynaklı siyasi olaylar yahut savaşlardan kaynaklı da olabilmektedir. Türkiye coğrafyası da tarihsel süreç boyunca, sahip olduğu bereketli toprakları ve jeopolitik konumu nedeniyle binlerce yıldır göç dalgalarına maruz kalmaktadır. Bilhassa son yıllarda gerek Suriye iç savaşı gerekse Afganistan'daki siyasi-politik olaylar nedeniyle en büyük kitlesel göçlerden birine ev sahipliği yapmaktadır. Göç, her şeyden önce bir insani mesele olmasının yanı sıra aynı zamanda ülkelerin de ulusal güvenliğini tehdit edebilecek düzeye gelen karmaşık bir olgudur. Zira düzensiz göçler; ülkelerin sınır güvenliğini tehdit edebilmekte, terör ve örgütlü suçlara yol açabilmekte ve aynı zamanda da insan hakları krizlerine de neden olabilmektedir. Afganistan üzerinden Türkiye'ye ulaşan bu göç dalgası da son yıllara önemli bir gündem konusu haline gelmiş, Taliban'ın 2021 yılının Ağustos'unda iktidarı ele geçirmesiyle birlikte, milyonlarca insanın İran sınırı üzerinden Türkiye'ye giriş yapması hem dünya hem Türk kamuoyunda geniş çaplı ses getirmiştir. Bunun üzerinde hem kamuoyu hem de Türk hükümetinin gözünde bu konu, en öncelikli başlıklardan biri haline gelmiştir. Dolayısıyla Afgan göçünün Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal güvenliğine dair etkileri ve bu sürecin Suriye'den Türkiye'ye doğru gerçekleşen diğer göç dalgasından farklı olan yönleri, akademik ve güncel açıdan incelenmesi gereken kritik bir durumdur.

Anahtar Kelimeler*: Göç, Afgan Göçü, Ulusal Güvenlik*

Afghan Migration And National Security In Türkiye: Different Dynamics From Syrian Migration?

Abstract

The phenomenon of migration has been ongoing since the creation of humanity. Migrations have occurred and continue to occur for various reasons throughout history. Migrations can sometimes be caused by diseases, droughts, natural disasters, and sometimes by various human-induced political events or wars. The geography of Turkey has also been exposed to waves of migration for thousands of years throughout history due to its fertile lands and geopolitical location. In recent years, it has hosted one of the largest mass migrations due to both the Syrian civil war and the political-political events in Afghanistan. Migration is, first and foremost, a humanitarian issue, as well as a complex phenomenon that has reached a level that can threaten the national security of countries. Because irregular migration can threaten the border security of countries, lead to terrorism and organized crime, and can also cause human rights crises. This wave of migration that reached Turkey via Afghanistan has also become an important agenda item in recent years, and with the Taliban taking power in August 2021, the entry of millions of people into Turkey via the Iranian border has made a huge impact in both the world and the Turkish public opinion. In addition, this issue has become one of the top priorities in the eyes of both the public and the Turkish government. Therefore, the effects of Afghan migration on the national security of the Republic of Turkey and the aspects of this process that differ from the other wave of migration from Syria to Turkey are critical situations that need to be examined from an academic and current perspective.

Keywords: *Migration, Afghan Migration, National Security*

[1] Doktora Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, mertguler41@outlook.com
[2] Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, omerfaruk.karaman@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0353-9805

1. Giriş

Göç olgusu, insanlığın yaratılışından bu yana süregelen bir olgudur. Tarihin her döneminde çeşitli sebeplerden dolayı göçler yaşanmakta ve yaşanmaya da devam etmektedir. Göçler kimi zaman hastalık, kuraklık, doğal felaketlerden kaynaklı olabildiği gibi kimi zaman da çeşitli beşeri kaynaklı siyasi olaylar yahut savaşlardan kaynaklı da olabilmektedir. Türkiye coğrafyası da tarihsel süreç boyunca, sahip olduğu bereketli toprakları ve jeopolitik konumu nedeniyle binlerce yıldır göç dalgalarına maruz kalmaktadır. Bilhassa son yıllarda gerek Suriye iç savaşı gerekse Afganistan'daki siyasi-politik olaylar nedeniyle en büyük kitlesel göçlerden birine ev sahipliği yapmaktadır. Göç, her şeyden önce bir insani mesele olmasının yanı sıra aynı zamanda ülkelerin de ulusal güvenliğini tehdit edebilecek düzeye gelen karmaşık bir olgudur. Zira düzensiz göçler; ülkelerin sınır güvenliğini tehdit edebilmekte, terör ve örgütlü suçlara yol açabilmekte ve aynı zamanda da insan hakları krizlerine de neden olabilmektedir. Afganistan üzerinden Türkiye'ye ulaşan bu göç dalgası da son yıllara önemli bir gündem konusu haline gelmiş, Taliban'ın 2021 yılının Ağustos'unda iktidarı ele geçirmesiyle birlikte, milyonlarca insanın İran sınırı üzerinden Türkiye'ye giriş yapması hem dünya hem Türk kamuoyunda geniş çaplı ses getirmiştir. Bunun üzerinde hem kamuoyu hem de Türk hükümetinin gözünde bu konu, en öncelikli başlıklardan biri haline gelmiştir. Dolayısıyla Afgan göçünün Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal güvenliğine dair etkileri ve bu sürecin Suriye'den Türkiye'ye doğru gerçekleşen diğer göç dalgasından farklı olan yönleri, akademik ve güncel açıdan incelenmesi gereken kritik bir durumdur.

2. Afgan Göçü'nün Türkiye'deki Genel Durumu

Afganistan üzerinden Türkiye'ye doğru yaşanan yoğun göç dalgası aslında yeni bir süreç değildir. Afganistan'ın sahip olduğu birtakım doğal kaynaklar (uranyum, doğalgaz) ülkeyi, dünyanın süper güçlerinin birbiriyle mücadele sahası haline getirmiştir (Karataş ve Obayd, 2021). Bunun neticesinde; farklı etkin grupların dış istihbaratlar tarafından desteklenerek birbirleriyle çatışması, siyasi açıdan istikrarsızlık ve can güvenliğinin ortadan kalkması, yıllar boyunca bir dizi göç dalgalarını da tetiklemiştir.

Afgan göçmenler, 20.yüzyıldan itibaren Türkiye'ye doğru periyodik aralıklarla göç etmektedir. Bunun en önemli olan dönüm noktası ise Sovyet Rusya'nın, Afganistan'ı 1979'da işgal etmesiyle gerçekleşmiş ve kırk yıldan fazla bir süredir devam etmekte olan ve milyonlarca Afgan göçmenin birçok dünya ülkesine göç etmelerine neden olmuştur (Üstün ve Vargün, 2022). Türkiye, Afganistan ile doğrudan sınırı bulunmamasına rağmen 1983 yılında 4163

Afgan aileyi Van, Sivas, Hatay, Tokat, Şanlıurfa ve Kırşehir gibi illere yerleştirmiştir (İçduygu ve Karadağ, 2018). Fakat Türkiye'de çeşitli illere yerleştirilen bu Afgan aileler, zamanla büyükşehirlere göç etmiş ve kendilerine yeni yerleşim alanları kurmuşlardır. 1980'lerde başlayan bu süreç, 1990 ve sonrasında da devam etmiş, Türkiye göçmenler için misafirlik yaptığı gibi aynı zamanda da göçmenlerin Avrupa'ya geçişinde transit bir geçiş bölgesi işlevi görmüştür (Kaya, 2023). 1990 ve 2000'li yılların başlarındaki siyasi istikrarsızlık ve Taliban iktidarı, yeni göç dalgalarını sürekli hale getirmiş, 2001'de Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri müdahalesi, Taliban hükümetinin devrilmesi ve sonucunda milyonlarca mültecinin geri dönmesi adına uluslararası alanda çaba gösterilmiş ancak siyasi istikrarın bir türlü sağlanamaması neticesinde göç hareketliliği durdurulamamıştır (Danış ve Sert, 2021). Oluşan bu ortam, Afganistan'da hayatın olağan akışını bozmuş, yaşam sürdürülebilir olmaktan çıkmış ve imkanı olan ülkeyi terk etmeye başlamışlardır (Cankara ve Çerez, 2020). Türkiye de bu durumdan nasibini almış, yaşanan kitlesel göç hareketlerinin en önemli durak noktası haline gelmiştir.

Son yıllarda ise Afganistan üzerinden Türkiye'ye doğru gelen göç dalgası, en yüksek seviyelere ulaşmış; 2018'den sonra yükselerek devam eden bu süreç, 2021'de ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ve hemen sonrasında da Taliban'ın iktidarı yeniden ele geçirmesiyle birlikte zirveye ulaşmıştır. Her ne kadar Taliban, iktidarı ele geçirdiğinde "ılımlı" söylemlerde bulunsa da 2023'den sonra şiddet artarak devam etmiştir (Çakmak, 2023). İran sınırından Türkiye'ye giriş yapan Afgan mültecilerin sayısı, son yıllarda yapılan tespitlere göre de değişiklik göstermektedir. 2021'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan yaptığı bir açıklamada 300.000 civarında Afgan mülteci sayısı olduğunu belirtmiş; birtakım uluslararası kaynaklar ise bu sayının 420 bin civarında olduğu ileri sürmüştür (Turkey Analisyt, 2024). Afganların; mülteci mi yoksa sığınmacı statüsünde mi oldukları ise birbirinden farklı iki konudur. Uluslararası korunma talep edenler sığınmacı statüsünde görülürken; düzensiz göçle ve tamamen geçim sıkıntısıyla gelenler göçmen statüsünde değerlendirilmektedir (Karakaya ve Karakaya, 2021). Uluslararası korunma verilen Afgan sığınmacılar, üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye'de kalmakta ve korunma statüleri de devam etmektedir (Göç Vakfı, 2024).

Mültecilerin coğrafi dağılımı ise ülkeye giriş yaptıkları sınır noktaları ve bölgelerin ekonomik gelişmişliklerine göre şekillenmekte; göçmenler başta Van olmak üzere Doğu Anadolu illeri yerleşim olarak tercih edilip, buralardan da zamanla İstanbul gibi büyükşehirlere göç etmektedir. Ayrıca Ankara, İzmir, Kocaeli, Konya, Kayseri, Aydın gibi illere de yerleşen

göçmenler, burada "uydu kentler" denilen yerlere yerleşmeye başlamışlardır (IBC Report, 2022). Afgan göçmenlerin profilleri incelendiğinde ise düşük eğitim seviyesi ve düşük gelire sahip oldukları görülmüş; güvensizlik, çatışma, Taliban korkusu ve ekonomik sıkıntılar ise göç sebeplerinin en yaygın maddeleri olarak belirlenmiştir (AI Sharq, 2022). Diğer bir dikkat çeken önemli nokta ise Afgan göçmenlerin büyük çoğunluğunun 15-30 yaş aralığında ve bekar erkeklerden oluştuğudur (Berker, 2024). Afgan göçmenler ayrıca yerleştikleri küçük ya da büyükşehirlerde; güvenlik kontrolleri korkusuyla daha çok kenar mahalleleri tercih etmektedir.

Afgan göçünün Türkiye'ye olumsuz etkileri kamuoyunda yaygın bir görüş olarak da kabul görse de birtakım olumlu yansımalarını da olduğunu söylemek mümkündür. Bilhassa tarım ve hayvancılık toplumu olmaları, Türkiye'de gerek bulunmakta zorlanan çobanlık gerekse mevsimlik tarım işçiliği gibi mesleklerde kullanılmalarını sağlamıştır.

3. Afgan Göçmenler Ve Türkiye'nin Göç Politikası

Türkiye Cumhuriyeti'nin göçmenlere dair ilk yasal-yönetsel düzenlemeleri, uzun süre bu konuyu düzenleyen, 1934 İskan Kanunu ve 1950 Pasaport Kanunu'dur (Acar, 2019). Sonrasındaki süreçte Türkiye, birtakım çekincelerle de olsa 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni imzalamış ancak 2000'li yıllarla beraber artan göç dalgalarına karşı yeni yasal düzenlemeler yapma gereği duymuştur. 2010'lu yıllara gelindiğinde göç hareketlerine karşı en ciddi yasal düzenleme yoluna gitmiştir. Bu düzenlemeler kapsamında Türkiye, hem göç mevzuatını güncel gelişmelere göre şekillendirmek hem de AB mevzuatına göre düzenleme yapmak için 2013 yılında çıkarılan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nu çıkarmış ve bu kanun 2014'de yürürlüğe girmiştir (Yılmaz ve Baykal, 2020).Türkiye bu kanunla beraber sığınma ve göç konusundaki yönetimini modern bir çerçeveye oturtarak; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuş aynı zamanda 1951 Cenevre Sözleşmesi çekincelerini de burada devam ettirmiştir (Cihan, 2024). Yine 1994'de BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), geçici koruma statüsü minvalinde bir öneride bulunmuş; bunun yönetmeliği de 2014'de çıkarılmıştır (Sarıteke vd., 2018). Ayrıca 2018 yılına kadar BM Mülteci Örgütü (UNHCR), Türkiye'nin mülteci belirleme statüsünde aktif ol oynarken; bu yıldan sonra tüm yetkiler Göç İdaresi'ne bırakılmıştır (Amnesty, 2018).

Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni çekinceli olarak imzalayarak yalnızca Avrupa üzerinden gelen mültecilere "mülteci" statüsü vereceğini deklare etmiştir (İçduygu ve Karadağ). Dünyanın diğer bölgelerinden gelen göçmenler için ise "şartlı mülteci" yahut "ikincil korunma" statüsüyle değerlendireceğini belirtmiştir (Leghtas ve Jessica, 2018). Bu da

Türkiye'de uzun vadede ikamet etmeye çalışıp vatandaşlık almaya çalışan mültecilere bu imkanı tanımamakta, ülkelerindeki süreç düzelene kadar yahut üçüncü bir ülkede tarafından kalıcı kabul alana kadar Türkiye'de ikamet izni ve temel hizmetlerden de yararlanma hakkı vermektedir (Göç Vakfı, 2021). Yani YUKK'a göre; şartlı "mülteciler" üçüncü ülke tarafından kalıcı yerleşim alana kadar Türkiye'de kalabilecek olan mülteciler anlamına gelirken, "ikincil koruma" ise mülteci kapsamına alınmayan ama ülkesine döndüğü takdirde de ciddi zarar görebilecek olan mültecilere verilen koruma anlamında gelmektedir (Mevzuat, 6458). Ancak buradaki önemli bir ayrım bulunmaktadır. Şartlı mülteci yahut ikincil koruma statüsünde bulunanlar, Suriyeli mülteciler ile kıyaslandığında onlara nazaran daha az hak sahibi olmakta; aile birleşimi yahut kalıcı entegrasyon hakkı tanınmamaktadır (Asylumineurope, 2024). Ayrıca Suriyelilere 2014'de çıkan Geçici Koruma Yönetmeliği ile toplu koruma statüsü tanınarak, "geçici koruma" kapsamında yasal olarak ülkede kalmış ve sağlık, eğitim gibi birçok hizmete de erişebilmiştir. Bu da doğal olarak Afganların bir bölümünü kayıt dışı bırakırken, bir kısmının da belirsizlikler içerisinde yaşamasına neden olmaktadır. Bu belirsizlik aynı zamanda topluma entegrasyonun da önünü tıkamaktadır. Örnek vermek gerekirse; 2018 yılında sadece 823 Afgan vatandaşa çalışma izni verilmiş, ülkeye on binlercesinin geldiği düşünüldüğünde de binlercesinin de kayıt dışı çalıştığını ortaya çıkmıştır (Kadja ve Roehrs, 2020).

Türkiye'nin Afgan göçmenlere dair yürüttüğü politikalar düzensiz göç ile mücadelenin bir parçası olarak şekillenmekte ve ülkeye yasal olmayan yollardan giriş yapan mülteciler yakalandıkları taktirde Göç İdaresi tarafından geri gönderme merkezlerine götürülerek sınır dışı işlemlerini başlatmaktadır. Ancak 2021 yılında Taliban'ın tekrar iktidara gelmesi ile birlikte Türkiye zora dayalı geri göndermeleri insan hayatı tehlikesi açısından askıya almıştır. İlaveten Gönüllü Geri Dönüş Programı (IOM), Afganların ülkelerine güvenli bir şekilde dönmeleri için 2021 yılına kadar yürütülmüş ancak Taliban iktidarı sonra bu program da askıya alınmıştır (Asylumine Ülke Raporu, 2021).

Türkiye zora dayalı geri göndermelere, göçmenlerin hayati tehlikeleri nedeniyle her ne kadar ara vereceğini açıklasa bu karar tam olarak uygulanmamış bazı iller hariç tutulmuştur (Asylumineurope, 2024). Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi makamları özellikle son yıllarda Afganların gönüllü olarak geri dönüşlerini teşvik etmeye çalışmış fakat bu geri dönüş oldukça sınırlı kalarak zorunlu sınır dışı etme politikasını da kullanmaya başlamıştır. Örnek olarak 2022'nin ilk 8 ayında 44.768 göçmen deport edilmiştir (HRW, 2024). Göç İdaresi'nin yayınladığı verilere göre toplamda 234 charter uçuşu ile 66.534 kişi 2022 yılı içerisinde geri gönderilmiştir (Göç Vakfı, 2022). Ayrıca Türkiye, geri göndermeler konusunda, kaçak geçişi

engellemede ve sınır güvenliği hususunda da kısmi olarak İran ile iş birliği yoluna gitmektedir. Bu minvalde iki ülke belirli dönemlerde toplantılar yapmakta ve sınır hattında birtakım devriye faaliyetleri icra etmektedir. Geleneksel yöntemlere ilaveten; ısı-ışığa duyarlı termal kameralarla birlikte insansız hava araçlarıyla göçü kaynağında durdurmak için teknolojik yöntemlere de başvurulmuş ve nihayetinde de kaçak girişlerde %38'lik bir azalma meydana gelmiştir (Göç Vakfı, 2022). Fakat bunların da sürdürülebilir bir göç yönetimini sağlamak için çok yeterli olmadığı aşikardır. Bunların yanında Türkiye'nin AB ile yaptığı geri kabul anlaşmalarına ek olarak Afganistan ve İran ile de yapması ayrıca maddi açıdan da birtakım destekler alması gerekmektedir (Kaplan, 2022). Gönüllü geri dönüş programları gibi faaliyetler de her ne kadar 2021'de Taliban iktidarında durdurulsa da sonrasındaki süreçte Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın öncülüğünde fiili diyaloglar tekrar oluşturulmuş ve Afgan göçü yönetiminde Türkiye Cumhuriyeti hem ikili ilişkilerde hem de uluslararası süreçte önemli bir rol oynamıştır.

4. Afgan ve Suriye Göçleri Arasındaki Farklılıklar

Afganistan ve Suriye'den gelen göç dalgaları, Türkiye'de her ne kadar benzer minvalde sorunlara sebep olsa da göçü zorunlu kılan faktörler, göç rotaları, hukuki statü ve topluma entegrasyon bakımından oldukça büyük farklılıklar göstermektedir.

Göçü Zorunlu Kılan Faktörler: Afganistan kaynaklı göç, koşullara bakıldığında daha çok politik istikrarsızlığın neticesinde ortaya çıkmaktadır. 1970'lerde başlayan Sovyet işgali, ülkenin iç savaşları, Taliban dönemleri, ABD müdahaleleri gibi peşi sıra yaşanan politik istikrarsızlıklar, göçü sürekli hale getirmişlerdir (Dawlatyar, 2021). Süreklilik arz eden bu göç dalgası, kronik bir nitelik taşımasıyla beraber; can güvenliğinin olmaması, savaş, terör gibi unsurlar da göçün en temel sebepleri arasındadır. Bunlara ek olarak her ne kadar göç eden kitlede kadın profili az da olsa, onlar da zorla evlilik ve cinsel şiddet gibi nedenlerden dolayı göç etmek durumunda kalmıştır (MMC Raporu, 2020) Ancak göçe sebebiyet veren bu temel sebeplerin arasında ekonomik çöküş, doğal afetler, kuraklık, yoksulluk ve işsizlik de bulunmaktadır (Danış ve Sert, 2021). 2020 yılında yapılan ankete göre de Türkiye'ye gelen Afganların %66'lık kısmı göçün sebebi olarak "şiddet" unsurunu, %63'lük kısmı ekonomik sebepleri, %34'lük kısmı hak ve özgürlük ihlallerini ve %28'lik kısmı da özel sebepleri belirtmiştir (Göç Vakfı, 2024).

Suriye kaynaklı göç dalgaları incelendiğinde ise en temel sebeplerin arasında 2011'de başlayan iç savaşın ve Arap Baharı'nın etkisiyle birlikte barışçıl sürecin protestolara, devletin sert müdahalelerine bıraktığı; El Nusra, IŞİD ve YPG gibi silahlı grupların da dahil olduğu

kaotik bir sürecin olduğunu söylemek mümkündür (Cihan, 2024). Bilhassa 2011'den sonra Suriye'nin birçok bölgesinde ciddi çatışmalar yaşanmış; sivil halka yönelik katliamlar gerçekleşmiş ve hatta kimyasal silah kullanımına dahi başvurulmuş, nihayetinde de milyonlarca Suriyeli başta komşu ülkelere doğru göç etmek üzere yerinden olmuştur. Türkiye, zulümden kaçan milyonlarca Suriyeliye kapılarını açarak muhaliflerin yanında bir duruş sergilemiş ve doğrudan Esad'a karşı bir tavır almıştır (Hinnesbuch, 2015).

Göç Rotaları: Afganların 2014 yılından bu yana Türkiye'ye düzensiz göç eden gruplar arasında ilk sıradadır. En temel amaçları Avrupa'ya ulaşmak olan Afganların göç yolculukları da oldukça karmaşık ve uzundur. Türkiye, Afganistan'a karşı doğrudan bir sınır komşusu olmadığından dolayı Afganlar; ilk olarak Pakistan ve İran üzerinden yürüyerek, yahut birtakım araçları kullanarak, insan kaçakçılarının da bazı yardımlarıyla Türkiye'nin doğu sınırından ülkeye kaçak şekilde girmektedir (Işığıçok ve Kariman, 2022). Afgan göçmenlerin bu göç yolculuğu ortalama 18-20 gün sürmekte ve karşılığında kaçakçılara da binlerce dolar para ödemektedir (Ünay, 2023). Afganların bu göç yolculuğu aynı zamanda da tehlikelidir. Ağır doğa şartları, haftalarca süren yolculuklar, dağlık ve engebeli araziler ve birçok güvenlik riski de barındırmaktadır. Bunlara ilaveten İran ile 534 kilometrelik bir sınıra sahip olan Türkiye, sınır hattına 3-4 metrelik duvarlar inşa etmiş, dikenli teller koymuş, hendekler kazmıştır (Guardian, 2021). Ancak bu önlemlere rağmen yine de Afganlar tüm bu fiziki engelleri aşmaya çalışarak, sınır devriyelerinden kaçarak ülkeye girmeye çalışmaktadır (Kaleji, 2024).

Suriyeli mülteciler ise Türkiye'ye coğrafi olarak çok yakın olmaları ve 900 kilometreden daha uzun bir sınır hattı olması sebebiyle göç yolları konusunda daha az sorun yaşamaktadır. Türkiye, Suriye'nin kuzeyinde yaşanan yoğun çatışmalardan hemen sonra insani koşulları göz önünde bulundurarak zor durumda olan Suriyelilerin insani bir hayat sürebilmeleri için açık kapı politikası uygulamış ve geçişlere uzun bir süre izin vermiştir (Akbaş vd., 2016). Bununla birlikte önce küçük gruplar halinde başlayan göç akımı, artarak devam ederek kitlesel bir boyuta ulaşmış ve doğal olarak da Türkiye'nin geçici barınma merkezleri de yetersiz kalınca ülke geneline bir dağılım başlamıştır (Norman vd., 2017). Ancak Türkiye'nin bu insani davranışı tüm dünyaya örnek teşkil etse de ayrıca birtakım tehlikeleri de beraberinde getirmiştir. Zira bu dev kitlesel göç akımında sadece savaş ve yoksulluk mağdurları değil aynı zamanda birçok terör grubu mensubu da ülke sınırları içerisine girmiştir. Afgan göç rotası ile Suriye göç rotası mukayese edildiğinde, Afganların rotası oldukça uzun menzilli, gizli ve kaçak yollarla yapılırken; Suriyelilerin göçleri daha kısa mesafede ve başlangıçta yarı resmi statüde olduğu anlaşılmaktadır.

Hukuki Statü: Afgan göçmenler, Türkiye'ye ulaştıklarında geçici korunma kapsamına alınmamışlardır. Düzensiz yollarla yapılan giriş vesilesiyle, yakalanmadıkları takdirde belgesiz ve kayıtsız olarak yaşamlarını sürdürmek zorundadırlar. Cenevre sözleşmesindeki çekinceler dolayısıyla Türkiye, Afgan göçmenlere mülteci statüsü vermemekte, ancak birtakım şartların sağlanması durumunda ise farklı yollar izlenmektedir. YUKK'a göre Avrupa dışından gelmesine rağmen ırk, din, dil, siyasi görüş ve etnik kimliği sebebiyle zulüm korkusu yaşayan yabancılara "şartlı mülteci" statüsü verilmekte; işkence, insanlık dışı muamele ve ölüm cezası gibi tehditlerin var olması durumunda da ikincil koruma statüsü verilmektedir (Koca, 2022). Üçüncü olarak da bireysel başvuru usulünün işlemediği, ülkesindeki kötü koşullar nedeniyle kitlesel biçimde Türkiye'ye sığınan, geri dönemeyen ve acil olarak korunma ihtiyacı bulunanlara yönelik olarak sağlanan ve istisnası bir korunma türü olan Geçici Koruma Statüsü bulunmaktadır (Göç Vakfı, 2024). Geçici korumaya yönelik iş ve işlemler ise Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak olan bir yönetmelik ile düzenlenmektedir (Resmî Gazete, 2013). Örnek olarak vermek gerekirse Ankara 1. İdare Mahkemesi, Taliban'ın Şii ve Hazara gruplarına yönelik ağır tehditleri yüzünden Göç İdaresi Başkanlığı'nın; Afgan birinin yaptığı "uluslararası korunma" talebini reddeden kararını, yeterli inceleme yapılmadan geri gönderilmesi riskinin değerlendirilmemesi gerekçesiyle iptal etmiştir (İdare Mahkemesi Kararları, 2015).

Suriyeli göçmenlerde ise durum biraz daha farklıdır. Türkiye, açık kapı politikası izleyerek girişlere izin vermiş, göç idaresi tarafından yapılan işlemler ile Suriyelilerin biyometrik verileri alınmış, 99 ve 98 numaraları ile başlayan kimlik kartları verilmiş ve geri gönderme yasağı konularak sadece "gönüllük" esası belirtilmiş, terör faaliyetleri ya da ciddi suçları bulunanlar ise geçici koruma kapsamına alınmamışlardır (Fansa, 2021). 2014'de çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği ile birlikte aynı zamanda vatansız bireyler ve Suriye'deki Filistinli mülteciler de bu kapsamda korunma altına alınmaktadır (Kahraman ve İren, 2023). Bu statü kapsamına giren Suriyelilere; sağlık, eğitim, sosyal hizmetler, barınma ve belirli sektörlerde de çalışma izni sağlanmakta ancak kendilerine vatandaşlık hakkı tanınmamakla birlikte, verilen kimlik kartları ikamet izni sağlamamakta ve kalıcılık garantisi de verilmemektedir (Topal, 2015). Ancak 2023 itibariyle veriler incelendiğinde 230 bin Suriyeli'nin Türk vatandaşı olduğu belirtilmektedir.

Entegrasyon: Afgan göçmenlerin hukuki statüden yoksunluğu ve toplumsal anlamda dışlanmaları sebebiyle genellikle düşük ücreti ve kayıt dışı işlerde çalıştırılmalarına neden olmaktadır. Suriyelilere kıyasla daha çok güvencesiz şartlarda hayatlarını sürdürerek bir

mücadele verirken aynı zamanda da hukuki statü olarak dezavantajlı konumdadırlar ve zayıf yaşam koşullarına sahip olmak da bu süreci olumsuz olarak etkilemektedir (Kurt vd., 2022). Türkiye genelinde Afganların entegrasyonu ile ilgili birçok saha araştırması da yapılmıştır. Kara ve Tilbe'ye göre (2023), Trakya bölgesinde hayvancılık ve tarım sektöründe çalışan Afganların entegrasyonu ekonomik olarak incelendiğinde, göçmenlerin daha önceki meslek tecrübeleriyle şimdiki mesleklerinin örtüşmesi, yerel işverenlerle uyum çalışmaları, ekonomik açıdan olumlu bir entegrasyon örneği ortaya koymuştur. Ancak yine hukuki açıdan statü eksikliği, bu süreci uzun vadede tehlikeye de atabilme ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

Yeler'e göre (2021), Ankara'daki Afgan-Özbek Türkleri üzerindeki çalışma incelendiğinde; düzensiz göç statüsünün getirdiği korku, benzer inançlara rağmen toplumsal kontağı zayıflatarak, sosyo-kültürel entegrasyonu da sekteye uğratmıştır. Bu minvalde, entegrasyon sadece göçmenlerin çabasına değil aynı zamanda var olan yapısal eşitsizliklere ve toplumların kabul durumlarına bağlıdır.

Suriyelilerin entegrasyonu ise sayılarının büyüklüğü ve sahip oldukları hukuki statüleri sayesinde hem birtakım hizmetlere dahil edilebilmiş olmaları hem de kayıtlı işlerde çalışma iznine sahip olmaları sayesinde daha kolay olmuştur. Yine Suriyeli çocuklar da ilk başta kurulan Geçici Eğitim Merkezleri ile eğitim almış ve sonrasında devlet okullarında eğitim görmeye başlamışlardır. AB'den gelen fonlar büyük ölçüde Suriyelilerin masrafları için kullanılmakta, bu da onların entegrasyon süreçlerinde olumlu etkiler getirmektedir. Fakat bu politikalar da geçicilik algıları, ekonomik sorunlar ve artan ayrımcılıklar sebebiyle maalesef zayıflamaktadır (Danış & Dikmen, 2022). Özellikle işgücü, eğitim ve sağlık alanlarındaki haklara erişim sınırlı kalmış ve entegrasyon olumsuz etkilenmiştir (Şimşek, 2018). Yine aile üzerinde yapılan araştırmalar neticesinde aile yapılarının da ciddi oranda değiştiği belirlenmiş; gelenekler ve yeni çevre arasındaki denge arasındaki mücadele neticesinde ailelerde kültürel birtakım çatışmalar, cinsiyet rolleri değişimleri ve kuşaklar arasında da yabancılaşma sorunları tespit edilmiştir (Bimay ve Çetin, 2023). Tüm bu sonuçlar nihayetinde entegrasyon için daha barışçıl, daha kapsayıcı ve hak temelli bir yaklaşımla yeniden düşünülmesi ve uygulamaya konulması gerektiği de vurgulanmaktadır (Alpagut, 2024).

5. Afgan Göçünün Türkiye'nin Ulusal Güvenliği Üzerine Etkileri

Afganistan kaynaklı düzensiz göç, Türkiye'nin sınır güvenliği üzerindeki birtakım tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Taliban'ın iktidarı ele geçirmesiyle İran üzerinden

Türkiye'ye yasa dışı geçiş girişimleri artarken sınır önlemleri de aynı şekilde artırılmaya çalışılmıştır. Çünkü İran sınırından giren on binlerce Afgan göçmen artık sınır güvenliği meselesini ciddi boyutlara taşımıştır. Ağrı, Iğdır, Van ve Hakkari illerini de içine alan İran sınır hattına 191 km'lik güvenlik duvarı inşa edilmiş, devre yolları yapılmış, aydınlatma sitemleri termal sensörler ve kamera sistemleri kurulmuştur (Anadolu Ajansı, 2022). Alınan bu önlemlerle, 2022 yılında 127 binden daha fazla kişinin sınırı geçemeden engellendiği tespit edilmiştir (Göc Vakfı, 2022). Ancak sadece sınır güvenliğindeki bu önlemler de tek başına yeterli olmamaktadır. Zira göçmen kaçakçıları alınan her türlü tedbire karşı yeni bir yöntem geliştirmiş ve geliştirmeye de devam etmektedir. Göçmen kaçakçılarının çoğu uluslararası organize suç örgütleriyle ilişkilidir ve yalnızca insan değil aynı zamanda silah ve uyuşturucu kaçakçılığı da aynı paralelde yürütülmektedir (Özpınar, 2024). Kaçakçılar, sınırdaki güvenlik güçlerine göre rotalarını değiştirmekte, yerel halktan ve bazı aracılardan aldıkları bilgilerle de denetim güzergahlarını aşarak bu sistemi devam ettirmeye çalışmaktadır (Göç Araştırmaları Derneği, 2021). Bu faaliyetler sadece göçmenlerin hayatlarını tehlikeye atmakla kalmayıp aynı zamanda Türkiye'nin sınır bölgelerindeki suç ağlarını güçlendirerek ülkenin güvenliğini de tehdit etmektedir.

Göç dalgalarının en tehlikeli boyutlarından biri de şüphesiz terör riskidir. Suriye'deki devasa kitlesel göç akımı esnasında yetkililer; sığınmacılar arasına radikal İslamcı teröristlerin ve PKK/PYD militanlarının da sızdığını bunların bir kısmının tespit edilerek yakalandıklarını açıklamışlardır (Cihan, 2024). Ne yazık ki aynı tehditler Afgan göçü için de geçerlidir. EDAM'ın yaptığı analizde; bu kontrolsüz göç akımının DAEŞ-Horasan için potansiyel vektör oluşturduğu ve doğal olarak bu yolla örgütün Türkiye'nin içine uyuyan hücreler sızdırıp terör eylemleri için hazırlık yapabileceği ve Türkiye'nin Afganistan'a karşı politikalarına bir misilleme aracı olabileceği değerlendirmesi yapılmıştır (EDAM, 2021).

Afgan göçünün aynı zamanda diğer boyutu da toplumsal huzur noktasında tartışmada yatmaktadır. Ülkeye yasa dışı yollarla girmeleri, hiçbir kayıtlarının olmaması, kimlik tespitlerinin yapılamaması, çoğunluğunun genç erkeklerden oluşması kamuoyunda oldukça tepkiye neden olmuş, ülkenin güvenliğine bir risk olarak görülmüş aynı zamanda ucuz işgücü sebebiyle Türk vatandaşların gelirini azaltacağı konusunda endişe kaynağı olmaktadır (Işığıçok ve Kariman, 2022). Tüm bu endişelerin yanında ilaveten belirli gruplar tarafından kamuoyunu yanlış yönlendirmek için oluşturulan, bilgi kirliliği yaratan ve zaten hassas olan toplumsal dengeyi daha da bozmayı amaç edinen algı manipülasyonları da toplumun huzurunu bozmaktadır.

6. Sonuç

Türkiye'nin son yıllarda karşılaştığı Afgan göçü hem güvenlik hem de insani boyutlarıyla çok yönlü ve önemli bir mesele olarak önemini korumaktadır. Afgan ve Suriyeli göçmenler arasında; göçe sebep olan nedenler, kullanılan göç rotaları, Türkiye'deki hukuki statüleri ve topluma entegrasyon süreçleri bakımından önemli ölçüde farklılıklar bulunmaktadır. Suriye göçü, kitlesel ölçekte kadın ve çocuk ağırlıklı olup, geçici koruma statüsü ile kurumsal bir yapı kazanırken; Afgan göçü ise erkek ağırlık, bireysel ve düzensiz bir yapıdadır. Bu ayrımlar, Türkiye'nin göç yönetimi, güvenlik öncelikleri ve entegrasyon politikalarını şekillendirmede de kilit rol oynamaktadır. Literatür incelendiğinde Türkiye'nin mevcut kısa vadeli yaklaşımının çok sürdürülebilir olmadığı vurgulanmakta ve en büyük risk olarak da kayıt dışı olan göçmenlerin toplum içerisinde kontrolsüz şekilde dolaşarak toplumsal tepkiyi artırdığı belirtilmektedir. Yine uluslararası alanda sınırlı işbirlikleri bütün yükü sadece Türkiye'nin omuzlarına koymaktadır.

Sonuç itibariyle Afgan göçü, ciddi anlamda yönetilmesi zor bir süreçtir ancak doğru politika ve rasyonel tekniklerle fırsata da çevrilebilecek bir durumdur. 40 yıldan daha uzun bir süredir dünyanın birçok bölgesine yayılan Afgan diasporasının bir kolunun da Türkiye'de olduğu gerçeği kabul edilmeli ve buna uygun hareket edilmelidir. Türkiye, kendi ulusal güvenliğini korurken aynı zamanda insan haklarını gözeterek akılcı bir denge inşa etmelidir. Güvenliğin sadece askeri tedbirlerle sağlanamayacağı unutulmamalı; insan temel ihtiyaçları karşılanarak ve insan onuruna yakışır şekilde muamele ederek hem Türkiye'nin uluslararası saygınlığı korunabilecek hem de tüm riskler minimize edilebilecektir.

Bu çerçevede geliştirilen birtakım öneriler şunlardır:

- Sınır güvenliği adına İran ve Pakistan ile işbirliğine gidilmeli,
- Kayıt dışı Afganlar ivedi şekilde kayıt altına alınmalı,
- Geri kabul anlaşmaları tekrardan gözden geçirilerek şeffaf ve insan haklarına uygun şekilde sınır dışı etme süreçleri devreye sokulmalı,
- AB fonları, hızlı şekilde Afganları da kapsayacak hale getirilmeli ve üçüncü ülkelere de yerleşim programları işletilmeli,
- Entegrasyon politikaları güncellenerek, istihdam, eğitim, dil eğitimi ve kültürel etkileşim programlarına Afganlar gerekirse metazori şekilde dahil edilmeli,
- Toplum derhal bilgilendirilmeli ve göçmemelere karşı nefret söylemlerinin önüne geçilmeli,

- Sınır bölgesinde yapay zeka destekli izleme sistemleri kurulmalı, zayıf noktalar uydu takibiyle izlenmeli, sınır hattının ötesinde gece görüş sistemli ve yüksek irtifaya dayanıklı ekipmanlar konuşlandırılmalı,

- Sınır hattındaki köylerde sivil-militer işbirliğine gidilerek, gönüllü ihbar sistemi teşvik edilmeli ve yerel halk bu hususta bilgilendirilmelidir.

KAYNAKÇA

ACAR, Ü. (2019). *Şartlı Mülteciler ve Ulusal Güvenlik. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(3), 1211-1225

AKBAŞ, Z., BABAHANOĞLU, V. ve YELMAN, E. (2016). "Türkiye'nin Suriyeli Mültecilere Yönelik İzlediği Açık Kapı Politikasının Ulusal Güvenliğine e Uluslararası Güvenliğe Etkileri", *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu* (13-14-15 Ekim 2016), Der. Erol Asiltürk, Elazığ: Asos Yayınları.

AKBAŞ, Z., BABAHANOĞLU, V., & YELMAN, E. (2016). *Türkiye'nin Suriyeli mültecilere yönelik izlediği Açık Kapı politikasının ulusal güvenliğine ve uluslararası güvenliğe etkileri*. In E. Asiltürk (Ed.), *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu* (s. 96–108). Elazığ, Türkiye: Asos Yayınları.

Al SHARQ FORUM. (2022). *Türkiye'de Göçmen Karşıtı Söylemin Yükselişi: Sessiz İstila Örneği*. Https://Research.Sharqforum.Org/Tr/Turkiyede-Gocmen-Karsiti-Soylemin-Yukselisi-Sessiz-İstila-Ornegi/ (Erişim Tarihi: 5.05.2024)

ALPAGUT, E. (2025). *Suriye barışı üzerinden Türkiye'deki entegrasyon politikalarını yeniden düşünmek*. UBAK Publishing. https://www.researchgate.net/publication/391392109_Surıye_Barısı_Uzerınden_Turkıye'dekı_Entegrasyon_Polıtıkalarını_Yenıden_Dusunmek (Erişim tarihi: 9.05.2025)

AMNESTY INTERNATIONAL. (2018). *Turkey: Thousands of Afghans Swept Up in Ruthless Deportation Drive*. [Press Release]. *Amnesty International*. Https://Www.Amnesty.Org/En/Latest/News/2018/04/Turkey-Thousands-Of-Afghans-Swept-Up-İn-Ruthless-Deportation-Drive/ (Erişim Tarihi: 8.05.2025)

AMNESTY INTERNATIONAL. (2022). *Iran/Turkey: Fleeing Afghans Unlawfully Returned After Coming Under Fire at Borders*. [Report]. Amnesty International. Https://Www.Amnesty.Org/En/Latest/News/2022/08/İran-Turkey-Fleeing-Afghans-Unlawfully-Returned-After-Coming-Under-Fire-At-Borders/ (Erişim Tarihi: 3.05.2025)

ANADOLU AJANSI. (2021). *Türkiye'ye Yasa Dışı Yollardan Giren Afganlar: İran Askerleri Bizi Döverek Türkiye Sınırına Bıraktı*. Https://Www.Aa.Com.Tr/Tr/-Haberici/Turkiyeye-Yasa-Disi-Yollardan-Giren-Afganlar-İran-Askerleri-Bizi-Doverek-Turkiye-Sinirina-Birakti/2316466 (Erişim Tarihi: 18.05.2025).

ASYLUM INFORMATİON DATABASE (AIDA). (2023). *Country Report: Turkey–2022 Update.* European Council on Refugees And Exiles (ECRE). Https://Ecre.Org/Aida-Country-Report-On-Turkiye-2023-Update (Erişim Tarihi: 8.05.2025)

ASYLUM INFORMATİON DATABASE. (2021). *Türkiye Ülke Raporu: 2021 (Türkçe Özeti).* European Council On Refugees And Exiles (ECRE). Https://Asylumineurope.Org/Wp-Content/Uploads/2023/02/AIDA-TR_2021update_Turkish.Pdf (Erişim Tarihi: 7.05.2025)

BAYKAL, S., & YILMAZ, L. (2020). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Göç İdaresi Bağlamında Türkiye'nin Yeni Göç Siyaseti. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 633-652.

BİMAY, M., & ÇETİN, E. (2023). Entegrasyon Sürecinde Göçmen Aile Yapısında Yaşanan Değişimler: Batman'daki Suriyeliler Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 1019-1935.

BUZ, S., MEMİŞOĞLU, F., DÖNMEZ, H., & VERDUİJN, S. (2020). *Destination Unknown – Afghans on The Move in Turkey*. *Mixed Migration Centre*. Https://Mixedmigration.Org/Resource/Destination-Unknown-Afghans-On-The-Move-İn-Turkey/ (Erişim Tarihi: 12.05.2025)

CİHAN, S. (2024). Kuruluşundan Bugüne Türkiye'ye Göç ve Göç Düzenlemeleri. *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(14), 1-13.

ÇAKMAK, S. (2023). Afganistan'da Yaşanan İşgallerin Sebepleri ve Neden Olduğu Zorunlu Göç Süreci. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (78), 347-366.

ÇEREZ, Y. C. O. (2020). Tarihsel Süreç İçerisinde Afganistan'ın Göç, Sorunu ve Türkiye'ye Yansımaları. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 124, 245.

DANIŞ, D., & DİKMEN, H. (2022). Türkiye'de Göçmen ve Mülteci Entegrasyonu: Politikalar, Uygulamalar ve Zorluklar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(Özel Sayı), 24-45.

DAWLATYAR, A. K. **(2023).** *Afganistan Merkezli Göçün Nedenleri ve Çözüm Yolları*. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 7**(**1), 159-187.

FANSA, M. (2021). Kimim Ben? Göçmen, Sığınmacı, Mülteci, Yabancı, Vatansız ve Geçici Koruma: Türkiye'deki Suriyeliler. *Antakiyat*, 4(2), 289-306.

GÖÇ VAKFI. (2024). *Türkiye'deki Afganlarla ilgili neler biliniyor? Afgan çoban tartışması neden gündemde?* https://gocvakfi.org/turkiyedeki-afganlarla-ilgili-neler-biliniyor-afgan-coban-tartismasi-neden-gundemde (Erişim tarihi: 9.05.2025)

HINNEBUSCH, R. (2015). Syria's Alawis and The Ba'ath Party. The Alawis of Syria: War, Faith And Politics in The Levant, 107-24.

IŞIĞIÇOK, Ö., & KARİMAN, S. (2022). Afganistan'da Yaşanan Göç Hareketleri ve Türkiye'deki Afganların Durumunun İncelenmesi. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 455-486.

İÇDUYGU, A., & KARADAĞ, S. (2018). Afghan Migration Through Turkey to Europe: Seeking Refuge, *Forming Diaspora and Becoming Citizens. Turkish Studies*, 19(3), 482-502.

KAHRAMAN, A., & İREN, A. A. (2023). Türkiye'de Yaşayan Suriyelilerin Hukuki Statüsü. Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi, 5(13), 78-86.

KALEJİ, V. (2024**).** The Border Wall Between Turkey and Iran: Security at The Cost of The Environment? *The Türkiye Analyst*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies

Joint Center. https://www.turkeyanalyst.org/publications/turkey-analyst-articles/item/722-the-border-wall-between-turkey-and-iran-security-at-the-cost-of-the-environment?.html (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

KAPLAN, M. Ç. (2022). *Türkiye'ye Yönelik Afgan Göçü ve Uygulanan Politikalar*. *Göç Dergisi*, 9(3), 307-328.

KARA, Y., & TİLBE, F. K. (2023). Tarım ve Hayvancılık Sektöründe Çalışan Afgan Göçmenlerde Ekonomik Konumlanma ve Entegrasyon: Trakya Bölgesi Örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(4), 1413-1424.

KARAKAYA, C., & KARAKAYA, E. N. (2021). Türkiye'nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 100-111. Https://Doi.Org/10.46442/İntjcss.887777

KAYA, H. (2023). Dış Yardımların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Afganistan Örneği. *Bitlis Eren Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 1(2), 20-39.

KOCA, S. Ç. (2022). Türkiye'de Düzensiz Göçmen Olarak Bulunan Afganların Hukuki Statülerine İlişkin Değerlendirmeler. *Public and Private International Law Bulletin*, 42(2), 873-912.

KOHAN, M. A. (2024). *Savaş, Göç ve Kriz Kıskacında Afganistanlı Göçmenler: ABD'nin Geri Çekilişi, Taliban'ın Yeniden Gelişişi ve Sığınma Arayışında Olan Afganistanlı de facto Vatansızlar* (PDF). *Türkiye Göç Araştırmaları Merkezi. Göç Araştırmaları Vakfı*. https://gocvakfi.org/wp-content/uploads/2024/12/Savas_Goc_ve_Kriz_Kiskacinda_Afganistanli_Gocmenler_-_091224-1.pdf (Erişim tarihi: 9.05.2025)

KURT, G., VENTEVOGEL, P., EKHTİARİ, M., ILKKURSUN, Z., ERŞAHİN, M., AKBİYİK, N., & ACARTURK, C. (2022). Estimated Prevalence Rates and Risk Factors for Common Mental Health Problems Among Syrian and Afghan Refugees in Türkiye. *Bjpsych Open*, 8(5), E167.

LEGHTAS, I., & THEA, J. (2018). You Cannot Exist in This Place. Lack of Registration Denies Afghan Refugees Protection in Turkey.

NORMAN, K. O., HINTZ, L. ve ARAR, R. (2016). The Real Refugee Crisis is in The Middle East, Not Europa. *Washington Post.* Https://Www.Washingtonpost.Com/News/Monkey-Cage/Wp/2016/05/14/The-Real-Refugee-Crisis-İs-İn-The-Middle-East-Not-Europe/ (Erişim Tarihi: 11.05.2025)

OBAYD, A. J., & KARATAŞ, A. (2021). Afganistan'da Göç Hareketliliğinin Neden ve Sonuçları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(50), 75-91. Https://Doi.Org/10.17498/Kdeniz.896472

RELİEFWEB. (2021). International Blue Crescent Relief and Development Foundation. *IBC Starts Relief Works for Afghan Refugees*. Https://Reliefweb.İnt/Report/Turkiye/İbc-Starts-Relief-Works-Afghan-Refugees (Erişim Tarihi: 10.05.2025).

Resmî Gazete. (2013). *6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 28615. Https://Www.Mevzuat.Gov.Tr/Mevzuat?Mevzuatno=6458&Mevzuattur=1&Mevzuattertip=5 (Erişim Tarihi: 15.05.2025).

SARITEKE, İ., Kahraman, Ö. F., & AYDIN, A. (2018). Türkiye'deki Suriyeli Nüfusun Hukuki Statüsü ile İlgili Bir Analiz. *Electronic Turkish Studies*, *13*(7).

SERT, D. Ş., & DANIŞ, D. (2021). Framing Syrians in Turkey: State Control and No Crisis Discourse. *International Migration*, 59(1), 197-214.

ŞİMŞEK, D. (2018). Mülteci Entegrasyonu, Göç Politikaları ve Sosyal Sınıf: Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 367-392.

TOPAL, C. (2015). Suriye İç Savaşı ve Uluslararası Düzen. *Sosyal Bilimler Enstitüsü-Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9).

TUDPAM. (2023). *Türkiye'nin Düzensiz Göç ve Göçmen Kaçakçılığıyla Mücadelesi: Ulusal Güvenlikten Toplumsal Endişelere Uzanan Bir Sorun*. *Türkiye Uluslararası Diploması, Politika ve Araştırma Merkezi*. Https://Tudpam.Org/Turkiyenin-Duzensiz-Goc-Ve-Gocmen-Kacakciligiyla-Mucadelesi-Ulusal-Guvenlikten-Toplumsal-Endiselere-Uzanan-Bir-Sorun/ (Erişim Tarihi: 25.05.2025)

ÜNAY, H. (2022). *Türkiye'ye Yönelik Afganistan Göçüne Yerelden Bakmak: Van Saha Araştırması* (Çalışma Raporu). *Göç Araştırmaları Vakfı*. Https://Gocvakfi.Org/Wp-Content/Uploads/2022/04/RAPOR-5-H.U%CC%88NAY.Pdf (Erişim Tarihi: 18.05.2025)

ÜNAY, H. (2024). Türkiye'ye Yönelik Afganistan Kaynaklı Göçe İlişkin Sahadan Güncel Gözlemler. *İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi*, 4(1), 122-129.

ÜSTÜN, K., & VARGÜN, B. (2022). Uluslararası Göç ve Afgan Göçmenler Örneği. Ardahan Üniversitesi *İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Belgü Dergisi*, (6), 76-86.

YELER, A. (2021). Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler. *İmgelem*, 5(9), 419-445.

YILDIZ, A. T. (2022). *Türkiye, Afganistan'da DEAŞ-Horasan Terör Tehdidini Ciddiye Almalı*. *ALPET – Araştırma, Lobi, Politika ve Enformasyon Topluluğu*. Https://Alpet.Yugom.Com/Turkiye-Afganistanda-Daes-Horasan-Teror-Tehdidini-Ciddiye-Almali/İndex.Htm (Erişim Tarihi 17.05.2025).

Ofansif Realizm Teorisi Açısından Rusya Ukrayna Çatışmasının Değerlendirmesi

Sıdıka İrem Altunsuyu[1]

Öz

2014'te Kırım'ın ilhakı ile başlayan 2022'de Ukrayna çatışmasıyla küresel bir meseleye dönüşen Rusya-Ukrayna Savaşını anlamak için çok boyutlu teorik çerçevelere ihtiyaç duyulmaktadır. Soğuk Savaş sonrasında Batı'nın genişleme politikası, Rusya'nın jeopolitik açıdan kendini tehdit altında hissetmesine sebep olmuştur. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'ne (NATO) alınması, Gürcistan ve Ukrayna'ya üyelik sözlerinin verilmesi, günümüze gelinen noktada Rusya'nın risk algısının pekişmesine sebep olmuştur. John J. Mearsheimer tarafından geliştirilen ofansif realizm teorisi devletleri, sistem düzeyinde inceleyerek anarşik uluslararası sistemi vurgulamaktadır. Çatışma halinde olma durumu devletlerin ne şeklîde tehdit algıladıkları ve risklere karşı nasıl konumlandıkları ile ilişkilidir. Bu doğrultuda Rusya bölgesel olarak tehdit algıladığında savunmacı pozisyonda kalan, fakat saldırgan stratejiler izleyen rasyonel bir aktör olarak değerlendirilmiştir. Kimlik ve Kırım meselesi, güvenlik ikilemi, güç maksimizasyonu, Donbas Bölgesi ve caydırıcılık anahtar kavramları doğrultusunda savaş, ofansif teori ile birleştirilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Mearsheimer'ın görüşleri temel alınarak Rusya- Ukrayna savaşı saldırgan teori üzerinden incelenmiş uluslararası sistemde devletlerin güç ve güvenlik arayışına vurgu yapılmıştır. Makaleler, kitaplar, Rusya Devlet Başkanı'nın basın açıklamasıyla, anahtar kavramlar iç içe geçirilerek çatışmaya farklı bir bakış açısından bakılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Ofansif Realizm, Rusya- Ukrayna Savaşı, Güvenlik İkilemi, Güç Maksimizasyonu*

Evaluation: The Russia-Ukraine Conflict from The Perspective of The Theory of Offensive Realism

Abstract

Multidimensional theoretical frameworks are required to analyse the Russia-Ukraine War, which began with the invasion of Crimea in 2014 and escalated to a worldwide crisis with the Ukraine conflict in 2022. Following the Cold War, Russia recognised a geopolitical threat from the West's expansionist policies. The admittance of Central and Eastern European countries to the North Atlantic Treaty Organisation (NATO), as well as the promise of membership for Georgia and Ukraine, have contributed to Russia's perception of risk. John J. Mearsheimer's offensive realism thesis highlights the anarchic international system by looking at nations as a system. The state of conflict is connected to how states perceive threats and posture themselves against hazards. As a result, Russia is regarded as a reasonable player who maintains a defensive approach but adopts aggressive methods when it sees a regional danger. The war is attempted to be explained by integrating it with offensive theory, in accordance with the major concepts of identity and Crimea, security dilemma, power maximisation, Donbas area, and deterrence. The Russia-Ukraine war was analysed using Mearsheimer's offensive theory, with an emphasis on nations' pursuit for power and security in the international system. Articles, books, the Russian President's press statement, and vital concepts are linked to offer a unique viewpoint on the situation.

Keywords: *Offensive Realism, Russia-Ukraine War, Security Dilemma, Power Maximisation*

1. Giriş

[1] Bağımsız Araştırmacı, 0009-0008-3087-4784, altunsuyuirem@gmail.com

Rusya- Ukrayna çatışması 21. yüzyılda gerçeklemiş en önemli jeopolitik olaylardan biridir. Başlangıçta bölgesel bir savaş olarak gözükmesine rağmen, savaşın ilerleyişi doğrultusunda uluslararası sistemin yapısını ve sistemde yer alan büyük güçlerin müdahalelerini gerektirecek konuma ulaşmıştır. Süreç, 2014 yılında Kırım'ın ilhak edilmesi ile başlamış ve 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile ilerlemeye devam etmiştir. Bu bağlamda uluslararası ilişkiler disiplininde yer alan temel teorik çerçeveler neticesinde yorumlanması gereken konular arasındadır. John J. Mearsheimer tarafından geliştirilen ofansif realizm teorisi, uluslararası sistemde var olan büyük güçlerin davranışlarını yorumlarken sürekli bir güç arayışı içinde olduklarını, saldırgan bir dış politika benimsediklerini ifade eder. Teorinin kapsamı, çatışmanın arka planının ve devletlerin stratejilerinin analiz edilmesinde önemli bir perspektif sunmaktadır. Ofansif realizm, temelde devletlerin hayatta kalabilmeleri için güç maksimizasyonuna ihtiyaç duyduğunu savunur (Mearsheimer, 2013). Doğa durumunda güvenliğin sağlanması için potansiyel tehditlere karşı önlem almak gerekmektedir (Morgenthau, 1948). Devletler genişlemeci, önleyici, saldırgan, savunmacı hamleler yaparak güvenliğin göreceli doğasında var olmaya çalışırlar (Waltz, 2000). Belirtilen çerçeveden Rusya-Ukrayna savaşı analiz edildiğinde, NATO' nun (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü) genişleme politikası, Rusya için potansiyel bir tehdit unsurudur. Ukrayna'nın batıya olan entegrasyonu, Rusya perspektifinden askeri müdahaleyi zorunlu kılmıştır. Bu çalışmada Rusya- Ukrayna çatışması ofansif teori bağlamında ele alınacaktır. Belirtilen vakanın seçilmesinin en önemli sebebi günümüz de güç ve güvenlik anlayışının tartışılması için örnek güncel bir vaka olmasıdır. "Ofansif teori bağlamında 2022 yılında gerçekleşen Rusya- Ukrayna çatışması nasıl açıklanabilir?" Sorusu ana araştırma sorusu olarak belirlenmiştir. Teorik kısımda John J. Mearsheimer'ın düşünceleri esas argüman olarak kullanılmıştır. Uluslararası sistemdeki anarşik yapı, güç maksimizasyonu, güvenlik ikilemi, Rusya'nın dış politikada ki davranışları, iki ülkenin tarihi bağları metnin kapsamını oluşturmaktadır. Yöntem olarak Rusya Devlet Başkanı Putin'in basın açıklaması ve röportajı, makaleler ve kitaplar analiz edilmiştir. Basın açıklamasında ve röportajda söylem analizi, makale ve kitaplarda ise betimleyici- yorumlayıcı analiz yöntemi kullanılmıştır. Somut bir olay üzerinden vaka incelemesi, John Mearsheimer'ın saldırgan görüş teorisi ile birleştirilerek farklı bir bakış açısı çerçevesinde durum değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Klasik realist görüşün ötesinde savaşın Rusya tarafından nasıl meşru bir zemine oturtulduğu açıklanmış ve literatüre bu bağlamda katkı yapılmak istenmiştir. Dolayısıyla bu çalışma Rusya- Ukrayna çatışmasını ofansif teori bağlamında ele alarak, uluslararası sistemin gerektirdiği zorunlulukların, Rusya'nın

davranışındaki etkisini göstermeyi amaçlamaktadır. Stratejik davranışları, tehdit algıları, dış politika stratejileri ve hamleleri analiz edilmiştir.

2. Ofansif Realizm

Klasik realizm anlayışı, uluslararası ilişkilerde insan doğasının değişmezliği ve karar alıcılara karşı güvensizliği doğrultusunda şekillenmektedir. İnsan doğası kötüdür ve onların karamsar vizyonları, devletlerin politikalarına yansımaktadır. Devletler menfaatlerini, güçleri doğrultusunda koruma ve genişletme eğilimde oldukları için güç doğrultusunda mücadele etmek bir ilke olarak benimsenmiştir. Sistemdeki devletler, ulusal çıkarları için hareket ederler. Güçler dengesi merkeze alındığında, devletler kendi çıkarları için güç kullanımını meşru görmektedir (Morgenthau, 1948).

Klasik realist teori, devletler üzerinden uluslararası ilişkileri tanımlarken, Neorealist görüş ise sistem düzeyinde incelemeler yapmıştır. Sistemin anarşik yapısından dolayı devletlerin güç kullandığını söyleyen teori, politikalarının gerektiğinde savunmacı gerektiğinde ise saldırgan olması gerektiğini vurgulamaktadır. Savunmacı neorealizm de devlet davranışlarını sistemin yapısal koşulları belirlemektedir. Kenneth Waltz "Theory of International Politics" eserinde "Uluslararası sistemin anarşik doğası, devletleri kendi güvenliklerini sağlamak için sürekli güç peşinde koşmaya zorlar" analizinde bulunmuştur (Waltz, 1979, s. 117). Anarşik kavramı, devletin üstünde düzen kurabilecek bir otoritenin olmaması anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda devletlerin güvenliklerini sağlamak için kendi başlarına hareket etmeleri zorunludur. Ancak devletlerin asıl amacı, güç maksimizasyonu değil güvenlik maksimizasyonu olmalıdır. Çünkü devletler güç arayışına girdiklerinde sistemdeki diğer aktörler doğrudan ya da dolaylı olarak bu durumdan etkilenmektedir. Eğer mevcut statüko korunursa, dışarıdan gelebilecek olan tehlikeler azalma eğilimde olur. Savunmacı teoride, sistemdeki çatışmalar ve savaşlar anarşiden dolayı gerçekleşmektedir, ancak bu durum her devlet için söz konusu değildir (Hamilton & Rathbun, 2013). Güçlü olan devletler mevcut güçlerini koruyarak sistemde en güçlü devlet olmaya devam edebilirler. Güçsüz olanlar ise, güçlü devletlerin yanında yer alarak kendi güvenliklerini sağlamaya çalışırlar (Walt, 1987).

Mearsheimer'ın saldırgan realizm anlayışına göre, sistemdeki devletler sadece güvenlik arayışı içinde olmazlar. Mümkün olan en fazla güce sahip olarak, güç maksimizasyonu elde etmek isterler. Bunun en temel sebebi, sistemdeki hiçbir devlet tam anlamıyla güvenilir değildir, anlayışıdır. Dolayısıyla güç maksimizasyonu, sistemde ayakta kalmanın en temel yolu olarak görülmüştür. Mearsheimer "The Tragedy of Great Power Politics" kitabında "Devletler güç

maximizasyonu için her fırsatı değerlendirirler çünkü güvenliklerini yalnızca bu şekilde garanti altına alabilirler" ifadelerine yer vermiştir (Mearsheimer, 2001, s. 29). Bahsi geçen noktadan bakıldığında, devletlerin her fırsat bulduklarında güçlenmeleri gerekmektedir, çünkü anarşik bir uluslararası dünyada ancak bahsi geçen şekilde hayatta kalabilirler, sonucu çıkarılmaktadır. Devletler mevcut statükolarını korumalarına ek olarak bölgesel bağlamda hegemonya olmak isterler (Mearsheimer, 2013).

Uluslararası sistemde denge, bir devletin diğer devlete üstünlük kurmasıyla sağlanabilir, çünkü yapısal bir zorunluluk vardır. Saldırgan stratejiler geliştirmek, devletler için rasyonel ve olağandır. Saldırgan realizmde tehditlerin bertaraf edilmesi ve devletlerin konumlarının güçlenmesi için saldırgan davranmak bir zorunluluktur ve rasyonel bir davranıştır (D'Anieri, 2019). Devletler ne tür güvenlik tehdidi algıladıklarını ve bu tür risklere karşı nasıl konumlandıklarını dış politika aracılığıyla gösterme eğilimindedirler. Tehdit algısı devletlerin hayatta kalma stratejisiyle bağlantılı olduğu için, mutlak güvenlik arayışı devletleri çatışmaya itmektedir (Lee, 2002). Devletler kendilerine yönelik gelebilecek olan riskleri etkisiz hale getirmek için saldırgan tavırlar ve müdahaleci yaklaşımlar benimseyebilirler. Agresif tavırlar sergilemek, sistemin anarşik doğasında doğal bir reaksiyon olarak kabul edilmektedir. Çünkü güvenliklerini sağlamanın yolu kendi bölgelerini ve çevre bölgeleri kontrol altında tutmaktan geçmektedir. Güvenliklerini sağlamak için ofansif davranmaları, dışarıdan bakıldığında saldırganlık gibi gözükmektedir ancak önleyici bir güvenlik yaklaşımıdır (Lobell, 2002).

2022 yılında başlayan ve günümüzde hala devam eden Rusya – Ukrayna arasındaki savaş bölgesel bir çatışma olmakla kalmayıp uluslararası sistemdeki güç arayışının bir yansımasıdır (Smith ve Dawson, 2022). Neorealist perspektife göre, uluslararası sistem anarşiktir. Mücadele halinde olma durumu devletlerin doğasında vardır, bu yüzden çatışmalar kaçınılmazdır. Eğer devletler, sistemde en güçlü olmak istiyorlarsa mutlak güce ulaşana kadar durmadan arayış halinde olmak zorundadırlar. Ofansif görüş bir devletin yalnızca kendi sınırlarında değil de uluslararası seviyede de hâkimiyete ulaşmayı hedeflemesi anlayışını savunur (Mearsheimer, 2013). Her açıdan güçlü olan devlet nihai güvenliğe ulaşmış demektir. Devletlerin mutlak güç sahibi olması ve kendisine yönelik gelebilecek olan saldırıları etkisiz hale getirebilmesi için agresif tavırlar sergileyerek müdahaleci yaklaşım benimsemesi doğal bir reaksiyondur. Bu açıdan bakıldığında saldırganlık sadece güvenlik anlayışı için değil aynı zamanda uluslararası düzenin anarşik yapısının bir sonucudur (Mearsheimer, 2001). Güvenlik devletler için başat hedeflerden biridir. Fakat güvenliğe ulaşmanın esas amacı maximum güce erişerek uluslararası arenada başka devletlerden gelebilecek olan tehditleri bertaraf etmektir (Lobell, 2002).

3. Kimlik Ve Kırım

Sovyetler Birliği çöktükten sonra Ukrayna bağımsızlığını ilan etmiş ve ulusal kimliğini Ruslar' dan ayrıştırmıştır (Danieri, 2007, s. 3). Rusya, Ukrayna topraklarını bir bütün ve halkını kardeş olarak görüp, bir olduklarını vurgularken; Ukrayna ise bağımsız olduğu ve Rusya'nın onları sömürmek istediği düşüncesiyle hareket eder (Danieri, 2007, s. 7). Tarihi açıdan bakıldığında Rusya ve Ukrayna'nın köklü bir geçmişi vardır. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin verdiği bir röportaj da kardeş fikrini şu şekilde savunmuştur. "… sınırda (kenarda) yaşadıkları için Ukraynalı oldukları fikrini aşılamaya başladılar. İlk başta "Ukraynalı" kelimesi, kişinin ülkenin kenarında, ("u kraya" yani "kenarda") yaşadığı veya aslında sınır muhafızlığı yaptığı anlamına geliyordu. Belirli bir etnik grup anlamı taşımıyordu." (Rusya Federasyonu İstanbul Başkonsolosluğu, 2024). Rusya bu doğrultuda, Ukrayna'nın tavrını köklere yapılan bir saygısızlık olarak değerlendirip saldırgan bir tavır izleyerek Ukrayna'ya olan saldırısını meşrulaştırmak istemektedir. Tarihsel iddialar bu çatışmanın başlamasındaki temel argümanlardan biridir. Bu açıklamadan yola çıkılarak Rusya'nın Ukrayna'yı kendi parçası olarak gördüğü yorumu yapılırken; Ukrayna'nın kendi egemenliğini ve bağımsızlığını korumak için Rusya'dan ayrıştırdığı görülmektedir. Bu bağlamda Paul D'anieri, yazdığı bir makalesinde şu analizi yapmıştır. "Rusya, Kiev'i medeniyetinin beşiği olarak görürken, Ukraynalılar bu tarihsel mirası bağımsız bir kimlik oluşturmak için kullanmaktadır" (D'Anieri, 1997, ss. 9-10). Bu ayrım Rusya'nın güç kazanmasının önündeki büyük engellerden biri olduğu için politikalarında uyguladığı sert ve saldırgan tavrını meşrulaştırmıştır. Rusya'nın bu tutumu sadece Ukrayna'ya karşı gibi gözükse de buradaki temel amaç diğer devletlere mesaj vermektir. Anarşinin hâkim olduğu uluslararası düzende Rusya dünyaya ben güçlüyüm mesajını verip, stratejik önceliklerini göstererek gücün ve güvenliğin merkezi olduğunu diğer devletlere göstermeyi amaçlamaktadır. ""Her şey Ukrayna'nın "hayır, biz hiçbir şeyi yerine getirmeyeceğiz" açıklamasıyla bu duruma geldi. Askeri harekâta hazırlanmaya başladık. Savaşı 2014 yılında onlar başlattı. Amacımız bu savaşı durdurmaktı. Ve biz bunu 2022'de başlatmadık, bu durdurmaya yönelik bir girişimdi." (Rusya Federasyonu İstanbul Başkonsolosluğu, 2024). Kırım'ın 2014 yılındaki ilhakı, Rusya'nın ofansif politikalarının örneklerinden biri olarak görülmektedir. Bölgesel güvenlik sağlanmasına ek olarak, uluslararası alanda bir hegemonya arayışının da göstergesi olmaktadır. Bölgedeki varlığını güçlendirerek batıdan gelebilecek olası bir etkiyi sınırlamayı hedeflemiştir (Toprak & İsmayıl, 2025).

4. Güvenlik İkilemi

Güvenlik ikilemi kavramı, devletlerin güvenliklerini sağlamak için giriştikleri çabanın diğer devletleri dolaylı veya doğrudan tehdit etmesi sonucunda ortaya çıkan durumu ifade etmektedir. Uluslararası sistemde hayatta kalmanın yolu güçlenmekten geçmektedir (Mearsheimer, 2001). Devletler sistemde kendilerine üstünlük sağlayacak stratejik hamlelerle potansiyel riskleri bertaraf etmeye çalışmaktadır. Güvenlik ikilemi gerekli olan bu yapısal zorunluluğun bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Devletlerin askeri ve diplomatik tedbirleri, diğer devletler tarafından tehdit olarak algılanır ve silahlanma, güç yarışına girilmesine sebep olur. Bu durum çatışmaları tetikleyen önemli unsurlardan biridir (Lobell, 2002). Soğuk savaş döneminden sonra Batı'nın izlediği genişleme politikası Rusya tarafından tehdit olarak algılanmıştır. 1990lardan itibaren doğuya doğru genişleyen NATO, Orta ve Doğu Avrupa'da ki ülkeleri kendi örgütüne katmaya başlamıştır. Yine bu dönemde Ukrayna'ya ve Gürcistan'a üyelik sözlerinin verilmesi batı dan gelen bir çevreleme politikası olarak değerlendirilmektedir (Toprak & İsmayıl, 2025). Bu durum Rusya açısından güvenlik ikilemi yaratmakta ve stratejilerini planlamasında önemli bir yapıtaşı oluşturmaktadır (Mearsheimer, 2014).

Rusya yakın çevre doktrini kapsamında, Sovyet coğrafyasını kendi etki alanı olarak gördüğü için bölgede oluşacak olan batı yanlısı politikaları tehdit olarak algılamaktadır. Devletler potansiyel risk oluşturan unsurları ortadan kaldırmak için saldırgan davranabilirler (Toprak & İsmayıl, 2025). Ukrayna'nın NATO'ya üye olması, Rusya sınırına batılı askerlerin konuşlanması anlamına gelmektedir. Bu durum bir döngü yaratmış ve Rusya önlem alma ihtiyacı hissetmiştir. Aynı şekilde batı da tehdit algılamış ve tepkilerini sertleştirmeye başlamıştır (Yıldız, 2022). Ofansif açıdan değerlendirildiğinde, Rusya Kırım'ın ilhakı ve Gürcistan savaşı ile yaşadığı güvenlik ikilemine Ukrayna ile sert bir şekilde cevap vermiştir. Batı'nın Ukrayna'yı siyasi, askeri, politik, ekonomik açıdan yanına çekme çabası, güvenlik reflekslerini devreye sokarak tepki vermesine olanak tanımıştır (D'Anieri, 2019). Rusya çevresinde risk algıladığında müdahale eden rasyonel bir aktör konumunda kendine yer bulmuştur. Devletlerin dış politikaları ne tür güvenlik tehditleri algıladıkları ve ne şekilde konumlandıkları ile açıklanmaktadır. Çünkü büyük güçler, kendi topraklarına yakın tehditlere karşı her zaman hassastır (Mearsheimer, 2014). Sonuç olarak Rusya'nın Ukrayna'ya olan saldırısı yapısal realizmin öngördüğü güvenlik ikilemi çerçevesinden incelenmesi gereken bir olgudur (Mearsheimer, 2001). Rusya'nın bu hamlesi, savunma refleksi ile hareket ettiğini ancak karşıdan gelen risklere karşı kendini korumak için saldırgan bir tepki verdiğini göstermektedir. Rusya'nın Ukrayna'ya olan saldırısı stratejik açıdan bir zorunluluk olarak

değerlendirilmektedir. Kendini korumak için savunmacı ama saldırgan bir politika izlemektedir. Bu durum anarşik sistemin getirdiği bir zorunluluktur (Mearsheimer, 2014).

5. Güç Maksimizasyonu

Sistemdeki devletler anarşiden dolayı güçlerini arttırma zorunluluğu hisseder. Büyük güçlerin asıl amacı, hegemonya kurarak tehditleri minimize etmek ve en güçlü devlet olmaktır (Lee, 2002). Bu nedenle kendi güvenliklerini sağlamak için güçlerini mümkün olan en üst düzeye çıkarmaya çalışırlar. Bu devletlerin varlıklarını sürdürebilmesinin en rasyonel yoludur (Mearsheimer, 2001). Rusya'nın 2022 yılında Ukrayna'ya karşı başlattığı çatışmada, batı bloğuna geçmesini engellemesinin yanı sıra, çevresindeki etki alanını da yeninden tesis etme çabası vardır. Batının söz konusu bölgede bir nüfuz alanına sahip olması stratejik üstünlük anlamına gelmektedir (Valeriano, 2009). Rusya açısından bu durum, politik ve stratejik bir gerileme olarak değerlendirilmiştir. Rusya'nın güçler dengesi stratejisinde Ukrayna'nın batıya olan yakınlaşması risk durumunu ortaya çıkarmıştır. Moskova'nın askeri çatışma hamlesi bu doğrultuda güçler dengesini yeniden tesis etme olarak görülmektedir. Bu durum Rusya'nın gücünü maksimize etme ve jeopolitik üstünlüğünü sürdürme politikası ile doğrudan bağlantılıdır (Toprak & İsmayıl, 2025). Askeri çatışmanın uzun vadede bölgede kritik bir güç dengesi kuracağı düşünülmektedir. Rusya batının çevreleme politikasına karşı tampon bölge stratejisi ile hareket etmiştir. Çünkü bölgedeki güç unsurunu yeniden Rusya lehine çevrilmesi caydırıcılık unsuru da oluşturmaktadır (Demir & Gürson, 2024). Moskova'nın askeri müdahalesi hem bir savunma refleksi hem de gelecek olan tehditleri bertaraf etme stratejisidir. Ofansif realizm doğrultusunda sistemdeki gücünü yeniden tesis ederek batıya karşı caydırıcı güç olma hedefi ön plana çıkmaktadır (Yıldız, 2022). Uluslararası sistemin anarşik doğası Rusya'nın agresif tavırlar sergileyerek kendini savunmasını zorunlu kılmaktadır. Moskova sürekli olarak kendi pozisyonunu pekiştirerek, Amerika Birleşik Devletleri ve NATO'nun yayılmacı politikasının önünde savunma yapmaktadır (Alım, 2019). Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron ile yaptığı 8 Şubat 2022 tarihli basın toplantısının 46. dakikasında " NATO güçlerinin kendilerini ve güvenliklerini tehdit ettiğini… NATO ile Rusya gücünün karşılaştırılamayacağını fakat Rusya'nın nükleer silahlarda dünyada bir numara olduğunu… Bu savaşın kazananının olamayacağını ve herkesin kaybedeceğini" söyleyerek sözde batıyı hedef olarak gösterse de saldırgan tavrını ortaya koyarak güç elde etmek istediğini açıkça dünyaya beyan etmiştir. Bariz bir şekilde Rusya dünyayı NATO üzerinden nükleer silah kullanmakla tehdit etmiştir. Bu konuşma Rusya'nın dış politikasında saldırgan bir tavır sergilediğini ve gücünü arttırarak en güçlü olmayı hedeflediğinin

göstergesidir (Kremlin, 2022). Ukrayna savaşı aslında Rusya ve batı merkezli bir güç çatışması olarak varlık göstermektedir. Güç maksimizasyonu sadece bölgesel bağlamda değil, aynı zamanda küresel düzeyde de görülmektedir. Mücadele çok boyutlu bir hegemonya savaşına evirilmiş, çıkar ve güç odaklı ilerlemeler kaydedilmiştir (Ran & Liu, 2024). Uzun vadede bölgesel güvenliğin korunması hedeflenmiştir. Dolayısıyla başlatılan bu savaş hem olası tehditleri önlemeyi hem de güçler dengesini değiştirmek üzerine kurulu stratejilerden oluşmaktadır (Jane & Jane, 2024). "Devletler güç maximizasyonu için her fırsatı değerlendirirler çünkü güvenliklerini yalnızca bu şekilde garanti altına alabilirler" (Mearsheimer, 2001, s. 29). Rusya gücünü arttırıcı ve stratejik üstünlük sağlayıcı politikalarla hem güç maksimizasyonu, hem de küresel ölçekte en güçlü devlet olmayı hedeflemektedir. Ofansif realizm bu süreci stratejik ve yapısal bir zorunluluk olarak değerlendirmektedir. Devletler mutlak güç oldukları takdirde güvenliklerini sağlayabilirler. Bu çerçevede Rusya-Ukrayna da gerçekleştiği güç gösterisi ile en belirgin motivasyon kaynaklarını da göstermekten çekinmemektedir (Mearsheimer, 2001).

6. Donbas Bölgesi ve Caydırıcılık

Donbas Bölgesi Rusya- Ukrayna savaşında stratejik ve tarihsel öneme sahip merkez konumundadır. Ukrayna'nın doğusunda Rusya sınırına bitişik olan bölge açıkça Rus etkisi altındadır. Jeopolitik derinlik ve askeri tampon bölge olarak taşıdığı stratejik değer merkezi bir öneme sahiptir. Ofansif teori çerçevesinde incelendiğinde Donbas Bölgesi'ne yapılan müdahaleler, saldırgan stratejinin temelinde büyük güçlerin rekabetinin yapısal bir tezahürü olarak görülmektedir (Alım, 2019). Sistemdeki büyük güçler kendi güvenliklerini sağlamak için diğer aktörlerin manevra alanlarını kontrol altında tutarlar (Lobell, 2002). Donbas Bölgesi, Rusya'nın hem güvenlik tamponu hem de nüfuz alanının bir parçasıdır. Etki alanı genişletilerek askeri ve siyasal kontrol mekanizması tesis edilmeye çalışılmıştır (Alım, 2019). Rusya bölgedeki ayrılıkçı yapıları destekleyerek caydırıcı unsur olmayı amaçlamıştır. Bölgedeki ayrılıkçı yapılar Ukrayna'nın iç işlerinde karışıklık çıkararak siyasi istikrarsızlık sağlamayı planlamışlardır. Ukrayna kendi iç işleriyle ve politikalarıyla uğraşırken, Rusya batı ile olan entegrasyonu yavaşlatmayı hedeflemiştir (Matveeva 2022). Büyük güçler çevrelerinde var olan zayıf ve tarafsız devletlerin, rakip bloklara katılmasını engellemek için siyasi dengeyi bozmaya yönelik girişimlerde bulunabilirler. Donbas'daki ayrılıkçılar Ukrayna'da istikrarsızlık ve düzensizlik yaratarak, batıya entegre olma sürecini yavaşlatacak yapıdadır. Moskova vekil aktörler ve ayrılıkçılar üzerinden kontrol sağlamayı ve batıya karşı caydırıcılık kapasitesini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bölgedeki stratejik hedefleri ele geçirme ve batı ittifakını

sınırlama girişimi Rusya'nın uluslararası sistemdeki gücünün de pekişmesine olanak sağlamaktadır (Muperi, 2025). Rusya'nın başlangıçta bölgedeki destekleri oldukça sınırlıydı, fakat zaman geçtikçe güç projeksiyonuna siyasi ve askeri müdahaleleri de katmasıyla birlikte hedeflerini ve desteğini genişletmiştir (Labs, 1997). Karadeniz Bölgesi'nde yer alan bu bölge sanayi ve enerji üretimi ile de ön plana çıkmaktadır. Bir devlet güç maksimizasyonu sağlamak için her alanda güçlü olmak zorundadır. Ukrayna'nın doğusunda yer alan Donbas Bölgesi enerji ve sanayi açısından önemli bir konuma sahiptir (Götz, 2016, s. 303). Rusya Donbas'ı tampon bölge olarak görmüş ve alanı kontrol etmek istemiştir (Götz, 2016, ss. 315-316). Eğer Rusya enerji ve sanayi bölgesine sahip olursa daha da güçlenerek kendisine gelebilecek güvenlik tehditlerini minimum düzeye indirebilir. Bu doğrultuda Karadeniz'de ki stratejik limanlara hâkim olmak Rusya'nın elini hem karada hem de denizde güçlendireceği için dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı da ek koruma sağlar. Rusya- Ukrayna çatışması doğrultusunda ele aldığımızda ise, Rusya maximum güce ulaşmak ve Karadeniz'de hâkimiyet sağlamak için Ukrayna'ya saldırması, sınırlara asker yığması, 2014'de Kırımı İlhak etmesi, Donbas Bölgesi'ndeki ayrılıkçı hareketleri desteklemesi bu yüzdendir. Ulaşılan sonuç ise, Rusya Ukrayna savaşı esasında ekonomik, jeopolitik, kimlik ve egemenlik üzerinden bir çatışma ve güç maksimizasyonu dur. Sonuç olarak Donbas Bölgesi, Rusya için uluslararası sistemdeki konumunu pekiştirmek için caydırıcılık ve güç unsuru olarak görülmektedir (Jane & Jane, 2024; Lobell, 2002). Sistemdeki büyük devletlerin güvenliklerini sağlamak için ve güçlerini pekiştirmeleri için agresif tavırlar sergilemesi doğal bir davranıştır. Anarşik sistemde devletler yalnızca bu şekilde hayatta kalabilirler (Danieri, 2007; Mearsheimer, 2014).

7. Sonuç

Rusya- Ukrayna çatışması bölgede önem arz eden bir vaka olarak görülmektedir. Neorealist teoriye göre, devletler uluslararası sistemin anarşik olmasından kaynaklı sürekli güç peşinde koşmaktadır. Saldırgan ya da savunmacı stratejiler benimseyerek güçlerini ve güvenliklerini arttırmayı hedeflemektedir. Ofansif görüşe göre, çatışma kaçınılmazdır. Mücadele devletlerin doğasında vardır. Eğer devletler güvende olmak istiyorlarsa en güçlü olmak zorundalardır (Labs, 1997). Mutlak gücü sağlayana kadar da durmadan arayış içinde olmak durumundalardır. Rusya'nın otorite elde etme çabası içinde olması ve Sovyetler Birliği hayalini göz önüne aldığımızda Ukrayna'ya olan saldırısı bu bakış açısına göre doğal karşılanmaktadır (Hamilton & Rathbun, 2013). Ofansif görüş bir devletin yalnızca kendi sınırlarında değil de uluslararası seviyede de hâkimiyete ulaşmayı hedeflemesi anlayışını savunur. Mearsheimer bu durumu şöyle açıklar: "Devletler güç dengesiyle yetinmez; onlar

egemenlik için çabalar, çünkü nihai güvenlik en güçlü devlet olmaktan geçer." (Mearsheimer, 2013, s. 82). Her açıdan güçlü olan devlet nihai güvenliğe ulaşmış demektir. Devletlerin mutlak güç sahibi olması için ve kendisine yönelik gelebilecek olan saldırıları bertaraf edebilmesi için agresif tavırlar sergileyerek saldırganlık göstermesi doğal bir reaksiyondur. Bu açıdan bakıldığında saldırganlık sadece güvenlik anlayışı için değil, aynı zamanda uluslararası düzenin anarşik yapısının bir sonucudur (Valeriano, 2009). Bu doğrultuda Rusya- Ukrayna çatışmasında temel dinamikler kimlik, Kırım meselesi, güvenlik ikilemi, güç maksimizasyonu, caydırıcılık ve Donbas Bölgesi üzerinden şekillenmektedir. Rusya ve Ukrayna arasındaki kriz soğuk savaşın bitmesi ile patlak vermiş ve günümüze kadar devam etmiştir. Devletler sistemindeki büyük güçlerden biri olan Amerika Birleşik Devletleri kendi kurduğu NATO birliğine, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini dâhil ederek genişleme politikası izlemiştir (Ran & Liu, 2024). 2000'li yıllara gelindiğinde Gürcistan ve Ukrayna'ya örgüte katılma sözünün verilmesi Moskova tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Devamında Gürcistan Savaşı ve Ukrayna Savaşı ile günümüzdeki noktaya gelinmiştir. Rusya öngördüğü tehdit çerçevesinde Kırım'ı 2014 yılında ilhak etmiştir (Öztürk, 2023).

Ofansif teori bağlamında değerlendirildiğinde Kırım, Karadeniz'de önemli bir jeopolitik alandır. Bölgeye hâkim olan Rusya hem deniz yoluna hem de karayoluna hâkim olmakla birlikte askeri bir tampon bölge oluşturmaktadır (Alım, 2019). Rusya temelde etnik koruma düşüncesi doğrultusunda hareket ettiğini söyleyerek Kırım ilhakını meşru bir zemine oturtmaktadır (Muperi, 2025). Uluslararası sistemin anarşik yapısı dolayısıyla devletler başka devletlerce risk olarak algılanabilmektedir (Labs, 1997). Ukrayna'nın Batı ve Amerika ile kurduğu ilişkiler, NATO'ya yakınlaşması, Rusya tarafından potansiyel risk unsuru olarak görülmüş ve stratejiler belirlenmiştir. Rusya yakın çevre doktrini bağlamında çevresindeki ülkeleri kendi etki alanı olarak kabul etmektedir. Bölgesel güç konumunda olduğu yerde batı yanlısı gelişmeler yaşandığında, Rusya ulusal güvenliğinin tehlikede olduğunu düşünmesi ve tepki vermesi sistem içerisinde doğal bir reaksiyon olarak kabul edilmektedir (Toprak & İsmayıl, 2025). Rusya- Ukrayna çatışmasında, Moskova'nın tavrı saldırganlık olarak algılanabilmektedir, fakat kendi güvenliğini sağlamak için gösterdiği önleyici bir güvenlik davranışı olarak değerlendirilmektedir. Rusya çevresinde tehdit hissettiğinde müdahaleci bir yaklaşım benimseyen rasyonel bir büyük güçtür. Bunun en temel sebebi devletlerin tehdit algıları ve tehditlere karşı nasıl konumlandıkları ile ilişkilidir (Özdemir & Eminoğlu, 2022). Saldırgan teorinin temel yapı taşlarından bir diğeri güç maksimizasyonudur. Devletler sistemde sadece güvenliklerini sağlamak için değil, aynı zamanda üstünlük kurmak için de güçlenmek

isterler. En güçlü devlet olma isteği çatışmaları kaçınılmaz kılmaktadır (Valeriano, 2009). Rusya sistemde yer alan büyük devletlerden biri olarak elindeki gücü maksimum düzeye çıkararak varlığını devam ettirmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda Ukrayna'nın Batı bloğuna geçmesini engelleyerek sadece mevcut gücünü korumakla kalmayıp, aynı zamanda çevre etki alanını da genişletmektedir. Çıkar alanını yeniden tesis ederek bölgedeki varlığını sağlamlaştırmak istemektedir (Mearsheimer, 2014). Moskova, anarşik uluslararası sistemde gücünü korumaya ve artırmaya çalışan ve bu bağlamda savunmacı politikalar doğrultusunda saldırgan tavırlar sergileyen rasyonel bir aktör olarak yer almaktadır (Kazdal, 2025).

Donbas Rusya için jeopolitik, siyasi, politik, askeri öneme sahip bir bölge olarak önem arz etmektedir. ofansif teori bağlamında bölge değerlendirildiğinde, askeri tampon bölge ve jeopolitik derinlik ön plana çıkmaktadır. Bölgedeki ayrılıkçı hareketlere destek, Ukrayna'nın iç işlerinde istikrarsızlık yaratmak ve batıya entegre olma sürecini uzatmak için bilinçli bir şekilde verilmiştir (Matveeva 2022). Batıdan gelebilecek olası bir askeri tehdide karşı bölge, tampon görevi görmektedir. Rusya'nın güvenlik tamponu ve nüfuz alanının parçası olmasına ek olarak, batıya karşı caydırıcılık aracı olarak da kullanılmaktadır (Lee, 2002). Bölgedeki vekil aktörler ve ayrılıkçı gruplar üzerinden stratejiler belirlenerek, Ukrayna'nın batıya olan yakınlaşması geciktirilmeye çalışılmıştır. Güç maksimizasyonu isteyen bölgesel güçler, çevrelerindeki zayıf devletlerin rakiplerine katılmasını engellemek için iç istikrarsızlık çıkararak dengeleri bozmak isterler. Güvenliklerini sağlamak ve çevre ülkelerin manevra alanlarını kontrol altında tutarak varlıklarını garanti altına alırlar (Ran & Liu, 2024). Donbas Bölgesi Moskova için stratejik ve politik bağlamda uzun vadede denge sağlayacak bir unsur olarak sistemde yerini almaktadır (D'Anieri, 2019). Rusya'nın Ukrayna ile olan çatışmasında bölgesel, askeri, siyasi güvenlik bağlamında yürüttüğü politikalar ofansif teori çerçevesinde güvenlik ikilemi, güç maksimizasyonu ve caydırıcılık bağlamında ele alınabilmektedir. Rusya hamlelerini kimlik ve jeopolitik motivasyonlarla destekleyerek, kendini meşru bir zemine oturtmayı hedeflemektedir. Yapılan analizler devletleri sistem düzeyinde inceleyerek Rusya- Ukrayna Savaşı'na farklı bir bakış açısı sunmayı amaçlamıştır. Ulaşılan sonuç ise, Rusya- Ukrayna Savaşı, esasında güç maximizasyonu, güvenlik ikilemi, tehdit algısı ve caydırıcılık üzerinden ortaya çıkan bir çatışmadır.

KAYNAKÇA

Achen, C. H. (2024). Realism and rationality. Critical Review, 36(4), 541–559. https://doi.org/10.1080/08913811.2024.2440198

Ağır, O. (2024). Rusya-Ukrayna Savaşı'nda Küresel Aktörlerin Politik Hedefleri. Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 10(22), 311-326. https://doi.org/10.31765/karen.1457891

Batı, G. F. (2024). Avrupa Birliği-Rusya İlişkileri ve Karadeniz Jeopolitiği. Anadolu Strateji Dergisi, 6(1), 29-36.

Başpınar, Y., & Urer, L. (2022). Uluslararası politikada dijital diplomasinin yeri: Ukrayna-Rusya savaşı örneği. Türk Dünyası Araştırmaları, 131(259), 413–439. https://doi.org/10.55773/tda.1119239

Crocker, C. A. (2022). Endings and surprises of the Russia–Ukraine war. Survival, 64(5), 183–192. https://doi.org/10.1080/00396338.2022.2127518

D'Anieri, P. (1997). Nationalism And International Politics: Identity and Sovereignty in the Russian-Ukrainian Conflict, Nationalism and Ethnic Politics, 3(2), ss.1-28

D'Anieri, P. (2007). Understanding Ukrainian Politics: Power, Politics, and Institutional Design. M.E. Sharpe.

D'Anieri, P. (2019). Magical Realism: Assumptions, Evidence and Prescriptions in the Ukraine Conflict, Eurasian Geography and Economics, 60:1, 97-117,

Demir, S., & Gürson, P. (2024). The Strategic Implications of the Protracted Russian-Ukrainian War. Gazi Akademik Bakış, 18(35), 181-198. https://doi.org/10.19060/gav.1600527

Dinç, D. (2023). Ukrayna-Rusya Savaşı'nı Realist Ve Sosyal İnşacı (Konstrüktivist) Teorik Çerçevede Analiz Etmek. Karadeniz Araştırmaları, 20(78), 331-345. https://doi.org/10.56694/karadearas.1329748

Erdil, B. (2021). Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İşgaline Etki Eden Süreç Ve Ukrayna Jeopolitiği. Karadeniz Araştırmaları, 18(69), 47-56.

Geyik, K., & Yavuz, C. (2023). Savaş Dönemi Dijital Diplomasi: Ukrayna-Rusya Savaşı Örneği. Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi(11), 6-33. https://doi.org/10.47994/usbad.1229282

Götz, E. (2016). Neorealism and Russia's Ukraine Policy, 1991–Present, Contemporary Politics, 22(3), ss.301-323

Hamilton, E. J., & Rathbun, B. C. (2013). Scarce Differences: Toward a Material and Systemic Foundation for Offensive and Defensive Realism. Security Studies, 22(3), 436–465. https://doi.org/10.1080/09636412.2013.816125

Heine, J. (2024). Active non-alignment, the sovereignty paradox and the Russia-Ukraine war. Contemporary Security Policy, 45(4), 698–707. https://doi.org/10.1080/13523260.2024.2413337

Jane, J., Jane, M., & Jane, H. (Assist. Prof. Dr.). (2024, December). 'Why nations fight?': An analysis of the causes of the Russian Federation-Ukraine war from Russian perspective within the framework of Richard Ned Lebow's approach. Güvenlik Stratejileri Dergisi,

(War and International System Special Issue), 23–39. https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.1491925

Kain, E., & Asal, U. Y. (2023). Nato Ve Rusya Federasyonu'nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz'in Jeopolitiği. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Dergisi, 1(4), 112-135. https://doi.org/10.62101/iticudisticaretdergisi.1351266

Karasoy, H. A. (2022). Hibrit, Asimetrik ve Vekalet Savaşları: 2022 Rusya - Ukrayna Savaşını Üçlü Sacayağı Üzerinde Bir İnceleme. Medeniyet Araştırmaları Dergisi, 7(2), 44-56. https://doi.org/10.52539/mad.1119229

Kavoğlu, S., & Köksoy, E. (2024). Yumuşak Güç ve Kamu Diplomasisine Karşılaştırmalı Bir Bakış: Rusya ve Ukrayna Üzerine Bir İnceleme. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(2), 788-804. https://doi.org/10.17336/igusbd.1272971

Kazdal, M. (2025). Vekalet Savaşı Yeniden: Rusya-Ukrayna Çatışmasında Büyük Güç Rekabeti. Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 613-636.

Kremlin, (8 Şubat 2022) Rusya-Fransız Görüşmelerinin Ardından Basın Toplantısı. http://kremlin.ru/events/president/news/67735 27/11/2024 tarihinde adresinden alınmıştır.

Kurt, S. (2020). Güvenlikleştirme Kuramı Açısından Rusya Federasyonu- Ukrayna Çatışmasını Anlamak. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 75(1), 1-30. https://doi.org/10.33630/ausbf.669998

Labs, E. J. (1997). Beyond victory: Offensive realism and the expansion of war aims. Security Studies, 6(4), 1–49. https://doi.org/10.1080/09636419708429321

Lee, G. G. (2002). To be long or not to be long—that is the question: The contradiction of time-horizon in offensive realism. Security Studies, 12(2), 196–217. https://doi.org/10.1080/09636410212120013

Lobell, S. E. (2002). War is politics: Offensive realism, domestic politics, and security strategies. Security Studies, 12(2), 165–195. https://doi.org/10.1080/09636410212120012

Matveeva, A. (2022). Donbas: The post-Soviet conflict that changed Europe. European Politics and Society, 23(3), 410–441. https://doi.org/10.1080/23745118.2022.2074398

Mearsheimer, J. J. (2001). The Tragedy of Great Power Politics. W.W. Norton & Company.

Mearsheimer, J. J. (2013). Structural Realism. In T. Dunne, M. Kurki, & S. Smith (Eds.), International Relations Theories: Discipline and Diversity. Oxford: Oxford University Press, ss.77–93.

Mearsheimer, J. J. (2014). Why the Ukraine crisis is the West's fault: The liberal delusions that provoked Putin. Foreign Affairs, 93(5), 77–89.

Miller, B. (2010). Contrasting explanations for peace: Realism vs. liberalism in Europe and the Middle East. Contemporary Security Policy, 31(1), 134–164. https://doi.org/10.1080/13523261003640967

Morgenthau, H. (1948). Politics Among Nations the Struggle for Power and Peace . Alfred A Knopt

Muperi, J. T. (2025). Beyond pure power politics: Cognitive and cultural dimensions of Russian offensive realism in Ukraine. Problems of Post-Communism. https://doi.org/10.1080/10758216.2025.2511314

Önder, E. (2022). Ukrayna-Rusya Savaşının Politik Yansımaları. Avrasya Dosyası, 13(2), 38-59.

Özdemir, Ş., & Eminoğlu, A. (2022). Yeni Nesil Savaş: Rusya'nın Donbas'ta Uyguladığı Hibrit Savaş Yöntemi. Hitit Sosyal Bilimler Dergisi, 15(1), 67-84. https://doi.org/10.17218/hititsbd.1066684

Öztürk, Ş. (2023). Rusya-Ukrayna Savaşı Üzerinden Uluslararası Sisteme Dair Bir Değerlendirme. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(32 (Dicle Üniversitesi'nin 50. Yılına Özel 50 Makale), 449-462.

Ran, T., & Liu, Z. (2024). "The Russia-Ukraine War" or "The US-Russia War"? Thematic analysis of Global Times' coverage of the Russia-Ukraine War. Media Asia, 51(1), 3–32. https://doi.org/10.1080/01296612.2023.2246721

Rusya Federasyonu İstanbul Başkonsolosluğu, (9 Şubat 2024). Vladimir Putin, gazeteci ve Tucker Carlson Network video platformunun kurucusu Tucker Carlson'un sorularını yanıtladı https://istanbul.mid.ru/tr/presscentre/haberler/vladimir_putin_gazeteci_ve_tucker_carlson_network_video_platformunun_kurucusu_tucker_carlson_un_soru/

Smith, N. R., & Dawson, G. (2022). Mearsheimer, Realism, and the Ukraine War. Analyse & Kritik, 44(2), 175-200.

Taban, M. H., & Gür, İ. (2024). Social media as an agent of influence: Twitter bots in Russia–Ukraine war. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 20(47), 99–122. https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.1396705

Taliaferro, J. W. (2001). Realism, power shifts, and major war. Security Studies, 10(4), 145–178. https://doi.org/10.1080/09636410108429447

Toprak, M. K., & İsmayıl, T. (2025). Rusya Federasyonu'nun Büyük Güç Olma Politikasında Yakın Çevre Doktrini. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(1), 614-630. https://doi.org/10.33437/ksusbd.1547702

Torun, A., & Kuzucanlı, İ. (2023). Mearsheımer'ın Ofansif Neorealizmi Kapsamında Sırp Cumhuriyeti'nin Bağımsızlık Amaçlı Politikaları Hakkında Bir İnceleme. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 12(2), 171-194. https://doi.org/10.28956/gbd.1233911

Tutar, H., & Bağ, S. M. (2023). Critical Discourse Analysis on Leader Statements in the Russia-Ukraine War. Etkileşim(11), 44-66. https://doi.org/10.32739/etkilesim.2023.6.11.189

Valeriano, B. (2009). The Tragedy of Offensive Realism: Testing Aggressive Power Politics Models. International Interactions, 35(2), 179–206. https://doi.org/10.1080/03050620902864493

Verma, R. (2024). The Russia-Ukraine war and the Global South's sovereignty paradox. Contemporary Security Policy, 45(4), 555–569. https://doi.org/10.1080/13523260.2024.2417593

Yıldız, M. (2022). Rusya-Ukrayna Savaşında Rusya'yı Anlamak: Tek Sorumlu Putin Mi?. Akademik Hassasiyetler, 9(19), 143-168.

Walt, S. M. (1987). The origins of alliances. Cornell University Press.

Waltz, K. N. (1979). Theory of International Politics. Addison-Wesley.

Waltz, K.N. (2000). Structural Realism After the Cold War, International Security, Vol. 25,(1) ss.5-41

Dünya Düzeninin Dönüşümü: Güç Değişimleri ve Küresel İstikrarın Geleceği Üzerine Bir Meta-Sentez Çalışması

Ali Onur ÖZÇELİK[1]
Hüsrev TABAK[2]
Kaan Kadri RENDA[3]

Öz

Bu çalışma, Batı dışı güçlerin yükselişi ve Batı merkezli hegemonik meşruiyetin aşınması bağlamında, uluslararası düzenin dönüşümünün İngilizce akademik literatürde nasıl kavramsallaştırıldığını incelemektedir. Çalışma, şu iki temel soruya yanıt aramaktadır: (1) Seçkin akademik çalışmalar, uluslararası düzenin dönüşümünü nasıl kavramsallaştırmaktadır? (2) Bu çalışmalar, gelecekteki düzenin olası yapısına dair ne ölçüde teorik öngörülerde bulunmaktadır? Bu doğrultuda, 2010–2024 yılları arasında Scopus ve Web of Science indekslerinde yer alan yüksek etkili dergilerde yayımlanmış, hakemli makalelere dayalı bir meta-sentez yöntemi benimsenmiştir. Seçilen yayınlar, realizmden liberalizme, postkolonyal ve eleştirel teorilere uzanan kuramsal çerçeveler temelinde; güç dengesi değişimleri, normatif itirazlar, sistemik istikrarsızlıklar ve düzenin yeniden yapılandırılması gibi ana temalar ekseninde analiz edilmiştir. Bu çalışma aynı zamanda, meta-sentez yönteminin uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde uygulanabilirliğini ve geçerliliğini sorgulayan bir pilot çalışma niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Uluslararası düzenin dönüşümü, Batı dışı güçler, çok kutupluluk, meta-sentez analizi.*

The Transformation of World Order: A Meta-Synthesis Study on Power Shifts and the Future of Global Stability

This study examines how the transformation of the international order is conceptualized in English-language academic literature in the context of the rise of non-Western powers and the erosion of Western-centric hegemonic legitimacy. It seeks to answer two fundamental questions: (1) How do distinguished academic studies conceptualize the transformation of the international order? (2) To what extent do these studies offer theoretical predictions about the possible structure of the future order? To this end, a meta-synthesis method was adopted based on peer-reviewed articles published in high-impact journals indexed in Scopus and Web of Science between 2010 and 2024. The selected publications were analyzed based on theoretical frameworks ranging from realism and liberalism to postcolonial and critical theories, focusing on key themes such as balance of power shifts, normative challenges, systemic instabilities, and the restructuring of the order. This study also serves as a pilot study to question the applicability and validity of the meta-synthesis method within the discipline of international relations.

Keywords: Transformation of the international order, non-Western powers, multipolarity, meta-synthesis analysis.

1. Giriş

Uluslararası sistemde yaşanan değişimler, Soğuk Savaş sonrası iki kutuplu dünya düzeninin dönüşmesiyle birlikte sıkça tartışılan bir konu haline gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin hegemon ya da hipergüç olarak tanımlandığı 1990'lı yıllar, aynı zamanda liberal

[1] Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, alionur.ozcelik@gmail.com
[2] Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, husrevtabak@gmail.com
[3] Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, kaanrenda@gmail.com

uluslararası sistemin küreselleşme olgusuyla birlikte zirveye ulaştığı bir dönem olmuştur. Ancak 21. yüzyılın hemen başında, ABD hegemonyası uluslararası terörizmle sarsılmış; liberal ekonomik düzen ise 2008 Küresel Finansal Krizi ile ciddi bir darbe almıştır. Öte yandan, Çin ve Rusya'nın yükselen güçler olarak uluslararası sistemde etkinliğini artırmasıyla birlikte, liberal düzene yönelik eleştiriler hem içerde hem de uluslararası alanda yoğunlaşmıştır.

Bu bağlamda, Uluslararası İlişkiler disiplini içinde de uluslararası düzenin geleceğine ilişkin yapılan çalışmaların sayısında önemli bir artış gözlemlenmektedir. Söz konusu çalışmalar, farklı teorik çerçevelerden beslenmekte ve çeşitlilik arz etmektedir. Bu artan sayı ve kuramsal çeşitlilik, mevcut literatürün meta-sentez yöntemiyle analiz edilmesini mümkün kılmaktadır. Bu çalışma, şu iki temel soruya yanıt aramaktadır: (1) Seçkin akademik çalışmalar, uluslararası düzenin dönüşümünü nasıl kavramsallaştırmaktadır? (2) Bu çalışmalar, gelecekteki düzenin olası yapısına dair ne ölçüde teorik öngörülerde bulunmaktadır? Bu soruları cevaplamak için kullanılan meta-sentez yönetimi sayesinde, uluslararası düzenin geleceğine dair yapılan çalışmaların teorik argümanları sistematik biçimde karşılaştırılacak; aynı zamanda kullanılan kavramlara atfedilen farklı anlamlar da ortaya konulacaktır.

2. Araştırma Tasarımı

2.1. Araştırma Yaklaşımı

Bu çalışma, uluslararası düzenin dönüşümüne ilişkin akademik literatürdeki kavramsal tartışmaları sistematik olarak incelemek amacıyla nitel bir meta-sentez yaklaşımı benimsemiştir. Nitel araştırma yöntemi, toplumsal olgu ve olayları nedenleri, görüşleri ve motivasyonlarıyla birlikte açıklayarak daha derinlikli bir kavrayış sunmaktadır (Creswell vd., 2007). Bu yöntemin temel avantajı, uluslararası düzenin dönüşümü, düzen ve düzensizlik gibi karmaşık olgulara dair farklı sonuçlar doğuran mekanizmaları anlamaya yönelik metinsel analizler geliştirmesi; düşünsel eğilimleri, tartışma kalıplarını ve araştırma sorunlarına dair açıklayıcı çerçeveleri ortaya koyabilmesidir. Bu bağlamda, meta-sentez, nicel bulguların birleştirilmesine dayanan meta-analizden farklı olarak, kavramsal ve kuramsal içgörüleri bir araya getirmeyi ve yorumlamayı amaçlamaktadır. Cruzes ve Dyba'ya (2011) göre, nitel araştırma analizi; metin verilerinin ya da birincil verilerin içeriğinde temalar ya da kalıpların kodlanması ve tanımlanmasına yönelik öznel bir yorum süreci aracılığıyla yürütülmektedir. Bu öznel yorumlama süreci, nitel yöntemin hem zenginliğini hem de sınırlarını yansıtan önemli bir boyuttur. Nitel meta-sentez yöntemi ise, metin verisinden veya birincil çalışmalardan elde edilen ampirik bulgulardan yeni bir bütün ("new whole") oluşturarak, kuramsal yenilikler ve

üst düzey kavramsal açıklamalar geliştirme imkânı sunmaktadır (Cruzes ve Dyba, 2011; Britten vd., 2002).

Meta-sentez araştırmalarında en sık kullanılan yöntemlerden biri olan tematik sentez, verilerdeki örüntüleri (temaları) analiz etme, tanımlama ve yeniden yapılandırma sürecini kapsamaktadır (Page ve Thomas, 2009). Bu yaklaşım, meta-etnografi ve gömülü teori (grounded theory) gibi yöntemlerle ortaklaştığı "devamlı karşılaştırma" ve "karşılıklı tercüme" ilkeleri üzerine kuruludur (Page ve Thomas, 2009). Tematik sentez genellikle üç aşamadan oluşur: (1) verinin satır satır kodlanması; (2) tanımlayıcı temaların oluşturulması; (3) bu temaların daha soyut analitik temalara dönüştürülmesi (Thomas ve Hardens, 2008; Staples ve Niazi, 2007). Bu süreç, meta-etnografideki karşılıklı tercüme ve temel teorideki sabit karşılaştırma yaklaşımlarını bir araya getirerek, kavramsal bütünlük ve yenilik üretmeyi amaçlar.

Yürüttüğümüz bu pilot çalışma kapsamında, uluslararası düzenin siyasal yeniden yapılandırılmasına ilişkin akademik tartışmaları kavramsal düzeyde incelemek üzere tematik sentez yöntemi sistematik bir biçimde uygulanmıştır. Bibliyometrik analizlerin yayın eğilimlerini ve atıf örüntülerini haritalamada faydalı araçlar sunduğu açıktır; ancak bu çalışmada literatürün nicel haritalandırılmasından ziyade, kuramsal pozisyonların ve normatif tartışmaların yorumlayıcı boyutları ön planda tutulmuştur. Bu nedenle, kavramsal argümanların derinliğini yakalamaya olanak tanıyan nitel meta-sentez yöntemi, uluslararası düzenin evrilen mimarisine dair akademik katkıların daha hassas bir biçimde analiz edilmesine imkân sağlamaktadır.

2.2. Uluslararası İlişkiler Alanında Meta-Sentez Yönteminin Sınırlılıkları

Meta-sentez yönteminin sosyal bilimler içerisinde yaygınlaşmasına karşın, uluslararası ilişkiler (Uİ) disiplini bağlamında birkaç adet yayın dışında çalışma bulunamamıştır. Bu kapsamda, uygulamaya ilişkin bulunan kaynaklar arasında Wuryandari vd. 2024 yılında yayınladıkları 'Multilevel governance concept on migration: A qualitative meta-synthesis' ve Côté'nin 2016 yılında yayınladığı 'Agents without agency: Assessing the role of the audience in securitization theory' makaleleri alandaki ender çalışmalar arasındadır.

Bu pilot çalışmayı yürütürken, meta-sentez yönteminin Uİ alanına özgü bazı yapısal, epistemolojik ve yöntemsel özellikler nedeniyle belirli zorluklar içerdiğini gözlemledik. Bu zorluklar, yalnızca yöntem uygulamasına ilişkin teknik meselelerle sınırlı kalmayıp, aynı

zamanda disiplinin bilgi üretim biçimlerini ve kuramsal çeşitliliğini de yakından ilgilendirmektedir. Bu çerçevede karşılaşılan temel güçlükler şu başlıklar altında özetlenebilir:

Disipliner Sınırların Belirsizliği: Uluslararası ilişkiler disiplini, sosyoloji, tarih, hukuk, ekonomi ve siyaset bilimi gibi farklı disiplinlerle etkileşim hâlinde gelişmiş olup, belirgin teorik ve yöntemsel sınırları olan bir alan değildir. Bu durum, meta-sentez çalışmaları açısından araştırma kapsamının daraltılmasını zorunlu kılmakta; ancak kapsam daraltıldığında, Uİ'nin sahip olduğu kuramsal çeşitlilik ve zenginlik büyük ölçüde göz ardı edilme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Disiplinlerarası Nitelik: Uİ disiplini, doğası gereği disiplinlerarası bir karakter taşımaktadır. Bu durum, çalışmalarda kullanılan epistemolojik yaklaşımların ve yöntemsel tercihlerinin çeşitliliğini artırmakta; dolayısıyla meta-sentez yöntemiyle yapılan karşılaştırmalı analizlerde kavramsal ve yöntemsel uyumu sağlamak güçleşmektedir.

Kavramsal Heterojenlik: Uİ literatüründe sıkça karşılaşılan "güç", "egemenlik", "güvenlik", "dış politika" ve "uluslararası sistem" gibi temel kavramlar, farklı kuramsal perspektiflerde farklı biçimlerde tanımlanmakta ve kullanılmaktadır. Bu kavramsal heterojenlik, ortak bir analiz çerçevesi oluşturmayı zorlaştırmakta; bu da meta-sentezin temel amacı olan karşılaştırmalı sentez üretimini sınırlamaktadır.

Monografi ve Kitap Bölümlerinin Hariç Tutulması: Meta-sentez yönteminin genellikle hakemli makalelere odaklanması, Uİ alanında temel kuramsal ve kavramsal tartışmaların sıklıkla kitaplar ve monografiler aracılığıyla yürütüldüğü düşünüldüğünde, önemli bir sınırlılık yaratmaktadır. Bu durum, disiplinin düşünsel evrenini tam olarak yansıtmayan, parçalı bir bilgi haritası oluşmasına neden olabilmektedir.

Dil ve Bölgesel Yönelim: Meta-sentez çalışmaları genellikle yalnızca İngilizce yayınlarla sınırlı kalmaktadır. Bu durum, hem küresel Güney'in akademik üretiminin dışlanmasına hem de epistemik hiyerarşilerin yeniden üretilmesine zemin hazırlamaktadır. Böylece, Anglo-Amerikan literatürün hâkimiyeti, Uİ disiplininin evrensellik iddiasına gölge düşürebilmektedir.

Yayın ve Atıf Yanlılığı: Meta-sentez sürecinde çoğunlukla yüksek etki faktörlü dergilerde yayımlanmış makalelere öncelik verilmektedir. Bu eğilim, Uİ literatüründeki ana akım yaklaşımların lehine bir dengesizlik doğurabilir; eleştirel, yapısalcı ya da yerel bilgi üretim biçimleri ise sistematik biçimde göz ardı edilebilir.

Bağlamaözgü'lük: Uluslararası ilişkiler araştırmaları genellikle belirli tarihsel ve jeopolitik bağlamlara gömülüdür. Bu bağlamsallık, araştırma bulgularının genellenebilirliğini

sınırlamakta ve meta-sentez yöntemiyle elde edilen bulguların daha geniş teorik sonuçlara dönüştürülmesini zorlaştırmaktadır.

Tüm bu zorluklar, meta-sentez yönteminin Uİ disiplini bağlamında uygulanmasının dikkatli biçimde yapılandırılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Yöntemin sağladığı sistematik analiz ve kuramsal sentez olanakları, Uİ literatürüne önemli katkılar sunma potansiyeline sahip olmakla birlikte, bu potansiyelin hayata geçirilebilmesi için disiplinin kendine özgü metodolojik ve epistemolojik yapısının göz önünde bulundurulması elzemdir. Bu bağlamda, meta-sentez çalışmalarının Uİ literatürüne katkı sağlayabilmesi için daha fazla kuramsal açıklık, yöntemsel esneklik ve disiplinlerarası farkındalıkla yürütülmesi gerekmektedir.

3. Zaman Dilimi Seçimi: 2010–2024

Çalışmada tercih edilen 2010–2024 dönemi, uluslararası düzenin dönüşüm sürecinde çok kutupluluğun belirginleştiği ve Batı'nın karşı konulamaz hegemonik üstünlüğünün sorgulanmaya başladığı bir evreyi temsil etmektedir. Bu süreçte, Çin ve Rusya başta olmak üzere yükselen güçler, liberal uluslararası düzene yönelik alternatif yönetişim modelleri öne sürmeye başlamıştır. 2008 küresel finansal krizinin ardından ortaya çıkan meşruiyet tartışmaları, sistemsel değişim ve yeni düzen arayışlarını hızlandırmıştır. Bu tarihsel bağlam, akademik söylemin nasıl evrildiğini incelemek için elverişli bir aralık sunmaktadır.

4. Arama Stratejisi ve Kriterler

Bu pilot çalışmanın hazırlık sürecinde, nitel veriye dayalı sistematik bir literatür taraması gerçekleştirilmiş ve bu çerçevede iki önde gelen akademik veri tabanı olan Web of Science (WoS) ve Scopus, temel başvuru kaynakları olarak kullanılmıştır. Literatür seçimi süreci, hem çalışmanın kuramsal çerçevesine uygunluk hem de meta-sentez yönteminin gerekliliklerini karşılayacak biçimde titizlikle yapılandırılmıştır. Araştırmanın sistematikliğini temin etmek amacıyla çeşitli filtreleme ölçütleri geliştirilmiş; bu ölçütler doğrultusunda kapsamlı ve duyarlı bir tarama stratejisi oluşturulmuştur.

Bu çalışma, daha önceki araştırmalardan yeni bilgi üretmeyi hedefleyen bir anlayışla, olguyu anlamaya ve açıklamaya dönük meta-sentez yöntemine dayanmaktadır. Ayrıca tematik sentez de, meta-sentezin bir bileşeni olarak araştırma kapsamına dâhil edilmiştir (Thomas ve Harden, 2008). Sistematik derleme süreci, uluslararası alanda kabul görmüş olan PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Review and Meta-Analysis) ilkeleri doğrultusunda yürütülmüştür (Moher vd., 2015).

Elektronik veri tabanı taramaları Nisan 2025 tarihinde gerçekleştirilmiş olup, WOS ve Scopus başta olmak üzere çeşitli indeksler kullanılmıştır. Literatür tarama stratejisi, araştırma sorusu ile uyumlu olacak biçimde SPIDER (Sample, Phenomenon of Interest, Design, Evaluation, Research Type) aracına dayalı olarak yapılandırılmıştır (Methley vd., 2014). Tarama sürecinde yalnızca 2010–2024 yılları arasında yayımlanmış çalışmalara odaklanılmış, ancak çalışmanın coğrafi kaynağına ilişkin herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir. Dahil edilme kriterlerine uygunluk, Zotero üzerinden manuel olarak değerlendirilmiş ve uygun görülen yayınlar sistematik biçimde analiz edilmek üzere seçilmiştir.

4.1. Literatür Taramasında Kullanılan Filtreler

- ***Konu Alanları:*** *Uluslararası İlişkiler*, *Siyaset Bilimi* ve *Küresel/Bölgesel Çalışmalar* başlıkları altında sınıflandırılmış yayınlarla sınırlı tutulmuştur.

- ***Belge Türü:*** Yalnızca *hakemli dergi makaleleri* dâhil edilmiş; *kitaplar*, *kitap bölümleri*, *yorum yazıları* ve *konferans bildirileri* dışarıda bırakılmıştır.

- ***Dil:*** Taramanın küresel akademik üretimle karşılaştırılabilirliğini artırmak amacıyla yalnızca *İngilizce* dilinde yayımlanmış çalışmalar değerlendirmeye alınmıştır.

- ***Yayın Yılları:*** Son on beş yılı kapsayacak biçimde, *2010–2024* yılları arasında yayımlanmış makaleler seçilmiştir.

- ***Veri Tabanları:*** *Scopus* ve *Web of Science* veri tabanları temel alınmış, bu çerçevede yalnızca *SSCI indeksli* ve *Q1 kategorisinde* yer alan dergiler dikkate alınmıştır.

- ***Anahtar Kelimeler:*** "*International Order*", "*Global Order*" ve "*World Order*" ifadeleriyle yapılan aramalarda *OR* operatörü kullanılarak eşanlamlı kavramlar dâhil edilmiştir.

Bu filtreleme süreci sonucunda, Web of Science veri tabanında toplam 806; Scopus veri tabanında ise 823 makaleye ulaşılmıştır. Her iki kaynakta birbirleri ile benzer yayınlar olduğu için toplam ulaşılan kaynak sayısı 823 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen makaleler, daha sonra içeriksel uygunluk ve yönteme dayalı analiz açısından ön incelemeye tabi tutulmuş; meta-sentez kriterlerini karşılayan çalışmalar üzerinden detaylı kodlama ve tematik sınıflandırma süreci başlatılmıştır.

Bu yapılandırılmış tarama stratejisi, hem veri tabanlarının sağladığı teknik imkânlardan hem de disiplinin kuramsal çerçevesinden faydalanılarak, çalışma kapsamında incelenecek kaynakların sistematik biçimde seçilmesini ve analiz sürecinin sağlam bir temele oturtulmasını mümkün kılmıştır.

Toplamda 823 makaleye ulaşılmış olmasına rağmen, meta-sentez analizinin uygulanabilirliği açısından bu sayının doğrudan tamamının değerlendirilmesi pratik olarak mümkün değildir. Bu nedenle, ikinci aşamada, öncelikle makalelerin özetleri (abstract) üzerinden kapsamlı bir ön eleme gerçekleştirilmiştir. Bu eleme sürecinde, çalışmanın araştırma soruları ve amaçları doğrultusunda, meta-sentez için daha odaklı ve ilgili kaynakların seçilmesini sağlamak amacıyla belirli anahtar arama terimleri kullanılmıştır.

4.2. İkinci Aşamada Kullanılan Temel Arama Terimleri

İkinci aşamada, literatürün daha spesifik temalar etrafında daraltılması amacıyla aşağıdaki kombinasyonlar tercih edilmiştir:

- **"International order" AND ("non-Western powers" OR "emerging powers" OR "Global South")**: Bu terim grubu, uluslararası düzen bağlamında Batı dışı aktörlerin ve yükselen güçlerin rolüne odaklanan çalışmaların seçilmesini sağlamaktadır. Böylece, küresel güç dengelerindeki değişimlerin ve güç dağılımındaki yeni dinamiklerin analizine imkân tanınmıştır.

- **"Liberal international order" AND ("contestation" OR "legitimacy" OR "normative shift" OR "crisis")**: Bu arama kriteri, liberal uluslararası düzenin meşruiyeti, normatif değişimler, krizler ve karşıtlık halleri üzerine odaklanan literatürün kapsamlı şekilde ele alınmasına olanak vermektedir. Bu sayede, düzenin kriz ve dönüşüm süreçleri daha ayrıntılı incelenmiştir.

- **"Global governance" AND ("rising powers" OR "multipolarity" OR "post-Western")**: Küresel yönetişim alanında, özellikle yükselen güçlerin etkisi, çok kutuplu yapıların ortaya çıkışı ve Batı-merkezli olmayan yeni düzen arayışları bağlamında üretilen çalışmaları kapsayan bu arama terimi, çağdaş uluslararası sistemdeki çeşitlenme ve dönüşüm dinamiklerini yansıtmaktadır.

- **"World order" AND ("multiplex" OR "fragmentation" OR "pluralism")**: Dünya düzeninin çok katmanlı (multiplex), parçalanmış (fragmentation) veya çoğulcu (pluralism) yapıları üzerine odaklanan literatürün seçimini sağlayan bu terimler, uluslararası ilişkilerde yeni paradigma arayışlarını ve mevcut düzenin çoklu biçimlerini anlamaya yönelik çalışmaları içermektedir.

Bu seçici anahtar kelime setleri, meta-sentez kapsamında yer alacak literatürün belirlenmesinde metodolojik bir araç işlevi görmüş; böylece kapsamlı veri seti daraltılarak, çalışmanın amacına ve kapsamına uygun, tematik açıdan zengin ve analize elverişli kaynaklar

belirlenmiştir. Bu sayede, meta-sentez yöntemi ile yürütülecek detaylı analiz için gerekli olan nitelikli ve odaklanmış veri tabanı oluşturulmuştur.

Araştırmanın tutarlılığı ve tekrarlanabilirliğinin sağlanması amacıyla, birden fazla araştırmacının ortak bir tarama süreci yürütebilmesi için kapsamlı dahil etme ve hariç tutma kriterleri geliştirilmiştir. Bu kriterler, literatür taramasının nesnel ve sistematik bir biçimde yürütülmesine imkân tanımakla birlikte, meta-sentez analizine dâhil edilecek çalışmaların niteliğini ve uyumunu güvence altına almayı hedeflemiştir.

4.2.1. Dâhil Etme Kriterleri

Meta-sentez çalışmasına dâhil edilecek yayınların belirlenmesinde aşağıdaki ölçütler temel alınmıştır:

- **Uluslararası Düzenin Siyasal Mimarisi:** İncelenen çalışmaların, uluslararası düzenin yapısal ve siyasal mimarisine ilişkin kuramsal tartışmalar içermesi esastır. Bu kapsamda, sadece ampirik veri sunan veya dar vaka analizleri yapan yayınlar değil, aynı zamanda disiplinin temel kuramsal sorularına yanıt arayan teorik perspektifler dikkate alınmıştır.

- **Yükselen Güçlerin Analizi:** Literatürün, yükselen güçlerin uluslararası düzen üzerindeki normatif eleştirilerini, çok taraflılık stratejilerini ve genel davranış modellerini kapsamlı biçimde analiz etmesi beklenmiştir. Bu sayede, yeni aktörlerin küresel sistem üzerindeki etkileri detaylı şekilde değerlendirilebilmiştir.

- **Açık Teorik Çerçeve:** Çalışmaların, realizm, liberalizm, eleştirel teori, yapısalcılık gibi belirgin ve açık bir teorik çerçeveye sahip olması zorunludur. Bu, çalışmalar arasında teorik tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik sağlamak adına önemli bir ölçüttür.

- **Açık Araştırma Tasarımı:** Seçilen çalışmaların, araştırma sorularını, kuramsal konumlanmalarını ve bulgularını açık ve net bir biçimde ortaya koyması gerekmektedir. Bu özellik, meta-sentez kapsamında yapılacak karşılaştırmalı analizlerin sağlam temeller üzerinde ilerlemesini temin eder.

4.2.2. Hariç Tutma Kriterleri

Meta-sentez analizinin kapsamını daraltmak ve çalışmanın amacına uygun kaynakları seçmek amacıyla aşağıdaki dışlama ölçütleri benimsenmiştir:

- **Sadece Ekonomik Süreçlere Odaklanan Çalışmalar:** Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde önemli olmakla birlikte, ekonomik süreçlere münhasır odaklanan ve siyasal-epistemolojik çerçeveden uzak olan çalışmalar hariç tutulmuştur.

- **Teorik Çerçevesi Zayıf Betimleyici Vaka Analizleri:** Kuramsal derinlikten yoksun, salt vaka betimlemesi yapan ve genel teorik çıkarımlara ulaşamayan çalışmalar analiz dışı bırakılmıştır.

- **Yükselen Güçler Üzerinden Uluslararası Düzenle Bağlantı Kurmayan Analizler:** Yükselen güçleri konu edinen ancak bu aktörlerin uluslararası düzene etkilerini veya konumlarını teorik ve ampirik olarak ilişkilendirmeyen çalışmalar seçim dışı kalmıştır.

- **Sadece İç Politika Bağlamındaki Tartışmalar:** Uluslararası ilişkiler perspektifiyle doğrudan bağlantısı bulunmayan, yalnızca devletlerin iç politikası veya yerel düzeydeki gelişmelerle ilgilenen araştırmalar dikkate alınmamıştır.

Yukarıda belirtilen dâhil etme ve hariç tutma kriterleri ışığında gerçekleştirilen ikinci aşama taraması sonucunda, ilk aşamada elde edilen toplam 1629 makaleden **350 çalışma** meta-sentez analizine dâhil edilmek üzere **Zotero** referans yönetim programına aktarılmıştır. Bu seçilim, hem nitelik hem de nicelik açısından meta-sentez çalışmasının kapsamlı ve sistematik biçimde yürütülmesine uygun bir temel teşkil etmektedir.

5. Kodlama ve Seçim Süreci

Zotero programına aktarılmış olan 350 makale, meta-sentez analizinin üçüncü aşamasında daha ayrıntılı bir değerlendirmeye tabi tutulmak üzere tekrar ele alınmıştır. Bu amaçla, makalelerin sistematik ve tutarlı biçimde sınıflandırılmasını sağlamak için özel olarak tasarlanmış bir kodlama defteri geliştirilmiştir (Tablo 1).

Kodlama defteri kapsamında, her bir makale, meta-sentez sürecine dâhil edilme durumlarına göre üç ana kategori altında sınıflandırılmıştır (Resim 1):

- **Included (Dâhil Edilenler):** Araştırmanın amaçlarına ve belirlenen dâhil etme kriterlerine tam anlamıyla uyan, analiz için uygun bulunan makaleler.

• **Excluded (Hariç Tutulanlar):** Çalışmanın kapsamı ve kriterleri doğrultusunda meta-sentez analizine dâhil edilmesi uygun görülmeyen makaleler.

• **Maybe (Belki):** Karar verilmesi için ek değerlendirme veya tartışma gerektiren, geçici olarak sınıflandırılan makaleler.

Bu üçlü etiketleme sistemi, değerlendirme sürecinin şeffaflığını artırmak, araştırmacılar arasında tutarlılığı sağlamak ve gereksiz çalışmaların analiz dışında bırakılmasını mümkün kılmak için geliştirilmiştir. Böylece, meta-sentez çalışmasının metodolojik geçerliliği ve epistemolojik bütünlüğü güçlendirilmiştir.

Üçüncü aşamada gerçekleştirilen bu kodlama ve sınıflandırma işlemi, literatürün daha derinlemesine incelenmesi ve nihai veri setinin araştırma soruları doğrultusunda optimize edilmesi açısından kritik bir adımdır.

Tablo 1: Kod Defteri

Kod Kategorisi	Tanımı
order_crisis	Liberal uluslararası düzenin krizi veya aşınması üzerine söylem
power_shift	Küresel güç dağılımında kaymalar
power_reconfiguration	Güç ilişkilerinin yapısal yeniden düzenlenmesi
norm_contestation	Uluslararası normların meşruiyetine yönelik itirazlar
systemic_change	Uluslararası sistemin yapısal dönüşü
systemic_reconfiguration	Normlar, kurumlar ve ilişkilerin yeniden düzenlenmesi
geopolitical_shifts	Jeopolitik değişimler
stability/instability	Sistemsel bütünlük ya da parçalanmaya ilişkin tartışmalar

Resim 1: Zotero'ya indirilen 350 Makale

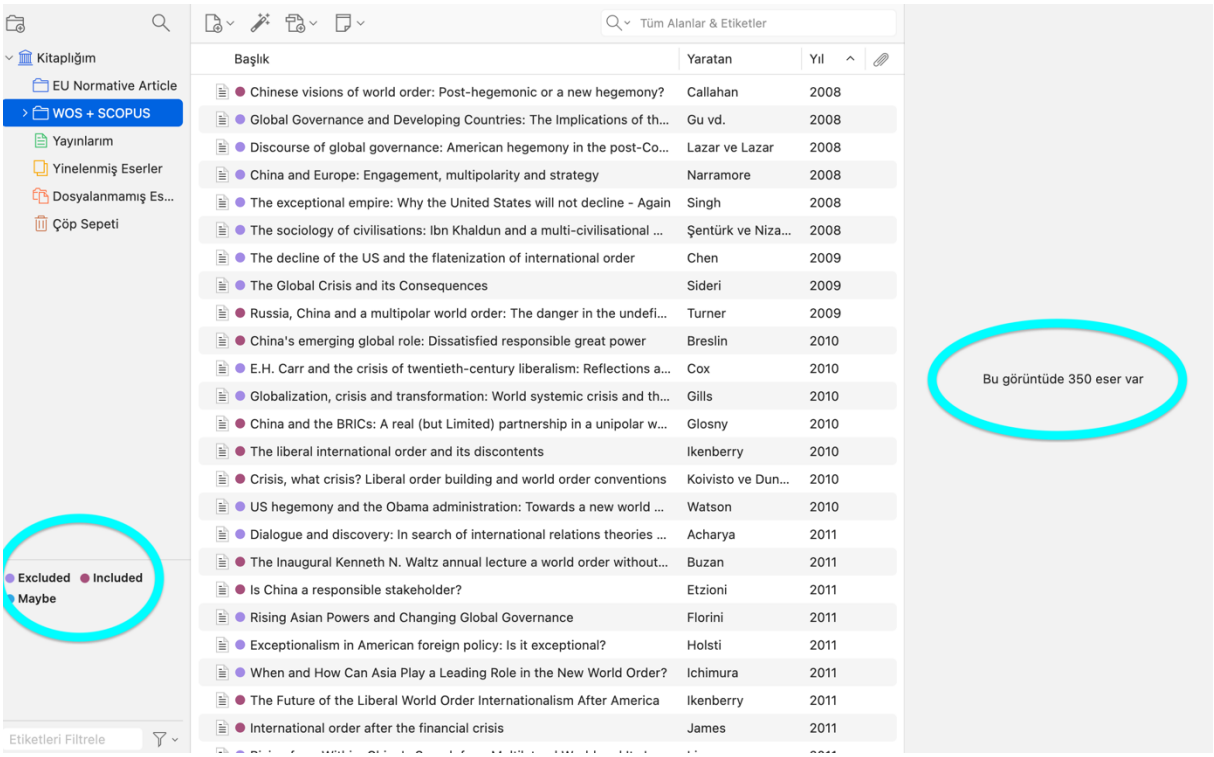

Üçüncü aşamada **"Dâhil (Included)"** etiketiyle sınıflandırılan **122 makale**, sistematik bir biçimde daha ayrıntılı içerik analizine tabi tutulmuştur (Resim 2). Bu kapsamda, her bir makalenin **yazar adı**, **yayın yılı** ve **özeti (abstract)** bilgileri bir Excel dosyasına aktarılmıştır (Tablo 2). Bu tablo, makalelerin ön değerlendirmesini kolaylaştırmak ve kodlama sürecini nesnel bir biçimde yürütmek amacıyla hazırlanmıştır.

Resim 2: Detaylı Analiz için seçilen 122 makale

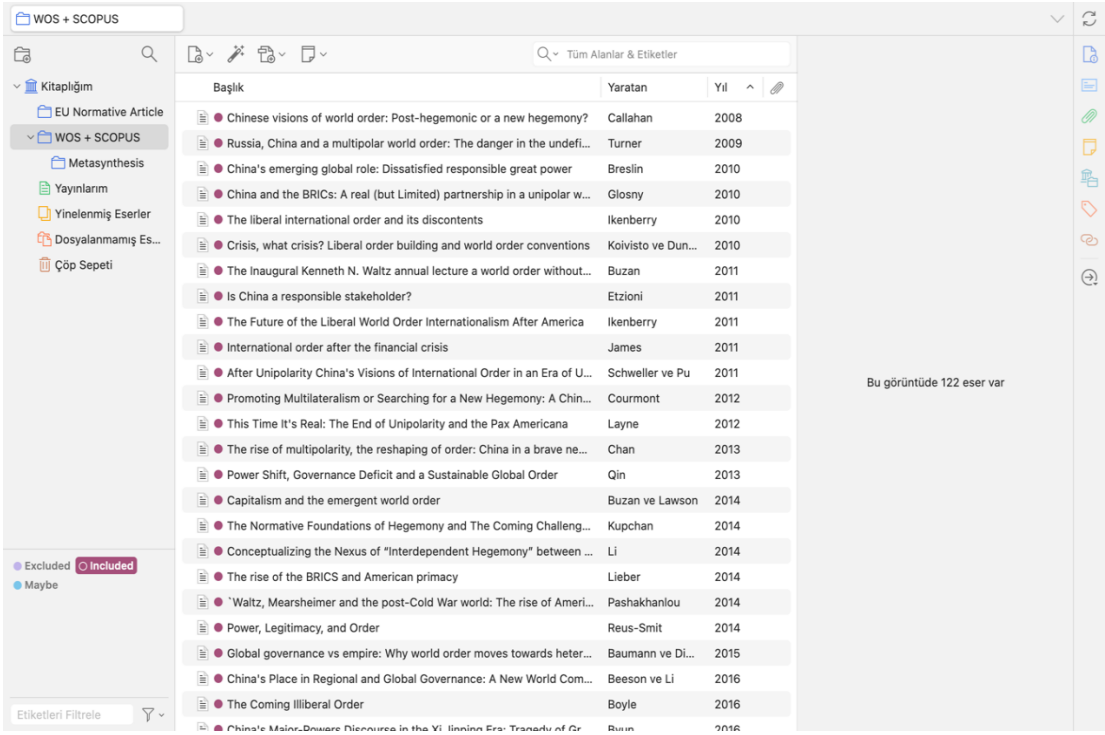

Excel dosyasında yer alan bu 122 makale, daha önce oluşturulan **Kodlama Tablosu (Tablo 1)** temel alınarak değerlendirilmiştir. Yürütülen bu ayrıntılı analiz neticesinde, belirlenen tematik kodlarla en yüksek örtüşmeyi ve kuramsal derinliği sağlayan **37 makale**, meta-sentez çalışmasının nihai örneklemi olarak seçilmiştir (Tablo 2). Bu seçim, yalnızca içeriksel uygunlukla değil, aynı zamanda teorik çerçeve bütünlüğü ve karşılaştırılabilirlik ölçütleriyle de desteklenmiştir. Böylece, literatür havuzunun temsil gücü yüksek, kuramsal açıdan tutarlı ve analiz için elverişli bir alt kümesi oluşturulmuştur. Çalışmada analiz edilen akademik yayınlara ilişkin ayrıntılı bilgilere—yayın tarihi, yazar(lar)ın isimleri ve makale başlıkları da dâhil olmak üzere—Ek 1 bölümünde yer verilmiştir. Söz konusu ek, çalışmanın şeffaflık ve yeniden üretilebilirlik ilkeleri doğrultusunda, kullanılan literatürün izlenebilirliğini artırmayı ve okuyuculara meta-sentez sürecinde değerlendirilen çalışmalar hakkında kapsamlı bir referans kaynağı sunmayı amaçlamaktadır. Bu liste, sistematik tarama kapsamında belirlenen yüksek etkili dergilerde yayımlanmış ve metodolojik yeterlilik kriterlerini karşılayan seçkin yayınları içermektedir.

Tablo 2: Excel Formatında Abstractlar üzerinde yapılan kelime taraması

Article	order_crisis	power_shift	power_reconfiguration	power_transition	norm_contestation	order_type	systemic_change	systemic_reconfiguration	geopolitical_shifts	stability/instability
Acharya (2014)	1	0	1	1	1	1	0	1	1	1
Acharya (2017)	1	1	1	0	1	1	1	1	1	0
Buzan (2011)	0	0	1	1	0	0	1	0	0	1
Cooley & Nexon (2020)	1	0	0	1	0	1	1	1	0	1
Ikenberry (2011)	1	0	0	1	1	1	0	0	0	0
Ikenberry (2018)	1	1	0	1	1	1	0	0	1	1
Lake, Martin & Risse (2021)	1	0	1	1	0	1	1	0	0	1
Mearsheimer (2019)	1	1	0	0	0	1	1	0	1	1
Zakaria (2011)	0	0	1	1	1	1	1	0	0	0
Hurrell (2018)	1	1	1	0	1	1	1	0	0	0
De Graaff & Van Apeldoorn (2018)	1	0	1	0	1	1	0	1	1	1
Foot & Walter (2011)	1	0	0	0	1	1	1	1	0	0
Acharya & Buzan (2019)	1	1	0	0	1	0	0	0	0	1
Chowdhry & Nair (2002)	1	1	0	1	0	1	1	1	0	0
Zarakol (2011)	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0
Mattern & Zarakol (2016)	1	1	1	0	1	0	0	1	1	0
Hurrell (2007)	0	0	0	0	1	0	1	0	0	1
Acharya (2020)	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1
Kupchan (2012)	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0
Stuenkel (2015)	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0
Mahbubani (2020)	1	0	0	1	0	1	1	1	0	1
Callahan (2016)	1	0	1	0	1	0	1	1	1	1
Qin (2018)	0	0	1	0	0	1	1	1	1	1
Hurrell (2019)	0	1	1	1	0	1	1	1	1	0
Dunne & Flockhart (2013)	1	0	0	1	0	1	0	1	0	1
Barder (2015)	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Bially Mattern (2005)	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0
Telo (2009)	1	0	0	1	1	0	1	1	0	1
Falk (2015)	1	1	1	0	1	0	0	1	0	1

Bu çalışma kapsamında oluşturulan literatür seçkisi, araştırmanın metodolojik bütünlüğünü ve analitik geçerliliğini temin etme açısından kritik bir aşama olarak değerlendirilmiş ve bu doğrultuda, sistematik derleme süreci, uluslararası alanda kabul görmüş olan PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Review and Meta-Analysis) ilkeleri doğrultusunda yürütülmüştür (Moher vd., 2015) (Şekil 1). Ayrıca seçim süreci SPIDER çerçevesi (Sample, Phenomenon of Interest, Design, Evaluation, Research Type) esas alınarak sistematik biçimde yapılandırılmıştır (Methley vd., 2014) (Tablo 3). Bu yaklaşım, nitel araştırmalarda örnekleme mantığının yalnızca sayısal ölçütlere değil, aynı zamanda olgunun kuramsal temsiline, analitik derinliğine ve bağlamsal uygunluğuna dayalı olarak belirlenmesini mümkün kılmaktadır. SPIDER çerçevesi aracılığıyla, incelenen literatürün hem konuya ilişkin kuramsal katkı potansiyeli hem de meta-sentez yöntemiyle anlamlı biçimde analiz edilebilirliği göz önünde bulundurulmuştur. Böylece, örneklemde yer alan çalışmaların seçimi yalnızca metodolojik bir zorunluluk olarak değil, aynı zamanda araştırmanın temel kuramsal sorunsalına doğrudan yanıt üretebilecek nitelikli kaynakların derinlemesine incelenmesi hedefiyle gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, SPIDER çerçevesi çalışmanın yapısal tutarlılığını güçlendiren temel bir analitik araç işlevi görmüştür.

Tablo 3: SPIDER Çerçevesi

Bileşen	Uygulama
Örneklem (Sample)	Uluslararası düzenin dönüşümüne dair kuramsal analizler sunan, SSCI Q1 kategorisindeki 37 yüksek etkili dergi makalesi
İlgilenilen Olgu (Phenomenon of Interest)	Liberal uluslararası düzenin krizi, normatif meşruiyetin tartışmaya açılması ve çoğulcu/çok kutuplu alternatif arayışları
Araştırma Tasarımı (Design)	Kavramsal ve kuramsal literatür taraması; meta-sentez yöntemi aracılığıyla tematik analiz
Değerlendirme (Evaluation)	Batı merkezli hegemonik meşruiyetin aşınması, normatif itirazlar, güç geçişi ve sistemsel yeniden yapılandırma gibi temel kavramların analizi; Batı dışı güçlerin rolü
Araştırma Türü (Research Type)	Nitel (kuram temelli içerik analizi ve karşılaştırmalı kavramsallaştırma)

Şekil 1: Prizma İlkeleri

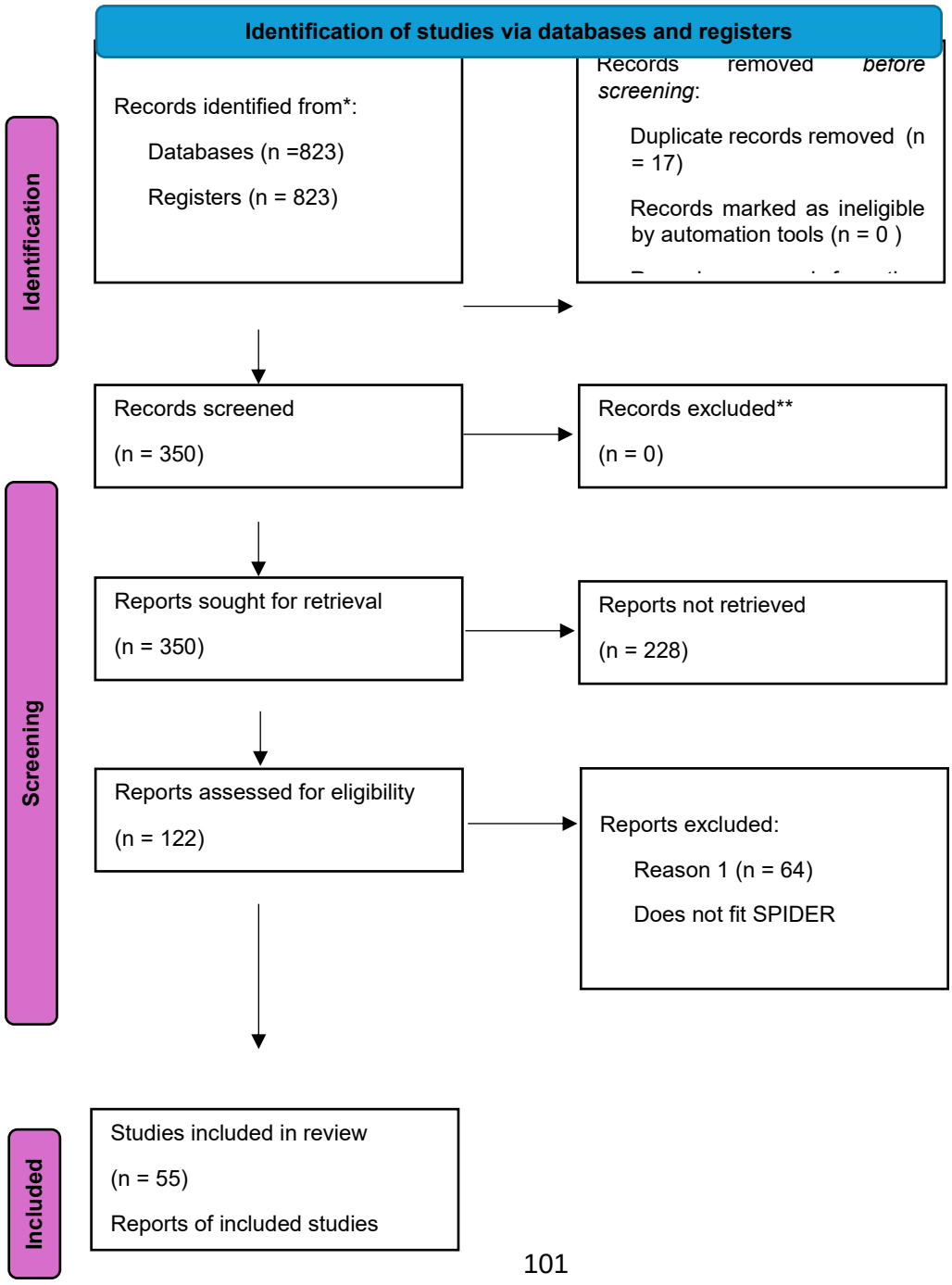

5. Sonuç (Ön Bulgular)

Bu pilot çalışma, meta-sentez analizini yürütürken, uluslararası düzenin dönüşümüne ilişkin kuramsal tartışmaları çok boyutlu biçimde kavrayabilmek amacıyla belirli analitik eksenler çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bu bağlamda, seçilen her bir akademik çalışmanın değerlendirilmesi sürecinde aşağıdaki boyutlar sistematik biçimde dikkate alınmıştır: (1) Kuramsal bakış açısı (Theoretical Lens), (2) Krizin teşhisi (Diagnosis of Crisis), (3) Dönüşümün çerçevelenişi (Framing of Transformation), (4) Öne çıkarılan temel kavram (Main Concept Introduced), (5) ABD ve Çin'in rolüne ilişkin yaklaşım (View on U.S. and China's Role) ve (6) Ortaya çıkan düzenin tasviri (Emerging Order Depiction). Bu boyutlar aracılığıyla, incelenen literatürde öne çıkan kuramsal pozisyonlar, dönüşümün nasıl kavramsallaştırıldığı ve geleceğe dönük düzen tahayyüllerinin hangi parametreler üzerinden inşa edildiği derinlemesine analiz edilmiştir. Böylelikle, hem mevcut literatürün yapısal eğilimleri hem de disiplin içindeki normatif ve analitik kırılma hatları daha bütüncül biçimde haritalandırılabilmiştir.

Bu kapsamda yürütülen pilot meta-sentez çalışması sonucunda, uluslararası düzenin dönüşümüne ilişkin literatürde yer alan kuramsal yaklaşımlar beş ana kategoride sınıflandırılmış ve her bir kuramsal yönelimin dönüşüm sürecini nasıl kavramsallaştırdığına dair şu ön bulgular elde edilmiştir:

(i) Realist Okul ve Türevleri

- Bu yaklaşım, özellikle ABD'nin mevcut hegemonik rolünün sürdürülebilirliğine ilişkin derin şüphelere odaklanmaktadır.
- Çin'in yükselişi, çoğunlukla realist çerçevede bir tehdit veya büyük güç mücadelesi bağlamında ele alınmaktadır.
- Küresel düzenin dönüşümü, güç dengesi paradigmasıyla (örneğin tek kutupluluktan çok kutupluluğa geçiş) açıklanmaktadır.
- Yeni ortaya çıkan düzen ise "sınırlı işbirliği," "kurumsal zayıflık" ve "denge arayışına" dayalı kırılgan bir yapı olarak tasvir edilmektedir.

(ii) Liberal Kurumsalcılık ve Varyantları

- Bu perspektif, liberal uluslararası düzenin krizini normatif ve işlevsel açılardan analiz etmektedir.
- Dönüşüm süreci çoğunlukla evrimsel olarak değerlendirilmekte ve çok kutupluluğa dayalı işbirliği biçimlerinin gelişeceği öngörülmektedir.

- ABD ve Çin, düzenin ya yapıcı ya da bozucu aktörleri olarak çift yönlü biçimde kavramsallaştırılmaktadır.

- Emerging order: Daha çoğulcu yapılar öngörülmekte, ancak bu yapılar normatif tutarlılık açısından zayıflıklar barındırmaktadır.

(iii) İnşacı (Constructivist) ve Sosyolojik Yaklaşımlar

- Bu kuramsal çerçevede, krizin teşhisinde kimlik, normatif meşruiyet ve söylemsel inşa gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır.

- Dönüşüm, normların yeniden inşası ve meşruiyetin yeniden tanımlanması üzerinden açıklanmaktadır.

- ABD'nin hegemonik değer sisteminin aşındığı, Çin'in ise oluşan normatif boşlukta kendi etki alanını oluşturduğu vurgulanmaktadır.

- Emerging order: Normatif temelleri zayıf, kimlik mücadeleleriyle şekillenen, çoğulcu fakat istikrarsız bir uluslararası sistem.

(iv) Tarihsel ve Eleştirel Teoriler

- Küresel düzenin krizine, tarihsel yapılar, iktidar ilişkileri ve söylemsel hegemonya dinamikleri üzerinden yaklaşılmaktadır.

- Bu çerçevede egemenlik, küresel sermaye yapıları ve Batı dışı aktörlerin sistem içindeki konumlanışı sorgulanmaktadır.

- ABD–Çin ikiliği yerine, çok merkezli ve dağınık iktidar ağlarının belirleyiciliği vurgulanmaktadır.

- Emerging order: Batı merkezli olmayan, çok katmanlı ve normatif çeşitlilik barındıran alternatif bir dünya düzeni tahayyülü.

(v) English School ve Plüralist Yaklaşımlar

- Bu yaklaşımlar, uluslararası düzeni "uluslararası toplum" kavramı temelinde kavramsallaştırmaktadır.

- Dönüşüm süreci, ortak normların aşınmasına rağmen kurumsal bağlar ve tarihsel süreklilik üzerinden yeni bir düzenin inşası olarak yorumlanmaktadır.

- ABD ve Çin'in uluslararası toplum içindeki normatif rollerine—yani norm yapıcı mı yoksa yıkıcı mı olduklarına—odaklanılmaktadır.

- Emerging order: Tarihselliği ve kültürel çoğulluğu dikkate alan, ancak normatif açıdan kırılgan ve istikrarsız bir düzen yapısı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Barnett-Page, E., Thomas, J. (2009). Methods for the synthesis of qualitative research: a critical review. BMC Med Res Methodol 9, 59, https://doi.org/10.1186/1471-2288-9-59

Britten, N.,Campbell, R., Pope, C., Donovan, J., Morgan, M., and Pill, R. (2002). "Using Meta Ethnography To Synthesise Qualitative Research: A Worked Example", *Journals of Health Service Research,* C:7, No: 4, https://doi.org/10.1258/1355819023204327.

Côté, A. (2016). Agents without agency: Assessing the role of the audience in securitization theory, Security Dialogue, Vol. 47(6) 541–558

Creswell, J. W., Hanson, W. E., Clark Plano, V. L., & Morales, A. (2007). Qualitative Research Designs: Selection and Implementation. The Counseling Psychologist, 35(2), 236-264. https://doi.org/10.1177/0011000006287390

Cruzes, D. S. and Dyba, T. (2011). "Recommended Steps for Thematic Synthesis in Software Engineering," 2011 International Symposium on Empirical Software Engineering and Measurement, Banff, AB, Canada, , pp. 275-284, doi: 10.1109/ESEM.2011.36.

Methley, A. M., Campbell, S., Chew-Graham, C., et al. (2014). PICO, PICOS and SPIDER: a comparison study of specificity and sensitivity in three search tools for qualitative systematic reviews. BMC Health Services Research, 14(1), 579. https://doi.org/10.1186/s12913-014-0579-0

Moher, D., Shamseer, L., Clarke, M. et al. (2015). Preferred reporting items for systematic review and meta-analysis protocols (PRISMA-P) 2015 statement. Syst Rev 4, 1. https://doi.org/10.1186/2046-4053-4-1

Staples, M. ve Niazi, M. (2007). "Experiences using systematic review guidelines", *Journal of Systems and Software*, C: 80, No: 9.

Thomas, J. ve Hardens, A., (2008), "Methods For The Thematic Synthesis Of Qualitative Research In Systematic Reviews", *BMC Medical Research Methodology,* C:8, s. 45.

Wuryandari, RD., Kurniawan, T Umanto. (2024). Multilevel governance concept on migration: A qualitative meta-synthesis. Journal of Infrastructure, Policy and Development. 8(12): 7163. https://doi.org/10.24294/jipd.v8i12.7163

EK (1): Meta-Sentez Analizi için seçilen 37 Makaleye İlişkin Künye

Publication Year	Author Full Names	Article Title
2010	Ikenberry, G. John	The Liberal International Order and its Discontents
2010	Koivisto, Marjo; Dunne, Tim	Crisis, What Crisis? Liberal Order Building and World Order Conventions
2010	Shaun Breslin	China's emerging global role: Dissatisfied responsible great power
2011	Schweller, Randall L.; Pu, Xiaoyu	After Unipolarity China's Visions of International Order in an Era of US Decline
2011	Etzioni, Amitai	Is China a responsible stakeholder?
2011	Ikenberry, G. John	The Future of the Liberal World Order Internationalism After America
2011	Buzan, Barry	The Inaugural Kenneth N. Waltz Annual Lecture A World Order Without Superpowers: Decentred Globalism
2014	Reus-Smith Christian	Power, Legitimacy, and Order
2014	Pashakhanlou, Arash Heydarian	'Waltz, Mearsheimer and the post-Cold War world: The rise of America and the fall of structural realism'
2014	Kupchan, Charles A.	The Normative Foundations of Hegemony and The Coming Challenge to Pax Americana
2014	Buzan, Barry; Lawson, George	Capitalism and the emergent world order
2016	Boyle, Michael J.	The Coming Illiberal Order
2016	Petito, Fabio	Dialogue of Civilizations in a Multipolar World: Toward a Multicivilizational-Multiplex World Order
2016	Flockhart, Trine	The coming multi-order world
2018	Wu Xinbo	China in search of a liberal partnership international order
2018	Duncombe, Constance; Dunne, Tim	After liberal world order
2018	Ikenberry, G. John	The end of liberal international order?
2018	Parmar, Inderjeet	The US-led liberal order: imperialism by another name?
2018	Wojczewski, Thorsten	Global power shifts and world order: the contestation of western' discursive hegemony
2019	Johnston, Alastair Iain	China in a World of Orders: Rethinking Compliance and Challenge in Beijing's International Relations
2019	Zarakol, Ayse	'Rise of the rest': As hype and reality
2019	Mearsheimer, John J.	Bound to Fail The Rise and Fall of the Liberal International Order
2020	Babic, Milan	Let's talk about the interregnum: Gramsci and the crisis of the liberal world order
2020	M.M. Lebedeva	New World Order: Parameters and Possible Contours
2021	Breslin, Shaun	Divided but Not Poles Apart: Europe, the United States, and the Rise of China
2021	Chan, Steve	Challenging the liberal order: the US hegemon as a revisionist power
2021	Kornprobst, Markus; Paul, T., V	Globalization, deglobalization and the liberal international order
2021	Miller, Benjamin	How 'making the world in its own liberal image' made the West less liberal
2021	Owen, John M.	Two emerging international orders? China and the United States
2021	Paul, T., V	Globalization, deglobalization and reglobalization: adapting liberal international order
2021	Reus-Smit, Christian	The end of global pluralism?
2021	Boerzel, Tanja A.; Zuern, Michael	Contestations of the Liberal International Order: From Liberal Multilateralism to Postnational Liberalism
2021	McKeil, Aaron	On the concept of international disorder
2022	Lloyd, Michael; Dixon, Chris	A future multipolar world
2023	Acharya, Amitav; Estevadeordal, Antoni; Goodma	Multipolar or multiplex? Interaction capacity, global cooperation and world order
2023	Lim, Darren J. J.; Ikenberry, G. John	China and the Logic of Illiberal Hegemony
2024	Hamilton, Matthew David; Fisher, Mark	Opening the Thucydides trap: a genealogy of rise-and-fall theory

Savaş Alanında Yapay Zekâ: Güç Dengelemesi ve Yeni Savaş Taktikleri

Burcu AL[1]

Öz

Yapay zekanın (YZ) modern savaşa entegrasyonu , savaş alanındaki karar alma yeteneklerini önemli ölçüde artırmaktadır.Bu ilerleme , yanıt hızının çatışmaların sonucunu belirleyebildiği yüksek riskli ortamlarda hayati önem taşıyan daha hızlı ve daha bilinçli kararlara olanak tanır. YZ destekli karar alma sistemleri, büyük miktarda veriyi gerçek zamanlı olarak işler ve askeri liderlerin düşman hareketlerini analiz etmelerini, tehditleri değerlendirmelerini ve kaynakları daha verimli bir şekilde tahsis etmelerini sağlar. 2021 yılında Prof. Dr. Sait Yılmaz'ında makalesinde belirttiği 'akıllı savaş' kavramı bu dönüştürücü yaklaşımı özetlemekte ve YZ'nin dahil edilmesinin savaşın dinamiklerini temelden değiştirebileceğini öne sürmektedir. YZ, karar alma süreçlerini düzene sokarak yalnızca operasyonel verimliliği artırmakla kalmaz, aynı zamanda insan operatörler üzerindeki bilişsel yükü de azaltır ve veri analizine saplanmak yerine stratejik hususlara odaklanmalarını sağlar. Bu çalışma, yapay zekanın modern savaş alanına entegrasyonunu inceleyerek, YZ'nin askeri strateji ve taktikler üzerindeki etkisini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle, YZ destekli karar alma sistemlerinin, otonom silah sistemlerinin (AWS) ve öngörücü analiz yöntemlerinin savaş dinamiklerini nasıl dönüştürdüğüne odaklanılmaktadır. Araştırma, literatür taraması ve mevcut askeri uygulamaların analizini içermektedir. YZ'nin askeri alandaki uygulamalarının avantajları ve etik sorunları üzerindeki tartışmalar derinlemesine incelenmiştir. "Akıllı savaş" kavramı ele alınmış, YZ'nin savaş alanındaki etkileri üzerine güncel örnekler ve teorik çerçeveler oluşturulmuştur.Bulgular; yapay zeka, modern savaşta karar alma süreçlerini önemli ölçüde hızlandırmakta ve askeri liderlerin düşman hareketlerini analiz etme, tehditleri değerlendirme ve kaynak tahsisini optimize etme yeteneklerini geliştirmektedir. Otonom silah sistemleri, bağımsız çalışabilme yetenekleri sayesinde karmaşık askeri görevlerin yerine getirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, bu sistemlerin etik etkileri ve uluslararası düzenlemelerin gerekliliği üzerine tartışmalar sürmektedir. YZ'nin öngörücü analiz için kullanılması, askeri stratejilerin daha dinamik ve proaktif bir yaklaşıma dönüşmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca, YZ'nin gelişmiş lojistik ve kaynak yönetimi üzerindeki etkileri, birliklerin gerçek zamanlı tedarik ve destek süreçlerini iyileştirmektedir.Sonuç olarak, Yapay zekanın entegrasyonu, askeri strateji ve taktiklerde köklü değişikliklere yol açmakta ve savaş alanında operasyonel verimliliği artırmaktadır. Askeri operasyonların giderek YZ'ye bağımlı hale gelmesi, savaşın karakterinin dönüşümünü beraberinde getirmekte ve mevcut askeri doktrinlerin yeniden değerlendirilmesi ile yeni eğitim protokollerinin oluşturulmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, YZ'nin askeri alandaki rolü, geleceğin savaş alanında stratejik üstünlük sağlamak için kritik bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Öngörücü Analiz, Askeri Strateji, Askeri Taktikler*

Artificial Intelligence On The Battlefield: Balancing Power And New Battle Tactics

Abstract

The integration of artificial intelligence (AI) into modern warfare is significantly enhancing decision-making capabilities on the battlefield, enabling faster and more informed decisions that are vital in high-risk environments where speed of response can determine the outcome of conflicts. AI-enabled decision-making systems process large amounts of data in real time, enabling military leaders to analyze enemy movements, assess threats and allocate resources more efficiently. In 2021, Prof. Dr. Sait Yılmaz

[1] Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi , Fizik Anabilim Dalı ,Doktora Öğrencisi , Orcid:0009-0003-0159-8470, burcu.al1219@gop.edu.tr , burcuuual.91@gmail.com

outlined the concept of 'smart warfare' in his article, summarizing this transformative approach and suggesting that the incorporation of AI could fundamentally change the dynamics of warfare. AI not only increases operational efficiency by streamlining decision-making processes, but also reduces the cognitive burden on human operators, enabling them to focus on strategic considerations rather than getting bogged down in data analysis. This study aims to assess the impact of AI on military strategy and tactics by examining its integration into the modern battlefield. In particular, it focuses on how AI-enabled decision-making systems, autonomous weapon systems (AWS) and predictive analytics are transforming the dynamics of warfare. The research includes a literature review and analysis of existing military applications. The debate on the advantages and ethical issues of AI applications in the military domain is explored in depth. The concept of "smart warfare" is discussed and current examples and theoretical frameworks on the effects of AI on the battlefield are established. The findings show that artificial intelligence significantly accelerates decision-making processes in modern warfare and improves military leaders' ability to analyze enemy movements, assess threats and optimize resource allocation. Autonomous weapon systems play an important role in accomplishing complex military missions thanks to their ability to operate independently. However, the ethical implications of these systems and the need for international regulation remain controversial. The use of AI for predictive analysis allows for a more dynamic and proactive approach to military strategies. Furthermore, the effects of AI on advanced logistics and resource management are improving real-time supply and support processes of troops. In conclusion, the integration of AI is leading to fundamental changes in military strategy and tactics and increasing operational efficiency on the battlefield. The increasing dependence of military operations on AI brings about the transformation of the character of warfare and requires the re-evaluation of existing military doctrines and the creation of new training protocols. In this context, the role of AI in the military domain stands out as a critical element for achieving strategic superiority on the future battlefield.

Keywords: *Predictive Analysis, Military Strategy, Military Tactics*

1.Giriş

Bu çalışma Yapay zeka'nın (YZ) modern savaşta kullanımı ve bu teknolojilerin taktiksel, stratejik ve etik boyutlarını kapsamlı bir biçimde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Güncel çatışmalardan elde edilen örnekler ve simülasyon destekli analizler ışığında, geleceğe yönelik stratejik perspektifler sunulacaktır. Yapay zekanın (YZ) askeri alanda kullanımı, son yıllarda bilgi teknolojilerindeki hızlı ilerlemelerle birlikte savaş stratejilerinin temel dinamiklerini değiştirmiştir. Bu değişim, sadece silah sistemlerinin performansını iyileştirmekle kalmayıp, aynı zamanda savaş alanındaki karar alma süreçlerini köklü biçimde dönüştürmüştür (Yılmaz, 2021). Büyük veri hacminin hızla artması, gelişmiş sensör teknolojileri ve yapay sinir ağları sayesinde, savaş alanından toplanan bilgiler gerçek zamanlı olarak analiz edilmekte ve yüksek doğrulukta öngörüler üretilmektedir . 2022 yılında başlayan Ukrayna-Rusya savaşı, yapay zeka destekli silah sistemlerinin etkin biçimde kullanıldığı ilk büyük ölçekli çatışma olarak değerlendirilmektedir. Bayraktar TB2 İHA'ları, Ukrayna tarafından düşman unsurlarını etkisiz hale getirmek ve istihbarat toplamak amacıyla yoğun biçimde kullanılmıştır .Buna karşılık, Rusya'nın ZALA Lancet kamikaze drone'ları, hedef odaklı saldırılarla hem zırhlı araçları hem de altyapı sistemlerini vurmakta yüksek isabet oranları sergilemiştir . Son dönem çalışmalarda,

YZ’nin sadece operasyonel seviyede değil, stratejik düzeyde de etkili olduğu vurgulanmaktadır. Otonom sistemler aracılığıyla daha düşük maliyetle caydırıcılık oluşturulması, insan kayıplarının azaltılması ve siber harp entegrasyonuyla hibrit savaş taktiklerinin geliştirilmesi, yeni güvenlik doktrinlerinin merkezine yerleşmektedir (Kirichenko, 2023). NATO ve ABD Savunma Bakanlığı gibi kurumlar, 2030’lara uzanan strateji belgelerinde YZ’yi "karar destek sistemlerinin ayrılmaz parçası" olarak tanımlamaktadır .

2. Yapay Zekâ Ve Güç Dengelemesi

2.1. Yapay Zeka Askeri Güç Paradigmasını Nasıl Değiştiriyor ?

Yapay zeka, klasik askeri güç unsurlarının (insan gücü, ağır silahlar, coğrafi üstünlük) yerini veri işleme kapasitesi, otonomi, karar desteği ve algoritmik hız gibi faktörlere bırakmasına neden olmaktadır. Bu değişimle birlikte devletler, askeri gücü yalnızca fiziksel kapasiteyle değil, sayısal yetenekler üzerinden de tanımlar hale gelmiştir.

2.1.1.Karar Alma Süreçlerinde Hız ve Otomasyon

Dönüşüm; YZ, savaş alanındaki veri yoğunluğunu işleyerek komutanlara anlık karar desteği sağlar. Algoritmalar, insan beyninin işlem hızını aşarak, düşman hareketlerini öngörebilir ve saldırı-savunma planlarını optimize edebilir.

Örnek; İsrail’in “Fire Factory” yazılımı, dakikalar içinde yüzlerce hedefi belirleyip eş zamanlı saldırı planları yapabilmektedir. Bu, insan gücüyle günler sürecek planlamaların saniyeler içinde tamamlanmasını sağlar.

2.1.2.Otonom Sistemler ve Asimetrik Güç Dengesi

Dönüşüm; YZ tabanlı otonom hava araçları (İHA’lar, kamikaze dronlar), küçük devlet veya grupların büyük güçlere karşı asimetrik avantaj sağlamasına olanak tanımaktadır.

Örnek; Ukrayna, Bayraktar TB2 gibi İHA’ları kullanarak Rus tanklarını ve konvoylarını etkili şekilde hedef almıştır. Rusya ise ZALA Lancet dronları ile benzer bir strateji yürütmüştür.

2.1.3.Caydırıcılığın Dijitalleşmesi

Dönüşüm;YZ destekli sistemler, fiziksel savaş olmadan dijital alanda “görünmez caydırıcılık” oluşturur. Siber harp, erken uyarı sistemleri ve yapay zeka tabanlı savunma ağları caydırıcılık doktrinlerine entegre edilmektedir.

Örnek; ABD Savunma Bakanlığı'nın 2023 yapay zekâ stratejisinde, YZ'nin nükleer caydırıcılıkla birlikte çalışması gerektiği vurgulanmıştır.

2.1.4.Etik ve Uluslararası Hukuk Boyutu

Dönüşüm; YZ'nin karar almadaki rolü, sorumluluk ve hesap verebilirlik kavramlarını bulanıklaştırmaktadır. Sivil kayıplar, "sistemin algoritmik hatası" gerekçesiyle etik ikilemleri gündeme taşımaktadır.

Örnek; İsrail'in Fire Factory sisteminin Gazze'de üst düzey Hamas hedeflerine yönelik saldırılarında 100'den fazla sivilin ölümü "kabul edilebilir kayıp" sayılmıştır.

3.Algoritmik Caydırıcılık ve Yapay Zeka (YZ) Tabanlı Rekabet

Soğuk Savaş döneminin "nükleer denge" anlayışı, bugün yerini "algoritmik denge"ye bırakmaktadır. Yapay zekâ (YZ) sistemlerinin savaş alanında ve stratejik kararlarda kullanımı, önleyici müdahale, siber savunma, erken uyarı gibi alanlarda ülkeler arasında yeni bir algoritmik caydırıcılık mekanizması yaratmaktadır (Stockholm International Peace Research Institute [SIPRI], 2024). Bu mekanizma, klasik nükleer doktrinlerden farklı olarak, sadece yıkıcı kapasiteye değil, veriye dayalı hız, öngörü ve karar üstünlüğüne dayanır (Scharre et al., 2023).

Çin, ABD ve Rusya gibi küresel aktörler, yapay zekâyı yalnızca operasyonel değil, aynı zamanda stratejik caydırıcılık aracı olarak da konumlandırmaktadır. Örneğin, Çin'in "Military-Civil Fusion" (MCF) stratejisi kapsamında sivil YZ teknolojilerinin orduya entegrasyonu hızlandırılmış ve "Yapay Zekâ Savaşları" konsepti resmi belgelerde vurgulanmıştır. Aynı şekilde, ABD Savunma Bakanlığı'nın Joint All-Domain Command and Control (JADC2) ve Project Maven projeleri, algoritmik karar sistemleriyle savaş alanı verilerini anlık analiz ederek karşı atak planları oluşturmaktadır .

Rusya ise ZALA Lancet gibi YZ destekli kamikaze drone'larla hibrit savaşa yönelirken, aynı zamanda siber YZ sistemlerini kullanarak NATO ülkelerine yönelik asimetrik caydırıcılık uygulamaktadır (CSIS, 2023). Bu bağlamda YZ destekli "otomatik misilleme sistemleri", klasik savunma reflekslerinin yerini alabilecek yeni doktrinlerin temelini oluşturabilir (Military Review, 2024).Bu gelişmeler, karar verme döngüsünün (OODA loop) hızlandırılması ve insan dışı algoritmik kontrol sistemlerinin öne çıkmasıyla, stratejik istikrarın doğasını da dönüştürmektedir. Ancak bu dönüşüm, yanlış sınıflandırma, önyargılı veri ve şeffaflık eksikliği gibi risklerle birlikte gelmekte ve etik, hukuki tartışmaları da tetiklemektedir .

Tablo 1: Stratejik ve Etik Sonuçlar

Alan	Değişim	Örnek
Caydırıcılık	İnsan-insansız sistem dengesi değişti	Fire Factory – hedefleme otonomisi
Karar Verme	"Algoritmik üstünlük" kritik hale geldi	ABD JADC2 sistemi
Rekabet	YZ, konvansiyonel güç projeksiyonunun yerini aldı	Çin-ABD teknoloji yarışı
Etik Riskler	Sorumluluk bulanıklaştı	Lavender sisteminin sivil kayıplar üzerindeki etkisi

Tablo 1 de de görüldüğü üzere Yapay zekâ teknolojilerinin savaş alanındaki yükselişi, yalnızca teknik kapasiteleri dönüştürmekle kalmamakta, aynı zamanda caydırıcılık, karar verme süreçleri, uluslararası rekabet ve etik sorumluluk alanlarında da köklü bir değişimi beraberinde getirmektedir. Günümüz savaşlarının doğası, artık klasik askeri güç unsurlarından insan gücü, ağır silahlar ve fiziksel coğrafya gibi uzaklaşarak, veri işleme kapasitesi, algoritmik hız ve otonomiye dayanan bir yapıya evrilmektedir. Bu dönüşümün ilk dikkat çekici sonucu karar verme süreçlerinde gözlemlenmektedir. Yapay zekâ destekli komuta-kontrol sistemleri, insan faktörünü devre dışı bırakmaksızın ancak ikincil plana atarak, algoritmik analizlere dayalı anlık ve isabetli kararlar alınmasını mümkün kılmaktadır. ABD'nin çok alanlı veri bütünleştirme sistemi olan JADC2 (Joint All-Domain Command and Control), savaş alanından gelen verileri eş zamanlı işleyerek komutanlara stratejik karar desteği sunmaktadır. Bu da karar sürecinde hız ve verimlilik artışı sağlarken, kontrolün büyük kısmının algoritmik sistemlere geçmesini beraberinde getirmektedir.İkinci önemli değişimde askerin rekabet doğasının değiştiğini görmekteyiz. Artık devletler arasındaki güç dengesi, yalnızca tank sayısı ya da füze menziliyle değil; yapay zekâ altyapısı, yazılım kapasitesi ve veri üstünlüğü gibi dijital göstergelerle tanımlanmaktadır. Özellikle ABD ve Çin arasında süregiden teknoloji yarışı, konvansiyonel silah üstünlüğünden çok siber savaş, yapay zekâ uygulamaları ve kuantum hesaplama alanında yoğunlaşmıştır. Bu durum, yeni nesil askeri stratejilerin belirleyicisi olarak YZ tabanlı rekabetin öne çıkmasına neden olmaktadır.

Ancak bu teknolojik sıçrama, aynı zamanda önemli etik riskleri de beraberinde getirmektedir. Otonom sistemlerin kullanımıyla birlikte, hedef seçimi ve ateşleme yetkilerinin insandan bağımsızlaşması, sorumluluk zincirini belirsizleştirmektedir. İsrail'in "Lavender" adlı yapay zekâ sistemiyle gerçekleştirdiği operasyonlarda, sivil kayıpların artması ve hedeflerin yeterli denetimden geçmemesi gibi vakalar, bu alandaki etik tartışmaları derinleştirmiştir. Bu

durum, savaş hukukunun yapay zekâya göre yeniden düşünülmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

4. Bölgesel Güç Dengelemelerinde Yapay Zekâ'nın (Yz) Rolü

Türkiye gibi orta büyüklükteki devletler, Bayraktar TB2 ve Anka-S gibi yerli üretim İHA sistemleriyle, bölgesel güç projeksiyonu açısından yeni fırsatlar elde etmiştir. Bu teknolojiler sayesinde klasik anlamda askeri üs kurmaya gerek kalmadan, farklı çatışma bölgelerinde etki alanı oluşturma kabiliyeti doğmuştur .

4.1. Karabağ Savaşı (2020)

2020'de Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan Dağlık Karabağ Savaşı'nda, Bayraktar TB2 İHA'ları Azerbaycan'a asimetrik üstünlük sağlamıştır. Bu araçlar, Ermeni hava savunma sistemlerini (örneğin S-300 bataryalarını) ve zırhlı birliklerini nokta atışıyla imha ederek savaşın seyrini değiştirmiştir (Erickson, 2021) . YZ destekli görüntü işleme sistemleri sayesinde hedefleme doğruluğu artmış, hem cephede hem de kamuoyunda moral üstünlük kurulmuştur. Ayrıca, bu teknolojik destek Azerbaycan-Türkiye ilişkilerini stratejik ortaklık boyutuna taşımış ve Türkiye'nin bölgesel rolünü güçlendirmiştir.

4.2. Ukrayna Savaşı (2022--)

2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesiyle başlayan savaşta, Bayraktar TB2 İHA'ları Ukrayna tarafından özellikle savaşın ilk haftalarında psikolojik ve taktiksel avantaj sağlamak için etkin şekilde kullanılmıştır. Bu İHA'lar Rus konvoylarını vurmuş, hava savunma sistemlerini etkisizleştirmiş ve kamuoyuna sunulan görüntülerle direnişin sembolü haline gelmiştir (ECFR, 2022). TB2'lerin düşük maliyetli ve etkili yapısı, Ukrayna'nın konvansiyonel açıdan daha güçlü bir rakibe karşı asimetrik mücadele geliştirmesine katkı sunmuştur. Bu araçların yapay zekâ destekli sensörleri ve yarı otonom hedefleme sistemleri sayesinde hareketli hedefler daha yüksek doğrulukla tespit edilmiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin Ukrayna'ya bu sistemleri tedarik etmesi, Ankara'nın jeoteknolojik aktör olarak öne çıkmasına ve NATO dışı savunma stratejilerinde tercih edilen bir ortak olmasına neden olmuştur.

Tablo 2: YZ Güdümlü Güç Dengelemesine Dair Riskler

Yapay zeka silah yarışını hızlandırabilir.
Yanlış pozitifler veya algoritmik hata sonucu savaşın tetiklenme riski
Siber saldırılarla YZ sistemlerinin manipüle edilmesi
Güçlü devletlerin YZ'yi denetimsiz kullanarak zayıf devletleri bastırması

Buna bağlı olarak;

Yapay zeka, yalnızca askeri teknoloji değil, jeopolitik denge aracıdır diyebiliriz. Dolayısıyla:

Uluslararası anlaşmalar, yapay zeka kullanımına dair sınırlar koymalıdır.

Küçük ve orta ölçekli devletlerin dijital egemenliğini koruyacak yapay zeka diplomasi platformları oluşturulmalıdır.Yapay zekada şeffaflık ve hesap verebilirlik, sadece etik değil, jeopolitik denge açısından da zorunludur.

5. Yapay Zekâ Destekli Karar Alma Sistemleri

YZ destekli karar alma sistemleri, karmaşık ve dinamik savaş ortamlarından toplanan büyük hacimli veriyi gerçek zamanlı olarak analiz eden gelişmiş bilişim sistemleridir. Uydu görüntüleri, radar sinyalleri, insansız hava araçlarından gelen görüntüler, elektronik istihbarat ve diğer sensörlerden elde edilen çoklu veri kaynakları, yapay zeka algoritmaları sayesinde anlamlandırılır ve stratejik karar alma süreçlerine entegre edilir (Nordic Defence Review, 2024).

Bu sistemler, düşman hareketlerinin modellenmesi, risk analizi, tehdit önceliklendirme ve kaynak tahsisi gibi kritik operasyonları destekler. Komutanlar, bu destek sayesinde hem sahadaki durumu daha doğru algılar hem de farklı senaryoları önceden değerlendirerek proaktif kararlar alabilirler .

5.1.Teknik İşleyiş

Yapay zekâ algoritmaları, konvolüsyonel sinir ağları (CNN) gibi gelişmiş derin öğrenme modelleri ile uydu ve hava görüntülerini işler; örneğin, hareketli hedeflerin takibi, sınıflandırılması ve önceliklendirilmesi bu modeller aracılığıyla gerçekleştirilir. Ayrıca, doğal dil işleme (NLP) teknikleri sayesinde, düşman iletişim trafiği analiz edilerek muhtemel eylemler hakkında çıkarım yapılabilir. Bu tür YZ sistemleri, düşman unsurlarının niyetlerini tahmin etmede istihbarat analistlerine destek sunar (Stockholm International Peace Research Institute, 2023). Uygulama Örneği: Bayraktar TB2

Bayraktar TB2 İHA'ları, AI destekli görüntü işleme, hedef tanıma ve görev optimizasyonu sağlayan otonom sistemlerle donatılmıştır. Ukrayna'da bu İHA'ların görev aldığı bölgelerde, YZ tabanlı karar destek sistemleri aracılığıyla düşman zırhlı unsurları tespit edilip önceliklendirilmiştir. Özellikle derin öğrenme temelli hedef tanıma sistemleri, düşük çözünürlüklü verilerden dahi anlamlı hedef bilgisi çıkarabilmektedir. Bu durum, hedef imha süresinin önemli ölçüde kısalmasını sağlamış ve operasyonel etkinliği artırmıştır. Aynı zamanda gerçek zamanlı veri akışı ve yapay zekâ algoritmaları sayesinde operatör müdahalesine gerek kalmadan belirli görevlerin otomasyonla tamamlandığı görülmüştür.

5.2. Otonom Silah Sistemleri: Teknoloji ve Performans

Temel Teknolojiler ve Bileşenler

Otonom silah sistemleri (Autonomous Weapon Systems – AWS), yapay zekâ ve robotik teknolojilerindeki ilerlemelerle birlikte, modern savaş alanlarında giderek daha etkin ve yaygın hale gelmiştir. Bu sistemlerin başarısı, birbirini tamamlayan bir dizi teknolojik bileşene dayanmaktadır .

5.2.1. Mekanik ve Robotik Yapı

Bu yapı, otonom platformun hareket kabiliyeti, dayanıklılığı ve çevresel adaptasyon yeteneği açısından kritik öneme sahiptir. İnsansız hava araçları (İHA'lar), kara robotları ve su altı/deniz üstü sistemleri gibi çeşitli platformlarda kullanılan bu yapı, zorlu coğrafi ve iklimsel koşullarda kararlılık ve manevra kabiliyeti sağlar .Özellikle modüler tasarım, sistemlerin farklı görevlerde kullanılabilmesine olanak tanır.

5.2.2.Sensör ve Algılama Sistemleri

Radar, LIDAR, termal kameralar, elektro-optik sistemler ve elektromanyetik algılayıcılar gibi sensörler, otonom sistemlerin çevresel farkındalığını sağlar. Bu sensörler

sayesinde sistem, hedefleri tanımlayabilir, sınıflandırabilir ve tehdit düzeylerini değerlendirebilir. Gelişmiş sensör füzyonu, sistemin gerçek zamanlı karar vermesini ve çevresel değişimlere hızla tepki vermesini mümkün kılar.

5.2.3.Yapay Zekâ ve Algoritmalar

AWS'lerin karar alma süreçlerinin merkezinde derin öğrenme, makine öğrenimi ve takviye öğrenimi gibi yapay zekâ teknikleri yer alır. Bu algoritmalar, toplanan verileri analiz ederek hedefleri sınıflandırır, tehdit önceliklendirmesi yapar ve saldırı kararı verir .Ayrıca, hareketli hedeflerin yönünü ve hızını tahmin edebilir; bu sayede dinamik hedef takip ve optimum ateşleme zamanlaması gerçekleştirilir .

5.2.4.İletişim ve Komuta-Kontrol Sistemleri

Otonom sistemlerin etkinliği, kesintisiz ve güvenli iletişim altyapısına bağlıdır. Bu sistemler, hem kendi aralarında hem de insan komuta birimleriyle veri alışverişinde bulunur. Özellikle ağ merkezli savaş doktrinleri kapsamında, AWS'ler, dağıtık görev paylaşımı, merkezsiz karar alma ve anlık veri güncellemesi gibi fonksiyonlarla stratejik karar süreçlerine katkı sunar (The Guardian, 2024).

5.3.Otonomi Seviyeleri

5.3.1.Yarı Otonom Sistemler (Human-in-the-loop)

Bu sistemler, hedefin belirlenmesinde insan kararına ihtiyaç duyar; ancak saldırının gerçekleştirilmesi sürecinde yapay zekâ tarafından yönlendirilen otomasyon devreye girer. Sistem, hedefe yönelik en uygun zamanlama, rota ve silah tercihini optimize eder.

Örnek: Bayraktar TB2 insansız hava araçları, insan operatörler tarafından hedef seçilmesinin ardından, görüntü işleme ve hedef takibi gibi görevlerde AI tabanlı destekleyici işlevler üstlenir

5.3.2.Tam Otonom Sistemler (Human-out-of-the-loop)

Bu kategorideki sistemler, hedef belirleme, tehdit analizi, saldırı kararı ve icra süreçlerinin tamamını insan müdahalesi olmadan gerçekleştirebilir. Algoritmalar, gerçek zamanlı veri işleme ve karar verme yetenekleriyle tüm operasyonel süreci yönetir.

Örnek: ZALA Lancet kamikaze drone, Rusya tarafından özellikle Ukrayna Savaşı'nda kullanılmakta olup, düşman unsurlarına karşı bağımsız hedef tespiti ve imha kabiliyeti ile öne çıkmaktadır .

5.4.Sistemlerin Savaş Alanındaki Rolü ve Limitasyonları

Otonom silah sistemleri (AWS), savaş alanlarında insan personelin maruz kaldığı riski azaltırken, hedefleme, saldırı ve keşif görevlerinde yüksek hassasiyet sağlayabilmektedir. Ancak, bu sistemlerin yaygın kullanımı beraberinde ciddi hukuki, teknik ve stratejik riskler doğurmaktadır .

5.4.1.Hukuki ve Etik Sorumlulukların Belirsizliği

Tam otonom sistemlerde hata durumunda sorumluluk kimin üzerinde olacaktır?

Tam otonom sistemlerin kendi başlarına hedef seçip imha etmeleri durumunda, sivillerin zarar görmesi halinde sorumluluğun kime ait olacağı net değildir. Bu durum, uluslararası insancıl hukuk açısından büyük bir boşluk yaratmaktadır. Uluslararası Af Örgütü ve Human Rights Watch gibi kuruluşlar, insan denetimi olmadan öldürme yetkisi veren sistemlerin kullanımına karşı çıkmaktadır (Reuters, 2025).

5.4.2.Teknik Limitasyonlar

AWS'ler gelişmiş sensörler ve yazılımlar kullansa da, çevresel faktörler bu sistemlerin işleyişini zorlaştırabilir. Örneğin, sis, yağmur, elektromanyetik parazit gibi etkiler; sensörlerin verimli çalışmasını engelleyebilir. Ayrıca, yazılım açıkları ve yapay zekâ modellerinin eğitilme biçimi, sistemin karar kalitesini doğrudan etkiler (Kirichenko, 2023).

5.4.3. Düşman Karşı Tedbirleri

Elektronik harp sistemleri, AWS'lerin GPS sinyallerini bozabilir, komuta kontrol hatlarını kesebilir ya da karşı yapay zekâ algoritmaları kullanarak sistemleri yanıltabilir. Rusya ve Çin gibi ülkeler, bu alanda ciddi yatırımlar yapmaktadır (Army University Press, 2023)

Bu nedenlerle, AWS kullanımında "insan denetiminde otonomi" (meaningful human control) ilkesi önem taşımaktadır. Sistemlerin insan karar mekanizmalarıyla entegre çalışması, hem hukuki sorumluluğun hem de operasyonel güvenliğin sağlanması açısından kritik kabul edilmektedir (ICRC, 2023).

6. Güncel Savaş Senaryoları Ve Al Destekli Operasyonlar

6.1.Ukrayna – Rusya Savaşında Yapay Zeka Uygulamaları

2022 yılında başlayan Ukrayna-Rusya Savaşı, yapay zekâ (YZ) destekli otonom silah sistemlerinin konvansiyonel savaş ortamında ilk kez bu denli kapsamlı kullanıldığı bir çatışma olarak dikkat çekmektedir. Bu savaş, sadece fiziksel kuvvetlerin değil, aynı zamanda algoritmik

karar verme ve otomasyonun sahada belirleyici olduğu yeni nesil savaş paradigmasının örneklerini sunmuştur (International Institute for Strategic Studies [IISS], 2023).

6.2.Ukrayna'nın Bayraktar TB2 Kullanımı

Ukrayna Silahlı Kuvvetleri'nin kullandığı Bayraktar TB2 insansız hava araçları (İHA), AI destekli görüntü işleme ve otomatik hedef tanıma sistemleriyle entegre şekilde çalışmaktadır. Bu İHA'lar, gerçek zamanlı olarak sahadan topladıkları video ve radar verilerini, konvolüsyonel sinir ağları (CNN) gibi derin öğrenme algoritmalarıyla analiz ederek düşman unsurlarını sınıflandırmakta ve tehdit önceliğine göre hedeflemektedir (Janes, 2023). Özellikle çoklu hedefli saldırılarda, sürü drone taktiklerinin uygulanması, Rus savunma sistemlerinin dikkatini dağıtmak ve radar sistemlerini aşmak için kullanılmıştır. Bayraktar TB2'lerin bu sayede Rus tankları, zırhlı araçları ve hava savunma bataryalarına karşı yüksek isabet oranı ve taktik avantaj sağladığı çeşitli saha raporlarıyla belgelenmiştir (IISS, 2023).

6.3.Rusya'nın ZALA Lancet Sistemleri

Öte yandan, Rusya'nın geliştirdiği ZALA Lancet kamikaze droneları, tam otonom görev yeteneğine sahip saldırı sistemleri arasında yer almaktadır. Bu sistemler, yerleşik yapay zekâ algoritmaları aracılığıyla hedef algılama, analiz, takip ve imha işlemlerini herhangi bir insan müdahalesi olmadan gerçekleştirmektedir (TASS, 2023).

Lancet sistemleri, özellikle mobil zırhlı birliklere ve topçu bataryalarına yönelik yüksek isabet oranları ile dikkat çekmiş, bu yönüyle tam otonom sistemlerin saha başarısını gözler önüne sermiştir. Rusya Savunma Bakanlığı'na göre, bu sistemlerin entegre edildiği operasyonlarda, düşman hareketli unsurlarına yönelik saldırılarda başarı oranı önemli ölçüde artmıştır (SIPRI, 2023).

6.3.1.Etik ve Hukuki Tartışmalar

ZALA Lancet'in tam otonom yapısı, birçok etik soruyu gündeme getirmektedir:

6.3.2.İnsan Kontrolü:

Otonom sistem, hedef seçimi ve saldırı kararını insansız verir. Bu, insan denetiminin dışlanması anlamına gelir ve uluslararası hukukta tartışma yaratır.

6.3.3.Sorumluluk:

Yanlış hedefleme sonucu sivillere zarar verilmesi durumunda sorumluluğun kime ait olduğu belirsizdir. Bu, hukuki boşluklar ve uluslararası denetim ihtiyacını artırır.

6.3.4.Regülasyon:

BM ve insan hakları örgütleri, tam otonom silah sistemlerinin sınırlandırılması ya da yasaklanması çağrısı yapmaktadır.

6.4. İsrail- Filistin Çatışmasında Yapay Zeka – Fire Factory Sistemi

İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF) tarafından geliştirilen Fire Factory sistemi büyük veri analizine ve gerçek zamanlı istihbarat akışına dayanarak, saldırı hedeflerinin önceliklendirilmesini ve operasyonel planlamanın hızlandırılmasını sağlar (Breaking Defense, 2023). Özellikle kentsel savaş ortamlarında, sivil altyapıların korunması amacıyla hassas vuru algoritmaları ve hedef doğrulama protokolleri entegre edilmiştir (Defense News, 2023).

Ancak, bu sistemin pratikte her zaman sivil kayıpları engelleyemediği ve yapay zekânın hata payının olduğu görülmektedir.

6.5.Sahadaki Gerçeklik: 2023 Gazze Operasyonu

2023 yılında Gazze Şeridi'nde yürütülen askeri operasyonlar sırasında Fire Factory sistemi aktif şekilde kullanılmıştır. İsrail ordusu, bu sistem sayesinde saldırı planlarının manuel yöntemlere kıyasla çok daha hızlı ve etkili şekilde yapıldığını açıklamıştır .Ancak aynı dönemde, yüksek sayıda sivil kaybın yaşandığına dair raporlar, sistemin etik ve teknik yeterliliği konusunda tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Human Rights Watch (HRW) ve Amnesty International gibi uluslararası kuruluşlar, Gazze'deki bazı saldırıların "hedefleme algoritmaları" tarafından otomatikleştirilmiş olmasına rağmen sivillere ait alanları da vurduğunu ve bu durumun uluslararası insancıl hukuka aykırı olabileceğini bildirmiştir (Budden & Thornhill, 2025).

7. Simülasyon Ve Operasyonel Analizler

7.1.Bayraktar TB2 AI Hedefleme Simülasyonu

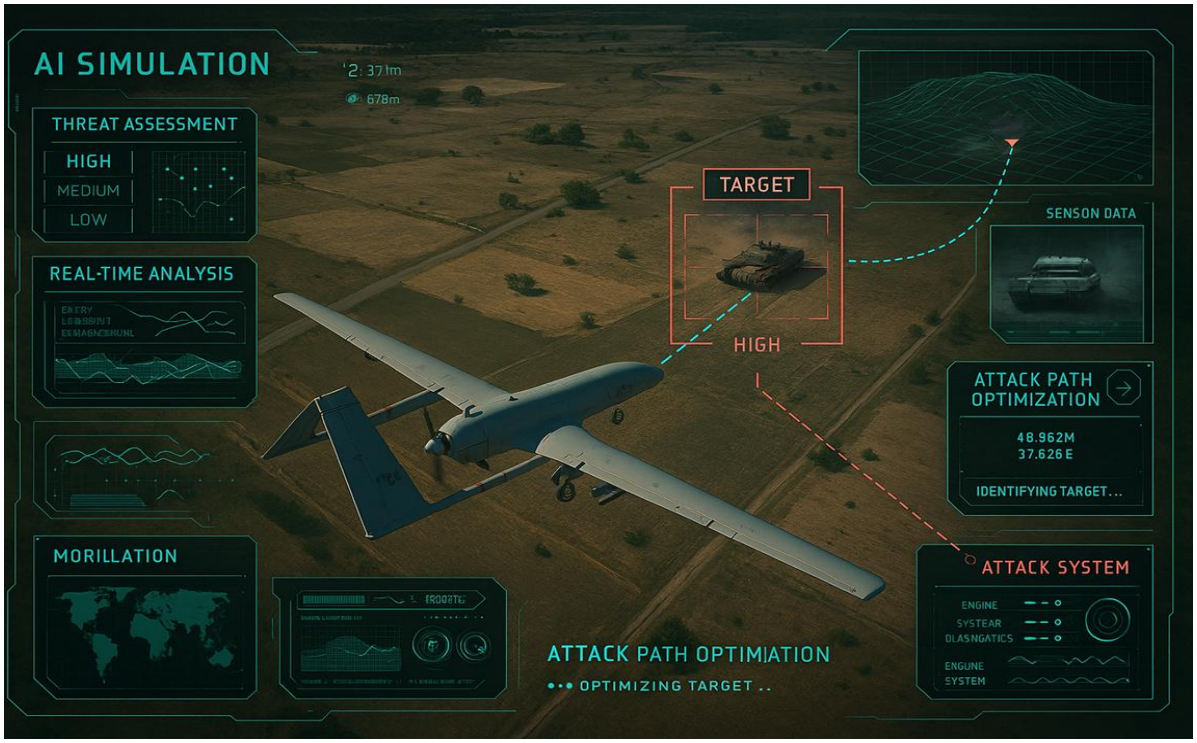

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

7.1.1.Sensör Verilerinin Toplanması ve Görüntü İşleme

Bayraktar TB2 insansız hava aracı, operasyon sahasında yüksek doğruluklu veri toplayabilmek için elektro-optik (EO), kızılötesi (IR) ve lazer mesafe ölçer (LRF) gibi çoklu sensörlerle donatılmıştır. Bu sensörler sayesinde, farklı hava ve ışık koşullarında bile hedeflerin gözlemlenmesi ve takibi mümkün olmaktadır (Army Technology, 2024). Özellikle termal görüntüleme, gece operasyonları ve kamuflajlı hedeflerin tespiti açısından kritik avantajlar sağlamaktadır (Jossica, 2024).

Toplanan ham görüntü verileri, drone üzerindeki ya da yer kontrol istasyonundaki AI modülleri tarafından gerçek zamanlı olarak işlenmektedir. Bu süreçte genellikle Konvolüsyonel Sinir Ağları (CNN) gibi derin öğrenme teknikleri kullanılır. CNN tabanlı modeller, sahadaki nesneleri (örneğin zırhlı araçlar, personel hareketi veya radar sistemleri) algılayarak sınıflandırır ve önceliklendirir (Insight Defence, 2024). AI destekli bu sistem, sadece statik nesneleri değil; aynı zamanda hareketli hedefleri de izleyip geçmiş hareket verilerine dayalı olarak hareket öngörüsü (motion prediction) yapabilir. Bu yetenek, özellikle düşük irtifada görev yapan İHA'ların hedef şaşırma oranını azaltır ve saldırı etkinliğini artırır (Eurasian Times, 2025).

7.2. Lancet Drone Otonom Saldırı Simülasyonu:

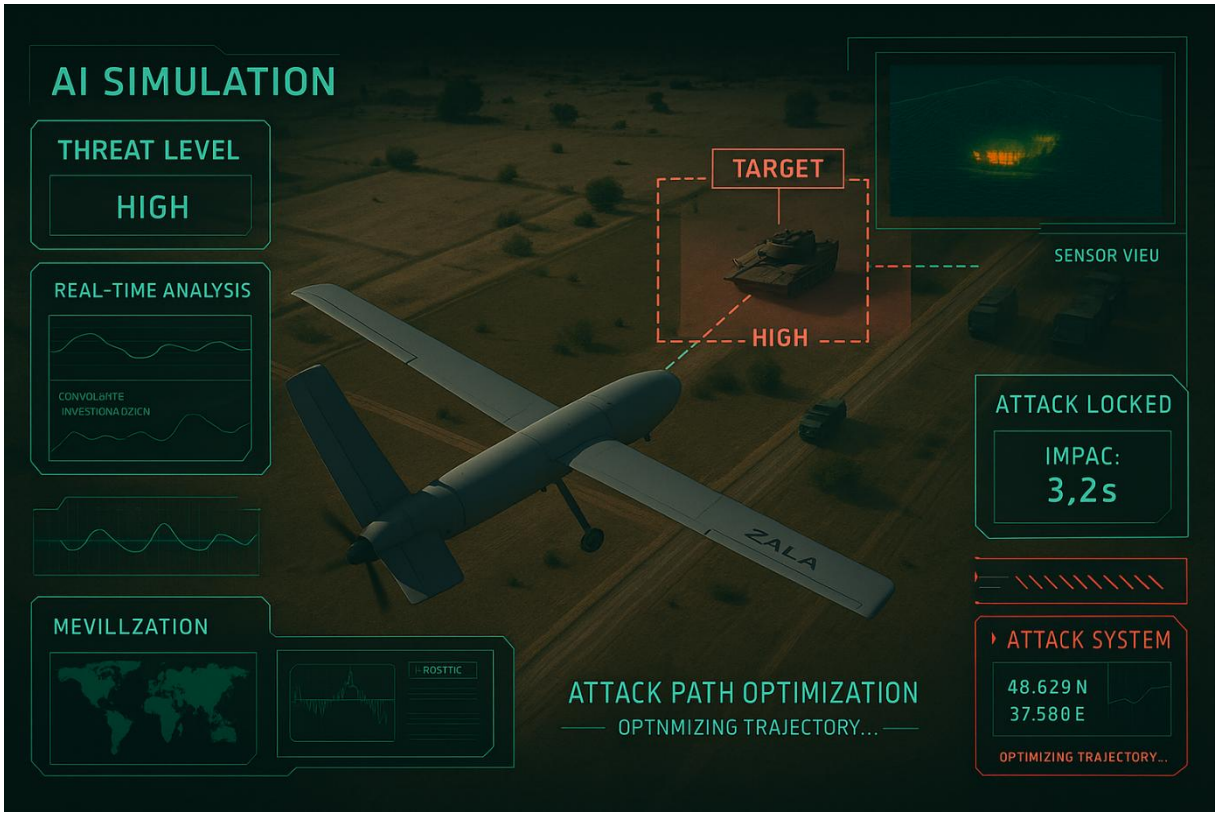

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tam otonom bir sistem olan ZALA Lancet, savaş alanında hedef tespiti, takip ve saldırı süreçlerini tamamen yapay zekâ destekli olarak yürütmektedir. Bu simülasyonda, drone'un entegre elektro-optik sistemleri aracılığıyla hedef algılaması sağlanmakta; makine öğrenimi tabanlı algoritmalar aracılığıyla hedefin türü, konumu ve tehdit seviyesi analiz edilmektedir. Ardından, görev optimizasyon modülü tarafından oluşturulan en uygun saldırı rotası takip edilerek hedef imha edilmektedir.

Simülasyon, düşman zırhlı araçlarının, mobil radar istasyonlarının ve siperlenmiş birliklerin otonom şekilde tespit edilip, operatör onayı olmadan doğrudan vurulduğu bir senaryo üzerinden kurgulanmıştır. Bu tür sistemler, özellikle hava savunma radarlarını yanıltma veya doyurma taktiklerinde etkin olarak kullanılmaktadır (Wikipedia, 2024).

8. Etik Sorunlar ve İnsan Denetimi

Otonom silah sistemlerinin (Autonomous Weapon Systems - AWS) savaş alanlarında kullanımı, sadece teknolojik değil, aynı zamanda derin etik ve hukuki soruları da gündeme getirmektedir. Bu sistemlerin temel etik sorunu, insan kontrolünün sınırlarının belirsizleşmesidir. Özellikle tam otonom sistemlerde, bir hedefin belirlenmesi ve vurulması gibi

ölümcül kararların tamamen bir makineye bırakılması, savaş hukukunun ve temel insani değerlerin ihlali riskini artırmaktadır (International Committee of the Red Cross [ICRC], 2021).

(International Committee of the Red Cross [ICRC], 2021). Otonom sistemlerin etik değerlendirme yapabilme kapasitesinden yoksun olduğuna dikkat çekmekte ve bu tür sistemlerin siviller ile askerî hedefler arasındaki ayrımı doğru biçimde yapmasının büyük bir teknik ve ahlaki belirsizlik taşıdığını vurgulamaktadır. Ayrıca, savaş sırasında meydana gelen hatalı saldırılarda sorumluluğun kime ait olacağı yazılım geliştiricilere mi, operatöre mi yoksa üretici firmaya mı hala netlik kazanmamıştır. Bu durum, hesap verebilirliğin ve savaş hukukunun uygulanabilirliğini zorlaştırmaktadır (ICRC & SIPRI, 2020).

Tam otonom sistemlerin sivillere yönelik olası yanlış saldırıları, uluslararası insancıl hukukta yer alan ayrım (distinction) ve orantılılık (proportionality) ilkelerini tehdit etmektedir. Bu nedenle birçok uzman ve etik kurulu, otonom sistemlerin insan denetimi olmadan ölümcül güç kullanmasının yasaklanması ya da sıkı şekilde düzenlenmesi gerektiğini savunmaktadır (ICRC, 2021).

9. Vaka Analizleri

9.1.Vaka 1 : 2023 Gazze Operasyonu ve Fire Factory Sistemi

9.1.1.Etik Tartışma

Fire Factory sisteminde kullanılan yapay zeka algoritmalarının hedefleri sınıflandırma ve önceliklendirme süreçlerinde, sivilleri savaşçılardan tam olarak ayırt edememesi temel bir etik endişe doğurmuştur (ICRC,2018). AI karar alma mekanizmalarının şeffaf olmaması ve öngörülemez yan etkileri, insan denetiminin sınırlarını göstermektedir. Bu bağlamda, "anlamlı insan kontrolü" ilkesinin zayıf kalması, etik sorumluluğu tartışmalı hale getirmiştir

9.1.2.Hukuki Boyut

Uluslararası insancıl hukuk çerçevesinde saldırıların ayrım (distinction) ve orantılılık (proportionality) ilkelerine uygun olması gerekir. Ancak tam otonom sistemlerin bu ilkelere bağlı hareket edip edemeyeceği, özellikle karmaşık kentsel ortamlarda, ciddi biçimde sorgulanmaktadır (ICRC, 2021). Fire Factory sisteminin verdiği kararların insan müdahalesinden uzak şekilde icra edilmesi, hesap verebilirlik sorununu da beraberinde getirmiştir (ICRC, 2021).

9.1.3.Stratejik Sonuç

Bu operasyon, İsrail'in askeri teknolojideki üstünlüğünü gözler önüne serse de, yalnızca teknolojik yeterlilikle etik ve hukuki normların sağlanamayacağını ortaya koymuştur. Otonom sistemlerin güvenilir, denetlenebilir ve insan hakları normlarına uygun biçimde kullanılması gerektiği, bu bağlamda yeniden vurgulanmıştır (Maurer, 2021).

9.2.Vaka 2: Ukrayna'da Bayraktar TB2'nin Etkin Kullanımı

9.2.1.Etik Tartışma

Bayraktar TB2 İHA'ları, tam otonom sistemlerden farklı olarak, insan denetimini gerektiren yarı otonom sistemler kategorisindedir. Bu özellik, etik açıdan önemli bir avantaj sağlamaktadır. İnsan kontrolü olmadan saldırı gerçekleştiren sistemlerde karşılaşılan etik endişeler, Bayraktar TB2'deki insan müdahalesi sayesinde minimize edilmektedir . Dolayısıyla, sistemin kullanımında operatörlerin hedef tespiti ve ateş emrini onaylaması zorunludur; bu durum savaş hukukuna uygunluğu ve etik sorumluluğu korumada kritik bir rol oynamaktadır (Ufuk Sözübır, 2024).

9.2.2.Hukuki Boyut

Ukrayna, Bayraktar TB2 İHA'larının kullanımını uluslararası insancıl hukuk ve silahlı çatışma kuralları çerçevesinde gerçekleştirdiğini vurgulamaktadır (Bayrak, 2024). İnsansız hava araçlarıyla yürütülen operasyonlarda, sivillerin korunması ve orantılı güç kullanımı gibi uluslararası hukuki ilkeler göz önünde bulundurulmuştur. Ukrayna hükümeti, bu sistemlerin kullanımında uluslararası normlara bağlı kalınmasının, hem meşruiyet hem de uluslararası destek açısından hayati önem taşıdığını belirtmiştir .

9.2.3.Stratejik Sonuçlar

Bu vaka, yarı otonom insansız hava araçlarının insan denetimini koruyarak savaş etkinliğini nasıl artırabileceğine dair somut bir örnek teşkil etmektedir (Defence Domain, 2025). Bayraktar TB2'ler, hızlı hedef tanıma ve yüksek isabet kabiliyetleri ile Ukrayna ordusunun Rusya karşısında önemli avantajlar elde etmesini sağlamıştır. İnsan operatörlerin karar sürecinde yer alması, hem insani faktörlerin gözetilmesini hem de savaş alanında esnek ve doğru müdahalelerin yapılmasını mümkün kılmıştır. Bu durum, gelecekte insansız sistemlerin tasarımı ve kullanımı için önemli bir model sunmaktadır .

9.3.Vaka 3: 2023 Rusya ZALA Lancet Drone Saldırıları

9.3.1.Etik Tartışma

ZALA Lancet drone'larının tam otonom yapısı, insan müdahalesinin tamamen ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Bu durum, savaşın insani ve etik yönünün risk altına girmesi anlamına gelmektedir İnsan kontrolünün yokluğu, hedeflerin seçiminde hatalar ve sivillerin zarar görme olasılığını artırmakta, bu da insancıl hukuk ve etik ilkelerle ciddi şekilde çelişmektedir. Ayrıca, yapay zekanın karmaşık savaş ortamındaki karar verme süreçlerinde insan vicdanı ve ahlaki muhakemenin yerini almasının tehlikeleri vurgulanmaktadır.(Wikipedia, 2025).

9.3.2.Hukuki Boyut

Uluslararası hukukta tam otonom silah sistemlerinin yeri hâlen net değildir. ZALA Lancet gibi sistemlerin kullanımı, mevcut savaş hukuku çerçevesinde tartışmalı bir konudur. Bazı hukukçular, tam otonom sistemlerin insani denetimi ortadan kaldırdığı ve öngörülemeyen sonuçlara yol açabileceği gerekçesiyle yasaklanması gerektiğini savunmaktadır. Bununla birlikte, uluslararası toplumda bu tür teknolojilere yönelik yasal düzenlemelerin eksikliği, hukuki belirsizliklere yol açmakta ve silah kontrolü açısından risk yaratmaktadır (Cooper,2024).

9.3.3.Stratejik Sonuçlar

ZALA Lancet'in tam otonom operasyonları, uluslararası toplumun yapay zeka destekli silah sistemlerinin regülasyonuna acilen ihtiyaç duyduğunu ortaya koymuştur .Bu durum, hem etik hem de hukuki açıdan teknolojinin sınırlarının belirlenmesi gerekliliğini vurgulamakta, ayrıca devletlerin ve uluslararası kuruluşların bu alanda ortak standartlar geliştirmesi gerektiğine işaret etmektedir (Horowıtz, 2016). Stratejik açıdan, tam otonom sistemlerin kontrolsüz kullanımı, silahlanma yarışını hızlandırma ve bölgesel istikrarı bozma potansiyeline sahiptir.

9.4.Analiz Özeti

Bu vaka analizleri, yapay zeka tabanlı silah sistemlerinin etkinliğinin yanı sıra etik, hukuki ve stratejik risklerini de gözler önüne sermektedir. Her bir çatışma örneği, insan kontrolü ve sistem otonomisi arasındaki hassas dengeyi vurgulamaktadır. Gelecekte bu dengeyi sağlayacak uluslararası standartlar geliştirilmeden, yapay zeka destekli silah sistemlerinin kullanımı ciddi sorunlar doğurmaya devam edecektir.

10. Sonuç

Yapay zekânın savaş alanına entegrasyonu, yalnızca teknolojik bir ilerleme değil, aynı zamanda askeri strateji, uluslararası güvenlik ve etik normlarda köklü bir dönüşüm anlamına gelmektedir. Bu çalışma, yapay zekâ güdümlü sistemlerin güç dengesi üzerindeki etkilerini ve savaş taktiklerini nasıl yeniden şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle Ukrayna-Rusya ve İsrail-Filistin savaşlarında gözlemlenen uygulamalar, klasik askeri planlamaların yerini öngörücü algoritmalara, insansız hava sistemlerine ve otonom silah platformlarına bıraktığını açıkça göstermektedir.

Yapay zekâ destekli askeri sistemler, yalnızca yazılım bazlı algoritmalardan ibaret değildir; aynı zamanda fizik biliminin temel ilkeleriyle şekillenen bir mühendislik anlayışının ürünüdür. Mekanik hareket, elektromanyetik spektrum kullanımı, radar ve LIDAR gibi algılayıcı teknolojiler, kuantum algılama sistemleri ve balistik hesaplamalar gibi pek çok fiziksel süreç, bu sistemlerin verimli ve etkili çalışmasının arkasındaki temel unsurlardır. Özellikle konvolüsyonel sinir ağlarının görsel verileri işlemesinde kullanılan Fourier dönüşümleri ve optik sinyal analizleri gibi yöntemler, fiziksel modellemelerin yapay zekâ algoritmalarıyla entegrasyonunu sağlamaktadır. Bu bağlamda, savaş teknolojilerinin evriminde fizik bilimi, yapay zekânın “gözleri” ve “elleri” haline gelmiştir.

Ancak, bu bilimsel ilerleme beraberinde ciddi etik ve hukuki soruları da getirmektedir. Karar alma süreçlerinde insan kontrolünün giderek azalması, savaşın sorumluluk yapısını belirsizleştirirken; güçlü aktörler lehine oluşan asimetrik avantajlar, uluslararası güvenlik dinamiklerini yeniden şekillendirmektedir. “Akıllı sistemler” artık sadece düşmanı etkisiz hale getirmekle kalmamakta, onun stratejik aklını da yönlendiren bir yapıya bürünmektedir.Bu nedenle, yapay zekânın savaş alanındaki rolü yalnızca teknik bir konu olarak değil; aynı zamanda politik, stratejik ve normatif boyutlarıyla da ele alınmalıdır. Uluslararası toplumun bu yeni askeri paradigmaya uygun şekilde normatif çerçeveler oluşturması ve etik ilkeler ışığında sınırları belirlemesi, küresel güvenlik açısından kaçınılmaz bir gerekliliktir.

KAYNAKÇA

Kirichenko, D. (2023, August 22). How will artificial intelligence impact battlefield operations? Lawfare. https://www.lawfaremedia.org/article/how-will-artificial-intelligence-impact-battlefield-operations

Stockholm International Peace Research Institute. (2024). Artificial intelligence. https://www.sipri.org/research/armament-and-disarmament/emerging-military-and-security-technologies/artificial-intelligence

Nordic Defence Review. (2024). The AI battlefield: How artificial intelligence is revolutionizing modern warfare. https://nordicdefencereview.com/the-ai-battlefield-how-artificial-intelligence-is-revolutionizing-modern-warfare/

Military Review. (2024, March). Artificial intelligence in modern warfare: Strategic innovation and emerging risks. Army University Press. https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/SO-24/SO-24-Artificial-Intelligence-Strategic-Innovation-and-Emerging-Risks/

Scharre, P., Lamberth, S., & Chin, A. (2023). Strategic competition in the age of AI: Emerging risks and opportunities (RR-A3295-1). RAND Corporation. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA3295-1.htm

Center for Strategic and International Studies. (2023, May 30). The Russia-Ukraine drone war: Innovation on the frontlines and beyond. https://www.csis.org/analysis/russia-ukraine-drone-war-innovation-frontlines-and-beyond

Erickson, M. (2021). The 44-day war in Nagorno-Karabakh: Drone warfare and strategic transformation. Military Review. https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/Online-Exclusive/2021-OLE/Erickson/

European Council on Foreign Relations. (2022, March 21). Drones in Ukraine: Four lessons for the West. https://ecfr.eu/article/drones-in-ukraine-four-lessons-for-the-west/

Army University Press. (2023). Artificial intelligence in modern warfare: Strategic innovation and emerging risks. https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/January-February-2023/AI-in-Modern-Warfare/

Janes. (2023). Bayraktar TB2 UAV – Technical overview. https://www.janes.com

International Institute for Strategic Studies. (2023). The military balance 2023. Routledge. https://www.iiss.org

International Institute for Strategic Studies. (2023). Drone tactics and air defense in the Russia-Ukraine war. https://www.iiss.org

Stockholm International Peace Research Institute. (2023). Autonomous drones in the Ukraine conflict. https://www.sipri.org

TASS. (2023, May 15). ZALA Lancet kamikaze drone achieves high precision in Ukraine. https://tass.com/defense

Breaking Defense. (2023, June 5). How AI changed IDF targeting in Gaza. https://breakingdefense.com

Defense News. (2023, July 10). Inside Israel's AI-powered Fire Factory. https://www.defensenews.com

Gross, J. (2023, November 3). IDF uses AI to plan and execute operations in Gaza. The Times of Israel. https://www.timesofisrael.com

Budden, I. & Thornhill, J. (2025, Nisan 29). Future weapons – Battlefield AI . Financial Times. https://www.ft.com/content/802864cb-a680-48ea-837b-32cb31ad09e4

ICRC. (2018, April 13). Autonomous weapon systems: An ethical basis for human control? International Committee of the Red Cross. https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2018/04/13/autonomous-weapon-systems-ethical-basis-human-control/

ICRC. (2020, June). Limits on autonomy in weapon systems: Identifying practical elements of human control. International Committee of the Red Cross & Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). https://www.icrc.org/en/document/limits-autonomy-weapons-human-control

ICRC. (2021, August 4). ICRC statement to the Group of Governmental Experts on Lethal Autonomous Weapon Systems. https://www.icrc.org/en/document/icrc-statement-lethal-autonomous-weapons

ICRC. (2021, November). Background paper: ICRC's position on autonomous weapon systems. https://www.icrc.org/en/document/icrc-position-autonomous-weapon-systems

Maurer, P. (2021, May). Statement by ICRC President at the 2021 Convention on Certain Conventional Weapons (CCW). International Committee of the Red Cross. https://www.icrc.org/en/document/ccw-icrc-president-statement-autonomous-weapons-2021

Sözübır, U. (2024). UAV autonomy in Turkey and around the world: The "Terminator" debate. Academia.edu .https://www.academia.edu/111940850/UAV_Autonomy_in_Turkey_and_Around_the_World_The_Terminator_Debate

Cooper G.C., Ensuring lawful use of autonomous weapons systems. (2024). Journal of International Humanitarian Legal Studies, 15(2), 317–345. https://brill.com/view/journals/ihls/15/2/article-p317_008.xml

Horowıtz, M. ,The ethics & morality of robotic warfare: Assessing the debate over autonomous weapons. Daedalus, 145(4), 25–40. https://direct.mit.edu/daed/article/145/4/25/27111/

Wikipedia. (2025, Haziran). ZALA Lancet. In Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/ZALA_Lancet

Yılmaz., S.(2021) 'Akıllı Savaş' Güvenlik Çalışmaları, Academia, https://www.academia.edu/45676015/Ak%C4%B1ll%C4%B1_Sava%C5%9F

The Guardian. (2024, July 14). AI's 'Oppenheimer moment': Autonomous weapons enter the battlefield. https://www.theguardian.com/technology/article/2024/jul/14/ais-oppenheimer-moment-autonomous-weapons-enter-the-battlefield

Reuters. (2025, May 12). Nations meet at UN for 'killer robot' talks as regulation lags. https://www.reuters.com/sustainability/society-equity/nations-meet-un-killer-robot-talks-regulation-lags-2025-05-12

Dijital Ortamdaki Radikalleşmenin Tespitinde Yapay Zekânın Rolü

Fatma ÇAKAN[1]

Öz

Dijital çağla birlikte, bilgiye erişim kolaylaşırken aşırıcı ideolojilerin yayılması da hızlanmaktadır. Terör örgütleri ve aşırıcı gruplar, dijital ortamı araçsallaştırarak yeni üyeler kazanmak, propaganda yapmak veya korku yaratmak ve zarar vermeye yönelik siber saldırılar düzenlemek amacıyla kullanmaktadır. Sosyal medya uygulamaları, çevrim içi forumlar ve oyunlar, sohbet odaları, mesajlaşma uygulamaları ve web sayfaları radikal içeriklerle karşılaşmayı kolaylaştırmaktadır. Radikal gruplarla etkileşime giren bireyler, aşırıcı fikirlerden etkilenmekte, bu durum radikalleşme sürecini tetikleyebilmektedir. Gençlerin kimlik arama süreçlerinde aşırı uç görüşlere maruz kalması, gençler arasında radikal düşüncelerin hızla yayılmasına neden olmaktadır. Genellikle toplum içerisinde aidiyet duygusundan yoksun yalnız bireyler, henüz kimlik keşfetme sürecinde olan gençler; bir inanç, grup veya düşünceye karşı öfke veya kin güden kişiler bu tür radikal grupların hedefinde olmaktadır. Bireyler normalde toplumda kabul görmeyecek radikal görüşlerini, kimliklerini gizli tutmanın rahatlığı içerisinde anonim hesaplar üzerinden kolaylıkla ifade etmektedirler. Öte yandan radikal birey veya grupların faaliyetlerini gizlemek amacıyla şifreleme teknolojileri ve anonim hesaplar kullanması radikal söylem ve davranışların tespitinde hatalı sonuçlara neden olabilmektedir. 2013 yılında RAND Europe tarafından yayınlanan "Dijital Çağda Radikalleşme" başlıklı rapor kapsamında on beş vaka incelenmiş ve internetin radikal fikirlerin yayılmasına imkan sağladığı, bireylerin radikalleşme sürecini hızlandırdığı ve mevcut görüşleri pekiştirerek normalleştirdiğini saptamıştır.

Çalışma kapsamında; makine öğrenmesi, derin öğrenme, doğal dil işleme (NLP) ve sosyal ağ analizi (SNA) gibi yapay zekâ yöntemleri kullanılarak söylem ve davranışsal değişimlerin nasıl tespit edildiği incelenmektedir. Yapay zekâ; sosyal medya, haber siteleri ve diğer çevrim içi platformlar üzerinden elde edilen verileri kullanarak potansiyel radikal eğilimleri tespit etmeye çalışmaktadır. Ayrıca aşırıcı grupların dijital ortamda nasıl örgütlendiği, ağ bağlantıları ve aşırıcı görüşlerin yayılmasında etkili ana kullanıcıların tespit edilmesinde de önemli role sahiptir. Ancak bazen aşırı genelleme veya kültürel bağlam eksikliği gibi durumlar yanlış tespitlerde bulunmasına neden olabilmektedir. Bu durum yapay zekânın eğitim sürecinde verilerin yanlış etiketlenmesi, verilerin güncelliğini yitirmesi, hatalı veya eksik bilgilerin bulunması gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle radikalleşmenin tespitinde kullanılmak amacıyla eğitilen yapay zekâ araçlarının eğitim verilerinin dikkatle seçilmesi ve tespit edilen eğilimlerin kontrol edilmesi bireylerin haksız yere suçlanma riski gibi potansiyel hataların önlenmesi noktasında kritik öneme sahiptir. Çalışma, temel olarak dijital ortamda radikalleşmeyi inceleyerek yapay zekânın radikalleşmenin tespiti ve önlenmesinde nasıl bir role sahip olduğunu analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede, yöntem olarak literatür araştırması ve başarılı testlere yönelik ikincil kaynakların taranması tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Yapay Zeka, Radikalleşme, Çevrim içi Platformlar, Doğal Dil İşleme, Makine Öğrenmesi*

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Milli Savunma Üniversitesi, fatmacakan73@gmail.com

The Role of Artificial Intelligence in Detecting Radicalization in the Digital Environment

Abstract

With the digital age, access to information has become easier, while the spread of extremist ideologies has accelerated. Terrorist organizations and extremist groups exploit digital environments to recruit new members, spread propaganda, instill fear, and launch cyberattacks aimed at harm. Social media applications, online forums and games, chat rooms, messaging apps, and websites facilitate exposure to radical content. Individuals who interact with radical groups are influenced by extremist ideas, which can trigger the radicalization process. Exposure to extremist views among young people during their identity search contributes to the rapid spread of radical ideas among them. These groups often target lonely individuals lacking a sense of belonging, young people still exploring their identities, and those harboring anger or resentment toward a belief, group, or idea. Individuals express radical views that would normally be unacceptable in society through anonymous accounts, enjoying the comfort of anonymity. Furthermore, the use of encryption technologies and anonymous accounts by radical individuals or groups to conceal their activities can lead to inaccurate results in identifying radical discourse and behavior. A 2013 RAND Europe report titled "Radicalization in the Digital Age" examined fifteen cases and found that the internet facilitates the spread of radical ideas, accelerates the radicalization process of individuals, and normalizes existing views by reinforcing them. The study examines how discourse and behavioral shifts are detected using artificial intelligence methods such as machine learning, deep learning, natural language processing (NLP), and social network analysis (SNA). AI uses data obtained from social media, news websites, and other online platforms to identify potential radical trends. It also plays a crucial role in identifying how extremist groups are organized in the digital environment, their network connections, and the main users who are influential in the spread of extremist views. However, sometimes overgeneralization or a lack of cultural context can lead to inaccurate detections. This can occur due to factors such as mislabeling of data during the AI training process, outdated data, and the presence of inaccurate or incomplete information. Therefore, carefully selecting the training data for AI tools trained to detect radicalization and checking the detected trends are critical to preventing potential errors, such as the risk of falsely accusing individuals. This study primarily examines radicalization in the digital environment and aims to analyze the role of AI in detecting and preventing radicalization. In this context, the preferred method was a literature review and a review of secondary sources for successful tests.

Keywords: *Artificial Intelligence, Radicalization, Online Platforms, Natural Language Processing, Machine Learning*

1. Giriş

Teknolojinin radikal veya kötü niyetli birey ve grupların hem hedefi hem de aracı haline gelmesiyle bilgi çağının, dezenformasyon çağına döndüğü görülmektedir. Dijital çağla birlikte, bilgiye erişim kolaylaşırken aşırıcı ideoloji ve görüşlerin yayılması da aynı doğrultuda hızlanmaktadır. Gelişen teknolojilerle birlikte klasik medya hegemonyasını yitirmiş, deyim yerindeyse her kullanıcı tek başına bir medya organı gibi hareket etme kabiliyeti kazanmıştır. Elbette bu durum avantajları kadar dezavantajlar da barındırmaktadır. Terör örgütleri ve aşırıcı gruplar, dijital ortamı araçsallaştırarak yeni üyeler kazanmak, propaganda yapmak, korku ortamı yaratmak; siber ve fiziksel alanda zarar vermeye yönelik siber saldırılar düzenlemek ile

finansman bulmak amacıyla kullanmaktadır. Bu amaçlarla, çeşitli siber saldırılarla bilginin manipüle edilmesi, kritik kurum ve altyapı sistemlerinin hacklenmesi ile veri hırsızlığı gibi çeşitli siber saldırılar düzenlenebilmektedir.

Günümüzde artık radikalleşme yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda çevrim içi bir süreçtir. Teknolojik gelişmelerin, aşırılık yanlısı içeriğin üretilmesini ve dağıtılmasını kolaylaştırdığı ve radikalleşme riskini artırdığı, aşırılık yanlısı grupların propaganda yaymak ve üye almak için yapay zeka ve ana akım çevrim içi platformları giderek daha fazla kullandığı görülmektedir. İnternet ortamı, radikal içeriklerle karşılaşmayı kolaylaştırmaktadır. Radikal gruplarla etkileşime giren bireyler, aşırıcı fikirlerden etkilenmekte, bu durum radikalleşme sürecini başlatmakta veya pekiştirebilmektedir. Gençlerin kimlik arama süreçlerinde aşırı uç görüşlere maruz kalması, gençler arasında radikal düşüncelerin hızla yayılmasına neden olmaktadır. Genellikle toplum içerisinde aidiyet duygusundan yoksun yalnız bireyler, henüz kimlik keşfetme sürecinde olan gençler; bir inanç, grup veya düşünceye karşı öfke veya kin güden kişiler bu tür radikal grupların hedefinde olmaktadır. Özellikle sosyal medya platformlarının tasarımı nedeniyle rastlantısal olsa dahi bir kez radikal bir içerikle karşılaşıldığında algoritmalar benzer içerikleri önerilere ekleyerek uç görüşlere yönlendirebilmektedir.

Dijital ortam, radikal birey ve gruplar için aynı zamanda bir gizlenme yeridir. Bireyler normalde toplumda kabul görmeyecek radikal görüşlerini, kimliklerini gizli tutmanın rahatlığı içerisinde anonim hesaplar üzerinden kolaylıkla ifade etmektedirler. Bununla birlikte çevrim içi etkileşimlerin dijital ortamla sınırlı kalmadığı ve gerçek dünyada şiddet eylemlerine varan davranışları etkilediği görülmüştür. Bu bakımdan, radikal içerik ve faaliyetlerin tespiti hayati önem taşımakta, yapay zekanın radikalleşmeyle mücadelede kullanımı ile erken tespit ve önlemenin yapılması hedeflenmektedir. Çalışma, temel olarak dijital ortamda radikalleşmeyi inceleyerek yapay zekânın radikalleşmenin tespiti ve önlenmesinde nasıl bir role sahip olduğunu analiz etmeyi amaçlamaktadır.

2. Dijital Ortam Radikalleşmesi

Çevrim içi platformlar aşırıcı görüşlere eğilimli bireylerin benzer fikirler edinmek, var olan düşünce ve inançları pekiştirmek, başkalarına empoze etmek suretiyle propaganda faaliyetleri yürütmek gibi faaliyetler yürütmesine veya siber ortamda saldırı gerçekleştirmelerine olanak sağlamaktadır. Bununla birlikte, radikalleşmede çevrim içi faaliyetler tek başına yeterli demek doğru değildir. Bireyin internet ortamında aktif olmadığı süre zarfında ne yaptığı, kimlerle iletişimde bulunduğu ve sahte kullanıcı adlarıyla giriş yapıp

yapmadığı noktasında veri kısıtlılığı olması nedeniyle kesin bir değerlendirmede bulunmak zordur. Radikal görüşlerin hedefinde yer alan grup veya kurumlara yönelik dijital ortamda çeşitli saldırı yöntemleri kullanılmaktadır. Bununla birlikte bu saldırılar sanal ortamlarla sınırlı kalmayıp fiziksel ortamda da ortaya çıkabilmektedir. Dijital ortamın radikalleşmenin başlangıcında gerçekleşip gerçekleşmediği, radikalleşmeye ne kadar etki ettiği soruları çalışmanın temel kapsamında yer almamakta, bununla birlikte mevcut radikal faaliyetlerin yürütüldüğü bilinmesi açısından internet ortamında meydana gelen radikal faaliyetlere karşı yapay zekanın rolüne odaklanılacaktır.

Literatürde konuya ilişkin çalışmalar genel olarak ikincil kaynaklara dayansa da 2013 yılında RAND Europe'un çabaları sonucunda İngiltere'de aşırıcı ve aşırılık potansiyeli taşıyan 15 vakanın polis birimleri ve mahkemelerden alınan kayıtlarının incelenmesiyle birincil kaynaklar olması önem arz eder. Çalışma, hükümlülerin radikalleşme süreçleri ile çevrimdışı ve çevrim içi faaliyetlerini inceleyerek etki düzeyleri ve hangi ortamda ne tür amaçlarla kullanıldığını anlamaya yöneliktir. Dijital ortamdaki radikalleşmeye yönelik çalışmalarda öne çıkan 5 temel hipotezin test edilmesiyle çevrim içi ve çevrim dışı etkinliklerin radikalleşme üzerindeki etkilerine yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur. Buna göre; (Von Behr vd., 2013, s.1-59.)

- İnternetin radikalleşmede gerçek dünyaya kıyasla çok daha fazla fırsat yarattığı hipotezinin incelenen tüm vakalarda saptandığı görülmüştür. Bu durum, internete erişimin kolay ve hızlı olması ile istenildiği anda herkese ulaşabilmekle doğrudan bağlantılıdır. Radikalleşme süreçleri ister çevrim içi ortamda ister çevrimdışı ortamda başlamış olsun fiziksel dünyada aşırıcılıkla ilgili kaynaklara erişimin sınırlı olması ve güvenli yol olarak görülmemesi bireyleri çevrim içi ortama yöneltmiştir.

- İnternetin 'yankı odası' rolü gördüğü hipotezi, raporda incelenen vakaların çoğunda kanıtlanmıştır. İncelenen vakalardan birinde "riskli" grup arasında yer alan şüpheli, internet sitelerine aktif katılım ile sohbet odalarında tartışmalar, düşünce ve inançlarında yalnız oldukları hissini ortadan kaldırdığını ifade etmiştir. Bu durum, benzer görüşlere sahip kişileri bulmak amacıyla camileri gezmek zorunda kalmasından daha net anlaşılabilir.

- İnternet ortamının radikalleşme sürecini hızlandırdığına dair kesin bir sonuca varılamadığı görülmektedir. Ancak, vakaların çoğunda radikalleşme sürecinin kolaylaşmasında etkisi açıkça görülmektedir. Kısacası, internet ortamı radikalleştirmeyi hızlandıran faktörlerden yalnızca biri olmakla birlikte, bu mutlaka radikalleşmeyi hızlandırır anlamına da gelmez. Burada bir diğer husus, her bireyin kendine özgü radikalleşme nedenleri olmasıyla da ilgilidir.

- Radikalleşmede çevrimdışı faktörlerin hakim etkisi açıkça görülmektedir. Her iki ortam bağlantılı ve birbirini besleyici konumdadır. Vakaların çoğunda, aile bireyleri, sosyal ortamlar veya dini yapıların fiziksel ilk temasları sağladığını göstermektedir.

- Çevrim içi ortamda 'kendi kendine radikalleşme' vakaları incelenerek bu konuda kanıt bulunamadığı, genellikle iletişim araçları ve görüşmelerin etkili olduğu görüşü savunulmuştur.

Ancak, çevrim içi ortamda kendi kendine radikalleşebilen bireyler hakkında pek örnek bulunmasa da Choudry vakası bu konuda nadir dosyalardan biridir. Choudry, 14 Mayıs 2010 yılında İşçi Partisi Milletvekili olan Stephen Timms'e bıçaklı saldırıda bulunarak yaralanmasına neden olmuştur. Bu saldırı, fiziksel ortamdan izole şekilde çevrim içi ortamda radikalleşmenin gerçekleşebildiğini göstermesi bakımından önemli bir örnek sayılabilir. Choudry'nin saldırısı El Kaide terör örgütünden ilham alınarak, İngiltere'de gerçekleştirilen ilk saldırı olarak kayıtlara girmiştir. Görüldüğü üzere, çevrim içi platformlarda kazanılan radikal düşünceler fiziksel dünyaya sıçrayabilmekte ve yıkıcı sonuçlar doğurabilmektedir.

Savaşın siber alana ilk kaydırılma girişimleri, Ekim 2004 yılında El Kaide yanlısı bir internet sitesi olan 'İslam Online'da; Müslümanları yok etmek amacıyla işgalleri destekleyen, ABD ve İsrail'e hizmet eden sitelerin şeytani olarak adlandırıldığı ve bahsi geçen sitelere yapılan tüm saldırıların caiz kılınarak meşrulaştırıldığı bir fetva yayınlanmasıyla başlamıştır. Zaman içerisinde DEAŞ terör örgütü, eleman ve finansman kazanmak için saldırı görüntülerini sosyal platformlarda yayınlamanın yanı sıra; sözde 'Siber Halifelik' kurmuş, 2015 yılında Fransa merkezli, bir yayın kuruluşunun Facebook hesabını ve CENTCOM'ın (ABD merkez kuvvetler komutanlığı) X ve YouTube hesaplarını ele geçirmek gibi çeşitli siber saldırılar gerçekleştirmiştir. Dahası, bir devlet dışı örgütün yaşadığı bu dönüşüme ayak uydurmakta geciken devletlerin dokunulabilir olduğunu göstererek, sanal saldırıların yalnız kurt eylemlerine dönüşmesi de teşvik edilmiştir (Dokur&Kaya, 2024).

Aslında dijital ortam sadece radikalleşilen yer değil, aynı zamanda zaten radikal olan bireylerin aşırı görüşlerini açıkladıkları, sayısız insanla iletişime geçme potansiyeli, fikirlerin sosyal platformlarda tartışıldığı ve eleman kazanma aracı olarak görülmesi bakımından oldukça kullanışlı görüldüğü bir yerdir. Fiziksel ortama kıyasla dijital ortamın takip edilebilirliğinin zorluğu gerek fiziksel ortamda gerek dijital ortamda önlenemez saldırıların meydana gelmesine neden olmuştur. Bu zorluğu aşabilmek için gelişen teknolojilerin kullanılması ile belirli göstergelerin takibi, dijital izler ve açık kaynaklara yansıyan veriler potansiyel risklerin saptanmasını kolaylaştırmaktadır. Ancak yaşanan büyük veri patlaması ile görevli memurların sayısının kısıtlı olması bu tür çabaların takibini zorlaştırmakta, günümüzde gelişmiş ve

gelişmekte olan ülkelerin neredeyse tamamına yakınında her evde internet kullanımı olması, yüz milyonlarca bireyin takibi ve risklerin tespitinin önünde engel taşır. Bu izlemeler yalnızca güvenlik boyutunda değil etik boyutta da tartışmalar yaratmaktadır. Bir yandan özel hayatın gizliliğine yönelik sorun yaratırken, diğer yandan günümüzde yapay zekanın radikalleşmenin tespitinde kullanılmasında kolaylık sağlamaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus yapay zekanın tümüyle doğru sonuçlar üretmediği gerçeğidir. Dikkatli olunmazsa kültürel ögeler ve bağlam eksikliği gibi problemler yanlış kararlar alınmasına ve masum insanların özgürlüklerinden alıkonulmasına; eksik verilerin olması ise gerçekten aşırıcı olan bireylerin gözden kaçmasına yol açabilir. Burada temel nokta yapay zekanın amaca yönelik eğitimi esnasında tarama yapılırken girdilerin kültürel unsurlar, dilsel yapılar; din, etnik grup ve ideolojilerin eşit şekilde eklenmesi; şüpheli veya radikal olarak görülecek söylem ve davranışların etiketlenme sürecinin titizlikle yürütülmesi, bağlamsal ve zamansal analiz yapma yeteneğinin test edilmesi; eğitim çıktılarının sürekli kontrolü ve doğruluk oranlarının hesaplanmasıdır. Yapay zekanın eğitim çıktılarının kontrolü ve hata oranının bilinmesi bağlamsal ve zamansal analizin yapılmasıyla hatalı sonuçların üretilmesini engelleyebilir.

Gerçek dünyada yerel hedeflere sahip örgütler, Facebook, Instagram, YouTube, WhatsApp, Telegram, X (eski adıyla Twitter) gibi iletişim ve içerik oluşturma platformları, web sayfaları ve forumlar vasıtasıyla insanları istedikleri yönde manipüle edebilmekte, bu kapsamda küresel çapta güç ve destek elde etmeye başlamışlardır. Ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin uluslararası bir tehdide dönüşmesiyle, devletlerin terörle mücadeleyi hem çatışma alanlarında hem de siber alanda yürütmek zorunda kalmasına neden olmuştur. Bu kapsamda yeni medyayı en iyi kullanan ilk örgütlerden olan DEAŞ terör örgütü; Dabıq, Rumiyah ve Konstantiniyye gibi farklı dillerde propaganda amaçlı çeşitli dijital dergiler çıkarmış, Hollywood sinema tarzı propaganda videoları çekerek dünyanın her yerine ulaşma imkanına ulaşmış ve bireyleri özendirerek sempatizan ve finansman toplamayı başarmıştır. DEAŞ terör örgütünün çevrim içi faaliyetleri sonucunda birçok insanın aşırı radikalleşerek çatışma alanlarına geldiği ve silahlı eylemlere katıldığı bilinmektedir. Bu sayı, çeşitli raporlara göre 30 bin civarı yabancı savaşçının Suriye ve Irak'taki terör faaliyetlerine katıldığı yansımıştır. (Dokur&Kaya, 2024)

Günümüzde, özel şirketler sosyal platformlarına yönelik önlemler almakta, radikal içerikleri ve hesapları kaldırmaktadır. Nitekim DEAŞ terör örgütü bu engellemelere karşılık kendi platformlarını oluşturarak kırmaya çalışmıştır. Bu kapsamda, X'e alternatif olarak 'Amaq Agency' adlı bir uygulama geliştirdiği ve militanları ile potansiyel üyeler arasında iletişim ve haberleşmenin sağlandığı bir platform olarak kullanıldığı açığa çıkmıştır. Dahası, görünürde

çocuklara yönelik arapça dil öğrenme uygulaması olan ‘Huroof’un şiddete özendirici materyallerin de bulunduğu tuzak bir platform olduğu anlaşılmıştır. Örgütün kullandığı bir diğer uygulama ise telsiz olarak da kullanılabilen ‘Zello’ uygulamasıdır. Bu uygulama ile terör örgütü militanları, çatışma sahasından uzak sempatizanlar arasında iletişimleri gerçekleştirilebiliyordu (Dokur&Kaya, 2024).

İnternet, sayısal olarak fikir birliğinin güçlü olduğu yanılsamasını verebilir ve bu nedenle normalleştirici bir etken olarak hareket edebilir (Bjelopera, 2011). Bu durum aslında tercihlere göre algoritmanın şekillenmesi ile ilgilidir. Sosyal platformları kullanan radikal/aşırıcı bireyler kendilerine yakın buldukları konuları seçtikçe algoritma benzer içerikleri sunmayı artırır. Sonunda bireyin hesabı büyük oranda kendi görüşlerine yakın veya benzeri içeriklerle karşılaşır. Bu durum, çoğu zaman kendi inançlarına mensup sandığından çok daha fazla kişinin olduğunu görmesine veya zannetmesine yol açarak özgüven artırıcı ve aşırılığın pekiştirilmesiyle sonuçlanır. ancak kullanıcıların kendi görüşlerine yakın görüşleri görme sıklığı arttıkça inancını pekiştirme işlevi görecek ve daha aşırı fikirlerin doğmasına neden olabilir.

Dijital ortam, sadece grupların değil aynı zamanda yalnız, toplumdan izole olmuş, onaylanma ihtiyacı duyan veya ün kazanmak isteyen bireylerin de radikalleşmesini sağlayan veya destekleyen bir ortamdır. Bu kişiler, örgütsel destek ve ideolojiyle bireysel saldırılar gerçekleştirebildikleri gibi, belirli bir örgüt veya ideolojiye bağlı olmaksızın kişisel görüş ve inançları doğrultusunda amaç edinerek saldırılar hedefleyebilmektedir. Yeni Zelanda’da gerçekleştirilen Christchurch saldırının faili, saldırı görüntülerini Facebook’ta canlı yayında paylaştığı görülmekte, ayrıca sıkı takipçisi olduğu bir YouTube hesabının ismini vererek takip edilmesini tavsiye ettiği görülmektedir. Saldırgan, ayrıca 74 sayfalık bir manifesto hazırlayarak web sitesine yükledi. Bu tür bireysel saldırılar DEAŞ gibi propaganda yapmak, mesaj iletmek gibi kaygılar taşımaktan ziyade, ideolojik mesaj taşımayan ancak kişisel dikkat çekme, hırs veya öfke gibi duygularla gerçekleştirilmektedir (Bender, 2019). Guardian Gazetesi tarafından hazırlanan bir rapora göre, saldırıya dair bir video Facebook’ta 6 saat, bir başka sürümünün ise YouTube’ta 3 saat boyunca erişime açık kaldığı belirlenmiştir. Sosyal medya platformları içerikleri uygunsuz içerik şeklinde etiketleyerek kaldırmaya çalışsa da videoların çok sayıda kullanıcı tarafından indirilmiş olması yeniden yüklemeleri engelleyemediği görülmüştür (The Guardian, 2019).

3. Yapay Zekâ Yöntemleri

3.1. Makine Öğrenimi

Henüz açıkça bağımsız öğrenme ve yaratıcı düşünmeye sahip olmasalar da açıkça programlamaya gerek kalmadan veriler üzerinden öğrenebilen makine öğrenimi; "belirli görevdeki performansı aşamalı olarak geliştirebilen algoritmaları içeren" yapay zekanın bir alt dalıdır. Yapay zekanın görevinde başarılı olmasında sadece yazılım yeterli değildir, bununla birlikte, beraberinde göreve yönelik çeşitli cihaz ve sensörleri de içermelidir. Örneğin, bir görüntü tanıma algoritmik görevi yerine getirecek olan makine öğrenimi ile işlenecek görüntünün çekilebilmesi için kameraya ihtiyaç duyulur (UNICRI&UNCCT, 2021, s.18). Makine öğrenimi eğitimi, temelde 3 aşamada gerçekleştirilir; ilk aşamada algoritma bir büyük hacimli bir veri tabanıyla girdiler yapılarak makine eğitilir, daha sonra modelin ayarlarını test etmek için girdi ve çıktılar doğrulama verisiyle değerlendirilir. Son aşamada ise modelin genel başarı düzeyini ölçmek için, algoritmanın daha önce karşılaşmadığı yeni örneklem üzerinden test edilir.

Makine öğrenimi, her veri için doğru yanıt ve hedef değerin önceden bilindiği veri setleri ifade eden etiketli veriler ile model eğitiminin gerçekleştirildiği denetimli öğrenme; etiketlenmemiş verilerle, diğer bir deyişle, belirli bir yapıya sahip olmayan veri kümelerini kullanarak öğrenen yapay zekaya kendi mantıksal sınıflandırmasını yapmasına imkan tanıyan denetimsiz öğrenme; hedef sonuca ulaşmak için deneme-yanılma yoluyla her eylemi sonrasında aldığı geri bildirimlerle en doğru sonuca ulaşma yöntemi olan pekiştirmeli öğrenmeyi kapsar.

Makine öğreniminin katkılarının anlaşılması için başlıca öğrenme türleri bu türlere bağlı olarak değişen çeşitli modellerin bilinmesi gerekir. Bunlar: (UNICRI&UNCCT, 2025).

- **Regresyon:** Çıktı gerçek bir sayıdır. Doğrusal ve lojistik regresyon örnek verilebilir. Örneğin, doğrusal regresyonda, amacımız bir bölgedeki ev fiyatlarını öğrenmek olsun. Bu kapsamda, evlerin gerçek satış fiyatları gerçek değerler olur, modelin tahmin ettiği fiyatlar ise tahmin değerlerimiz olacaktır. Algoritma, Maliyet fonksiyonunu kullanarak modelin tahmin edilen fiyatlar ile gerçek fiyatlar arasındaki farkı ölçerek modelin ne kadar iyi performans sergilediğini belirler.

- **Sınıflandırma:** Çıktı, sınırlı seçenek kümesi içerisinde bulunan bir etikettir. Metin sınıflandırmasında, bir e-posta veri setindeki her bir e-postanın "spam" veya "spam değil" şeklinde etiketlenen çıktılar örnek verilebilir. Veriyi dallara ayırarak sınıflandıran karar ağaçları ve karmaşık verilerde çoklu sınıflandırmalar yapabilen sinir ağları bu türde kullanılabilir.

- **Sıralama:** Çıktı ile nesneler önem düzeylerine göre sıralanır. Örneğin, bir arama motorunun sonuçları önem sırasına göre dizmesi gibi.

3.2. Derin Öğrenme

Evrişimsel Sinir Ağları (Convolutional Neural Networks-CNN), yaygın kullanımıyla Derin Öğrenme, makine öğreniminin en önemli alt dalı olarak bilinir. Ortaya atıldığı ilk zamanlarda sınırlı donanımlar yüzünden ağ eğitilemediğinden yaygın kullanılamasa da 1990'larda Denker ve LeCun tarafından, CNN'lere gradyan temelli öğrenme algoritması uygulanarak el yazısı rakamların sınıflandırılması sorununda başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Zamanla, geliştirilerek tanıma görevlerinde kullanılmaya başlanmıştır (Surma, 2024, s.1-2). İnsan beyninden esinlenerek, sürekli tekrarlarla yerine getirilen görevler ile iç özelliklerde kısmi değişiklikler yapılarak sonucu iyileştirmeye çalışan, büyük miktarda veriden öğrenen bir algoritmadır (UNICRI&UNCCT, 2021, s.19). Derin Öğrenme, insan beyni gibi nöronlardan oluşur. Tüm nöronlar birbirine bağlıdır ve çıktıyı etkiler. Terimdeki 'derin', aslında birden fazla gizli katmana sahip olan yapıyı ifade eder. Derin öğrenme, yapay zekanın eğitilmesinde büyük önem taşır. Ancak, büyük veri kümesi ile çok fazla miktarda hesaplama gücüne duyulan ihtiyaç nedeniyle makine eğitimi zordur (Goodfellow vd., 2016). Derin öğrenme, verileri farklı soyutlama seviyelerinde temsil edebilen çoklu işlem katmanlarından geçerek öğrenme sürecini mümkün kılar. Her katmanda, bir önceki katmandaki veri işleme biçimini öğrenmek için geri yayılım algoritmasını kullanılmasıyla daha karmaşık yapılar keşfedilerek öğrenilir. Günümüzde görsel nesne tanıma, video işleme, metin analizi ve konuşma tanıma alanlarında kullanılmaktadır (LeCun vd., 2015).

Daha iyi anlaşılması için radikalleşmenin tespitindeki kullanımına uyarlamak istediğimizde; giriş katmanına, bir kullanıcının sosyal medya gönderileri, paylaşılan bağlantıların içerik analizi, yorumlardaki duygu tonu ve takip ettiği hesaplar ile etkileşimde bulunduğu içerikler eklenir. Bu içerikler, işlenmek üzere gizli(ara) katmana aktarılır. Bu katmanda, gönderi içeriklerinde sık geçen anahtar kelimeler, davranış örüntüleri, kelimelerin bağlamlarının analizi, radikalleşmenin zaman serili analizi öğrenilebilir. Çıkış katmanında ise kullanıcının radikalleşme olasılığı, yöneldiği ideolojik grup ve radikal söylem içerip içermediğine dair nihai tahmin veya sınıflandırmayı yapar.

3.3. Doğal Dil İşleme

Doğal dil işleme, bilgisayarların insan dilini okuyup anlaması, yorumlaması ve anlam üretmesini sağlamak amacı taşıyan bir yapay zeka alt dalıdır. Doğal insan dil verisini taşıyan

büyük miktarda verinin işlenmesi ve analiz edilmesi ile çalışır. Konuşma tanıma, doğal dili anlama, diller arası çeviri, duygu analizi, metin oluşturma, bağlam anlamı ve isim veya varlık tanıma işlemlerini yerine getirir. En çok kullanılan model türü, Zamansal (Tekrarlayan) Sinir Ağlarıdır. Diğer sinir ağlarından farklı olarak, bu ağlarda içsel bellek bulunur. Böylece, girdilerin sırasal yapısı takip edilerek her bir adımda önceki bilgi ile birleştirilir ve sözdizimsel yapı ile anlamsal işlevleri tutarlı bir şekilde anlama ve oluşturmayı başarır (UNICRI&UNCCT, 2021, s.15).

Dijital ortamda tehlikeli içeriklerin tespit edilmesinde metinlerin sınıflandırılması büyük önem arz eder. Nitekim, metinlerin konuya göre ayrılması, yazarın tespiti, ifadelerin duygusal tonu gibi görevlerin doğru şekilde yapılmasını sağlar. Bu amaca yönelik dilsel analize dair çalışmalarda 3 ana alan vardır: Duygu analizi, duygulanım analizi ve yazar analizi. Bir ifadenin olumlu veya olumsuz içeriğe sahip olmasının tespitinde metnin duygu analizi kullanılır. Biçimsel analizin yapılarak, noktalama işaretlerinin sıklığı, seçilen kelimeler, kullanılan sözcük türleri, işlevsel kelimeler ve sözcüksel çeşitliliği analiz edilir. Duygulanım analizi ise doğrudan kullanıcının sevinç, öfke veya üzüntü gibi sahip olduğu duyguların belirlenmeye çalışır. Sözdizimsel ve anlamsal parametrelere dayanır. Yazar analizinde ise bir metnin önceden belirlenen bir grup içerisinden yazarının tanımlanmaya çalışıldığı yöntemdir. Mussiraliyeva vd. gerçekleştirdiği deneysel çalışmalar, metnin dilsel analiziyle dijital ortamda aşırıcı eğilimlerin yüksek doğrululukla sınıflandırılabileceğini ortaya koymuştur. Ancak çalışmada özellik olarak tekil kelimeler kullanılmış ve eğitim girdisinde 200'den az kayıt tanımlanmıştır (Mussiraliyeva vd., 2020, s. 1-6).

Rusya'daki çevrim içi aşırıcı sağ grupların faaliyetlerini inceleyen Myagkov vd., Twitter üzerine yaptıkları araştırmalarda, 45 milyon mesaj toplanmış bu mesajlardan 10.487.000 tanesi aşırıcı ve diğerleri şeklinde iki sınıfa ayırarak etiketlemiştir. Çalışma kapsamında kullanılan sözcükler, mahkeme kayıtları, ideolojik argümanlar ve şarkı sözlerinden seçilerek, dini ve etnik terimlerin varlığı, şiddet çağrıları, hakaret içeren ve olumsuz anlamlı kelimeler gibi sözcüksel özellikleri baz alarak incelenmiştir (Myagkov vd., 2019, s.41-74).

3.4. Sosyal Ağ Analizi

Sosyal Ağ Analizi, ağ yapılarını ve bu ağlar içerisindeki aktörlerin davranışlarını anlama ve modellemeye yönelik bir yaklaşımdır. Ağ içindeki bireysel unsurları temsil eden düğümler ve bu düğümler arasındaki ilişkileri temsil eden bağlantılar kullanılarak yapılır (UNICRI&UNCCT, 2025). Kullanıcıların ilgi alanları ve görüşleri özetleme, etkileşimlerden

örüntüler keşfetme ve olayları analiz etmeye yardımcı olur. Sosyal ağlarının analizinde öncelikle ağ verileri düşük boyutlu temsillere dönüştürülmelidir. Bu işlem, yapısal özellikleri korumaya yöneliktir. Günümüzde bu yöntem, reklam ve pazarlama gibi çeşitli alanlarda kullanılmaktadır. Sosyal ağ analizi, topluluk tespiti, ana aktörlerin bulunması, kullanıcıların kimliği, ilgi alanları, anomali tespiti ve etkileşimde bulunma biçimlerinin tespitinde oldukça güçlü bir araçtır (Tan vd., 2019). Örneğin, Myagkov vd. çalışması sonucunda fiziksel dünyada engellemeler ile karşılaşan 11 aşırı sağcı grubun çevrim içi ortama kaydığı ve faaliyetlerinin ortadan kalkmadığı ancak dağıtık bir ağ modeline geçerek farklı grupların içerisinde gizlendikleri görülmüştür. Ayrıca grupların sosyal ağ analizleri ile Gephi programı programı üzerinden haritalanarak cinsiyet, yaş, coğrafi dağılım ile gizlenmek amacıyla girilen grupların dağılımı yapılmıştır (Myagkov vd., 2019).

4. Radikalleşmeyle Mücadelede Yapay Zeka Kullanımı

İnternet, günümüzde teröristlerin eleman toplamak, propaganda yapmak ve yalnız kurt eylemleri gerçekleştirecek potansiyel hedeflerle iletişime geçerek radikalleşmelerini sağlamak için kullandığı bir araç haline geldi. Öyle ki çevrim içi ortamdaki faaliyetleri siber saldırıların ötesine geçerek siber terörizm halini almıştır. Devletlerin ve özel şirketlerin kritik ağlarına yapılan saldırılarla ulusal güvenlik kapsamındaki gizli bilgilerin ve kişisel bilgilerin çalınması, kamu ve özel sektör web site ve sosyal medya hesaplarının ele geçirilerek güç gösterisi yapılarak propaganda malzemesi haline getirilmesi, elektrik kesintileri, havaalanları sistemlerinin engellenmesi gibi hava trafiğini engelleyen saldırılar milyonlarca insanı mağdur eden ve maddi zararlar verdiren etkisi büyük ekonomik hasar veya can kayıplarına neden olabilen saldırılar siber terörizmin bir parçasıdır.

İnternet kullanımından önce radikalleşme yıllar süren bir süreçken, günümüzde bir ay veya daha kısa süreye tekabül edebiliyor. Sosyal medya platformları, başlangıçta şirket kuralları gereği radikal içerikleri engellemede yetersiz veya gönülsüz davransa da şiddet içerikli paylaşımlar ve siber ve fiziksel alanda gerçekleştirilen saldırılar sonucunda harekete geçmeye başlamıştır. Yine de spam engelleme ve içerik kaldırma yöntemleri artan kullanıcı sayısı karşısında yetersiz kalabilmektedir. Erken tespit her ne kadar hayati öneme sahip olsa da sosyal medya platformları her gün gönderilen milyarlarca veriyi tarayacak kabiliyete sahip değiller. AB, yürüttüğü INSIKT projesi kapsamında INVISO istihbarat yazılımı kullanılarak, Twitter'da yayınlanan şiddeti teşvik eden propaganda videosunu yayınlayan kullanıcının tanımlandığı, terör finansörlerinin banka işlemlerinin belirlenmesi ile WhatsApp üzerinden uyuşturucu ticareti yapan çetenin şifreli görüşmelerinde kullanılmıştır. Derin öğrenme ve metin

madenciliği algoritmaları kullanılarak çok dilli ve gerçek zamanlı analizler yaptığı, başarılı yanıtlar aldığı Avrupa'daki kolluk kuvvetleri tarafından test edilmiş ve onaylanmıştır (European Comission, 2018). Radikalleşmenin tespitinde yapay zeka her ne kadar etkili sonuçlar üretse de kolluk kuvvetleri bu hesapların takibi için genel araçlardan yoksundur. INSIKT Intelligence Ceo'su Jennifer Woodard, bunun temelde sosyal medya platformlarının gizlilik politikaları, hızla artan vakalar ve yeni oluşturulan sosyal medya uygulama ve hesaplarının getirdiği zorluklarla mücadele edilmesiyle ilişkilendirmektedir (European Comission, 2020).

Bir diğer başarılı örnek ASI Data Science tarafından İngilitere İçişleri Bakanlığı ile iş birliği içinde geliştirilen algoritma ile, terör propagandası yapan içerik ve kullanıcıların otomatik olarak hedeflenmesi amaçlanmış, video yükleme sürecine entegre edilerek, içerikler internete ulaşmadan önce engellemek hedeflenmiştir. Model, binden fazla DEAŞ videosu ile eğitilmiştir. Proje %94 tespit oranı ve %99.995 doğruluk oranı ile başarılı olmuştur (The Guardian, 2018; Temperton, 2018). Dijital ortamda radikal içerikler spamlar ve anahtar kelimeler üzerinden mücadele edilmesi ve görevli personel sayısındaki sınırlılık radikalleşmeyi önleme ve tespit etmede sonuçsuz kalmaktadır. Siber ortamda artan tehditler karşısında, istihbarat alanında da değişimler yaşanmış, sonuçta sosyal medya istihbaratı meydana gelmiştir. Sosyal medya istihbaratının kullanımıyla, istihbarat servisleri, terör örgütlerinin eleman temini engellemek için yapay zeka kullanımıyla sosyal ağlarını parçalama, propaganda içeriklerini tespit ederek yayılımını azaltma ve bu içeriklere maruz kalan şiddete karışmamış bireyleri tespit ederek rehabilitasyon ve ek destekler sunarak olası radikalleşmeleri engelleyebilir. Öte yandan, her ne kadar kamu ve özel sektörler önlem alsa da yüklenen verilerin ezici hacmi karşısında aksiyon almada gecikmeler yaşanabilmektedir. TikTok platformu nefret söylemini yasaklamasına rağmen, yapay zeka tarafından oluşturulan nefret söylemi videoları paylaşılarak kısa sürede geniş çapta yeniden paylaşmalara karşı videoların tamamı zamanında kaldırılamadığı ve insan-yapay zeka iş birliğinin yetersiz kaldığı belirtilmiştir (Digital watch, 2025).

Yine yapay zeka ile şifre kırma ve dolaylı dilin tespitinde avantajlara sahiptir. Kanta vd., çalışmalarında yapay zekanın, açık kaynak istihbaratı ile birlikte kullanımıyla dijital şifrelerin kırılabileceğini öne sürmektedirler. Buna göre, sosyal medya, web siteleri, forumlar ve başka açık kaynaklardan topladığı veriler ile bağlamsal bilgileri analiz ederek şüpheliye yönelik özel parola tahmin listeleri oluşturularak şifre kırma süreci özelleştirilebilir. Geleneksel yöntemlerden daha hızlı olan yöntemle, bireyin ilgi alanları, hobileri veya önemli tarihler gibi

sıklıkla kullanılan bilgilerin parolada kullanılma sıklığı daha yüksek olabilmektedir. Yapay zeka ve açık kaynak verilerinin entegresiyle daha hızlı soruşturmalar, adli veriler ile açık kaynak verilerinin birleştirilmesi ve bilgi çıkarımının otomatik hale getirilir (Kanta vd., 2020, s.1-9).

Yapay zeka, radikalleşmeyle mücadelede etkili bir yöntem olmakla birlikte, aşırıcı gruplar tarafından kullanıldığı ve radikal içeriklerin artmasına katkı sağladığı gözden kaçırılmamalıdır. Uzmanlar, yapay zekanın kısıtlı imkanlara sahip küçük ölçekli örgütlerin, dijital alanda etkisini artırabildiği ve sınırlı kaynaklarla yapabileceklerinin ötesinde faaliyetlerde bulunabildikleri ifade etmektedir (Anadolu Ajansı, 2025). Nasıl ki yapay zeka radikal içerik paylaşan kullanıcıları tespit edebiliyorsa, aksi durumda radikal grup ve bireyler de aynı amaçla psikolojik veya sosyolojik açıdan zayıf insanları, potansiyel militanları ve sempatizanları yapay zeka destekli veri analizlerini kullanarak tespit edebilir. Bunun yanı sıra, hedefe uygun otomatik içerikler hazırlanarak çok kısa sürede geniş kitlelere erişim sağlayabilirler. Tüm bunların yanı sıra, sözde elit radikal birey veya grupların çekirdek forumlar, diğer bir ifadeyle, Dark web, undernet gibi anonimleştirme hizmetlerinin kullanıldığı görünmez ağlar ile Bitcoin gibi kripto para birimleri kullanılarak para transferlerinin yapılması takip edilmeyi önlemek ve faaliyetlerin gizlenmesini kolaylaştıran görünmez ağlardır. Ayrıca, gelişmiş şifreleme teknolojilerine sahip mobil cihazların kullanımı, Telegram ve Signal gibi şifreli sohbet uygulamaları güvenlik güçlerinin takip ve soruşturmalarını engellemektedir. DEAŞ örneğinde olduğu gibi radikal grupların kendi mobil uygulamalarını geliştirebilmekte veya yeni yazılımlar geliştirerek güvenlik protokolleri hazırlayabildikleri görülmektedir (Digital watch). Yapay zekanın bir diğer kötüye kullanımı Deepfake teknolojisinde görülmektedir. Politika analisti Alexander Clackson, terör örgütlerinin bu teknolojiyi sahte videolar, önemli kişilerin seslerinin taklidi, yapay zeka tarafından sahte ancak gerçekçi olan video ve görsellerin oluşturulması gibi çok sayıda yeni tehditlerin meydana gelebileceği konusunda uyarıda bulunuyor (Anadolu Ajansı, 2025). Yapay zekanın gerek terörist unsurlarca kullanımı gerek güvenlik güçlerince kullanımı bir handikaba yol açarak zaman içerisinde makinelerin birbirine karşı savaşı haline gelebilir.

5. Sınırlılıklar

Yapay zekanın radikalleşmeyle mücadelede kullanımın fayda sağlamanın yanı sıra kritik handikaplara sahiptir. Yapay zeka, çok çeşitli veri türleri ve sayısız farklı kaynaktan veri toplamaktadır. Bu veri kümeleri, kendi içlerinde önyargılar ve büyük miktarda dezenformasyon barındırabilir. Her ne kadar doğru sonuçlar çıkaran çalışmalar bulunsa da makine eğitiminin

toplanan verilerden yapılması; yapay zeka ürünlerinin doğruluğu ve güvenirliğine dair bu endişeler doğurur. Hatalı çıktı üretimi ve dolayısıyla yanlış karar almanın önlenmesi amacıyla eğitim aşamasından çıktı üretimine kadar sürecin insan kontrolünde gerçekleştirilmesi gerekir. Bu durum, bir yandan güvenlik güçlerine zaman ve kaynak tasarrufu vadederken diğer yandan makine eğitimi ve denetimi noktasında yeni kaynak ihtiyacını doğurarak bir çeşit paradoks yaratmaktadır. Bir diğer önemli handikap ise gerek doğrudan yapay zekanın gerekse de veriler üzerinden dolaylı saldırılar ile manipüle edilmesi riskidir (Devanny vd., 2023, s. 21-24). Hasım devletler veya kötü niyetli devlet dışı aktörler tarafından yapılabilen siber saldırılar üzerinden hassas verilerin sızdırılması, uzaktan yönlendirme, sistemde kayıtlı mevcut bilgilerin değiştirilmesi ve üretken yapay zekanın manipüle edilmesi hedeflenmektedir. En çok bilinen örnekleri, LLM'lere (büyük dil modellerine) yapılan 'hızlı enjeksiyon' ve 'jailbreak' saldırılarıdır. Kötü niyetli kişi veya gruplar, ilk aşamada LLM modelinin güvenlik sınırlarını aşarak, geliştiriciler tarafından eklenen komutları kontrol eder, daha sonra benzer komutlar oluşturarak önceki talimatlar devre dışı bırakılır ve böylelikle makineyi kandırma işlemi başlatılır. Hızlı enjeksiyon ile jailbreak saldırıları arasındaki temel fark; hızlı enjeksiyon saldırısında LLM modeline gizli komutlar eklenerek çıktı sonucu manipüle edilmek hedeflenirken, jailbreak'te ise modelin geliştirilme aşamasında yapması gerekenler ile yapmaması gerekenlere dair talimat ve kısıtlamaların aşılarak modeli yapmaması gerekenleri yapacak hale getirmeye dayanır. Bu tür saldırılara karşı alınan önlemler bilgisayar ve yapay zeka ile alınmaya çalışılsa da saldırılara karşı her zaman hassastırlar. Sonuç olarak, karar vermeden önce insanların çıktıları manuel olarak kontrol etmesi gerekebilir (IBM, 2024; Microsoft, 2024). Örneğin, siber saldırıya maruz kalan bir yapay zeka sistemine önceki komutları unutmasını ve yeni komutlar doğrultusunda veri üretmesi istendiğinde sistem kullanıcısına yanlış veriler sunularak hatalı karar alması sağlanabilir. Risk oluşturan bir durum güvenli şeklinde etiketlenebilir veya olağan bir durum ulusal güvenlik tehdidi olarak kodlanarak yanlış alarm üretebilir.

6. Sonuç

Yapay zeka radikalleşme tespitinde propaganda engelleme, söylem ve duygu analizi, kişi tespiti çeşitli biçimlerde kullanılmaktadır. Yapay zeka, çeşitli zorluklara sahip olmakla birlikte radikalleşmeyle mücadelede kullanıldığında güç çarpanı sağlayarak birçok tehdidin bertaraf edilmesini sağlayabilir. Devasa miktarda veri hacmi karşısında manuel denetim mümkün değildir. Nitekim, gözetim noktasında insan sayısı büyük veriyle başa çıkamayacaktır. Yapay zeka bir insana kıyasla oldukça hızlı veri toplama ve analizini yapabilir. Yapay zeka,

ölçeklenebilir ve hızlı çözümler sunmaktadır. Dolayısıyla gerçek zamanlı analizler yapılarak bireyler şiddet eylemlerine katılmadan tespit edilebilir veya saldırılar önlenebilir.

Çalışma kapsamında, yapay zekanın radikalleşme süreçlerini erken tespit edebildiği ve erken müdahale imkanı sağladığı görülmektedir. Yapay zeka, kullanıcının geçmiş beğeni, paylaşımları, takip verileri gibi sayısal/kategorik davranış kalıplarını analiz eden algoritmalarla çalışarak kullanıcıların metin içerikleri, etkileşim kalıpları ve davranışsal izlerini analiz ederek, potansiyel radikalleşme belirtilerini belirleme ve riskli içerikleri sınıflandırır. İnsana kıyasla hız, ölçek ve doğruluk avantajları ile önleyici etkiye sahip olduğu ancak geliştirilmesi gereken birtakım alanların mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Makine modelleri, eğitildikleri verilerdeki cinsiyet, ırk, din veya din gibi önyargılardan farkında olmadan öğrenebilir. Makine eğitiminde yanlış pozitif(hatalı etiketleme) ve negatif etiketlemeler, masum kullanıcıların yanlış sınıflandırılmasına neden olabilir. Kültürel ve dilsel çeşitlilikten yoksun olan bir modellemenin genelleme yeteneği zayıflar ve yanlış sınıflandırmalar yapabilir. Makine modellerinin, eğitildikleri verilerdeki dengesiz ya da adaletsiz örüntüleri yansıtması sonucu hatalı veya yanlı sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Bunda, grupların temsilinde veri eksikliği, veri toplama ve etiketleme sürecindeki hatalar, model tasarımı ve algoritma seçimindeki sınırlamalar etkili olmaktadır. Dolayısıyla, bir model, belirli bir sosyal grubun ifadelerini yanlış bir şekilde sınıflandırarak ayrımcılık yapabilir. Sonuçta, yanlış kararlar alınmasına ve etik sorunlara yol açabilen bu faktörler, toplumsal ayrımcılığın pekişmesine ve güvenilirliğin azalmasına neden olabilir. Bu tür sonuçlar, radikalleşmeyle mücadelede ters etki yaratarak radikal grupların propaganda malzemesi haline gelme potansiyeline sahip olması bakımından dikkat edilmesi gerekir. Bu çerçevede, modellerin kültürel ve dilsel çeşitliliğe uyum sağlaması gerekmekte, etik standartlar ve gizlilik korumaları güçlendirilmelidir.

Makine önyargısı ve yanlış etiketlemeleri önlemek için büyük hacimli, çeşitlendirilmiş ve dengeli veri setlerinin kullanılmalıdır. Makine eğitimi çıktıları sürekli karşılaştırılmalı ve doğru sonuca ulaşana kadar yeni verilerle desteklenerek test edilme süreç devam ettirilmelidir. Her modelin performansı farklı gruplar için ayrı değerlendirilmeli, bu işlemler makine ve insan iş birliği ile yürütülmelidir. Yani insan denetimi ve müdahalesi artırılarak yanlış kararlan alınması önlenebilir. Ayrıca daha şeffaf ve açıklanabilir yapay zeka modellerinin geliştirilmesi, toplumsal güvenilirliğin artmasını sağlayabilir. Öte yandan, şeffaf ve açıklanabilir modeller, terör örgütlerince kolay okunabilecek ve manipüle edilebileceğinden tartışmaya açık bir konudur.

KAYNAKÇA

Von Behr, I., Reding, A., Edwards, C., & Gribbon, L. (2013). *Radicalisation in the digital era: The use of the internet in 15 cases of terrorism and extremism*. RAND Corporation, 1-59. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR453.html

Dokur, Y., & Dalkıran, S. (2024). Dijital cihat ve DEAŞ örneği üzerine bir inceleme. *Ekev Akademi Dergisi, 28*(97), 284-300.

Bjelopera, J. P. (2011). *American jihadist terrorism: Combating a complex threat* (CRS Report for Congress). Congressional Research Service.

Bender, S. M. (2019). Social media create a spectacle society that makes it easier for terrorists to achieve notoriety. *The Conversation*. Erişim tarihi: 13 Mart 2025. https://theconversation.com/social-media-create-a-spectacle-society-that-makes-it-easier-for-terrorists-to-achieve-notoriety-113715

The Guardian. (2019). Video of Christchurch attack runs on social media and news sites. *The Guardian*. Erişim tarihi: 21 Mart 2025. https://www.theguardian.com/world/2019/mar/15/video-of-christchurch-attack-runs-on-social-media-and-news-sites

United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (UNICRI), & United Nations Counter-Terrorism Centre (UNCCT). (2021). *Algorithms and terrorism: The malicious use of artificial intelligence for terrorist purposes* (pp. 13-15). United Nations Office of Counter-Terrorism & UNICRI. https://www.un.org/counterterrorism/sites/www.un.org.counterterrorism/files/algorithms-and-terrorism-2021.pdf

United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (UNICRI), & United Nations Counter-Terrorism Centre (UNCCT). (2021). *Countering terrorism online with artificial intelligence: An overview for law enforcement and counter-terrorism agencies in South Asia and South-East Asia* (pp. 18-21). United Nations Office of Counter-Terrorism & UNICRI. https://www.un.org/counterterrorism/sites/www.un.org.counterterrorism/files/2021-06/online_ai_counterterrorism_report.pdf

Surma, J. (2024). Deep learning in military applications: Threats and opportunities. *Safety & Defense, 10*(1), 1-2. https://doi.org/10.37105/sd.214

Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. (2016). *Deep learning*. MIT Press. https://www.deeplearningbook.org/

LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). Deep learning. *Nature, 521*(7553), 436–444. https://doi.org/10.1038/nature14539

Mussiraliyeva, S., Medetbek, Z., Bolatbek, M., Baispay, G., Omarov, B., & Ospanov, R. (2020, November). On detecting online radicalization and extremism using natural language processing. In *2020 1st International Conference on Advanced Communications and Information Technology (ACIT)* (pp. 1-6). IEEE. https://doi.org/10.1109/ACIT50332.2020.9300086

Myagkov, M., Kashpur, V. V., Baryshev, A. A., Goiko, V. L., & Shchekotin, E. V. (2019). Distinguishing features of the activity of extreme right groups under conditions of state counteraction to online extremism in Russia. *Region: Regional Studies of Russia, Eastern Europe, and Central Asia, 8*(1), 41–74. https://doi.org/10.1353/reg.2019.0002

Tan, Q., Liu, N., & Hu, X. (2019). Deep representation learning for social network analysis. *Frontiers in Big Data, 2*, 1–8. https://doi.org/10.3389/fdata.2019.00002

European Commission. (2018). Tracking and preventing radicalisation using AI: SPY. *EU Research & Innovation – Success Stories*. Erişim tarihi: 18 Şubat 2025. https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/projects/success-stories/all/tracking-and-preventing-radicalisation-using-ai-spy

European Commission. (n.d.). INVISO – No respite for the radicalised on social media. *CORDIS. Horizon 2020*. Erişim tarihi: 12 Mart 2025. https://cordis.europa.eu/article/id/415892-inviso-no-respite-for-the-radicalised-on-social-media

Hern, A., & Waterson, J. (2019). Video of Christchurch attack runs on social media and news sites. *The Guardian*. Erişim tarihi: 27 Mart 2025. https://www.theguardian.com/world/2019/mar/15/video-of-christchurch-attack-runs-on-social-media-and-news-sites

Greenfield, P. (2018). Home Office unveils AI program to tackle ISIS online propaganda. *The Guardian*. Erişim tarihi: 27 Mart 2025. https://www.theguardian.com/uk-news/2018/feb/13/home-office-unveils-ai-program-to-tackle-isis-online-propaganda?utm_source=chatgpt.com

Temperton, J. (2018). Isis could easily dodge the UK's AI powered propaganda blockade. *Wired*. Erişim tarihi: 07 Mart 2025. https://www.wired.com/story/isis-propaganda-home-office-algorithm-asi/?utm_source=chatgpt.com

Digital Watch Observatory. (2025). TikTok struggles to stop the spread of hateful AI videos. Erişim tarihi: 06 Mart 2025. https://dig.watch/updates/tiktok-struggles-to-stop-the-spread-of-hateful-ai-videos

Kanta, A., Coisel, I., & Scanlon, M. (2020). A survey exploring open source intelligence for smarter password cracking. *Forensic Science International: Digital Investigation, 35*, 1-9. https://doi.org/10.1016/j.fsidi.2020.301075

Gültekin Karahacıoğlu, E. (2025). Yeni nesil savaşlarda yapay zeka, terör örgütleri için güç çarpanı haline geliyor. *Anadolu Ajansı*. Erişim tarihi: 04 Haziran 2025. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yeni-nesil-savaslarda-yapay-zeka-teror-orgutleri-icin-guc-carpani-haline-geliyor/3588483

Digital Watch Observatory. (n.d.). Violent extremism. https://dig.watch/topics/violent-extremism

Devanny, J., Dylan, H., & Grossfeld, E. (2023). Generative AI and intelligence assessment. *The RUSI Journal, 168*(7), 21–24. https://doi.org/10.1080/03071847.2023.2286775

IBM. (2024). What is a prompt injection attack? *IBM Think*. Erişim tarihi: 09 Haziran 2025. https://www.ibm.com/think/topics/prompt-injection#Prompt+injection+prevention+and+mitigation

Microsoft Threat Intelligence. (2024). AI jailbreaks: What they are and how they can be mitigated. *Microsoft Security Blog*. Erişim tarihi: 09 Haziran 2025., from https://www.microsoft.com/en-us/security/blog/2024/06/04/ai-jailbreaks-what-they-are-and-how-they-can-be-mitigated/

Dünya Yeterli Değil: Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Açısından Devletlerin Uzay Kuvvetleri Rekabeti

Caner AKKAYA[1]

Öz

İnsanlığın her türlü üretim ve tüketim alışkanlıklarındaki artışa bağlı olarak, kaynakların yetersizliği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, aktörler, yeryüzünün mevcut kaynaklarına ek olarak, farklı kaynakların arayışına girmiştir. İnsanlığın üretim ve tüketim ihtiyaçlarına ek kaynak oluşturacak alanlardan bir tanesi de uzay çalışmaları olarak anılan alandır. Uzay çalışmaları, günümüzde, güvenlik açısından ele alındığında oldukça geniş bir çalışma alanını kapsamaktadır. Diğer taraftan, uzay çalışmalarını güvenliğin dar anlamıyla ele alarak ve bu yöndeki gelişmeleri inceleyerek geleceğe dair kimi çıkarımlarda bulunulabilir. Güvenliği dar anlamıyla ele aldığımızda aktörlerin askeri unsurları üzerinden bir inceleme yapmak gerekmektedir. Uzay çalışmalarında birçok aktörün doğrudan askeri unsur olarak uzay kuvvetleri oluşturmaya yöneldiği görülmektedir. Uzay hukukuna göre uzay çalışmalarının, barışçıl amaçlar taşıması gerektiği gibi uzay alanı insanlığın ortak kullanım alanı olarak tarif edilmektedir. Bu durumda, aktörleri dar güvenlik anlayışı çerçevesinde uzay kuvvetleri oluşturmaya yönlendiren temel motivasyonun ne olduğu sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, aktörleri uzay kuvvetleri oluşturmaya iten temel motivasyonu tespit ederek geleceğe dair önerilerde bulunmaktır. Uluslararası ilişkiler, güvenlik çalışmaları ve uzay çalışmaları kapsamında bu tespitin ortaya konulması uzay çalışmalarında olası güvenlik tehditlerinin önceden tespit edilerek bertaraf edilmesi açısından önemlidir. Böylelikle gelecek uzay çalışmalarının, uluslararası hukuka uygun bir biçimde barışçıl amaçlara hizmet etmesi sağlanabilecektir. Bu çalışmada, hedeflenen tespitin gerçekleşebilmesi için aktörlerin uzay çalışmalarında dar güvenlik anlayışlarını ortaya koyan metinler incelenecektir. Dolayısıyla, çalışmada incelenecek aktörler uzay kuvvetleri oluşturmuş ya da oluşturmayı planlayan aktörlerdir. Örneğin, ABD'nin askeri unsurları içinde bir uzay kuvveti kurduğu bilinmektedir. Benzer biçimde, Türkiye, Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı bir uzay komutanlığı kurma girişimini başlatmıştır. Dolayısıyla, ABD gibi uzay çalışmalarında tecrübeli aktörlerin yanı sıra Türkiye gibi görece yeni girişimlere sahip aktörler de incelemeye tabi tutulacaktır. Bahsi geçen aktörler ele alınırken öncelikle bu unsurların kuruluş metinleri, strateji belgeleri, kamuoyu duyuruları gibi resmi kaynaklar incelenmektedir. Bunlardan başka, konuya dair ikincil kaynaklar da çalışmada yer almaktadır. Bu kaynaklardan elde edilen verilerle kimi tespitlerde ve önerilerde bulunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Uzay Çalışmaları, Uzay Güvenliği, Uzay Kuvvetleri*

The World is Not Enough: The Competition of Space Forces among States in terms of Security in International Relations

Abstract

The increase in humanity's production and consumption habits has resulted from the inadequacy of resources. As a result, actors have begun searching for additional sources to current sources of the world. One such area that can provide supplementary resources for humanity's production and consumption needs is the field of space studies. Today, when considered from a security perspective, space studies encompass a broad range of activities. On the other hand, by considering space studies in the narrow sense of security and examining developments in this direction, some conclusions about the future can be drawn. When security is considered in the narrow sense, it is necessary to examine the military elements of the actors. In space studies, many actors have been seen to direct their efforts toward establishing space forces as a direct military element. According to space law, space activities

[1]Doktor, Bağımsız Araştırmacı, ORCID: 0000000241951545, canerakkayaui@gmail.com

should serve peaceful purposes, and space is defined as a common area for humanity. In this context, the question arises as to what the fundamental motivation is that leads actors to establish space forces within the framework of a narrow security understanding. The aim of this study is to identify the fundamental motivation that drives actors to establish space forces and to offer suggestions for the future. In the context of international relations, security studies, and space studies, identifying this motivation is crucial for the preemptive detection and elimination of potential security threats in space activities. Thus, the future of space studies can be directed toward serving peaceful purposes in compliance with international law. In this study, to achieve the intended identification, texts that reflect the actors' narrow security perspectives in space activities will be examined. Therefore, the actors examined in this study are those who have established or are planning to establish space forces. For instance, it is known that the United States has created a space force within its military components. Similarly, Turkey has initiated the establishment of a space command under the Turkish Air Force Command. Thus, alongside experienced actors in space activities, such as the United States, actors with relatively new initiatives, such as Turkey, will also be included in the analysis. When examining the aforementioned actors, the primary sources, such as the founding texts of these elements, strategy documents, and public announcements, will be reviewed. Additionally, secondary sources related to the topic will also be included in the study. Conclusions and recommendations will be made based on the data obtained from these sources.

Keywords: *Space Studies, Space Security, Space Forces*

1. Giriş

Yeryüzü kaynakları, insanlığın her türlü üretim ve tüketim alışkanlıklarındaki artışa bağlı olarak, giderek azalmaktadır. Bu nedenle, aktörler, birbirleri arasında rekabete neden olan yeryüzü kaynaklarına ek olarak, farklı kaynak arayışına girmişlerdir. Uzay alanı, insanlığa, yeryüzünü de kapsayan biçimde geniş kaynaklar sunarken aktörler arasında bir rekabet alanı haline gelmiştir. Uzay alanında aktörlerin rekabeti, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin 1957'de Sputnik-1 isimli roketi uzaya fırlatmasıyla somut bir hal almıştır. Bu tarihten sonra aktörlerin uzaya ulaşabilir ve ondan faydalanabilir olmaya yönelik girişimleri kimi zaman rekabet halinde kimi zaman ise iş birliği içinde artarak devam etmiştir. Günümüzde, bu alana yönelik faaliyetler sosyal bilimler çerçevesinde incelenirken *uzay çalışmaları* kavramıyla anılmaktadır. Uzay çalışmaları ise birçok konu ya da alt konu ile bir arada ele alınabilmektedir. Bu bildiri, uzay çalışmalarında güvenlik ve hukuk konuları temelinde bir inceleme ortaya koymaktadır.

Uzay çalışmalarında *güvenlik* konusu oldukça geniş bir yer kapsamaktadır. Burada, uzay çalışmalarını güvenliğin dar anlamıyla inceleyerek kimi çıkarımlarda bulunulmaktadır. Uzay çalışmalarında güvenlik konusunu dar anlamıyla incelerken, aktörlerin askeri unsurları üzerinde durmak gerekmektedir. Çünkü günümüzde birçok aktörün, mevcut askeri unsurlarına ek olarak, çeşitli seviyelerde *uzay kuvvetleri* oluşturduğu ya da oluşturmaya yöneldiği görülmektedir. Diğer yandan, uzay çalışmalarını askeri unsurlar üzerinden incelerken uzay

hukukuna başvurmak zorunludur. Bu zorunluluk, uzay çalışmalarında askeri meselelerin uzay hukuku ile sınırlandırılmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu bildiride, bir aktörün uzay kuvveti oluştururken temel motivasyonun ne olduğu sorgulanmaktadır. Örgütlenmelerin kuruluş sürecinde ve sonrasında hangi amaçları taşıdığı çeşitli biçimlerde beyan edilmektedir. Araştırma esnasında, uzay kuvvetlerinin faaliyetlerinden ziyade beyan edilen amaçları üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede, öncelikle, uzay hukukunda askeri faaliyetlerin yeri tespit edilmektedir. Ardından, birçok aktörün uzay kuvveti oluşturma yönündeki temel motivasyonları incelenmektedir. Son olarak ise bir değerlendirmeye yer verilmektedir.

2. Uzay Hukuku ve Askeri Faaliyetler

Uzay hukuku ilk kez 1967 yılında "Ay ve Diğer Gökcisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkında Antlaşma" (Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies) başlıklı uluslararası antlaşmayla düzenlenmiştir. Antlaşma (UNOOSA, 2025), uzay hukukuna temel çerçeve oluşturduğu için uzay çalışmalarında askeri faaliyetlerin yerini bu antlaşma üzerinden belirlemek gerekmektedir. Öncelikle, bahsi geçen antlaşmaya taraf devletler tüm insanlığın uzayın barışçıl amaçlarla keşfi ve kullanımı konusunda ortak çıkarları kabul etmektedir. Bu doğrultuda ilkeler, antlaşmada maddeler halinde sıralanmıştır. Antlaşmanın ilk dört maddesinde uzayda askeri faaliyetlere yönelik sınırların genel hatlarıyla çizildiği görülmektedir.

Antlaşmanın 1. Maddesine göre, "Ay ve diğer gök cisimleri de dahil olmak üzere uzayın keşfi ve kullanımı, ekonomik veya bilimsel gelişme derecelerine bakılmaksızın tüm ülkelerin yararına ve çıkarları doğrultusunda gerçekleştirilecek ve tüm insanlığın yetki alanı olacaktır." (UNOOSA, 2025).

Antlaşmanın 2. Maddesine göre, "Ay ve diğer gök cisimleri de dahil olmak üzere uzay, egemenlik iddiasıyla, kullanma veya işgal yoluyla veya başka herhangi bir yolla ulusal mülkiyete konu edilemez." (UNOOSA, 2025).

Antlaşmanın 3. Maddesine göre, "Antlaşmaya taraf devletler, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve uluslararası iş birliği ve anlayışın geliştirilmesi amacıyla, Birleşmiş Milletler Şartı da dahil olmak üzere uluslararası hukuka uygun olarak, Ay ve diğer gök cisimleri de dahil olmak üzere uzayın keşfi ve kullanımı konusunda faaliyetlerde bulunurlar." (UNOOSA, 2025)

Antlaşmanın 4. Maddesine göre ise "Ay ve diğer gök cisimleri, Antlaşmaya taraf tüm devletler tarafından yalnızca barışçıl amaçlarla kullanılacaktır. Askeri üs, tesis ve tahkimat kurulması, her türlü silahın denenmesi ve gök cisimleri üzerinde askeri manevra yapılması yasaktır. Askeri personelin bilimsel araştırma veya diğer barışçıl amaçlarla kullanılması yasaklanmayacaktır. Ayın ve diğer gök cisimlerinin barışçıl bir şekilde araştırılması için gerekli olan herhangi bir ekipman veya tesisin kullanılması da yasaklanmayacaktır." (UNOOSA, 2025).

Antlaşmanın ilgili ilkelerinden açıkça anlaşıldığı üzere, uzay alanı her şeyden önce tüm insanlığın ortak kullanım alanı olup yalnızca barışçıl amaçlarla faaliyet yürütülebilecektir. Uzay, tüm insanlığın yalnızca faaliyet alanı değil, hukuki yetki alanıdır. Bu açıdan, uzayda herhangi bir faaliyete gerek olmaksızın yetki sahibidir. Ancak insanlığın ortak kullanım alanı olması nedeniyle herhangi bir biçimde egemenlik iddiasına konu edilemez. Uzay alanında barışa ve güvenliğe zarar verecek bir rekabetten ziyade bunları koruyacak faaliyetler iş birliği içinde yürütülmelidir. Dolayısıyla, uzay alanında, barışçıl amaçlar sahip faaliyetler hariç, herhangi bir askeri faaliyet yürütülmesi mümkün değildir. Bu yönleriyle uzay alanı, kara, deniz ve hava alanlarından farklılık göstermektedir. Bu durumda, şu soru ortaya çıkmaktadır: Aktörleri, askeri unsurlarına dahil olacak biçimde, *uzay kuvvetleri* kurmaya yönlendiren temel motivasyon nedir?

3. Aktörlerin Uzay Kuvvetleri Faaliyetleri

3.1. ABD Uzay Kuvvetleri

ABD tarafından, 1 Şubat 1958'de Explorer-1 isimli uydu uzaya fırlatılmıştır. Bu tarihten sonra ABD, uzay çalışmalarına yönelik güvenlik faaliyetlerini diğer güvenlik faaliyetleriyle bütünleşik bir biçimde yönetmiştir. Bir başka ifadeyle, uzay çalışmalarına özgü bir güvenlik unsuru oluşturmamıştır. Bu durum, ABD'nin, 20 Aralık 2019'da genel askeri güvenlik yapılanmasına bağlı münhasır bir güvenlik unsuru olarak ABD Uzay Kuvvetleri'ni (United States Space Force: USSF) kurmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Bu unsurun hangi motivasyonla kurulduğunu açıklamak için bir örgütlenme olarak kendisini nasıl tanımladığını göstermek gerekmektedir. Fakat öncelikle, kuruluşa giden süreç genel hatlarıyla ele alınmalıdır.

ABD Uzay Kuvvetleri'nin kuruluşuna dair, yasa teklifi incelendiğinde, Bölüm 3'te kuruluş amaçlarının maddeler halinde sıralandığı görülmektedir. Kuruluş yasa teklifine (Establishment of the United States Space Force, 2019) göre amaçlar şu şekildedir:

"(a) Uluslararası hukuk da dahil olmak üzere geçerli yasalara uygun olarak, tüm sorumlu aktörler için uzaydaki ulusun çıkarlarını ve uzayın barışçıl kullanımını korumak;

(b) ABD ulusal güvenlik amaçları, ABD ekonomisi ve ABD kişileri, ortakları ve müttefikleri için uzayın sınırsız kullanımını sağlamak;

(c) Saldırganlığı caydırmak ve ulusu, ABD müttefiklerini ve ABD çıkarlarını uzayda ve uzaydan düşmanca eylemlerden korumak;

(d) Gerekli uzay yeteneklerinin tüm ABD savaş komutanlıkları için entegre ve kullanılabilir olmasını sağlamak;

(e) Ulusumuzun çıkarlarını desteklemek için uzayda, uzaydan ve uzaya askeri güç yansıtmak; ve

(f) Uzay alanının ulusal güvenlik taleplerine odaklanmış profesyonellerden oluşan bir topluluk geliştirmek, sürdürmek ve iyileştirmek.".

Bu maddelerden anlaşılacağı üzere, ABD Uzay Kuvvetleri'nin, kuruluş aşamasında uluslararası hukuka uygun biçimde barışa hizmet eden bir askeri unsur olması öngörülmüştür. Diğer taraftan, düşmanca girişimlere karşı ABD'nin çıkarlarının korunması da bu uzay kuvvetlerinin amaçlarındandır.

Yukarıda bahsi geçen yasa teklifinin, 20 Aralık 2019'da yasalaşmasıyla ABD Uzay Kuvvetleri kurulmuştur. ABD Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasası'nın 908 sayılı bölümü, ABD Uzay Kuvvetleri'nin kurulmasına ilişkindir. Bahsi geçen bölümün (d) maddesinde, ABD Uzay Kuvvetleri'nin görevlerine yer verilmektedir. Bu görevler, "ABD'nin uzaydaki çıkarlarını korumak; uzayda, uzaydan ve uzaya yönelik saldırıları caydırmak; uzay operasyonları yürütmek" (National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2020, 2019, s. 1562) şeklinde sıralanmaktadır. Bu belgede, yasa teklifinden farklı olarak, ABD Uzay Kuvvetleri'nin görevleri arasında uluslararası hukuka uygunluk ve/veya barışa hizmet gibi uzay hukukunun genel ilkelerine değinilmediği görülmektedir. Bu aşamada, ABD Uzay Kuvvetleri'nin kurulduktan sonra kendini nasıl tanımladığına değinmek gerekmektedir.

ABD Uzay Kuvvetleri bir kurum olarak kendini tanımlarken "ABD Uzay Kuvvetleri'nin kurulması, uzayın ulusal güvenlik zorunluluğu olduğu yaygın kabulünden kaynaklanmıştır. Uzaydaki stratejik rakiplerin oluşturduğu artan tehdit ile birleştiğinde, yalnızca uzay alanında üstünlük sağlamaya odaklanan bir askeri hizmete ihtiyaç olduğu açıkça ortaya çıkmıştır." (US Space Force, t.y.) ibaresini kullanmaktadır. Buna ek olarak, ABD açısından uzay faaliyetlerinde rekabet kimi zaman *düşmanlık* seviyesindedir. Bu durum, "Potansiyel düşmanlar, hem savaş hem de modern yaşam tarzımın için temel olan uzay faaliyetlerine ABD'nin erişimini

engellemenin yollarını arıyorlar." (US Space Force, t.y.) sözleriyle açık bir biçimde beyan edilmektedir. Oysa ABD için "Uzaya erişim ve uzayda faaliyet gösterme özgürlüğü, ulusal güvenliğini ve ekonomik refahını desteklemektedir" (US Space Force, t.y.). Bu durumda, ABD'nin ulusal güvenliğini ve ekonomik refahını, kimi zaman düşmanlık seviyesine varan rakiplerine karşı koruma motivasyonuyla münhasır bir uzay kuvvetleri kurduğu görülmektedir. Kurumun sözleriyle, bu unsurun ABD ordusuna eklenmesiyle birlikte "ABD ordusu, uzayı etkili bir şekilde kullanma becerisi nedeniyle daha hızlı, daha iyi bağlantılı, daha bilgili, daha keskin ve daha ölümcüldür." (US Space Force, t.y.).

Sonuçta, ABD Uzay Kuvvetleri'nin kuruluşundaki temel motivasyonu tespit etmek için resmi kaynaklar incelendiğinde birkaç sonuca ulaşılmaktadır. Öncelikle, bu örgütlenmenin kuruluşunda temel motivasyonun güvenlik ihtiyacını gidermek olduğu açıktır. İkinci aşamada, güvenlik ihtiyacının nasıl şekillendiği önem kazanmaktadır. Yukarıda verildiği üzere, uzay kuvvetlerinin münhasır bir unsur olarak kurulması için ortaya konulan yasa teklifinde yer alan amaçlar arasında uluslararası hukuk çerçevesinde barışa hizmet ilkesi bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu aşamada uluslararası hukuk ve barışın gözetildiği anlaşılmaktadır. Ancak kuruluş aşaması ve sonrasında uluslararası hukuk ve barıştan çok düşmanlık seviyesine varan bir rekabet anlayışının hakim olduğu görülmektedir. Öyle ki uzay kuvvetlerinin kurulmasıyla ABD ordusunun *daha ölümcül* hale geldiği belirtilmektedir. Bu durumda, ABD Uzay Kuvvetleri'nin kurulmasındaki temel motivasyon, uluslararası hukuk ve barışa hizmetten ziyade, ABD açısından düşmanlık seviyesinde görülen bir rekabete hizmet etmektir.

3.2. ÇHC Halk Kurtuluş Ordusu Hava-Uzay Kuvvetleri

ÇHC, 19 Nisan 2024'te askeri unsurlarını yeniden düzenleme yoluna gitmiştir. Bu düzenlemeyle birlikte, ÇHC Halk Kurtuluş Ordusu'nun dört temel bileşeninden biri olarak Hava-Uzay Kuvvetleri (People's Liberation Army Aerospace Forces: PLAASF) kurulmuştur. Bahsi geçen tarihten önce de askeri uzay faaliyetleri yürütülmüş olmakla birlikte bu düzenlemeyle birlikte askeri uzay çalışmaları dağınık olmayan kurumsal bir yapı kazanmıştır. Örgütlenme bağlamında, ABD Uzay Kuvvetleri'nden farklı olarak, ÇHC Halk Kurtuluş Ordusu'nda uzay kuvvetlerinin münhasır bir unsur değil hava kuvvetleriyle bir arada yönetildiği görülmektedir.

ÇHC ulusal savunması kapsamında uzaya ilişkin temel savunma politikası, ÇHC'nin uzaydaki güvenlik çıkarlarını korumaktır (Ministry of National Defense the People's Republic of China, t.y.). ÇHC Hava-Uzay Kuvvetleri'nin kuruluşundaki temel motivasyonu incelemek

için başvurulacak kaynaklardan bir tanesi ÇHC'nin 2019'da yayınladığı "Yeni Çağda Çin Ulusal Savunması" (China's National Defense in the New Era) başlıklı belgedir (Goswami, 2024). Anılan belgede, ÇHC için uzayın önemi şu sözlerle açıklanmaktadır:

"Uzay, uluslararası stratejik rekabette kritik bir alandır. Uzay güvenliği, ulusal ve toplumsal kalkınma için stratejik güvence sağlar. Uzayın barışçıl kullanımı adına Çin, uluslararası uzay iş birliğine aktif olarak katılır, ilgili teknolojileri ve yetenekleri geliştirir, uzay tabanlı bilgi kaynaklarının bütünsel yönetimini ilerletir, uzay durum farkındalığını güçlendirir, uzay varlıklarını korur ve uzaya güvenli bir şekilde giriş, çıkış ve açık kullanım kapasitesini artırır." (China's National Defence in the New Era, 2019, s. 14).

Belgede yer alan sözlerden anlaşılacağı üzere, ÇHC açısından uzay stratejik bir rekabet alanı olarak görülmekteyken aynı zaman bir iş birliği alanıdır. ÇHC Hava-Uzay Kuvvetleri'nin kurulduğu gün ÇHC Ulusal Savunma Bakanlığı Sözcüsü Wu Qian tarafından yapılan açıklamada, ÇHC'inn uzay faaliyetlerine yönelik stratejisi beyan edilmiştir. Bu beyana göre, ÇHC, "Uzayın barışçıl kullanımına bağlı olup uzay çalışmalarında tüm ülkelerle çeşitli alanlarda değişimi güçlendirmek, iş birliğini derinleştirmek ve uzayda kalıcı barışa ve ortak güvenliğe katkıda bulunmak için aynı bağlılıkla çalışmaya hazırdır." (Global Times, 2024).

Yukarıda verilen bilgiler ışığında, ÇHC'nin uzayı çıkarlarını savunması gereken bir rekabet alanı olarak gördüğü açıktır. Ancak, uzay faaliyetlerine ilişkin politikasının barış ve iş birliği yönünü çeşitli şekillerde ilan etmiştir. Elbette bir uzay kuvveti oluşturmak, barış ve iş birliği fikriyle çelişki oluşturmaktadır. Buna rağmen, ÇHC'nin, ABD'ye kıyasla, *daha yumuşak* bir motivasyonla uzay kuvveti oluşturma yoluna gittiği görülmektedir.

3.3. Rusya Federasyonu Uzay Kuvvetleri

Rusya Federasyonu (RF) Uzay Kuvvetleri (Russian Space Forces), 1 Ağustos 2015'te, Hava Kuvvetleri ve Hava-Uzay Savunma Kuvvetleri birleştirilerek kurulmuştur. Bu örgütlenmenin kuruluşundan önce askeri uzay çalışmaları komutanlık düzeyinde yürütülmüştür. Bir başka ifadeyle, RF, uzay çalışmalarında öncü devletlerden olmakla birlikte bu çalışmaların askeri boyutunu bahsi geçen tarihe kadar kurumsal olarak komutanlık derecesinde tutmuştur.

RF Uzay Kuvvetleri'nin hangi motivasyonla kurulduğu, dönemin RF Savunma Bakanı Sergey Shoigu'nun sözleriyle açıklığa kavuşmaktadır. Shoigu'ya göre, örgütün kurulmasına neden olan temel motivasyon "silahlı mücadelenin ağırlık merkezinin havacılık ve uzay alanına doğru kaymasıyla tetiklenmesidir." (TASS Russian News Agency, 2015). RF'nin uzay

kuvvetleri girişimine dair temel motivasyonu tespit etme aşamasında, referansların yeterince ulaşılabilir olmamasıyla birlikte Shoigu'nun sözlerinden anlaşılacağı üzere, RF açısından, uluslararası ortamda sürekli bir mevcut silahlı mücadele alanı bulunmaktadır. Bu mücadele alanının ağırlık merkezi ise giderek hava ve uzay alanlarına kaymaktadır. Böylesi bir durumda, RF'nin askeri uzay örgütlenmesi kurmasındaki temel motivasyon, silahlı mücadele alanının bu yeni ağırlık merkezinde var olmak şeklinde özetlenmelidir. Diğer yandan, uzay alanını bir silahlı mücadele alanı olarak görerek ve bu alandaki olası silahlı mücadelenin tarafı olunarak uluslararası barışa hizmet edilemeyeceği açıktır.

3.4. Fransa Uzay Kuvvetleri

Fransa'nın uzay kuvvetleri, Temmuz 2019'da, dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un Fransız Hava Kuvvetleri içinde bir uzay komutanlığı kurulmasını onayladığını beyan etmesiyle örgütsel bir yapı kazanmıştır. Macron'un beyanında, Fransa Uzay Komutanlığı'nın (Commandement de l'Espace: CDE) kurulmasındaki temel nedenin ülkenin ulusal savunma yeteneklerini geliştirmek olduğu belirtilmiştir (France 24, 2019). Bu tarihten itibaren, Fransa'nın uzay askeri uzay çalışmaları Fransa Uzay Komutanlığı'nca yürütülmektedir.

Fransa Silahlı Kuvvetler Bakanlığı (Ministre des Armées) tarafından, bu birimin kuruluş amacı, savunma uzayının organizasyonu ve yönetiminin operasyonel verimliliğini, tutarlılığını, görünürlüğünü ve basitliğini artırmak" (Ministre des Armées, t.y.) şeklinde açıklanmaktadır. Fransız yetkililerin beyanlarından yola çıkarak, Fransa Uzay Komutanlığı'nın kurulmasında ulusal savunma önemli bir rol oynamaktadır. Diğer yandan, Fransa'nın uzaydaki askeri hazırlığını artırma konusundaki girişimlerinin, ABD, Çin ve Rusya'nın bu alana olan harcamalarını ve ilgisini artırmasının ardından geldiği görülmektedir (France 24, 2019). Bu durumda, Fransa'nın ulusal savunma ihtiyacının uzay alanında rekabet anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

3.5. Birleşik Krallık Uzay Kuvvetleri

Birleşik Krallık askeri uzay çalışmaları, Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne (Royal Air Force) bağlı olarak 1 Nisan 2021'de kurulan Birleşik Krallık Uzay Komutanlığı'nca (United Kingdom Space Command) yürütülmektedir. Bu girişimin temel motivasyonunu tespit etmek için öncelikle Birleşik Krallık tarafından uzay alanının nasıl algılandığını açıklamak gerekmektedir. Birleşik Krallık için "Uzay, sıkışık ve rekabetçi bir alandır. Uzaydaki tehlikeler uzay havasından uzay enkazına kadar uzanır. Ayrıca, uzay alanı, uzay alanındaki avantajlarını en üst

düzeye çıkarmaya çalışan düşmanca ve sorumsuz aktörlerin kötü faaliyetleri de dahil olmak üzere, giderek artan bir tehdit yelpazesi içerir." (Royal Air Force, t.y.).

Birleşik Krallık açısından uzayın rekabetçi bir alan olmasıyla birlikte rakiplerin düşmanca ve sorumsuz faaliyetlerde bulunması tehdit oluşturmuştur. Bu tehdit karşısında Birleşik Krallığı tarafından alınan önlemin bir uzay komutanlığı kurmak olduğu görülmektedir. Bu örgütlenmenin görevi, "Birleşik Krallık ve müttefik çıkarlarını uzayda, uzaydan ve uzaya doğru korumak ve savunmaktır." (GOV.UK, 2021) sözleriyle beyan edilmektedir. Bu sözlerden anlaşılacağı üzere, Birleşik Krallık açısından uzay, çeşitli tehditlere açık olan, kimi aktörlerin düşmanca davranışlar sergilediği gibi müttefiklerinde var olduğu bir alandır. Uzay kuvvetlerinin kurulmasındaki temel motivasyonun ise düşmanlar tarafından Birleşik Krallık veya müttefiklerine yönelen tehditlerin bertaraf etmek üzerine şekillendiği görülmektedir.

3.6. Türkiye Uzay Kuvvetleri

Türkiye Cumhuriyeti'nin, yukarıda ele alınan aktörlere kıyasla genç bir devlet olmakla birlikte, askeri açıdan köklü bir yapılanmaya sahip olduğu bilinmektedir. Ancak, genel anlamda uzay çalışmaları açısından görece geç kalmış bir aktördür. Uzay çalışmalarının askeri boyutuyla ilgili olarak, ilk girişimlerin 2013'te başladığını belirtmek gerekmektedir. Bu kapsamda, çeşitli kaynaklarda (Hürriyet, 2013; Milliyet, 2013; Özer, 2013), Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na (HKK) bağlı bir Uzay Grup Komutanlığı kurduğuna dair basın açıklaması yaptığı belirtilmektedir. Araştırma esnasında bu örgütlenmeye ilişkin resmi bir belgeye ya da bilgiye ulaşılamamışsa da basında yer aldığı şekliyle (Milliyet, 2013), TSK tarafından örgütlenmenin amacı "TSK uzay çalışmalarını, uluslararası alanda kabul edilen *uzayın barışçı ve savunma amaçlı kullanımı konsepti* doğrultusunda yapılandırmıştır." sözleriyle beyan edilmiştir.

Türkiye'nin askeri uzay faaliyetlerine ilişkin bir diğer açıklama, 10 Kasım 2023'te dönemin Hava ve Uzay Gücü Geliştirme Merkezi Komutanı Albay Gökhan Gürakar tarafından yapılmıştır. Gürakar'ın açıklamasında (İHA, 2023), HKK bünyesinde uzay komutanlığı kurulmasına yönelik çalışmaların resmen başladığı belirtilmektedir. Örgütlenmenin kurulmasında NATO (North Atlantic Treaty Organization) gözetiminde yapılan uzay çalışmalarına uyum sağlamaya ve Türkiye'nin sivil uzay makamları ile askeri uzay faaliyetlerinin koordinasyonu sağlamaya yönelik hedeflerin yer aldığı beyan edilmektedir. Buna ek olarak, birçok aktörün uzay alanında askeri faaliyet gösterdiği ve Türkiye'nin de bu

faaliyetleri gözlemleyerek uzay komutanlığı kurma yönünde girişim başlattığı dile getirilmektedir.

Türkiye'nin askeri uzay konusuna dair girişimlerini yansıtan açıklamalarından bir diğeri 12 Eylül 2024'te, Milli Savunma Bakanlığı Haftalık Basın Bilgilendirme Toplantısı'nda yer almaktadır. Bu toplantıda, "Türk Silahlı Kuvvetlerimizin kara, deniz, hava, siber ve uzay alanlarındaki etkinlik ve caydırıcılığı her geçen gün daha artmaktadır. Bu kapsamda Hava Kuvvetlerimiz bünyesinde kurulan Uzay Komutanlığımızın teşkil faaliyetleri devam etmektedir." sözleriyle, TSK'nin konuya dair girişimi beyan edilmektedir.

Sonuçta, Türkiye'nin 2013'ten itibaren askeri uzay konularına ilişkin girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Ancak 2024'te konuya dair yapılan son resmi açıklamaya göre uzay komutanlığı örgütlenmesinin teşkil faaliyetleri devam etmektedir. Diğer taraftan, Türkiye'nin bu girişimlerdeki temel motivasyonu genel hatlarıyla açıktır. Türkiye henüz girişimlere başlarken uzayın barışçı ve savunma amaçlı konseptine uygun hareket edeceğini beyan etmiştir. Bununla birlikte, birçok aktörün askeri uzay çalışmalarına yönelmesi, Türkiye'nin de bu alanda girişimler başlatmasına neden olmuştur. Diğer taraftan, üyesi olduğu NATO'nun faaliyetlerine uyum sağlama çabası bu girişimlerin nedenleri arasındadır. Nihayet, Türkiye, uluslararası alanda etkinliğini ve caydırıcılığını artırmak gayesiyle de bu girişimleri başlatmıştır. Fakat, Türkiye de dahil olmak üzere, aktörlerin askeri alanlardan ziyade sivil alanlarda gelişme kaydederek ve bu gelişmeleri uluslararası alanda etkin bir biçimde kullanarak barışa hizmet etmesi mümkündür.

4. Sonuç

Uzay hukukunda, aktörlerin askeri uzay kuvvetleri kurmasını yasaklayan bir ibare yoktur. Ancak uzay faaliyetlerinin uluslararası barışa halel getirmemesi gerekmektedir. Dolayısıyla, bu tür girişimler aktörlerin inisiyatifindedir. Bu noktada, aktörlerin bahsi geçen girişimleri başlatmadaki amaçları, bir başka ifadeyle temel motivasyonları önemlidir. Bu araştırmada, aktörlerin askeri uzay kuvvetleri kurmaya ilişkin amaçları tespit edilerek kimi çıkarımlarda bulunulmuştur. Öncelikle, aktörler girişimlerini açıklarken birbirinden farklı ya da birbirine benzer beyanlarda bulunsa da temel hedefin güvenlik oluşturmak olduğu belirtmek gerekmektedir.

Bu çalışmada elde edilen sonuçlardan bir tanesi, aktörlerin uzay hukukunun muğlaklığından faydalanarak bu muğlaklığı kendi çıkarları doğrultusunda kullandıklarıdır. Bu durum, aktörlerin, uzay hukukunda görülen boşlukları istismar etmesiyle değil, fakat uzay

hukukunu askeri çalışmaları net bir biçimde yasaklamasıyla giderilebilir. Elbette, uluslararası hukuk rızaya dayalıdır ve aktörlerin uluslararası hukuka rıza göstererek uyum sağlaması gerekmektedir. Böylelikle, uzay kuvvetleri kurma yönündeki temel motivasyonları olan güvenli ortama ulaşmaları mümkündür.

Araştırmada elde edilen sonuçlardan bir diğeri, aktörlerin askeri uzay faaliyetleriyle güvenlik oluşturmayı hedefledikleri fakat güvensizliğe neden oldukları, bir diğer ifadeyle uzay çalışmalarında güvenlik ikilemine yol açtıklarıdır. Örneğin, ABD'nin uzay kuvveti kurmaktaki temel motivasyonunda düşman algısı önemli bir rol oynamaktadır. Diğer taraftan, bu girişimle, ABD kendisi açısından düşmanlarına karşı güvenlik oluşturmayı hedeflerken bu girişimi sonucunda kendisi bir başka aktörün düşmanı olabilecek ve bu durum uzay çalışmalarında güvenlik ikilemine yol açabilecektir. Uzay kuvvetlerinin kurulmasındaki temel motivasyon olan güvenli ortam ise bu ikilemin ortadan kalkmasıyla, bir diğer ifadeyle askeri uzay faaliyetlerine yönelik girişimlerin durdurulmasıyla mümkündür.

Bir diğer sonuç, aktörlerin kimi zaman *iyi niyetli* bir biçimde kendini savunmak için uzay kuvvetleri kurma girişiminde bulunduklarıdır. Ancak, uluslararası ilişkilerin güvensiz ortamında bu iyi niyet muğlaktır. Bir aktörün askeri uzay faaliyetlerinin tamamen savunma motivasyonuyla gerçekleştiğini varsaydığımızda dahi bir başka aktör için tehdit olarak algılanacağı açıktır. Dolayısıyla, bu tehdidin ortadan kalkması için askeri uzay faaliyetlerinin ortadan kalkması gerekmektedir.

Sonuçta, askeri uzay faaliyetlerinin temel motivasyonu çeşitli gerekçelendirmeler üzerinden güvenlik ihtiyacını giderme çabasına karşılık gelmektedir. Bu ihtiyacı gidermek için ise aktörlerin askeri uzay faaliyetlerini geliştirmeleri değil, bu faaliyetlere son vermeleri ve bu durumu uluslararası hukukla güvence altına almaları gerekmektedir. Buna ek olarak, sivil alanda gerçekleşecek iş birlikleri, aktörlerin birbirlerine güvenini artırabilir. Böylelikle hem insanlığa faydalı hem de daha güvenli faaliyetlerin yürütülmesi mümkündür. Aksi halde, şimdilik bir *rekabet alanı* olarak görülen uzay, bu girişimlerin devam etmesiyle birlikte bir *savaş alanı* halini alacaktır.

KAYNAKÇA

China's National Defence in the New Era. (2019). China's National Defence in the New Era. *The State Council Information Office of the People's Republic of China*. First Edition, July 2019.

Establishment of the United State Space Force. (2019). Text of Space Policy Directive-4: Establishment of the United States Space Force. February 19, 2019. https://trumpwhitehouse.archives.gov/presidential-actions/text-space-policy-directive-4-establishment-united-states-space-force/, Erişim Tarihi: 10.05.2025.

France 24. (2019). *Macron Announces Creation of French Space Force*. 13.07.2019. https://www.france24.com/en/20190713-macron-france-space-force, Erişim Tarihi: 07.05.20245

Global Times. (2024). *PLA Sets Up Information Support Force, to Advance Chinese Military's Competitiveness in Modern Warfare*. https://www.globaltimes.cn/page/202404/1310932.shtml, Erişim Tarihi: 06.05.2025.

Goswami, N. (2024). The Reorganization of China's Space Force: Strategic and Organizational Implications. *The Diplomat*. https://thediplomat.com/2024/05/the-reorganization-of-chinas-space-force-strategic-and-organizational-implications/, Erişim Tarihi: 06.05.2025.

GOV.UK. (2021). Why is Space Important?. *Guidance*. https://www.gov.uk/guidance/uk-space-command, 1 April 2021, Last Updated: 4 March 2025. Erişim Tarihi: 07.05.2025.

Hürriyet. (2013). *Genelkurmay'dan 'uzay grup komutanlığı' Açıklaması*. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/genelkurmaydan-uzay-grup-komutanligi-aciklamasi-22893239, 25.03.2013. Erişim Tarihi: 07.05.2025.

İHA. (2023). *TSK Gözünü Uzaya Dikti: Uzay Komutanlığı Kuruluyor*. https://www.iha.com.tr/ankara-haberleri/tsk-gozunu-uzaya-dikti-uzay-komutanligi-kuruluyor-42215353, 10 Kasım 2023. Erişim Tarihi: 07.05.2025.

Milliyet. (2013). *TSK'dan Uzay Açıklaması*. https://www.milliyet.com.tr/gundem/tskdan-uzay-aciklamasi-1684856, 25.03.2013. Erişim Tarihi: 07.05.2025.

Ministre des Armées. (t.y.). Organization and Missions. *French Space Command*. https://www.defense.gouv.fr/en/cde/organization-and-missions, Erişim Tarihi: 07.05.2025.

Ministry of National Defense the People's Republic of China. (t.y.). *Defense Policy*. http://eng.mod.gov.cn/xb/DefensePolicy/index.html, Erişim Tarihi: 06.05.2025.

National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2020. (2019). Public Law 116-92-Dec. 20, 2019. *National Defense Authorization Act for Fiscal Year*, https://www.congress.gov/116/plaws/publ92/PLAW-116publ92.pdf, Erişim Tarihi: 06.05.2025.

Özer, S. (2013). Mehmetçik Uzay Yolunda. *Anadolu Ajansı*. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mehmetcik-uzay-yolunda/262323, 24.03.2013. Erişim Tarihi: 07.05.2025.

Royal Air Force. (t.y.). *UK Space Command*. https://www.raf.mod.uk/what-we-do/uk-space-command/, Erişim Tarihi: 07.05.2025.

TASS Russian News Agency. (2015). Russia Establishes Aerospace Forces as New Armed Service – Defense Minister. Russia's Defense Industry. 3 August. https://tass.com/russia/812184, Erişim Tarihi: 06.05.2025.

UNOOSA. (2025). Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies. https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/outerspacetreaty.html, Erişim Tarihi: 05.05.2025.

US Space Force. (t.y.). *About the United States Space Force*. https://www.spaceforce.mil/About-Us/, Erişim Tarihi: 06.05.2025.

Global Cybersecurity Disparities and the Strategic Vulnerability of High-Income Nations

Ali Bilgin VARLIK [1]

Abstract

This paper investigates the global cybersecurity landscape by analyzing disparities in national preparedness to confront escalating cyber threats. The core argument explores why developed countries, despite leading in cybersecurity initiatives, are more frequently targeted by cyberattacks, whereas less-developed nations, though facing challenges due to limited resources and technological constraints, are less often the primary targets. Furthermore, the paper investigates the challenges and shortcomings in achieving global cybersecurity resilience. In this context, the paper begins with an overview of the International Telecommunication Union (ITU)'s Global Cybersecurity Index (GCI) to evaluate the cybersecurity preparedness of various states. It then conducts a threat assessment based on reports from leading cybersecurity organizations and provides a brief analysis of selected national cybersecurity frameworks. Based on these evaluations, the reasons why developed countries are more exposed to cyber threats are explained.

Keywords: *Cybersecurity, information warfare, cyber threats, security*

1. Introduction

Following the Cold War, the concept of security has undergone both deepening and broadening transformations. The deepening of security refers to the diversification of actors involved in the security landscape. While states continue to be the primary agents within the international system, non-state actors—such as international organizations, non-governmental organizations, communities lacking statehood, and even transnational organized crime networks—have emerged as influential participants. Simultaneously, the expansion of security denotes a shift from a narrowly military-cantered understanding to a multidimensional framework that includes economic, social, political, cultural, environmental, and technological dimensions. This expanded and more in-depth approach to security studies has been conceptualized in large part thanks to the fundamental work of academics like Barry Buzan (1991) and the Copenhagen School.

One of the most profound shifts has occurred with the technological dimension of globalization, especially since the late 1980s. The emergence of information technologies and the globalization of the Internet have changed almost every aspect of political, social, and economic life. Numerous chances for advancement in information production, communication, connectedness, and innovation have been made possible by this evolution. However, it has also introduced a new, complex threat environment—cyberspace—characterized by its asymmetric

[1] Doç. Dr., İstanbul Arel Üniversitesi, Türkiye, bilginvarlik@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5265-2321.

nature. In this context, cyberthreats have become more intense, able to inflict harm similar to that of conventional military operations without the use of physical force or direct confrontation.

This dynamic has led to the securitization of cyberspace. According to the European Commission (2016), cybersecurity is defined as "the protection of networks and information systems against human mistakes, natural disasters, technical failures or malicious attacks." NATO further defines it as "the application of security measures for the protection of communication, information, and other electronic systems, and the information that is stored, processed or transmitted in these systems with respect to confidentiality, integrity, availability, authentication and non-repudiation" (AJP 3-20, 2020: 4). Although cyberspace extends beyond the internet, its core comprises a constantly evolving, artificial, computerized environment, where the majority of security breaches occur (AJP 3-20: 2).

The unique characteristics of cyber operations—such as low operational costs, potential for anonymity, peacetime applicability, and the ability to produce immediate or long-term strategic effects—have made them attractive tools for both state and non-state actors. As a result, states can now inflict or suffer national-level damages without crossing traditional warfare thresholds. The intensification of cyberattacks and the growing dependency on digital infrastructure have rendered cybersecurity an integral component of national and international security strategies.

By 2024, the global cybersecurity workforce is estimated to have reached 4.7 million professionals (National University, 2025), reflecting not only the growing scale of cybersecurity as a field but also its strategic importance. However, the levels of cyber preparedness and protection vary significantly across actors—particularly states—based on factors such as technological development, governance structures, information system integrity, and investment in cybersecurity infrastructure.

This article aims to assess the global cybersecurity landscape by analyzing state-level cybersecurity performance through the UN affiliated International Telecommunication Union (ITU)'s Global Cybersecurity Index (GCI). The main thesis is that although developed countries typically lead in implementing robust cybersecurity measures, while less-developed nations face significant challenges due to limited resources and technological deficiencies. However, this gives rise to a critical question: why do major cybersecurity breaches still occur in highly developed nations?"

2. Methodology

This study employs a qualitative research approach, using a combination of secondary data analysis and comparative research methods. The Global Cybersecurity Index (GCI) 2024 data will be analyzed to identify the cybersecurity performance of 194 countries, comparing them across various dimensions such as legal, technical, organizational, capacity development, and cooperation. The study uses a comparative and thematic analysis to assess the cybersecurity profiles of selected countries. It examines commonalities and differences in how states develop their cybersecurity infrastructures, implement policy, invest in workforce development, and engage in international cyber cooperation. Additionally, the paper will review existing literature on cybersecurity policy, institutional frameworks, and case studies of major cyberattacks to provide context and further insights into the current global cybersecurity landscape. Expert reports and government publications on national cybersecurity strategies will also be incorporated to support the analysis.

In this context, the paper proceeds with an overview of the ITU's Global Cybersecurity Index (GCI) to determine where states stand in terms of cybersecurity preparedness. Following a threat assessment using reports from leading cybersecurity institutions and selected national cybersecurity frameworks are briefly analyzed. Drawing from these assessments, the study investigates why developed countries face greater exposure to cyber threats.

3. Global Cyber Security Assessment

The fifth edition of the International Telecommunication Union's (ITU) Global Cybersecurity Index (GCI) serves as a comprehensive benchmarking tool that evaluates the commitment of 194 ITU member states to cybersecurity across five main pillars: 1) Legal Measures, 2) Technical Measures, 3) Organizational Measures, 4) Capacity Development, and 5) Cooperation. These classifications offer a common framework for contrasting various nations' cybersecurity postures. The GCI comprises both quantitative and qualitative indicators that are taken from international cooperation projects, institutional structures, national policy texts, and legal frameworks. According to GCI (2024), cybersecurity performance is divided into five categories: 1) Role-modeling; 2) Progressing; 3) Establishing; 4) Developing; and 5) Constructing.

The index scrutinizes the global cybersecurity by six geographic regions [1) Africa, 2) Americas, 3) Arab States, 4) Asia Pacific, 5) Commonwealth of Independent States (CIS), and 6) Europa] and by country. According to GCI-2024, the geographic distribution of the cybersecurity is as follows (Figure-1):

Figure-1. The Global Cyber-Security Tier Performance, by Region

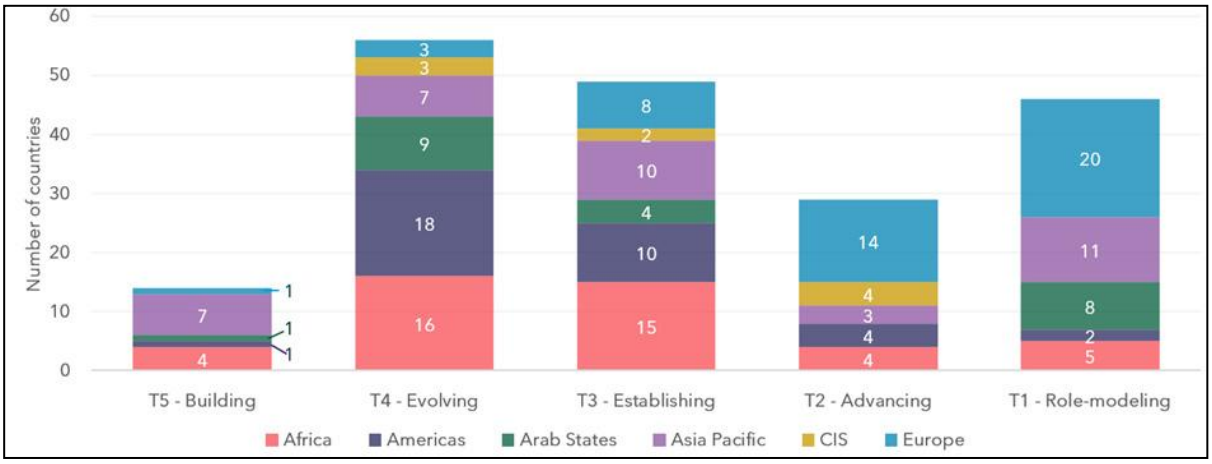

Source: The Global Cyber-Security Index-2024 (GCI, 2024: 5)

- Tier 1 – Role Modelling: This tier is met by 20 European countries, 11 from the Asia-Pacific region, 8 Arab states, 5 African states, and 2 from the Americas.

- Tier 2 – Advancing: The majority of countries in this tier are European (14), followed by 4 from Africa, 4 from the Americas, 4 from CIS countries, and 3 from the Asia-Pacific region.

- Tier 3 – Establishing: Most countries in this tier are from Africa (15), the Americas (10), and Asia-Pacific (10). The rest include 8 European states, 4 Arab states, and 2 from the CIS.

- Tier 4 – Evolving: The largest number of countries in this tier come from the Americas (18), Africa (16), and the Arab region (9), with additional representation from Asia-Pacific (7), and 3 each from Europe and the CIS.

- Tier 5 – Building: This tier includes 7 countries from Asia-Pacific and 4 from Africa, with one country each from Europe, the Arab States, and the Americas.

- Classification by states illustrates that 46 states meet T1, 29 states meet T2, and 49 states meet T3, 56 states meet T4, and 14 states meet T5

To provide cybersecurity, states apply laws and regulations. Throughout the world personal data protection regulations and privacy protection regulations in force encompasses 78%, while the breach notification regulations 63% of the required level (GCI, 2024: 7).

Together with legal measures, technology plays a pivotal role as a line of defense against malicious online actors (GCI, 2024: 8). In this context Computer Incident Response Teams (CIRTs) are playing a key role in the cybersecurity ecosystem. CIRTs have become more important than ever. Based on current data, 139 countries have a national CIRT, while 55 do not have a CIRT or national CIRT in progress (GCI, 2024: 9). Technical reassures vary from regions

and from states. Europe is the leading geographic region with 93%, while CIS meet 78%, and Asia Pacific region meet 76% (GCI, 2024: 9). Percentage of countries with CIRT also varies based on income groups. High-income countries have 89% CIRT record, while upper middle-income countries have 70%. Lower middle-income and low-income countries have 67%, and 46% respectively (GCI, 2024: 9) (Figure-2).

Figure-2. Percentage of countries with a CIRT, by Region/Income group

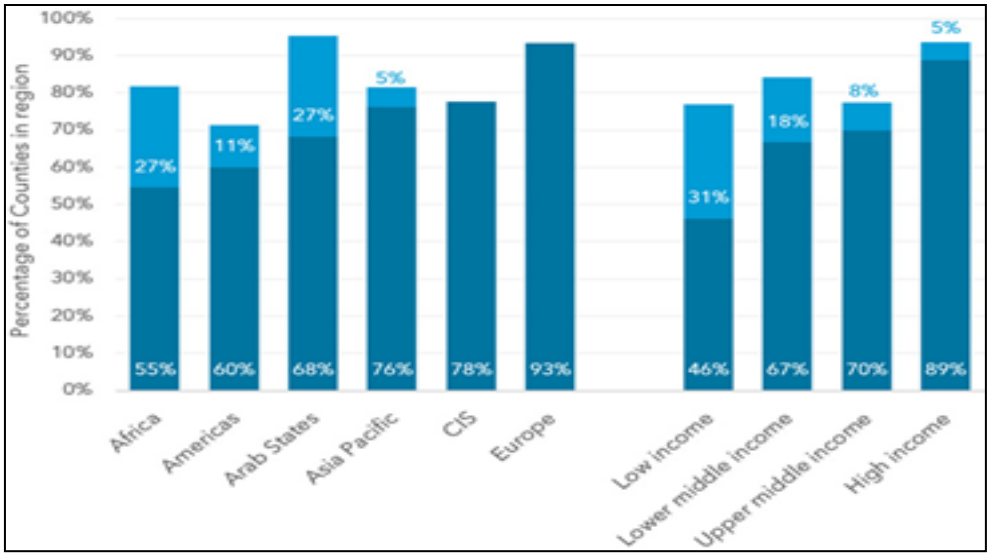

Source: The Global Cyber-Security Index-2024 (GCI, 2024: 9)

Considering the percentage of countries with CIRTs and running cyber drills, by region/income group, we see the similar records noting that Europa is the leading region with 63%, high-income countries 61% (GCI, 2024: 11). Data on countries with a sectoral CIRT, by region/income group also give similar outcomes recording Europa with 67% and 58% for the high-income countries (GCI, 2024: 11).

The number of nations with a national cybersecurity strategy is on the rise (GCI, 2024: 13). The number of nations with a National Cybersecurity Strategy (NCS) has increased from 107 in 2020 to 132 as of 2024. But even this development is not enough to counter cyber threats. Only 85 out of the 132 countries have a developed edition of NCS which address Critical Information Infrastructure (CII). These countries are mostly from Europe with a percentage of 89, while Arab states (64%), Asia Pacific region (%61), and America continent (60%) can meet around 60's, and CIS (56%) and Africa (55%) can meet around 50's (GCI, 2024: 15).

CIRTs are not only domestic focal points on incident response, they also serve as important international nodes to connect transnational cybersecurity incident response efforts. In this context, global and regional organizations promote cybersecurity resilience. In international environment; the Forum of Incident Response and Security Teams (FIRST), and in regional fora;

the Asia Pacific Computer Emergency Response Team (APCERT), the Pacific Cyber Security Operational Network (PaCSON), AfricaCERT, the European Union Cyber Security Agency (ENISA), the Organization of Islamic Cooperation and the Organization of American States, is of paramount importance for CIRTs. These organizations provide a platform for knowledge-sharing, collaboration, and capacity development among cybersecurity professionals worldwide. Some 98 countries reported being part of FIRST or listed TF-CSIRT, with six in the process of joining, while 115 reported being part of regional CIRT organizations (GCI, 2024: 8). Standards also figure among best practices for implementation under the technical pillar. With a proliferation of relevant standards and qualifications, 110 countries had some sort of framework in place for the implementation of cybersecurity standards (GCI, 2024: 8).

Cybersecurity is a complex, interconnected challenge necessitating a holistic, multistakeholder approach. Given its transnational character, effective response demands cooperation across public, private and government sectors. The past decades have been characterized by a variety of efforts to build international cooperation and coordination, including the Budapest Convention on Cybercrime, which entered into force in 2004; the African Union Convention on Cyber Security and Personal Data Protection (Malabo Convention), which came into effect in 2023; and the Commonwealth of Independent States Agreement on Cooperation in the Fight Against Crimes in the Field of Information Technologies (Dushanbe Agreement), which came into force in 2020. In addition, cybersecurity efforts have increased in the context of many other international, regional and sectoral agreements around cybersecurity. Still, many countries are not part of these agreements, whether due to conflict, lack of human resourcing or unclear benefits (GCI, 2024: 20).

4. Global Cyber Threat Assessment

4.1. Dimension of Threat

Cyberattacks pose threats to confidentiality, integrity, and availability of the Information Systems Security (IS Sec). These attacks hamper, delay, distort, or exploit any phase of information or data production cycle: directing, gathering, process, assessment, and distribution and usage. Primary objectives of cyber threat actors are financial gains, espionage, disruption, and, data theft. Prioritized targets of cyber threats are healthcare systems, financial institutions, government agencies, retail and e-commerce, and critical infrastructure including energy, transportation, and communication sectors (Coker, 2024).

Originators of the cyber threat can be categorized in eight folds: 1) Nation-State Actors, 2) Cybercriminal Groups, 3) Hacktivists, 4) Insider Threats, 5) Script Kiddies / Amateur Hackers, 6) Terrorist/Extremist Groups, 7) State-Proxies / Mercenaries, and 8) Cyber Espionage-for-Hire (Private Sector Spies). Nation-state actors are government-affiliated or sponsored groups conducting cyber operations, their motivations are espionage, sabotage, geopolitical influence, military advantage. APT29 (Russia), Volt Typhoon (China), Lazarus Group (North Korea), APT33 (Iran) are some examples of nation-state actors (Baker, 2025; IBM, 2023; Flare, 2023). Cybercriminal groups are organized groups seeking financial gain through illegal means. They conduct for the purposes of ransom, extortion, fraud, data theft. Alphv/BlackCat, Scattered Spider, BlackSuit, REvil, DragonForce, Black Basta, and LockBit are some examples of cybercriminal groups (Baker, 2025; IBM, 2023; Flare, 2023). Hacktivists conduct by ideological or political motives. Their typical aims are protest, and awareness. Most known hacktivists are Anonymous, Killnet, and IRLeaks (IBM, 2023; Flare, 2023; Burges, 2022). Insider threats are disgruntled or compromised employees, contractors, or trusted third parties. Their typical motivations are sabotage, revenge, financial gain, coercion. The most prominent examples of insider threats are Edward Snowden and Uber breach (IBM, 2023; FBI, 2014). Script kiddies / amateur hackers are less skilled individuals using pre-built tools. They conduct for fame, curiosity, and mischief. Lizard Squad and random DDoS attacks are the two examples (IBM, 2023; Flare, 2023). Terrorist/extremist groups are politically/religiously motivated threat actors. They conduct with the motivations of disruption, radical propaganda, and fear. Although less capable ISIS cyber division is active (Flare, 2023; Sophos, 2025). State-proxies / mercenaries are contractors or criminals acting on behalf of a state but unofficially. Their typical motivates is plausible deniability for the sponsoring state. Sandworm (Russia-linked but indirect), Charming Kitten (Iran) are examples on state-proxies (Baker, 2025). Private companies offering cyber-intelligence services are labelled cyber espionage-for-hire. These companies make surveillance, data harvesting, industrial espionage. The two examples are NSO Group (Pegasus spyware) and DarkMatter (UAE) (Flare, 2023).

The most important cyber-attacks that have occurred on a global scale since 2000 are as follows:

- The large-scale DDoS attacks carried out by a young Canadian man in 2000, known as the Mafiaboy DDoS Attacks, against major websites such as Yahoo!, CNN and Amazon (Calce, 2015).

- DDoS attack (Estonia Cyberattacks) carried out by Russian hackers in 2007 targeting the Estonian government, banks, and media (Traynor, 2007).

- The Stuxnet attack in 2010, which involved the joint US and Israeli sabotage of Iran's nuclear centrifuges via malware (Kushner, 2013).

- Yahoo Data Breach in 2013, where data was stolen from 3 billion Yahoo accounts (Finkle, 2017).

- Sony Pictures Hack (Guardians of Peace) in 2014, when North Korea hacked Sony following the movie "The Interview." (FBI, 2014).

- Dyn DDoS Attack (Mirai Botnet) in 2016, where the botnet hijacked IoT devices to launch a massive attack on DNS provider Dyn (Woolf, 2016).

- The WannaCry ransomware, which allegedly originated from NSA leaks in 2017 and spread through the EternalBlue vulnerability that affected more than 200,000 computers in more than 150 countries' hospitals, banks, and businesses (Greenberg, 2017).

- The NotPetya Malware Attack in 2017, which targeted Ukraine with malware disguised as Russian-linked ransomware but spread worldwide, causing $10 billion in damage (Greenberg, 2018).

- SolarWinds Supply Chain Attack in 2020, in which a Russian APT group targeted updates to IT software used by US federal agencies and companies (TechTarget, 2021).

- Colonial Pipeline Ransomware, in which the DarkSide group hit a fuel pipeline in the United States in 2021, causing a regional gas shortage (Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, 2023).

Studies show that cyberattacks are expanding their scope of impact by engaging more targets and varying sectors. According to Hybrid Security Trend-2023 cybersecurity organizations and other teams monitoring threats estimated 68 per cent of organizations suffered a cyberattack in 2023. In 2024, the global cybersecurity landscape experienced an unprecedented surge in cyberattacks, with estimates indicating that hundreds of millions of attacks occurred daily.

Microsoft (2024) reported that its customers faced approximately 600 million cyberattacks per day between July 2023 and July 2024, highlighting the scale of threats from both cybercriminals and nation-state actors. Amazon disclosed detecting an average of 750 million cyber threats daily in 2024, a significant increase from earlier in the year, attributed to the

widespread use of artificial intelligence by cybercriminals (Rundle, 2024). BT, a major British telecommunications company, observed 2,000 potential cyberattack signals per second across its network in 2024, equating to approximately 172.8 million potential attacks per day (Reuters, 2024).

The Los Angeles Times (2024) informed that 2.9 billion records containing personal information of people from US, UK, and Canada was stolen in 2024 (Healey, 2024). According to another survey which was primarily driven by large-scale incidents involving companies like Snowflake, Infosys McCamish System, and Prudential Financial, the first half of 2024 saw a staggering 490% increase in data breach victims compared to the same period in 2023, impacting nearly 1.1 billion people (Morris, 2024).

In 2024, UK government agencies collectively faced approximately 15 million cyberattacks, averaging around 40,000 daily threats. According to the Cyber Security Breaches Survey (2024) report of the U.K. Government which covers the period of winter 2023/24, half of businesses (50%) and around a third of charities (32%) report having experienced some form of cyber security breach or attack in 2024. This is much higher for medium businesses (70%), large businesses (74%) and high-income charities with £500,000 or more in annual income (66%) (GOV.UK. 2024). 2025 version of the same survey estimated that 20% of businesses and 14% of charities have been victims of at least one cybercrime in the past year (2024), looked at another way, among the 43% of businesses and 30% of charities identifying any cyber security breaches or attacks, just under half (46% of businesses and 48% of charities) ended up being victims of cybercrime (GOV.UK. 2025). The larger the business, the more likely they were to experience cybercrime (18% of micro businesses, 25% of small businesses, 43% of medium businesses and 52% of large businesses) (GOV.UK. 2025). The same pattern was evident among charities with likelihood to experience cybercrime increasing with income (11% of low-income charities, 18% of medium-income charities, and 38% of high-income charities) (GOV.UK. 2025).

FBI (2024) reported that the United States Internet Crime Complaint Center (IC3) received 859,532 complaints of suspected internet crime with reported losses exceeding $16 billion—a 33% increase in losses between 2023-2024. The report indicates that the top three cybercrimes in the US, by number of complaints reported by victims in 2024 to IC3, were: phishing/spoofing, extortion, and personal data breaches (FBI, 2024). Anna Fitzgerald (2025) reported that Global cyber-attacks continue to rise, with the average number of cyber-attacks per organization per week reaching 1,876 in the fourth quarter of 2024. This is a staggering 75% year-over-year increase. As of 2024 top ten major cyber-attacks in 2024 are listed below (Table-1.).

Table-1. Top Ten Major Cyber-Attacks in 2024

No.	Name of the Cyber Attack	Data	Perpetrator	Impact
1	Change Healthcare Ransomware Attack	February 2024	Alphv/BlackCat ransomware group	Disrupted healthcare services across the U.S., exposing medical data of over 100 million individuals. Reportedly paid $22 million in ransom to recover operations.
2	Snowflake Data Breach	April 2024	Scattered Spider group	Compromised data of major clients including AT&T, Ticketmaster, and Santander Bank, affecting hundreds of millions of users
3	Chinese Espionage Campaigns: Volt Typhoon & Salt Typhoon	Throughout 2024	Chinese state-sponsored groups	Infiltrated U.S. critical infrastructure and telecom providers, compromising communications of political figures.
4	IRLeaks Attack on Iranian Banks	August 2024	IRLeaks group	Targeted 20 out of 29 Iranian credit institutions, leading to significant financial disruption.
5	Kadokawa and Niconico Ransomware Attack	June–August 2024	BlackSuit group	Disrupted Japanese media services, leaking data of over 250,000 users.
6	Marks & Spencer (M&S) Cyberattack	April 2024	Scattered Spider group	Disrupted operations, causing significant financial losses and operational chaos.
7	Co-op Customer Data Breach	May 2024	DragonForce group	Compromised personal data of millions of customers.
8	MediSecure Data Breach	May 2024	Unspecified cybercriminal group	Exposed health records of approximately 13 million Australians.
9	Ascension Health Ransomware Attack	May 2024	Black Basta group	Disrupted operations across 120 hospitals, leading to significant financial losses.
10	Indonesia National Data Center Attack	June 2024	LockBit affiliates	Disrupted government services nationwide, affecting airports, ferries, and passport systems.

Sources: 1) Security Aid, 2024. 2) Security Aid, 2024; Butler and Milmo, 2025. 3) Security Aid, 2024. 4) darkreading.com, 2024. 5) Kyodo News, 2024. 6) Butler and Milmo, 2025. 7) The Scottish Sun, 2025. 8) Coker, 2024. 9) Stangfor, 2025. 10) Stangfor, 2025.

It is assessed that as the number of attacks rises, the costs of these attacks rise as well, and cybercrime losses are expected to continuously increase reaching $15.63 trillion by 2029 (Fitzgerald, 2025). Embroker (2025) reports that worldwide cybercrime costs which were $3 trillion, are estimated to hit $10.5 trillion annually in 2025, and would reach to $24 trillion by 2027. Statista (2025) assess that the cost of cybercrime will experience a peak in 2029.

When considering the major cyberattacks since 2000 as well as the most recent ones which took place in 2024, we reach to the conclusion that high-income and developed countries have increasingly become prime targets for major cyberattacks. These incidents highlight that developed nations, due to their advanced digital infrastructures and significant geopolitical

roles, are particularly susceptible to cyber threats. Their interconnected systems and valuable data assets make them attractive targets for both financially motivated cybercriminals and state-sponsored actors aiming to disrupt critical services or gather intelligence.

Although many databases and reports provide figures on cyber-attacks and security breaches, the exact number remains unknown. This is due to several factors, including reputational concerns that discourage organizations from disclosing incidents, legal and regulatory risks, and the fact that some attacks go undetected or are discovered long after they occur. Additionally, there is no universal definition of terms like "cyberattack" or "security breach," which complicates reporting. It's also important to note that not all security breaches are classified as cyber-attacks. National security considerations and difficulties in aggregating consistent data further contribute to the uncertainty.

4.2. Cyber-Security Structures of States

Today, cyber security is among the priority security issues, especially for developed and developing countries as well as international organizations (IOs). For this purpose, states and IOs are trying to ensure their cyber security through multiple institutions and organizations and generally kept secret semi-state enterprise security companies. The following list depicts the cybersecurity related organizations of some selected states (Table-2.).

Table-2. Cyber Security Organizations of Selected States

No	State	Cyber Security Organization
1	**USA**	▪ CISA – Cybersecurity and Infrastructure Security Agency ▪ NSA (Cybersecurity Directorate) – National Security Agency ▪ FBI (Cyber Division) – Federal Bureau of Investigation ▪ USCYBERCOM – United States Cyber Command ▪ NIST – National Institute of Standards and Technology (Cybersecurity Framework)
2	**Russia**	▪ FSB – Federal Security Service (cybersecurity and cyber-intelligence) ▪ GRU (Unit 74455, Unit 26165) – Main Directorate of the General Staff (military cyber operations) ▪ Kaspersky Lab – Private cybersecurity company with close ties to state infrastructure
3	**China**	▪ MSS – Ministry of State Security (espionage and cyber operations) ▪ PLA Unit 61398 / SSF – People's Liberation Army Strategic Support Force ▪ CNCERT/CC – China National Computer Network Emergency Response Technical Team
4	**Germany**	▪ BSI – Bundesamt für Sicherheit in der Information Technik (Federal Office for Information Security) ▪ ZITiS – Central Office for Information Technology in the Security Sector ▪ Cyber and Information Space Command – Bundeswehr (military cyber defense)
5	**United Kingdom**	▪ NCSC – National Cyber Security Centre (part of GCHQ) ▪ GCHQ – Government Communications Headquarters ▪ Cyber Command – UK Strategic Command (military cyber operations)
6	**France**	▪ ANSSI – Agence nationale de la sécurité des systèmes d'information (National Cyber Security Agency) ▪ DGSI – Direction Générale de la Sécurité Intérieure (Internal Intelligence) ▪ COMCYBER – French Cyber Command

7	**India**	▪ CERT-IN – Indian Computer Emergency Response Team ▪ NTRO – National Technical Research Organization (cyber intelligence and security) ▪ DRDO (CAIR) – Centre for Artificial Intelligence and Robotics (military cyber R&D) ▪ Cyber Crime Coordination Centre – Ministry of Home Affairs
8	**Türkiye**	▪ USOM (TR-CERT) – National Cyber Incident Response Center ▪ BTK – Information and Communication Technologies Authority ▪ TÜBİTAK BİLGEM – Cybersecurity Institute (Research and Development)
9	**Israel**	▪ INCD – Israel National Cyber Directorate ▪ Unit 8200 – Military intelligence and cyber unit (IDF) ▪ Shin Bet & Mossad – For domestic and foreign cyber intelligence respectively

An evaluation of national cybersecurity infrastructures reveals significant variation in capacity and effectiveness among states, largely influenced by their economic development, strategic priorities, and institutional maturity. High-income and technologically advanced countries such as the United States, United Kingdom, Germany, and France have developed comprehensive, multi-agency frameworks to address the multifaceted nature of cyber threats. In the United States, institutions such as the CISA, NSA, the FBI's Cyber Division, and USCYBERCOM operate alongside standard-setting bodies like the NIST, collectively providing robust civilian, military, and regulatory oversight. The United Kingdom's GCHQ and its NCSC, supported by Cyber Command, demonstrate a similarly integrated approach that combines intelligence, defense, and public-private collaboration (National Cyber Security Centre, 2023). Germany and France maintain high institutional coherence through agencies such as the BSI and ANSSI, supported by military cyber units (European Union Agency for Cybersecurity [ENISA], 2023).

In contrast, authoritarian states like Russia and China prioritize offensive capabilities and cyber-espionage. Russia's cyber apparatus, including the FSB and GRU, has been implicated in several major international cyber operations, reflecting a strategy focused on disruption and geopolitical influence (Rid, 2020). China's MSS, SSF, and CNCERT/CC similarly reflect a state-centric, integrated model with significant investment in both intelligence and cyberwarfare (Inkster, 2016).

Emerging powers such as India, Türkiye, and Israel have also made notable advancements. India's cybersecurity framework includes CERT-IN, NTRO, and the CAIR, reflecting an expanding institutional landscape (Ministry of Electronics and Information Technology, 2023). Türkiye has developed a centralized national response through USOM (TR-CERT), BTK, and TÜBİTAK BİLGEM. Israel, although smaller in population, is considered a global cyber leader due to the strategic integration of its INCD, the elite military intelligence Unit 8200, and coordination with Shin Bet and Mossad (Buchan, 2018).

The high volume of cyberattacks targeting developed countries correlates with their digital dependence and geopolitical prominence. Economically advanced states are more attractive targets for both state-sponsored actors and cybercriminals due to their critical infrastructure, financial systems, and sensitive data repositories. For example, it is estimated that over 5.5 billion malware attacks and 6.3 trillion intrusion attempts occur annually, predominantly targeting high-income nations (Martin, 2024).

Like the states IOs has already taken measures and founded institutions for their cyber security. The following list highlights how each major IOs approaches cybersecurity, across key dimensions like focus area, type of cooperation, institutional structure, and strategic goals.

Table-2. IOs Comparison List Across the Key Dimensions of Cyber Security

Organization	Cybersecurity Focus	Type of Cooperation	Key Institutions / Mechanisms	Strategic Goals
UN	Global norms, peace, and responsible state behavior	Multilateral diplomacy	GGE, OEWG, ITU, UNIDIR	Prevent cyber conflict, establish norms, capacity building
USMCA / NAFTA	Infrastructure protection, cybercrime, incident response	Trilateral cooperation	CISA (US), CCCS (Canada), CERT-MX (Mexico)	Regional threat mitigation, information sharing, critical infrastructure security
EU	Legal harmonization, cyber resilience, joint defence	Supranational + intergovernmental	ENISA, CERT-EU, NIS2 Directive, CyCLONe	Enhance resilience, align standards, improve EU-wide cyber incident response
ASEAN	Capacity building, knowledge sharing, regional resilience	Intergovernmental + partner-supported	ASCCE, AJCCBC, ASEAN Cybersecurity Cooperation Strategy	Build cyber capacity, mitigate cybercrime, and foster trust and coordination
SCO	Cyber sovereignty, state control, anti-cyberterrorism	Security alliance, state-led	SCO InfoSec Agreement, joint exercises, regional MoUs	Prevent foreign interference, control domestic cyberspace, and combat cyber threats
NATO	Collective cyber defence, cyber deterrence, military response readiness	Military alliance with cyber integration	NATO Cyber Operations Centre, CCDCOE, NCIRC	Integrate cyber into collective defence (Article 5), resilience, counter cyber warfare

5. Why High-Income Developed States Are More Subject to Cyberattacks?

High-income developed states are disproportionately targeted by cyberattacks due to their advanced digital infrastructures, concentration of high-value assets, and geopolitical prominence. These nations rely heavily on interconnected digital systems that manage critical services such as healthcare, energy, transportation, and finance. As digital dependence increases, so too does the attack surface available to cyber adversaries. The sophistication and complexity of these infrastructures create multiple points of vulnerability that can be exploited by threat actors. According to the World Economic Forum (2023), the expanding digital

footprint of developed economies has made them “attractive targets for cybercriminals and state-sponsored groups due to the significant economic and strategic disruption potential.” (Chertoff & Simon, 2021).

In addition, developed countries typically host a concentration of lucrative economic and intellectual property assets, making them attractive targets for financially motivated cybercrime and cyber-espionage. Multinational corporations, financial institutions, and advanced research institutions are often headquartered in high-income states, and these entities possess sensitive data, proprietary technologies, and valuable trade secrets. Cybercriminal groups frequently use ransomware, phishing, and malware to exfiltrate or encrypt such data in exchange for payment, often in cryptocurrency. According to Martin (2024), more than 60% of global ransomware incidents in the past year targeted North America and Western Europe, highlighting the economic motivations behind this geographic focus.

Geopolitical considerations further increase the likelihood that developed nations will be the targets of cyber operations. State-sponsored cyberattacks are often used as instruments of strategic competition or asymmetrical warfare. High-income states such as the United States, the United Kingdom, and Germany are not only technologically advanced but also politically influential on the global stage, frequently making them adversaries in international conflicts. As noted by Rid (2020), cyber operations offer an appealing low-cost, low-attribution method for rival states like Russia, China, and North Korea to undermine Western powers, disrupt democratic processes, or retaliate against sanctions and military alliances. These operations range from election interference to attacks on critical infrastructure and supply chains.

Another contributing factor is the greater transparency and regulatory environment in developed countries, which leads to higher levels of reporting and documentation of cyber incidents. Many low- and middle-income countries lack the institutional capacity or legal obligations to detect, respond to, or disclose cyberattacks. In contrast, high-income nations have stringent regulatory frameworks, such as the European Union’s General Data Protection Regulation (GDPR) or the U.S. Cyber Incident Reporting for Critical Infrastructure Act (CIRCIA), which mandate reporting of breaches. While this improves accountability and response capabilities, it also means that more incidents are visible in the public domain, creating a perception of higher attack rates (ENISA, 2023).

Lastly, the technological leadership of developed nations in emerging fields such as artificial intelligence, biotechnology, and defense systems makes them high-value targets for

espionage. Cyberattacks in these domains are not just about disruption but also about gaining competitive advantage. Threat actors, especially those aligned with nation-states, frequently aim to acquire sensitive research or to sabotage innovation pipelines. The 2020 SolarWinds hack and the 2024 UK Ministry of Defence data breach are illustrative of how high-income countries' leadership in critical sectors increases their cyber risk exposure (BBC News, 2024; Sanger et al., 2021).

6. Conclusion

The Global Cybersecurity Index 2024 evaluates 194 countries' readiness across five key areas: legal, technical, organizational, capacity building, and cooperation. Countries are placed into five performance tiers, with Europe leading, while many developing regions fall into lower tiers. Although most countries have a national cybersecurity strategy, only a portion adequately protects critical information infrastructure. Technical capabilities, such as the presence of national response teams, vary widely, with wealthier nations showing the strongest coverage. While legal protections for data and privacy are common, fewer countries enforce breach notification laws. Global collaboration is growing but remains uneven, as some nations face political or resource constraints. Overall, progress has been made, but significant global gaps remain.

The Global Cyber Threat Assessment outlines the fast-growing complexity of cyber threats targeting essential sectors like healthcare, finance, government, and infrastructure. Motivations behind these attacks include financial gain, espionage, and sabotage. Threat actors range from states and cybercriminals to hacktivists and insiders, employing tactics like ransomware, data breaches, and DDoS attacks. Major incidents over the past two decades—like Stuxnet and the SolarWinds breach—highlight increasing sophistication. In 2024 alone, leading tech firms reported hundreds of millions of daily attacks, and personal data breaches surged, with victim numbers up nearly 500%.

Organizations globally are more exposed than ever. The UK government experienced 15 million attacks in 2024, while over half of larger businesses reported breaches. In the U.S., cybercrime losses exceeded $16 billion, with phishing and data theft leading the list. Attack volumes rose dramatically, and economic losses from cybercrime are projected to reach $24 trillion by 2027. However, underreporting remains a major challenge, due to reputational concerns and inconsistent standards, making it hard to grasp the full scale of the threat.

Cybersecurity has become a strategic priority across the globe. Advanced economies like the U.S., U.K., Germany, and France have built integrated defense frameworks, while emerging powers such as India, Türkiye, and Israel are rapidly strengthening their capabilities. In contrast, states like Russia and China emphasize offensive tactics and cyber-espionage.

High-income countries are especially attractive targets due to their heavy reliance on digital systems, wealth of valuable data, and prominent geopolitical roles. Their infrastructure, corporations, and research sectors are frequent targets for financially and strategically motivated cyberattacks. Stronger transparency laws make these incidents more visible, and their leadership in advanced technologies adds to their appeal as targets. This growing threat landscape underscores the urgent need for stronger, globally coordinated cybersecurity efforts.

REFERENCES

AJP 3-20 *Allied Joint Doctrine for Cyberspace Operations*, Bruxelles: NATO Standardization Office, January 2020, p.4, Retrieved 23. May. 2025, https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5f086ec4d3bf7f2bef137675/doctrine_nato_cyberspace_operations_ajp_3_20_1_.pdf

BAKER, K. (March 04, 2025). Threat Actors Explained. CrowdStrike. Retrieved 23. May. 2025, https://www.crowdstrike.com/en-us/cybersecurity-101/threat-intelligence/threat-actor/;

BBC NEWS. (2024, March 14). *UK military data breach: MoD investigating major cyberattack*. Retrieved 23. May. 2025, https://www.bbc.com/news/articles/cpe3zgznwjno

BUCHAN, R. (2018). *Cybersecurity and the law of state responsibility*. Oxford University Press.

BURGES, M. (Dec 27, 2022). Hacktivism Is Back and Messier Than Ever. *Wired*. Retrieved 23. May. 2025, https://www.wired.com/story/hacktivism-russia-ukraine-ddos/

BUTLER, S. and Milmo D. (03 May 2025). Clothing shortages, food waste and millions lost each day: inside the M&S cyber-attack chaos. *The Guardian*. Retrieved 23. May. 2025, https://www.theguardian.com/business/2025/may/03/inside-the-marks-and-spencer-cyber-attack-chaos?utm_source=chatgpt.com

BUZAN, B. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. 2nd ed. London: Harvester Wheatsheaf, 1991.

COKER, J. (2024). Top 10 Cyber-Attacks of 2024. *Infosecurity Magazine*. Retrieved 23. May. 2025, https://www.infosecurity-magazine.com/news-features/top-cyber-attacks-2024/?utm_source=chatgpt.com

EMBROKER. (April 29, 2025). Cyberattack statistics 2025. Retrieved 23. May. 2025, https://www.embroker.com/blog/cyber-attack-statistics/

ENISA. (2023). *National cybersecurity strategies in the EU*. Retrieved 23. May. 2025, https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies

FBI (8 March 2014). FBI Counterintelligence: The Insider Threat. An introduction to detecting and deterring an insider spy". U.S. Department of Justice Federal Bureau of Investigation. Retrieved 23. May. 2025, http://www.fbi.gov/about-us/investigate/counterintelligence/insider_threat_brochure

FBI (2024). FBI Internet Crime Complaint Center (IC3) Report 2024. Retrieved 23. May. 2025, https://www.ic3.gov/AnnualReport/Reports/2024_IC3Report.pdf

FITZGERALD, A. (April 30, 2025). 210+ Cybersecurity Statistics to Inspire Action This Year [Updated 2025]. Retrieved 23. May. 2025, https://secureframe.com/blog/cybersecurity-statistics

FLARE (March 3, 2023). Threat Actors: The Definitive 2023 Guide to Cybercriminals. Retrieved 23. May. 2025, https://flare.io/learn/resources/blog/threat-actors/

GOV.UK. (2024). Official Statistics Cyber security breaches survey 2024 (Published 9 April 2024). Retrieved 23. May. 2025, https://www.gov.uk/government/statistics/cyber-security-breaches-survey-2024/cyber-security-breaches-survey-2024

GOV.UK. (2025). Official Statistics: Cyber security breaches survey 2025 (Published 10 April 2025). Retrieved 23. May. 2025, https://www.gov.uk/government/statistics/cyber-security-breaches-survey-2025/cyber-security-breaches-survey-2025#fn:1

HEALEY, J. (August 13, 2024). "Hackers may have stolen the Social Security numbers of every American. Here's how to protect yourself". *The Los Angeles Times*. Archived from the original on August 15, 2024. Retrieved August 15, 2024.

Hybrid Security Trend (2023). Retrieved 23. May. 2025, https://www.netwrix.com/download/collaterals/Netwrix_Hybrid_Security_Trends_Report_2023.pdf

IBM. (10 May 2023). What is a threat actor? Retrieved 23. May. 2025, https://www.ibm.com/think/topics/threat-actor

INKSTER, N. (2016). *China's cyber power*. Routledge.

KYODO NEWS. (June 28, 2024). "Russia-linked group claims cyberattack on Japanese video site niconico. Retrieved 23. May. 2025, https://english.kyodonews.net/news/2024/06/56192487190c-russia-linked-group-claims-cyberattack-on-japan-video-site-niconico.html#google_vignette

MARTIN, J. (September 30, 2024). How Many Cyber Attacks Occur Each Day? Retrieved 23. May. 2025, https://explodingtopics.com/blog/cybersecurity-stats#iot

Ministry of Electronics and Information Technology (MeitY). (2023). *National Cyber Security Policy and CERT-IN activities*. Retrieved 23. May. 2025, https://www.meity.gov.in

National Cyber Security Centre. (2023). *Annual review 2023*. Retrieved 23. May. 2025, https://www.ncsc.gov.uk

National University. (2025). 101 Cybersecurity Statistics and Trends for 2025. Retrieved 23. May. 2025, https://www.nu.edu/blog/cybersecurity-statistics/

REUTERS. (2024, March 15). *Delta sues CrowdStrike over software outage*. Retrieved 23. May. 2025, https://www.reuters.com/legal/delta-sues-crowdstrike-over-software-update-2024-10-25

RID, T. (2020). *Active measures: The secret history of disinformation and political warfare*. Farrar, Straus and Giroux.

SANGER, D. E., Barnes, J. E., & Perlroth, N. (2021, January 2). *As understanding of Russian hacking grows, so does alarm*. *The New York Times*. Retrieved 23. May. 2025, https://www.nytimes.com/2021/01/02/us/politics/russian-hacking-government.html

SECURITY AID. (2024). Top 10 Cyber-Attacks of 2024. Retrieved 23. May. 2025, https://securityaid.co.uk/2024/12/30/top-10-cyber-attacks-of-2024/?utm_source=chatgpt.com

SOPHOS. (2025). What are the Types of Cyber Threat Acrors. Retrieved 23. May. 2025, https://www.sophos.com/it-it/cybersecurity-explained/threat-actors

STATISTA. (2025). Estimated cost of cybercrime worldwide 2018-2029. Retrieved 23. May. 2025, https://www.statista.com/forecasts/1280009/cost-cybercrime-worldwide

The Global Cyber-Security Index-2024 (5th Edition), Retrieved 23. May. 2025, https://www.itu.int/epublications/publication/global-cybersecurity-index-2024

The Scottish Sun. (03 May 2025). Millions of Co-op customers have been issued with an urgent warning after their private data was stolen in a cyber attack. Retrieved 23. May. 2025, https://www.thescottishsun.co.uk/money/14737226/coop-cyber-attack-warning-millions-customers-system-shutdown/?utm_source=chatgpt.com

MORRIS, C. The Rise of Data Breaches in 2024: A 490% Increase in Victims. Retrieved 23. May. 2025, https://www.fastcompany.com/91158122/data-breach-victims-up-490-percent-first-half-2024 t

World Economic Forum. (2023). *Global cybersecurity outlook 2023*. Retrieved 23. May. 2025, https://www.weforum.org/reports/global-cybersecurity-outlook-2023

Türkiye'nin Irak Sınır Güvenliğinde Akıllı Güç Politikaları: Caydırıcılık ve İş Birliği Dinamikleri

Demet Güntay Uçar[1]

Öz

Bu çalışma, Türkiye'nin Irak'la ilişkilerini şekillendiren sınır güvenliği politikalarını akıllı güç kavramı çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Türkiye, ulusal güvenliğine yönelik tehditleri engellemek amacıyla çok boyutlu sınır güvenliği politikası izlemektedir. Bu politikalar; entegre sınır güvenlik sistemi, jandarma ve askeri birliklerin operasyonel faaliyetleri, küresel ve bölgesel aktörlerle yapılan istihbarat paylaşımı gibi caydırıcılığa yönelik unsurları içermektedir. Siyasal birliğin tam olarak sağlanamadığı Irak'taki mevcut ortam, Türkiye'nin Irak sınır güvenliği politikalarını daha sofistike yöntemlerle yürütmesini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle Türkiye, yalnızca askeri operasyonlar gibi sert güç yöntemlerini değil aynı zamanda bölgedeki sosyal ve ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaya yönelik yumuşak güç stratejilerini de eşzamanlı olarak yürütmektedir. Irak sınır güvenliği hem Türkiye'nin istikrarı hem de bölgesel ve küresel sistemin istikrarı için önemlidir. Türkiye'nin bölgede uyguladığı caydırıcılığa dayalı politikaların jeopolitik ortamın getirdiği gerçeklikle uyumlu olduğu düşünülmektedir. Benzer şekilde iş birliğine dayalı yumuşak güç politikaları da orta güçlerin küresel sistemin istikrarına ve normatif süreçlerin inşasına katkı sağlamak için izledikleri stratejilerle uyumlu görünmektedir. Çalışma nitel araştırma yöntemiyle hazırlanmıştır. Bu kapsamda sınır güvenliği ve akıllı güç stratejilerine ilişkin mevcut literatür incelenmiştir. Ayrıca açık kaynaklardan ulaşılan resmi belgeler, raporlar, Millî Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı gibi resmî kurumların açıklamaları ve haber arşivleri gibi kaynaklar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Sınır Güvenliği, Terörle Mücadele, Akıllı Güç, Caydırıcılık, İş Birliği.*

Smart Power Policies in Türkiye's Iraqi Border Security: Deterrence and Cooperation Dynamics

Abstract

This study aims to analyze Turkey's border security policies that shape its relations with Iraq within the framework of a smart power concept. In order to ensure the protection of its national security, Turkey has implemented a multidimensional border security policy. These policies incorporate deterrence mechanisms, including an integrated border security system, operational activities of gendarmerie and military units, and intelligence sharing with global and regional actors. The prevailing circumstances in Iraq, wherein political unity remains elusive, necessitate the implementation of Turkey's border security policies along the Iraqi border through the utilisation of enhanced methodologies. Consequently, Turkey is concurrently implementing not only hard power methods, such as military operations, but also soft power strategies with the objective of contributing to social and economic development in the region. The security of Iraq's borders plays a critical role in maintaining the stability of Turkey, as well as the broader regional and global order. It is widely acknowledged that Turkey's policies, which are predicated upon deterrence within the region, are in accordance with the prevailing geopolitical dynamics. Furthermore, the utilisation of cooperative soft power policies by middle powers appears to be congruent with the

[1] Dr. Milli Savunma Üniversitesi Kara Harp Enstitüsü, 0000-0001-9555-8514, ducar@msu.edu.tr

strategies employed to contribute to the stability of the global system and the establishment of normative processes. The present study was prepared using qualitative research methods. In this context, the extant literature on border security and smart power strategies was reviewed. Moreover, a comprehensive examination of official documents obtained from open sources, reports, and statements from official institutions such as the Ministry of National Defense and the Ministry of Foreign Affairs, along with meticulous analysis of news archives, was undertaken.

Keywords: *Border Security, Counter-terrorism, Smart Power, Deterrence, Cooperation*

1. Giriş

Sınırlar ve sınır güvenliğine ilişkin konular 1980'li yıllardan itibaren çarpıcı şekilde değişmiştir. Küreselleşme, etnik ve dini çatışmaların artması, düzensiz göç, terörizm, organize suç örgütlerinin faaliyetleri gibi unsurlar, gümrük ve göç denetimine dayalı geleneksel sınır güvenliği anlayışının yetersiz kalmasına neden olmuştur. 11 Eylül saldırıları sonrasında sınır güvenliğine ilişkin çok boyutlu yaklaşımlar geliştirme ihtiyacı tüm dünyada daha da belirginleşmiştir. Orta Doğu başta olmak üzere devlet otoritesinin zayıf olduğu ülkelerden kaynaklanan güvenlik sorunları, devletleri caydırıcılık ve iş birliği dinamiklerine dayalı, çok boyutlu sınır güvenliği politikaları geliştirme arayışına itmiştir.

Sınır ülkelerindeki siyasal yapı ve güvenlik kabiliyetleri sınır güvenliği önlemleri üzerinde belirleyici bir etkendir (Bulut ve Öztürk, 2017). Türkiye'nin güneydoğu sınırında yer alan Irak, etnik ve mezhepsel çatışmalar nedeniyle siyasi bütünlükten yoksun, kırılgan bir devlet görünümü çizmektedir. Irak aynı zamanda küresel ve bölgesel güçlerin güç mücadelelerine de sahne olmaktadır. Küresel güçlerin güç projeksiyonu maliyetlerini azaltma politikası dâhilinde vekâlet savaşlarını bir yöntem olarak tercih etmeleri, ülkede bir savaş ekosistemi oluşmasına neden olmuştur. Bu durum, IŞİD ve PKK gibi terör örgütlerinin bölgedeki etkinliklerini artırmalarına yol açmıştır.

Irak'taki siyasal durumun yarattığı güvenlik sorunları Türkiye açısından önemli tehditler barındırmaktadır. Türkiye'nin kırk yılı aşkın bir süredir mücadele ettiği PKK terör örgütünün bölgeyi bir üs olarak kullanarak Türkiye'ye sızması Türkiye tarafından önemli bir tehdit olarak algılanmaktadır. PKK'nın Kuzey Irak ve Suriye'deki kollarıyla birlikte bir Kürt koridoru oluşturarak devletleşme arzusu, bu tehdidin bir beka sorunu olarak görülmesine de neden olmaktadır.

Türkiye'nin Irak sınırındaki güvenlik politikası Türkiye-Irak ilişkilerinin ana eksenini oluşturmaktadır. Irak Merkezi Yönetimi ve Irak'ın kuzeyindeki otonom Kürdistan Bölgesel Yönetimi (KBY) ile kurulan ilişkiler bu arka plan dâhilinde yürütülmektedir. Türkiye, PKK'nın Kuzey Irak'ta güçlenmesine engel olmak için sert güç yöntemleri izlerken aynı zamanda

Irak'taki siyasi istikrarı sağlamak üzere ekonomik, diplomatik ve kültürel iş birlikleri de geliştirmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'nin Irak sınır politikası, caydırıcılık ve iş birliği dinamikleri çerçevesinde analiz edilerek, bu politikaların **akıllı güç paradigmasıyla** ne derece uyumlu olduğu sorgulanmaktadır. Akıllı güç, ABD'nin Irak operasyonu sonrası zedelenen küresel imajını ve liderliğini onarmak için geliştirilmiş bir kavramdır (Nye, 2009). Akademik yazında bu kavramı Türkiye'nin dış politika ve güvenlik mimarisiyle ilişkilendiren çalışmalar son derece sınırlıdır. Çalışmanın bu yönüyle hem literatüre hem de Türkiye'nin Irak sınırında yürüttüğü çok boyutlu politikaların anlaşılırlığına katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Nitel araştırma yöntemlerine dayalı çalışma için konuya ilişkin mevcut literatürün yanında açık kaynaklardan ulaşılan resmi belgeler, raporlar, Millî Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı gibi resmî kurumların açıklamaları ve haber arşivlerinden faydalanılmıştır.

2. Türkiye'nin Akıllı Gücünün Arka Planı

Türkiye yükselen orta güç statüsünde bir ülkedir. Orta güç kavramı; güç, kapasite ve etki bakımından büyük devletler ve küçük devletler arasında konumlamış ve küresel sistemde uyum ve istikrarı teşvik etme eğilimi gösteren devletleri ifade etmektedir (Jordan, 2003). Konuya ilişkin literatür geleneksel orta güç ile Soğuk Savaş sonrası kapasite ve etkileri artan yükselen orta güçler arasındaki yapısal ve davranışsal farklılıklara dikkat çekmektedir. Bu farklar arasında yükselen orta güçlerin, bölgesel entegrasyon ve iş birliği süreçlerine katılım konusunda daha istekli bir tutum sergilemeleri öne çıkmaktadır. Ayrıca yükselen orta güçler, küresel sistemde uyumlu bir hareket tarzını benimseyen geleneksel orta güçlerin aksine daha reformist bir yaklaşım benimsemektedirler (Cooper vd., 1993).

Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya riskleri ve fırsatları aynı anda barındırmaktadır. Böylesi bir coğrafyada orta güç statüsündeki bir devlet olarak varlığını sürdürebilmek, sert ve yumuşak güç kabiliyetleri arasında denge kurmayı gerektirmektedir. Bu çerçevede "bir aktörün sahip olduğu sert ve yumuşak güç unsurlarının, etkili, verimli ve pekiştirici şekilde birleştirme kapasitesi" (Nossel, 2004, Wilson 2008, Nye, 2009) olarak tanımlanan akıllı güç orta güç statüsündeki Türkiye açısından sürdürülebilir bir yöntem olarak görünmektedir.

Akıllı güç, yapılan girişimlerin meşruiyet zemini kazanmasına, risklerin ve maliyetlerin azaltılmasına ve esnek politika anlayışına katkı sağlamaktadır (Nossel, 2011). Akıllı gücün stratejiden çok bir araç olduğuna dikkat çeken Wilson'a göre; akıllı gücün uygulabilir olması;

üzerinde güç kullanılmak istenen devletin ve hatta bulunduğu bölgenin bütün niteliklerinin kapsamlı şekilde analizini gerektirmektedir (Wilson, 2008). Aynı zamanda bu gücü kullanmak isteyen aktörün, kendi hedeflerini ve kapasitesini de doğru şekilde belirlemesi önemlidir. İzlenecek yöntemlerin nasıl, ne zaman ve ne şekilde pratiğe dökületeceği de dikkatle tasarlanmalıdır.

Sert ve yumuşak güç yöntemleri arasında dengeyi esas alan akıllı güç, tek boyutlu güç anlayışının getirdiği yıpranmayı önlemeye yardımcı olmaktadır (Nossel, 2007). Dengenin sert güç lehine bozulması güç yorgunluğu olarak ifade edilebilecek bir duruma yol açabilir. Sert güç unsurlarının yoğun kullanımı sonucu oluşan güç yorgunluğu, güç uygulayan aktörün çözüm getirme kapasitesini sınırlandırır ve kendi merkezinde ekonomik, siyasi ve toplumsal anlamda krizler yaşanmasına yol açabilir (Gülboy ve Güntay Uçar, 2024).

Öte yandan sadece yumuşak güç unsurlarına dayalı politikaların da belli tuzakları bulunmaktadır. Orta güçler normatif dış politika anlayışını öne alan politikalara yatkın olduklarından bu olumsuzluklardan daha çok etkilenebilirler. Cooper ve arkadaşları, orta güçlerin yumuşak güç unsurları ve normatif süreçleri öne alan yaklaşımlarının kendilerini potansiyel olarak büyük ve küçük güçlerden daha erdemli ya da bilge görme durumuna itebildiğini söylemektedir (Cooper vd., 1993).

Türkiye'nin 2009-2016 yılları arasında jeostratejik, jeokültürel ve jeoekonomik kodlarına vurgu yapan ve normatif yaklaşımı öne çıkaran dış politika anlayışı bu durumu yansıtmaktadır. Bu süreçte Türkiye, erdemli bir dış politika anlayışı içinde hareket etmeyi öncelikli görerek esnek, pragmatist politika seçeneklerini geri plana atmıştır. Ancak bu politika beklenen sonucu vermemiştir. 2016 yılında Donald Trump'ın başkan seçilmesi, Rusya ve Çin'in Orta Doğu'da artan etkisi, Orta Doğu'da Şii ve Sünni güç blokları arasındaki jeopolitik rekabetin artması gibi etkenler Türk dış politikasında realist bir canlanmaya neden olmuştur (Oğuzlu, 2020).

ABD'nin bölgedeki Rus etkisini kırmak ve IŞİD'le mücadele etmek amacıyla PKK ile ilişkili PYD-YPG güçlerine desteği artırması Türkiye'nin tehdit algısını güçlendirmiştir. Türkiye, Kuzey Irak ve Suriye'de olası Kürt koridorunu engellemek için kendi güvenliğini sağlayacak politikalara yönelmiştir. Bunun en önemli adımı, terörle mücadele stratejisini güncelleyerek terörü yerinde yok etme anlayışına yönelmesidir. 2016 yılında Suriye'deki IŞİD terör örgütünü hedef alan Fırat Kalkanı operasyonuyla başlayan bu yaklaşım,

Suriye ve Irak'taki KCK/PYD-YPG ve IŞİD gibi terör örgütlerinin faaliyetlerini engellemeye yönelik yeni operasyonlarla günümüze dek gelmiştir.

Türkiye, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından icra edilen operasyonlar yanında, Irak ve Suriye'nin kalkınması için de iş birliği süreçlerini hayata geçirmeye çalışmaktadır. Caydırıcılık ve iş birliğinin bir arada ele alındığı bu strateji, Irak sınır güvenliği ve Irak ile ilişkilerde belirleyici bir rol oynamaktadır.

3. Türkiye'nin Irak Sınır Güvenliği Politikasında Caydırıcılık ve İş Birliği Dinamikleri:

İstanbullu ve Emiroğlu (2022) sınır güvenliği kavramını şu şekilde ifade etmektedir:

> "Sınır güvenliği; sınır ötesindeki güvenlik halkasından itibaren başlayıp, sınır hattında ve gerisindeki güvenlik halkalarına kadar, ülkenin varlığının ve istikrarının sürdürebilmesi amacıyla devam eden ve her bir halkanın birbirini etkilediği, sınır anlaşmazlıkları, komşuluk ilişkileri, konvansiyonel, asimetrik ve küreselleşme kaynaklı risk ve tehditlere yönelik güvenlik uygulamalarının yer aldığı politikalar ve stratejiler bütünüdür" (s.238).

Türkiye'nin Irak sınır güvenliğine yönelik uyguladığı politikalarda hem caydırıcılık hem de iş birliği stratejilerini bir arada görmek mümkündür. Bu bağlamda askeri ve istihbarat kurumları tarafından yürütülen sınır ötesi operasyonlar caydırıcılık ve sert güç politikasını yansıtmaktadır.

Caydırıcılık kavramının kökleri Latince korkutmak ya da uzaklaştırmak anlamına gelen "deterre" kelimesine dayanmaktadır. Kavram, genellikle bir devletin başka bir devletin silahlı saldırı gibi istenmeyen eylemlerde bulunmasını engellemeyi amaçlayacak ya da bir eylemi durdurma veya önleme çabasını içerecek şekilde kullanılmaktadır (Mazaar, 2018). Nükleer silah tehdidi altında şekillenmeye başlayan caydırıcılık literatürü Robert Jervis tarafından üç dalga içinde tanımlanmıştır (Jervis, 1979). Ayırt edici özellikleri bir yana her üç dalga da nükleer silahların temel belirleyen olduğu, tarafların askeri kapasite düzeylerinin benzer olduğu ve caydırıcılığın karşılıklı hale geldiği süper güç ilişkilerine odaklanmaktadır (Knopf, 2010).

Soğuk Savaş sonrası genişleyen ve derinleşen güvenlik sorunları caydırıcılık çalışmalarının da dönüşmesine neden olmuştur. Dördüncü dalga caydırıcılık çalışmaları olarak tanımlanan bu süreç, ilişkilerin daha asimetrik olduğu hem devletlerden hem de devlet dışı aktörlerden gelen potansiyel tehditlerle karakterize edilen bir ortamda caydırıcılığın etkinliğini belirlemeyi amaçlamaktadır (Knopf, 2010). Klasik caydırıcılık literatüründen farklı olarak terör örgütleri, isyancı gruplar, organize suç örgütleri gibi geleneksel olmayan aktörlere yönelik alınacak önlemler bu çalışmaların odağında yer almıştır. Şiddet içeren devlet dışı aktörlerle

mücadele incelikli ve sofistike yöntemleri zorunlu kılmaktadır. Bu da sadece askeri nitelikte olmayan aynı zamanda çok katmanlı ve dinamik caydırıcılık stratejilerine yönelime neden olmaktadır.

Türkiye'nin Irak sınır güvenliğini sağlamak amacıyla uyguladığı politikanın dinamiklerini dördüncü dalga caydırıcılık anlayışı ile ilişkilendirmek mümkündür. Bu sav iki unsur ile açıklanabilir. Birincisi Türkiye'nin bölgedeki sınır güvenliği anlayışının PKK terör örgütüne yönelik mücadeleye odaklanması, ikincisi ise bu mücadelenin çok boyutlu bir anlayışla yürütülmesidir.

Türkiye'nin 2019 Mayıs ayında başlattığı Pençe operasyonları serisi bu yaklaşımın en önemli halkasıdır. Kuzey Irak'ta yaşanan otorite boşluğu PKK terör örgütünün barınma, lojistik, eleman temini gibi faaliyetlerinin artmasına yol açmıştır. Türkiye, terörü sınır ötesinde yok etme anlayışına dayalı terörle mücadele stratejisi dahilinde ve BM Sözleşmesinin 51. Maddesinden doğan meşru müdafaa hakkı çerçevesinde 2019 yılında pençe operasyonlarını hayata geçirmiştir. Yaklaşık yedi yıldır yoğunluğu artarak devam devam etmekte olan operasyonlar sonucunda PKK terör örgütünün eylem kapasitesine önemli ölçüde zarar verilmiştir (Milli Savunma Bakanlığı, 2025).

Pençe operasyonları caydırıcılığın en önemli öğelerinden olan kararlılık ve inandırıcılık unsurlarını öne çıkarmaktadır. Türkiye'nin PKK'ya yönelik stratejileri sadece askeri olarak değil aynı zamanda ekonomik, psikolojik ve örgütsel olarak da etkisiz hale getirmeyi içermektedir. Örgütün finansal kaynaklarının takibi ve engellenmesi, örgüt yöneticilerine yönelik MİT'in gerçekleştirdiği SİHA destekli operasyonlar, PKK'nın lojistik, eğitim ve barınma alanlarının imhası ve örgütün Türkiye'ye sızmasını engellemek amacıyla TSK tarafından bölgede kurulan üs bölgeleri de bu yaklaşımı yansıtmaktadır (Milli İstihbarat Teşkilatı, 2023). Türkiye tarafından atılan bu adımlar, caydırıcılık literatüründe inkâr yoluyla caydırma olarak tanımlanan "rakibi, kendisine makul bir maliyet getirecek şekilde acil hedeflerine ulaşmasının mümkün olmadığına ikna etmekle" (Shamir, 2020) uyumlu görünmektedir.

Irak sınırının güvenliğini sağlamak için jandarma ve askeri birlikler ile istihbarat unsurlarının operasyonel faaliyetlerinin yanında sınır güvenliğini sağlamaya yönelik diğer yöntemler de kullanılmaktadır. Bunlar; modüler beton duvarlar, hat boyu gözetleme kameraları, devriye yolu, insanlı/insansız gözetleme kuleleri, insansız hava araçları (İHA) ve uzaktan komutalı silah sistemlerini içermektedir. Bu yöntemleri cezalandırma yoluyla caydırma adı

verilen “belirli bir davranışta bulunması halinde rakibe büyük zarar verme tehdidiyle” (Shamir, 2020) ilişkilendirmek mümkündür.

Türkiye’nin Irak sınırında uyguladığı güvenlik politikalarının sürdürebilirliği iş birliği süreçlerini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle hem Irak Merkezi Yönetimi ve Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ile ikili düzeyde hem de bölgesel ve küresel aktörler düzeyinde iş birliği dinamikleri işletilmektedir. Irak Merkezi Yönetimi ile yürütülen iş birliği askeri, siyasi, ekonomi ve kalkınma, ulaştırma, enerji ve su güvenliği gibi farklı konuları kapsamaktadır.

Irak Merkezi Yönetimi ve Türkiye arasındaki iş birliğinin en önemli öğesi terörle mücadeledir. İki ülke arasındaki güvenliğe ilişkin gündem maddeleri arasında; ortak sınır güvenliği, düzensiz göç, kaçakçılık ve organize suçlarla mücadele de bulunmaktadır. Irak ile iş birliği mekanizmaları geliştirmek; ülkedeki etnik ve dini farklılıkların yol açtığı bölünmeler, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ile ilişkilerin karmaşık doğası ve küresel ve bölgesel aktörlerin müdahil olmasının getirdiği dinamikler nedeniyle oldukça zorlu bir süreçtir. Bununla birlikte iki ülke arasında iş birliğine yönelik önemli bazı adımlar da atılabilmiştir. Ağustos 2019 yılında hayata geçirilen “Yüksek Düzeyli Güvenlik Mekanizması” bunun somut örneğidir. Mekanizma dahilinde yapılan toplantıların Türkiye açısından en önemli kazanımı, Irak Ulusal Güvenlik Konseyi'nin 14 Mart 2024 tarihinde PKK'yı Irak'ta "yasaklı örgüt" ilan etmesi olmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı).

Türkiye ve Irak arasında 5 Ağustos 2024 tarihinde imzalanan “Askeri, Güvenlik İş Birliği ve Terörle Mücadeleye Dair Mutabakat Zaptı” ise güvenlik alanındaki iş birliğinin derinleşmesini sağlamıştır. Söz konusu anlaşma maddeleri; Bağdat'ta Türk ve Iraklı personelin birlikte görev yapacağı Ortak Güvenlik Koordinasyon Merkezi’nin oluşturulmasını, terör örgütlerine karşı eşgüdümü sağlamak amacıyla iki ülke arasında istihbarat, bilgi paylaşımı, askeri eğitim ve tecrübe paylaşımı yapılmasını kapsamaktadır. Mutabakat zaptının temel hedefinin; terör örgütleri veya yasaklı örgütlerin iki ülkenin egemenliğine, güvenliğine ve bölgesel güvenliğe oluşturduğu tehditleri bertaraf etmek olarak açıklanmıştır (TRT Haber, 2024).

Türkiye ve Irak arasındaki iş birliğinin diğer önemli başlıklarını ticaret, enerji, ulaştırma ve su gibi konular oluşturmaktadır. Irak ve Türkiye arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkileri iki ülkenin birbiri için önemli bir ticaret partneri olduğuna işaret etmektedir. 2024 yılı verilerine göre Türkiye’nin en fazla ihracat yaptığı komşusu 13 milyar dolarla Irak olmuştur (TRT Haber,

2025). Irak, Türkiye'nin 2024 yılında ihracatında dört, ithalatında ise 32. sırada yer almıştır. Türkiye ise Irak'ın ihracat yaptığı ülkeler arasında 12. sıradadır. (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2025).

Türkiye'nin Irak ile olan ticaretinde, Irak Merkezi Yönetimi kadar IKBY de önemli bir yer tutmaktadır. IKBY'de tüketilen malların yaklaşık %80'inin Türkiye menşeli olması, bu bölgenin Türkiye-Irak ticaretindeki ekonomik etkisini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin Habur ve Üzümlü sınır kapılarının IKBY tarafından kontrol edilmesi ve ticari faaliyetlerin büyük bir kısmının Habur Sınır Kapısı üzerinden gerçekleştirilmesi ticari ilişkilerin önemini açıkça göstermektedir (Akkaş, 2025).

Türkiye'nin Irak'la yürüttüğü iş birliği politikalarında Kalkınma Yolu Projesi önemli bir yer tutmaktadır. Temelleri 2000'li yılların başında atılan proje, Basra'da inşası devam eden Al-Fav Limanı'nın, yaklaşık 1200 km uzunluğundaki çift yönlü otoban ve demiryolu ile Türkiye sınırındaki Ovaköy gümrük kapısına bağlanmasını ve Körfez ülkeleri ile Asya'dan gelen malların Avrupa'ya taşınmasını öngörmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı). Proje; Türkiye ve Irak arasındaki ekonomik ilişkilerin derinleşmesi, bölgesel altyapı bağlarının güçlendirilmesi ve Irak'taki ekonomik kalkınmayı teşvik etmesi açısından stratejik bir önem taşımaktadır. Bununla birlikte projenin Türkiye'nin bölgesel ticaret ve enerji koridorlarındaki konumunu güçlendirme arayışına katkı sağlama potansiyeli bulunmaktadır.

Türkiye'nin Irak'ta yürüttüğü iş birliğine yönelik politikalar sadece ekonomi, enerji gibi alanları değil kültürel ilişkiler ve yardım faaliyetlerini de kapsamaktadır. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Türk Kızılay gibi kurumlar bölge halkına gıda, barınma, hijyen gibi temel konularda yardımlar sağlamaktadır. Türkiye, bölgedeki yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik olarak çeşitli alanlarda kapsamlı faaliyetler yürütmektedir. Bu faaliyetler; sağlık yardımlarının sağlanması, içme suyu altyapısının geliştirilmesi, tarihi mirasın korunmasına yönelik restorasyon çalışmaları, ağaçlandırma projeleri ve yaşlılar gibi dezavantajlı gruplara yönelik sosyal bakım hizmetlerini içermektedir (Anadolu Ajansı, 2023). Ayrıca TİKA tarafından ülkedeki ekonomik koşulların iyileştirilmesine katkı sağlamak amacıyla üretim sektörlerinin geliştirilmesi ile bölgedeki uzmanlık bilgilerinin artırılmasına yönelik çalışmalar da yürütülmektedir (Demirkaya ve Çelik, 2021). Yapılan faaliyetlerin iki ülke arasında güven inşasına ve çok boyutlu iş birliğine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

TİKA faaliyetleri kapsamında ayrıca ülkedeki eğitimi desteklemek üzere terörden zarar görmüş okullara tadilat ve teknik donanım da sağlanmaktadır. Türkiye ve bölge halkı arasında kültürel ilişkileri desteklemek amacıyla Selahaddin Üniversitesi ve Küfe Üniversitesi'nde Türk

dili bölümleri yenilenmiş ve Bağdat Büyükelçiliği Kültür Merkezi'nde dil laboratuvarı oluşturulmuştur (TİKA, 2017). İki ülke arasında kültürel bağların derinleşmesinde Türkiye'de farklı üniversitelerde eğitim gören çok sayıda Iraklı öğrencilerin de etkisi bulunmaktadır. Bu bağlar Türkiye'nin yumuşak gücünü desteklemek açısından önemlidir.

Sonuç

Bu çalışmada 2019-2024 yıllarını kapsayan süreçte Türkiye'nin Irak sınır güvenliğine yönelik politikalarının akıllı güç ile paradigması ile ilişkisine odaklanılmıştır. İki ülke arasındaki çatışma ve iş birliği dinamikleri hem Türkiye-Irak ilişkilerine hem de Türkiye'nin sınır güvenliği politikalarına yön vermektedir. Söz konusu dinamikler; Irak'ın karmaşık etnik ve mezhepsel yapısı, Irak merkezi hükümetinin siyasal birliği tam olarak sağlayamaması, ABD, Rusya, İsrail ve İran gibi küresel ve bölgesel güçlerin etkileri, ülkedeki terör örgütlerinin varlığı ve iki ülke arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkileriyle şekillenmektedir.

Irak'taki mevcut durum Türkiye üzerinde güçlü bir tehdit algısı oluşturmaktadır. Bu da Türkiye'nin Irak sınırını sert güç içeren yöntemlerle korumasına yol açmaktadır. İki ülke arasındaki ekonomik karşılıklı bağımlılık, tarihi ve kültürel bağlar ise iş birliği süreçlerine dayalı politikalar geliştirmeyi gerektirmektedir. Özetle Türkiye, Irak'tan yönelecek tehditleri bertaraf etmek ve iki ülke arasındaki potansiyel fırsatları hayata geçirmek için sınır güvenliği politikalarını çok boyutlu bir anlayışla ele almak durumundadır. Bu gereksinim hem Türkiye'nin içinde bulunduğu jeopolitik gerçeklikle hem de küresel siyasetteki konumuyla da şekillenmektedir. Tüm bu veriler ışığında, Türkiye'nin 2019-2024 yılları arasında Irak sınırında yürüttüğü politikaların, yalnızca fiziksel sınır güvenliğini sağlamayı değil, aynı zamanda bölgesel istikrarı tesis etmeyi, ikili ilişkileri güçlendirmeyi ve sosyo-politik tehditleri önlemeyi amaçlayan kapsamlı ve entegre bir stratejiye dayandığı ve bu stratejinin akıllı güç yöntemleriyle desteklendiği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

AKKAŞ, Erhan. (2025) "Türkiye-Irak Ekonomik İlişkileri", Irak Dosyası: Türkiye-Irak İlişkileri Politika Analizi Raporu, ed. Betül Doğan Akkaş, Mehmet Alaca, Ortadoğu Vakfı, Şubat 2025.

Anadolu Ajansı. (19 Ağustos 2023). "TİKA ve Türk Kızılay, Irak'a kalkınma ve insani yardım alanlarında destek olmayı sürdürüyor", https://www.aa.com.tr.

COOPER, A.F. & HIGGOTT, R.A. & NOSSAL, K.R. (1993). *Relocating Middle Powers: Australia and Canada in a Changing World Order,* Vancouver University of British Columbia Press.

DEMİRKAYA, Yüksel & ÇELİK, Ferhat. (2021). "Uluslararası İlişkilerde Kamu ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Stratejik İşbirliği: TİKA Faaliyetleri Analizi", *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 3:2. 125-149.

GÜLBOY B.S. & GÜNTAY UÇAR D. (2024). "2001-2020 Yılları Arasında ABD'nin Güç Unsurlarının Değişimi ve Bu Değişimin Uluslararası Sistemin Yapısına Etkileri". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 20:49. 315-338.

İSTANBULLU, İlhan ve EMİROĞLU, Hüseyin (2022). "Sınır Güvenliği Mantığı", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Kasım 2022, Sayı 42, 223-249.

JERVIS, Robert (1979). 'Deterrence Theory Revisited', *World Politics*, 31:2.

JORDAAN, Eduard. (2003). "The concept of a middle power in international relations: distinguishing between emerging and traditional middle powers", *Politikon*, 30:1, 165-181.

KNOPF, Jeffrey W. (2010). "The Fourth Wave in Deterrence Research", *Contemporary Security Policy*, *31:*(1), https://doi.org/10.1080/13523261003640819,1-33.

MAZARR, Michael J. (2018). "Understanding Deterrence", *Perspective,* Rand Corporation. Alındığı Yer 29 Mart 2025. http://www.rand.org.pubs.perspectives/PE295.html.

OĞUZLU, Tarık. (2020). "Turkish Foreign Policy in a Changing World Order", *All Azimuth*, 9:1. 127-139.

ÖZTÜRK, Bülent & BULUT, İhsan. (2017). "Küreselleşen Dünyada Devletlerin Sınır Güvenliği: Uludere Sınırı Örneği", *Devlet Doğasının Değişimi: Güvenliğin Sınırları*, ed. Tolga Sakman, TASAM Yayınları. 189-209.

Milli İstihbarat Teşkilatı Resmi İnternet Sayfası, "MİT Operasyonları Terör Örgütü PKK'nın Sözde Sorumlularını Hedef Aldı", https://www.mit.gov.tr. /basin-yansimasi_mit-operasyonlari-teror-orgutu-pkknin-sozde-sorumlularini-hedef-aldi_20.html

Milli Savunma Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, Pençe Serisi Operasyonlar, https://www.msb.gov.tr/PenceSerisiOperasyonu

NOSSEL, Suzanne. (2004). "Smart Power". *Foreign Affairs*. 83:2. 131-142.

NOSSEL, Suzanne. (2011). "Smart Power From Theory to Practice". U.S. Department of State Diplomacy in Action, *https://2009-2017.state.gov/p/io/rm/2011/158726.htm*.

NYE, Joseph S. Jr. (2009). "Get Smart", *Foreign Affairs*, Vol. 88, No. 4.

NYE J.N.Jr. & WELCH, D.A. (2011). *Küresel Çatışmayı ve İş Birliğini Anlamak: Kurama ve Tarihe Giriş*. Çev. Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

SHAMIR, Eitan. (2020). "Deterring Violent Non-state Actors", *NL ARMS Netherlands Annual Review of Military Studies 2020 Deterrence in the 21st Century—Insights from Theory and Practice*, ed. Frans Osinga, Tim Sweijs. TMC Asser Press. 263-286.

WILSON, Ernest J. (2008). Hard Power, Soft Power, Smart Power, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science.* Vol. 616:1, 110-124.

TRT Haber. (22 Ağustos 2024). "Mutabakat Zaptıyla Terör Hedeflerinin Bertaraf Edilmesi Esastır", https://www.trthaber.com.

TRT Haber. (10 Şubat 2025). "Türkiye'nin Komşu Ülkelere İhracatı 2025'te Rekor Kırdı", https://www.trthaber.com.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2025). "Türkiye-Irak Siyasi İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. (2017). "İnsani Yardım", http://www.tika.gov.tr/wpcontent/uploads/2017/YAYINLAR/Tanıtım%20Broşürleri/Irak_Föy.pdf

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. (2025). "Irak Ülke Profili", https://ticaret.gov.tr/data/5efddfdd13b876a83c6f2fba/IRAK%20%C3%BClke%20profili%202025.pdf

Sınır Ötesi Çatışmalar: Yakın Gelecekte Su Krizi

Gözdenur AYCİBİN[1]
Prof. Dr. Erhan GÜMÜŞ[2]

Öz

İnsanlık tarihinde yenilenemeyen rezervler devletlerarasında mutlak suretle çatışma veya iş birliklerine zemin hazırladığı görülmektedir. Petrol, doğalgaz gibi rezervler bunların başını çekerken yakın gelecekte devletlerin karşı karşıya kalacağı en önemli krizin su olacağı öngörülmektedir. Su sınırlı, ikamesi olmayan, iklim değişiklikleri, gelişen teknoloji ve nüfus artışına paralel olarak olumsuz etkilenen kaynaktır. Devletlerarası stratejilerde su faktörü etkili olsa da dünya su protokolü gibi iş birliklerinin yasal bağlayıcılığı olması önlemlerin başında sayılabilir. Doğal rezerv zengini Ortadoğu bölgesinde İran, Irak, Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan, Suriye gibi ülkeler sınır ötesi çatışmalara sahne olduğu bilinmektedir. Enerji arz güvenliği ve sürdürülebildiği kapsamında devletlerin dış politikalarının şekillenmesi ve aralarındaki iş birliğinin artması sürdürülebilir çevre politikalarına da zemin hazırlamaktadır. Çalışmamızda sınır ötesinde yaşanan çatışmalar ve Ortadoğu bölgesinde enerji potansiyeli incelenerek yakın gelecekte su krizi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Enerji Politikaları, Enerji Arzı, Çatışma, Ortadoğu, Su Krizi.*

Cross-Border Conflicts: Water Crisis in the Near Future

Abstract

In human history, it is seen that non-renewable reserves have definitely prepared the ground for conflicts or cooperation between states. While reserves such as oil and natural gas are at the forefront of these, it is predicted that the most important crisis that states will face in the near future will be water. Water is a limited, irreplaceable resource that is negatively affected by climate change, developing technology and population growth. Although the water factor is effective in inter-state strategies, the legal binding nature of cooperation such as the World Water Protocol can be considered as the primary precaution. It is known that countries such as Iran, Iraq, Qatar, Kuwait, Saudi Arabia and Syria in the Middle East region, which is rich in natural reserves, have experienced cross-border conflicts. The shaping of foreign policies of states and the increase in cooperation between them within the scope of energy supply security and sustainability also prepare the ground for sustainable environmental policies. In our study, cross-border conflicts and the energy potential in the Middle East region will be examined and the water crisis will be emphasized in the near future.

Keywords: *Energy Politics, Energy Supply, Conflict, Middle East, Water Crisis.*

1. Giriş

Hayatta kalmamızın yegane ihtiyaçlarından biri sudur. Dünyanın 3/4'ünün sularla kaplı olmasına karşın, içilebilir su miktarı oldukça azdır. Yenilenemeyen kaynakların incisi su, artan

[1] Doktora Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, https://orcid.org/0000-0003-4789-477X, gozdenuraycibin@gmail.com
[2] Prof. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, https://orcid.org/0000-0002-5113-1006, erhang@comu.edu.tr

nüfus oranı, gelişen sanayi ve teknoloji, su kaynaklarının kirlenmesi, çevre bilincinin oluşmamış olması sonucuyla artan çevre kirliliği ile birlikte doğal ekolojide meydana gelen bozulma ve küresel ısınma ile hızla tükenmektedir. Akın ve Akın çalışmalarında suyun yaşam için taşıdığı hayati öneme dikkat çekilerek, ülkemizin tatlı su kaynakları hakkında genel bir tablo sunulmuştur. Tatlı su kaynaklarının havzalara göre dağılımı, miktarı ve bu hazların kirlilik düzeyleri özetlenerek ele alınmıştır (Akın & Akın, 2007, s. 107).

Dünyada devletler arasında yaşanan çatışmaların büyük bir çoğunluğu yenilenemeyen doğal kaynaklar üzerine olduğu görülmektedir. Petrol, doğal gaz ve yaşamımızın en önemli yenilenemeyen doğal kaynağı su devletlerin dış politikalarında önemli bir etkiye sahiptir. Türkiye üç yanı denizlerle çevrili bir ülke olsa da tatlı su kaynakları bakımından düşünülenin aksine günden güne rezervleri tükenen bir ülkedir. Nüfusun hızla artıyor olması doğal kaynakların kendini yenileme kapasitesinin çok üstüne çıktığı görülmektedir. Dünya genelinde hızla tükenen su rezervleri doğal ekosistem içinde önemli bir sorun oluşturmaktadır.

Geçmişte İpek ve Baharat Yolu üzerinde yer alan Ortadoğu, günümüzde dünya petrol kaynaklarının yaklaşık üçte ikisini barındırmakta ve Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişim bölgesinde stratejik bir konumda bulunmaktadır. Fas, Tunus ve Cezayir'den başlayarak Ortadoğu coğrafyası, Afganistan'a kadar uzanır. Bu bölge, Kafkaslardan başlayıp Kızıldeniz ve çevresindeki ülkeleri kapsar. Mısır, Sudan ve Libya başta olmak üzere tüm Arap ülkelerini içine alarak Pakistan sınırına kadar genişler. Bu alan, farklı stratejik hesapların ve ideolojik yaklaşımların karşı karşıya geldiği jeopolitik bir bölgeyi oluşturur (Kocaoğlu, 1996, s. 125).

Dünya ulaşım ve ticaret noktası merkezlerinden biri olan Ortadoğu geçmişten günümüze pek çok dini inanışa ve bu dinlerin mezheplerine ev sahipliği yapmıştır. Kültür çeşidi yüksek olan bu bölgede tarih boyunca birçok topluluk, imparatorluk ve devlet gelip geçmiştir. Petrol ve doğal gaz rezervlerinde zengin bölge pek çok çatışmaya neden olurken yakın gelecekte su krizinin bu çatışmaların başını çekeceği ön görülmektedir.

2. Devletlerin Su Krizini Önlemek İçin Uyguladıkları Politikalar

Su kaynaklarının tükenmeye başlamasıyla birlikte yaklaşmakta olan kuraklık, son dönemlerde uluslararası gündemde öncelikli bir konu haline gelmiştir. Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) tarafından yayımlanan raporlara göre, Akdeniz Bölgesi iklim değişikliğinden en fazla etkilenen alanlardan biridir. İklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarına karşı uyum sağlayabilmek için suyun bilinçli ve etkili şekilde kullanılması gerekmektedir.

Suyun sürdürülebilir biçimde kullanımı; gıda ve enerji arz güvenliği, şehirlerde suyun verimli yönetimi ve doğal yaşamın korunması açısından büyük önem taşımaktadır (TCDB, 2025).

Uluslararası olarak tüm devletlerin 2015 yılında kabul ettiği 2030 BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH), tüm insanlık için eşit gelir dağılımı, insan haklarının herkese aynı olduğu, global barış ve adaletin hakim olduğu, çevre kirliliğini önleme ve küresel ısınmayı engelleme gibi insanlığın geleceğini korumayı amaçlayan bir kalkınma hedefidir. Sürdürülebilir bir kalkınmayı amaçlayan bu planın 6.sıradaki hedefi temiz su kaynaklarının korunması ve çevre kirliliğini minimize etmeyi amaçlamaktadır. Sivil toplum örgütleri aracılıyla toplum bilincini arttırmak, içme suyu kaynaklarının koruma, dönüştürme ve araştırma gibi çalışmalara teşvik etme ve dünya su günü gibi farkındalık oluşturma gibi yollarla sürece destek vermeyi sağlamaktadır.

Devletler su krizini önlemek amacıyla iç ve dış bazı politikalar uygulayarak içme temiz suyun korunması, verimli kullanılması ve su paylaşımının düzenlenmesine yönelik bazı stratejik yöntemler geliştirmiştir. Ulusal düzeyde iç politikalar su yönetimi reformları, yasal ve kamusal düzenlemeler, tarımda su verimliliği, kentleşme ve alt yapı politikaları, çevre koruma politikaları ve çevre farkındalık politikaları sayılabilmektedir. Entegre su kaynaklarının merkezi ve yerel yönetimlerle eş güdümlü olarak yönetimi, suyu koruma yasalarının çıkarılması ve olan yasalarda güncelleme yapılması, atık su konusunda gerekli düzenlemelerin titizlikle yapılması, su kullanıcı birliklerinin kurulması, tarımsal desteklerin su verimliliğine göre desteklenmesi, su tasarrufu konusunda vatandaşın bilinçlendirilmesi, ormanların ve su havzalarının rehabilitasyonu gibi politikalar iç politika yöntemleri arasında uygulanabilmektedir.

Uluslararası dış politika düzeyinde sınırı aşan suların yönetimi, uluslararası işbirlikleri ve anlaşmalar, iklim değişikliği ile ortak mücadele, su diplomasisi, teknoloji ve bilgi paylaşımı sıralanabilmektedir. Bu bağlamda ortak nehirler ve göller için komşu ülkelerle anlaşmaların yapılması, Birleşmiş Milletler (BM) VE Dünya Bankası gibi kuruluşlarla su projelerinin yürütülmesi, Paris İklim Anlaşması gibi küresel sözleşmelerde taraf olmak ve bulunmak, su kaynaklarını çatışma aracı değil işbirliği aracı olarak görerek barışçıl çözümler bulmak için yaklaşmak, su arıtma ve deniz suyu desalinasyonu, yağmur suyu biriktirme teknolojisi, su konusunda uluslararası araştırma projeleri ve veri alışverişleri gibi dış politikalar düzenlenebilmektedir.

3. Çatışmaların Sahnesi: Ortadoğu

Ortadoğu coğrafi özellikler bakımından pek çok çatışmaların yaşandığı, uygarlıkların, medeniyetlerin ve imparatorlukların kurulup yıkıldığı kültürel zengini bir bölgedir. Petrol ve doğal gaz rezerv zengini olmasının yanında su kaynaklarının da bölgeye akışıyla stratejik olarak önemli bir konumdadır. Bölgede genel olarak su kaynakları yok denecek kadar az olması yakın gelecekte su krizinin derinden hissedileceğine işaret ettiği gözükmektedir. Ergil'in de çalışmasında belirttiği gibi Ortadoğu'da ateşle oynamak şeklinde ifade edilen tehlikeli durum, artık yerini suyla oynamaya bırakmış gibi görünmektedir. Çünkü yakın zamanda, petrol bakımından zengin olan bu bölgede en büyük çatışma kaynağının su olacağı öngörülmektedir (Ergil, 1990, s. 53). Hali hazırda günümüzde de bölge sıcak çatışma halindedir.

Günümüzde yaşanan İsrail saldırılarının altında yatan nedenlerden biri de yenilenemeyen enerji kaynakları olduğu düşünülmektedir. Birinci dünya savaşı dönemi birçok imparatorluğun lav olduğu, topraklarının parçalandığı ve devletlerin yeniden şekillendiği bir dönemdir. İsrail'in kökeninde 19. Yüzyıl boyunca birçok Yahudi'nin kutsal toprak olarak gördüğü Filistin topraklarına yerleşimi devam ettiği bilinmektedir. İkinci dünya savaşı dönemine gelindiğinde Holokost'tan kaçan pek çok Yahudi Filistin'e gelmiş ve vadedilmiş kutsal topraklara geri döndüklerini simgelemişlerdir.

1967 yılında 6 gün savaşları olarak bilinen süreçte İsrail'in Arap ülkelerine karşı bir savaş başlattığı bilinmektedir. Bu savaşın nedenleri arasında İsrail'in Golan tepeleri gibi stratejik yerlere sahip olarak bölgedeki hakimiyetini güçlendirmek, topraklarını genişletmek temelindedir. Suriye'de iç savaş, Arap ülkelerinin koordineli olamaması, Lübnan'daki karşılıklık ve bölgedeki gerilim İsrail'in lehine sonuçlanmıştır. Sadece 6 günde 3 Arap ülkesini yenilgiye uğratarak topraklarını genişleten İsrail'in bugün Arap ülkeleriyle anlaşmazlığının temel nedenlerinden biri de bu savaş sürecidir.

Yakın geçmiş olan Haziran 2025'te İsrail'in doğrudan İran saldırıları ve Amerika'nın İran'ın nükleer tesislerini vurmasıyla başlayan savaş kısa sürede ateşkesle sonuçlandığı bilinmektedir. İran bölgedeki konumu itibariyle ticaretin ve anlaşmaların baş aktörü olmak istemesi nedeniyle birçok ülkeyle stratejik ortaklık kurduğu bilinmektedir. Çin'in modern ipek yoluna benzetilen Bir Kuşak Bir Yol projesi Kazakistan olmak üzere Rusya ve İran üzerinden batıya demiryolu koridoruyla götüren ticareti ateşleyen bir projedir. Ticaretin bir diğer koridor anlaşması Orta Asya ve Basra Körfezinde ticaret taşımacılığı amacıyla Aşkabat anlaşmasıdır.

İran'ın bölgedeki kilit aktör olma isteği diğer devletlere karşı stratejik açıdan güçlenme isteği ve karşı silah olarak Hint Okyanusu ve Basra Körfezini birbirine bağlayan Hürmüz Boğazı'nı kapatma kozu İran'ı coğrafi açıdan güçlü yapan faktörlerden sayılabilmektedir. Özellikle enerji ticaretinin orta noktasında bulunan Hürmüz Boğazı Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt, Irak ve İran'dan çıkan petrolü Avrupa ülkeleri, Amerika gibi ülkelere aktarımında taşıma görevi görmektedir. Herhangi bir nedenden kapanan enerji arzı petrol fiyatlarına anından yansıdığı bilinmek ile birlikte makro ekonomik ölçütleri de hızlı bir şekilde etkilediği görülmektedir. Ülkelerin tüm faaliyetlerini etkileyen enerjinin sürdürülebilir ve enerji arz güvenliğinin sekteye uğraması büyük bir soruna neden olması nedeniyle bazı ülkelerin alternatif enerji kaynaklarına da yöneldiği bilinmektedir.

Ortadoğu da ki ticaret ve enerji koridorlarının kapanması Avrupa'ya orta geçiş noktası bulmaya yönelmesi muhtemeldir. Türkiye coğrafi konum itibariyle Asya ve Avrupa'ya köprü görevindedir. Enerji arz güvenliği, taşıma güvenliği ve ticaret sürdürülebilirliği kapsamında baş aktör konumunda olan Türkiye Ortadoğu da ki tüm çatışmalardan etkilenen ülkelerden ilk sıralardadır. Ortadoğu tüm zamanlarda çatışmaların sahnesi olmuşken geçmişten yakın geleceğe en önemli saldırılardan biri İsrail'in soykırımıdır.

İran- İsrail savaşı, Kızıldeniz krizi, İsrail'in Lübnan'ı işgali, İsrail Hizbullah çatışması, Gazze savaşı, Irak'ta Kürt çatışması, Yemen krizi, Mısırı krizi, Suriye iç savaşı, Lübnan savaşı, Körfez savaşı gibi sayılabilecek birçok çatışmaya sahne olan bölgenin jeopolitik açıdan önemli bölgelerinden biri de Golan Tepesidir.

Golan tepesi İsrail ile Suriye arasında kalan akarsu yatakları açsından zengin jeopolitik konumu önemli bir bölgedir. Yükseklik gereği Suriye, İsrail, Lübnan ve Filistin'i askeri açıdan gözleme yeri konumundadır. Başköylü çalışmasında Golan tepelerinin yasal olarak Suriye'ye ait olduğunu fakat İsrail'in haksız ihlali sonucunda bölgenin kontrolünü elinde tuttuğunu, stratejik açıdan bölgeyi 1967 Altı Gün Savaşlarında İsrail'in Arap ülkelerine karşı kullanması ve bölgeyi Yahudileştirdiğini anlatmaktadır (Başköylü, 2022, s. 7).

Saltürk çalışmasında Ortadoğu'da artan nüfus artışı, yeraltı sularının bilinçsiz kullanımı, tarımsal sulamada artış, su kaynaklarının tükenmeye yakın olması, halkın su israfı konusunda bilinçsiz olması gibi etkenleri sıralayarak konu hakkında Türkiye'nin de yapabileceği politikaları açıklamaktadır. Türkiye'yi Ortadoğu ile birleştiren Fırat, Dicle ve Asi nehirlerin sınır aşan su sorununu etraflıca anlatmaktadır (Saltürk, 2006, s. 35).

4. İklim Değişikliğine Karşı Devletler

Sanayi döneminin başlarından bu yana dünya sıcaklığı yaklaşık 1,5 ila 2 derece arttığı öngörülmektedir. Özellikle 2024 yılı NOAA'nın Ulusal Çevre Bilgi Merkezi'ndeki (NCEI) araştırmacılara göre dünya tarihinin en sıcak yıllı olarak kayıtlara geçtiği bilinmektedir (NOAA, 2025). Dünyada devletler ilkim değişikliği, temiz içme suyuna sahip çıkma, çevre kirliliğini önleme gibi ekolojik konularda bazı yasalar ve uluslararası sözleşmelere yönelmektedir. Bunların temelini 2015 aralık ayında Paris'te düzenlenen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansında kabul edilen Paris İklim Sözleşmesidir.

Bu sözleşmeye göre ülkelerin iklim değişikliği ile mücadele kapsamında hedefleri, konuyla ilgili verilen taahhütleri ve devletlerin birbirleriyle olan koordineli çalışmaları yönetmeyi amaçlamaktadır. Anlaşmanın amacı küresel ısınma ve iklim değişikliğini sanayi devrimi öncesi süreçteki gibi 2 derece altında hatta ideal 1,5 derecelere çekmek ve buna paralel olarak devletlerin sera gazı salımını minimize etmektir. Devletlere hedeflere ulaşmada sürdürülebilir kalkınmayı da destekleyici sınır yıllar belirlenmiştir. Anlaşmaya katılan ülkelerden biri olan Türkiye 2030 yılına kadar sera gazı salımını yaklaşık %20 azaltmayı taahhüt ettiği bilinmektedir. Anlaşmanın amaçlarından biri de ülkelerin enerji üretimi ve tüketiminde daha sürdürülebilir, sera gazı salımını azaltma, güneş enerjisi potansiyeli, rüzgar enerjisi potansiyeli, hidroelektrik potansiyeli gibi yenilenebilir enerji üretimi yatırımlarını desteklemektir. Türkiye'de bu kanun Temmuz 2025'te kabul edilerek yasalaşmıştır.

İklim değişikliği ve kuraklıkla mücadelede devletlerin iç ve dış politika oluşturması, uygulamadaki kararlılık, hedeflerin sürdürülebilir ve ulaşılabilir olması, gelişen teknolojiye uygun ve saydam olmasıyla mümkün olabilmektedir. Politikaların bağımsız ve yönetimsel şekilde uygulanabilmesi için kamuya açık ve hesap verilebilir olması, yönetsel siyasi kurum ve kuruluşların bağımsızlığını muhafaza etmesi gerekmektedir.

Gürçam çalışmasında Türkiye'nin ilkim krizine yönelik hazırladığı yasa sürecini, İklim Kanunu Teklifi üzerinden; neoliberal çevre yönetimi ve iklim adaleti bakış açısıyla eleştirel bir şekilde inceleyerek Paris Anlaşması sonrasında artan sorumluluk, eşitlik, toplumsal katılım, şeffaflık gibi unsurların üzerinde durmuştur. Nitel analiz yöntemiyle, yasa metninde görülen yeşil aklama eğilimlerinin nasıl desteklendiği ve karbon piyasası ve emisyon denkleştirme gibi uygulamaların hesap verilebilirlikten uzak olduğu tartışılmaktadır. Neoliberal çevre yönetiminin sınırlarını sorgulayan çalışma; merkeziyetçi yönetim anlayışının yerel yönetimlere

ve hassas gruplara olan dışlayıcı etkilerine dikkat çekerek, daha kapsayıcı ve uygulanabilir bir yasa önerisinden bahsetmektedir (Gürçam, 2025, s.37).

Acar çalışmasında 1992'de gerçekleştirilen Dublin Konferansı'nda, suyun sınırlı bir kaynak olması sebebiyle ilk kez ekonomik bir ürün gibi değerlendirilmiş ve satılabilir bir meta olarak ele alınmıştır. Çalışmada su yönetiminin devlet tekelinde olduğu dönemlerden suyun kamu hizmetine geçişi, su hizmetlerinde uygulanan politikalar ve su dağıtımının özel sektöründe payı olmasından bahsedilmiştir (Acar, 2010, s.182).

Sonuç

Su hayatımızı sürdürebilmek için olmazsa olmaz bir kaynaktır. Yenilenemeyen kaynaklarda olduğu gibi suyu da verimli kullanma, güvenli su kaynaklarına ulaşabilme, kamusal farkındalık, var olan su kaynaklarının adil paylaşımı, su arıtma metotları, bilgi ve teknolojiyi güvenli su kaynakları ve içme suyunu arttırmak amaçlı gelişerek uluslararası iş birliği politikaların da bulunmak ülkelerin temel hedeflerinden olmalıdır.

Pek çok devlet dış politikalarını yenilenemeyen kaynakları, güvenilir ve sürdürülebilir su etkisi üzerine belirleyebilmektedir. Dünyada birçok bölgede su kaynakları eşit dağılmamıştır ve özellikle kıt su kaynaklarının olduğu coğrafyalarda yakın gelecekteki su krizi riski daha büyük olduğu öngörülmektedir. Ortadoğu su kaynaklarının dünyada en az olduğu bölgelerden biri olmasıyla bilinmektedir. Bölge birçok medeniyet beşiği olması nedeniyle farklı kültür ve inanışlar, petrol, doğal gaz gibi yenilenemeyen enerji kaynaklarına sahip olması ve ticaretin koridorlarından biridir. Birçok çatışmaya sahne olan Ortadoğu son zamanlarda İsrail'in birçok saldırı ve işgalleriyle konu olmaktadır. 1967 yılında alt gün savaşlarından itibaren Gazze ve Batı Şeria'daki su kontrolü İsrail'e ait olduğu bilinmektedir.

Dünyanın ortak sorunu olan iklim değişikliği ve kuraklık yakın geleceği tehdit etmektedir. Bu nedenle devletler çeşitli politikalarla iklim değişikliğini tehdit eden etkenleri minimize etme konusunda sürdürülebilir hedef ve politikalarda rol almaktadır. Bunun en önemli adımlarından biri 2015 yılında Paris İklim Sözleşmesi ve Türkiye'de yakın zamanda kabul edilen iklim kanunudur. Bu konuda devletlerin bir olup iklim değişikliği ile mücadelede el birliği ederek suya erişim sorunu, suyun kamusal niteliği, küreselleşme politikaları, üretim ve gelişim odaklı politikalara yönelim ve yatırımlar yapması bir gereklilik haline geldiği öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

ACAR, E. (2010). Kamu yönetiminde dönüşüm kapsamında su dağıtım hizmetlerinin çözümlenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

AKIN, M., & AKIN, G. (2007). Suyun Önemi, Türkiye'de Su Potansiyeli, Su Havzaları Ve Su Kirliliği. Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 47(2), 105-118. https://dergipark.org.tr/en/

BAŞKÖYLÜ, Ş. Y. (2022). Golan Tepeleri'nin İsrail Açısından Önemi. İNSAMER Rapor 161. Kasım 2022. https://www.insamer.com/tr/

ERGİL, D. (2015). Ortadoğu'da Su Savaşları Mı?. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 45(1).

GÜRÇAM, S. (2025). İklim Kriziyle Mücadele mi, Sermaye İçin Piyasa Mekanizmaları mı? Türkiye'nin İklim Değişikliği Kanunu Teklifi Üzerine Bir İnceleme. Çevre İklim Ve Sürdürülebilirlik, 26(1), 37-52.

KOCAOĞLU, A. M. (1996). Ortadoğuda Su Sorunları Karşısında Türkiye'nin İkilemleri. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5(1-2 (Prof. Dr. M. Şakir BERKİ'ye ARMAĞAN), 341-372. https://dergipark.org.tr/en/

NOAA. (2025). *2024, dünyanın kayıtlara geçen en sıcak yılı oldu.* https://www.noaa.gov/news/2024-was-worlds-warmest-year-on-record

SALTÜRK, M. (2006). Orta Doğu'da Su Sorunu ve Türkiye Açısından İncelenmesi. Güvenlik Stratejileri Dergisi 2, sy. 3 (Eylül 2006): 21-39. https://dergipark.org.tr/en/

TCDB. (2025). *Türkiye'nin Su Politikası.* https://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa

Güvenlik Tehditleri (Suç, Doğal Afetler) ve Kentlerin Bu Tehditlere Karşı Dayanıklılığı

Kemal ASİLTÜRK[1]

Öz

Bu çalışma, kentlerin karşı karşıya olduğu güvenlik tehditlerini ve bu tehditlerle başa çıkma yöntemlerini incelemektedir. Artan nüfus, plansız kentleşme ve teknolojik gelişmeler modern kentlerde doğal afetlerden suç oranlarına, sosyal eşitsizliklerden altyapı eksikliklerine kadar geniş bir yelpazede güvenlik sorunlarına neden olmaktadır. Çalışmada, fiziksel tehditler (doğal afetler ve altyapı sorunları) ile sosyo-ekonomik tehditler (suç oranlarının artışı, yoksulluk ve sosyal uyumun bozulması) ve bu tehdidin toplumsal yapısı ile birey üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Ayrıca güvenli kente yönelik teorik çözümler ve çerçeve çözüm önerileri sunulmaktadır. Araştırma, kentlerin büyümeleri için altyapı hizmetlerinin sürdürülebilir şekilde geliştirilmesini, toplumsal uyumun desteklenmesini ve akıllı şehir teknolojilerinin varlığını vurgulamaktadır. Suç önleme teorilerinden Kırık Camlar Kuramı, Rasyonel Tercih Kuramı ve Suç Deseni Kuramı gibi yöntemler incelenmiş, güvenlik tehditlerine karşı fiziksel, sosyal ve ekonomik boyutları içeren bütüncül bir yöntem önerilmiştir. Kentlerin güvenliği, sadece düşük suç oranları ile değil, aynı zamanda krizlere hazırlıklı olması, toplumsal uyumun desteklenmesi ve büyümenin sürdürülebilirliğini sağlama kapasitesiyle ölçülmektedir. Çalışma, modern kentlerin güvenlik sorunlarına yönelik özet bir anlayış sunarak çözüm yollarını iyileştirmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kent Güvenliği, Dayanıklılık, Doğal Afetler, Sosyo-ekonomik Tehditler, Suç*

Security Threats (Crime, Terrorism, Natural Disasters) and the Resilience of Cities to These Threats

Abstract

This study examines the security threats that cities face and the methods of coping with these threats. Increasing population, unplanned urbanization and technological developments cause a wide range of security problems in modern cities, from natural disasters to crime rates, from social inequalities to infrastructure deficiencies. In the study, physical threats (natural disasters and infrastructure problems) and socio-economic threats (increased crime rates, poverty and division of social harmony), the social structure and the effects of this threat on the individual were evaluated. In addition, theoretical solutions and framework solution proposals for a safe city are presented. The study emphasizes the sustainable development of infrastructure services for the growth of cities, the support of social harmony and the existence of smart city technologies. Methods such as Broken Windows Theory, Rational Choice Theory and Crime Pattern Theory from crime prevention theories were examined and a holistic method that includes physical, social and economic dimensions against security threats was proposed. The security of cities is measured not only by low crime rates, but also by their preparedness for crises, the support of social harmony and the capacity to ensure the sustainability of growth. The study aims to improve solutions by providing a summary understanding of the security problems of modern cities.

Keywords: *Urban Security, Resilience, Natural Disasters, Socio-economic Threats, Crime*

1. Giriş

[1] *Yüksek Lisans Öğrencisi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Güvenlik ve Terör Tezli Yüksek Lisans Programı, asilturkemal@gmail.com, ORCID: 0009-0000-4865-3930*

Kentler, insanın toplumsal, ekonomik ve kültürel anlamda şekillendiği merkezlerdir. Weber'in tanımlamasıyla kent, ekonomik faaliyetlerin yoğunlaştığı, ticaretin ve iş bölümünün önemli olduğu, belli bir ölçüde siyasal özerkliğe sahip ve karmaşık sosyal ilişkilerin geliştiği bir yerleşim birimidir. Kentler, farklı toplumsal grupları bir araya getirerek kültürel ve ekonomik etkileşimlerin yaşandığı, sosyal normların şekillendiği organizasyonlar olarak tanımlanır. Ancak artan nüfus, plansız yapılaşma ve teknolojik gelişmeler modern kentlerin çeşitli güvenlik sorunlarıyla karşılaşmasına yol açmaktadır. Kent dayanıklılığı, güven içinde yaşama garantisi temel alınarak, sadece suç oranlarının azaltılmasını değil, aynı zamanda doğal afetlerden sosyal dengesizliklere kadar geniş bir yelpazede risklerin önlenmesini de kapsar. Günümüz kentlerinde güvenlik sorunları denildiğinde doğal afetler, suç oranlarındaki artış, terör tehdidi, sosyal eşitsizlikler ve altyapı eksiklikleri gibi pek çok konu gündeme gelir.

Bu araştırma, kentleşmenin doğurduğu güvenlik risklerini ve bu risklere karşı çözüm yollarını ele almayı hedeflemektedir. Kentlerin dayanıklılığını artırma ve mevcut durumlarını iyileştirme programları ile birlikte suçun önlenmesine odaklanma, sosyal uyumun sağlanması, altyapı sorunlarının giderilmesi ve huzur içinde yaşanabilen bir kent oluşturma gibi çok boyutlu çözümler içermektedir. Çalışma kapsamında kentleşme sürecinin getirdiği sosyal, ekonomik ve fiziksel tehditler analiz edilecek, bu tehditlerin toplum ve bireyler üzerindeki etkileri değerlendirilecektir.

Kentlerdeki güvenlik sorunlarına ilişkin genel bir bilincin oluşturulması amacıyla, doğal afetlerden kaynaklanan risklerden, suç ve sosyal huzursuzluklara kadar geniş bir yelpazede değerlendirmeler yapılmıştır. Bununla birlikte, kentlerin karşılaştığı sorunlar karşısında güvenliği sağlamak için mevcut teoriler ele alınıp çözüme yönelik öneriler sunulmaktadır.

Çalışma, kentlerin karşı karşıya olduğu doğal afetlerden oluşan fiziksel riskler ve sosyal uyumu tehdit eden suç, şiddet ve terör olayları gibi çok boyutlu tehditleri ele almaktadır. Bunun yanı sıra, kent güvenlik kuramları üzerinden mevcut sorun çözümleri ve dayanıklı kent yapılarının inşasına yönelik öneriler sunulmaktadır. Çalışma bu bağlamda, modern kentlerin güvenlik sorunlarına yönelik genel bir bakış açısı sunmayı hedeflemektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

Kent konusu geniş sınırları olan bir çalışma alanı olup, kent kavramını bir tek tanımla açıklamaya çalışmak oldukça zordur. Bunun sebepleri arasında kentlerin çok boyutlu faktörlerinin yanı sıra toplumdan topluma değişiklik göstermekle birlikte, hızlı ya da yavaş ve zamana bağlı olarak değişimler görülmektedir. Kent, bütün vatandaşlar için yönetimsel, siyasal,

ekonomik ve toplumsal alanların var olduğu yaşam alanıdır. Keleş, (2008: ss. 109-110) Türkiye'de kenti belirlemek için nüfusun 10.000 veya daha yukarı nüfusa sahip olması gerektiğini belirtmekle birlikte insanların bir arada yaşadığı, birbirleriyle etkileşimde bulunduğu ve ekonomik, sosyal aktivitelerin gerçekleştirildiği mekânsal bir yapı olarak da tanımlamaktadır Bir başka ifadeyle kent, ticaret, yönetim ve sanayi gibi alanlarda faaliyetlerin oluştuğu bir yaşam alanı olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte, kentler fikir alışverişlerinin de yoğunlaştığı önemli bir merkezdir. Özer, (2017: s. 251) *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme* kitabında kenti, belirli nüfus büyüklüğüne ulaşmış yerleşim birimleri olarak tanımlamış ve kenti diğer yerleşim yerlerinden ayırmak için sınırları içindeki nüfusu baz almıştır.

Kentlileşme, Keleş'in (2008: s.26) tanımıyla *"sanayi ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve mevcut kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında örgütleşme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir"*. Kentlileşmeyi bu bağlamda kırsaldan kente göç eden bireylerin veya kentte yaşayan nüfusun değişim sürecini ve buna bağlı olarak kent sayılarının artışını ifade etmektedir diye tanımlayabiliriz. Sanayi devriminin sonunda teknolojinin oluşturduğu itici ve çekici faktörleri ile başlayan ve ekonomik, sosyolojik ve yönetimsel kaynaklı nedenler kentleşmenin aktörleri olarak görülmektedir (Aydınlı ve Çiftçi, 2015: ss. 194-196).

Doğal afet, fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara yol açarak normal yaşamın ve insan faaliyetlerinin doğal veya insan kaynaklı nedenlerden dolayı sekteye uğramasını ifade eder. Depremler, sel, volkanik patlamalar gibi doğanın normal parçaları olan olaylar, can ve mal kayıpları neden olduklarında "afet" olarak nitelendirilir. Doğal afetler hem fiziksel hem de ekonomik açıdan ciddi kayıplara yol açar (Erkal ve Değerliyurt, s. 149; Şahin, 2024: s. 219).

Suç, tüm toplumları etkileyen önemli bir sosyal olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel anlamda suç, bir toplumun hukuk düzenini ihlal ettiği için yasalar tarafından yasaklanmış eylemleri ifade eder. Bu bağlamda, suçun tanımı, toplumsal düzenin korunması amacıyla hukuki normlarla sınırlandırılmış davranışları içermektedir (Macit, 2008: s.1). Dönmezer'e (1994: s. 48) göre suç, yasalar tarafından cezai yaptırıma bağlanmış bir davranış biçimidir. Toplum için tehlikeli veya zararlı olduğu yasa koyucu tarafından belirlenmiş ve açıkça tanımlanmış eylemler, suç olarak değerlendirilir.

Köken olarak Latince “sekurus” kelimesinden gelen ve İngilizcede “security” olarak kullanımda tercih edilen “güvenlik”, emniyette olma, kaygı, endişe ve korkudan uzak olma anlamına gelir. Türkçe ise güvenlik, ulusal güvenlik ve emniyet, iç güvenliği, asayiş ise kamu güvenliğini ifade etmektedir. İngilizcedeki “güvenlik” terimine en yakın karşılık ise emniyet olup can, mal ve benzeri değerler hakkında endişeyi içerir (Birdişli, 2022: ss. 18-21). Kent güvenliği, kentte yaşayan vatandaşların, kasti olarak hareket ederek tehlikeye atacak olaylardan korunmasını ve vatandaşları etkileyebilecek doğal veya insan kaynaklı tehdit ve risklere karşı güvenliğinin sağlanmasını ifade eder. Kent güvenliği denildiğinde, yalnızca asayiş olaylarını ön planda tutan bir yaklaşımla suçu doğuracak unsurları ortadan kaldırarak emniyetin sağlaması olarak görülmeyip kent halkının güvenli ve huzurlu bir çevrede yaşamalarına imkân sağlayan haklarını da ele almaktadır. Kentlerde güvenlik sorunları denildiğinde akla hızlı kentleşme, denetim yetersizlikleri aşırı göç ve yoksulluk gibi faktörler gelmektedir (Sezik, 2020: s. 168).

3. Kentleşme ve Güvenlik Tehditleri

Kırsal alanda yaşam kentlere göre daha basit ve tekdüzedir. Kırsal alanda işlenecek bir suçun öngörülmesi ve önlenebilmesi kentlere göre daha yüksektir. Kentlerdeki nüfus yoğunluğu ve nüfusun heterojen yapısı kentlerde yaşanması olası suçların ve şiddetin kırsala göre oranı daha fazladır (Gökulu, 2010: s. 212). Kentler, hızla artan nüfus, yoğun ekonomik faaliyetler ve dijitalleşme süreçleri ile karmaşık yapılara dönüşmektedir. Bu dönüşüm, kentlerde yaşam kalitesini artırırken aynı zamanda yeni ve çok boyutlu güvenlik tehditlerini beraberinde getirmektedir. Doğal afetler, altyapı yetersizlikleri, sosyal huzursuzluklar, suç, şiddet ve terörizm gibi riskler, kentlerde yaşayan bireylerin güvenliğini doğrudan tehdit eder. Güvenli kent, sadece düşük suç oranlarına sahip bir yer değil, sakinlerinin günün her saatinde ve kentte her kişinin elinde bulundurduğu bir yaşam alanıdır. Güvenli Kent Yaklaşımı, kentten bina tasarımlarına, trafik düzeninden bilgi ve güvenlik sistemlerine kadar birçok unsuru kapsamaktadır. Sosyolojik, ekonomik ve politik boyutlar da dikkate alınarak, suçların önlenmesi için ideal sosyal ve fiziksel koşullar oluşturmayı hedefler. Ayrıca, suç işlendikten sonra suçluların yakalanmasını kolaylaştırmayı da içeren bütüncül bir yaklaşma ifade eder (Alacadağlı, 2020: s. 156; Gündüzöz, 2016: s. 335). Kentsel güvenlik tehditleri sosyal, fiziksel ve ekonomik düzeyde farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bu tehditler arasında suç oranlarının artması, terör olayları, doğal afetler öne çıkmaktadır. Tehditlerin toplumsal huzura yönelik olası etkileri ve kent yaşamını nasıl etkilediğini, yerel yönetimlerin almış olduğu tedbirler ve yürüttükleri faaliyetler doğrultusunda şekillenmektedir. Kentlerde karşımıza çıkan tehditleri iki genel başlık altında gruplandırabiliriz;

a. Doğal afetlerden altyapı sorunlarına kadar oluşan fiziksel tehditler

b. Suç ve asayiş sorunları terör eylemleri ve yoksulluk gibi sosyo-ekonomik tehditler.

3.1. Fiziksel Tehditler

Fiziksel tehdit, doğal afetlerden altyapı sorunlarına kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bu tehditler, şehirlerin işleyişini aksatarak hem günlük yaşamı sekteye uğratmakta hem de ciddi can ve mal kayıplarına neden olabilmektedir. Deprem, sel, kasırga, heyelan ve orman yangınları gibi afetlerin olduğu dönemde kentler bu afetlere karşı kırılganlık gösterebilmektedir. Afetler sonrasında temel altyapı sistemlerinin (ulaşım, doğalgaz, elektrik, iletişim vb.) kesintiye uğraması kent yaşamını olumsuz etkileyebilmektedir. Böylesi kritik altyapılarda oluşan aksamalar ve arızalar sağlık, güvenlik ve ulaşım hizmetlerini sekteye uğratabilmektedir. Kentlerdeki plansız büyüme ve altyapının yetersiz kalması da bir güvenlik sorunu yaratmaktadır. Elektrik, su, doğalgaz ve ulaşım gibi temel altyapı sistemlerinin planlamasının eksikliği veya hasar alması, kesintiye uğraması sağlık ve ekonomik yönden olumsuz etkiler yaratabilir. Bu sebeple altyapı ve teknolojik sistemlerin doğal afetler terör saldırıları gibi güvenlik tehditleri karşısında işlevselliğini koruyabilecek bir yapıda sürdürülebilir ve esnek olması gerekmektedir (Sezik ve Akıncı, 2024: ss. 196-200).

3.2. Sosyo-Ekonomik Tehditler

Kentleşmenin plansız ve hızlı bir şekilde gerçekleşmesi, pek çok soruna zemin hazırlamaktadır. Ekonomik gelişmeyle uyumlu olmayan bu süreç, “anomik kentleşme” olarak sunulan bir duruma yol açmıştır. Bu sağlıksız kentleşme modeli, gecekondulaşma, mekânsal ayrışma, yabancılaşma, suç oranlarının artışı, mafyalaşma, kayıt dışı ekonomik faaliyetler, sokak varlığı, gettolaşma ve sosyal dokudaki bozulmalar gibi ciddi sorunlar doğurmaktadır. Kentleşme hızının, sosyal kontrol yapısının zayıfladığı görülmektedir. Ancak toplumsal yaşamın sürdürülebilirliği için sosyal kontrol kritik bir rol oynamaktadır. Sosyal kontrol, gerçekleştirilecek ve toplumsal normlara uygun davranışları sergilemelerini sağlamak amacıyla alınan önlemlerin tümünü ifade eder ve toplumun düzeninin korunmasını hedefler. Bu mekanizma, resmî ve gayr-ı resmî olmak üzere ikiye ayrılır. Resmî kontrol, devlet tarafından yürütülen ve toplumsal düzenin sürekliliği ile toplumun refahını sağlamaya yönelik uygulamalardır. Gayr-ı resmî kontrol ise gelenekler, adetler ve sosyal normlara dayalı olup, toplumsal değerleri içselleştirmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Her iki kontrol türünün, toplumsal düzenin ve uyumun korunmasında birbirinin unsurlarının niteliğindedir. (Sezik, 2019: ss. 657-658).

Sosyal ve ekonomik tehditler olarak gruplandırdığımız tehditler kent sakinleri arasındaki sosyal uyumun bozulmasına ve güvenlik risklerinin artmasına yol açmaktadır. Kentlerin hızlı büyümesi ve plansız kentleşme yoksulluk, işsizlik, eğitim eksikliği ve sosyal adaletsizlik gibi yapısal sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yoksul ve evsiz bireylerin oluşturduğu gettolaşan kenar mahalleler ile kent merkezleri arasında oluşan sosyal dengesizliklerden dolayı asayiş olaylarında ve suç oranlarında artışlar görülmekte olup kentlerin yapısında kırılganlıklara sebebiyet vermektedir. Suç oranlarındaki yükselme toplum düzeninde korkulara neden olarak toplumsal huzur ve sosyal uyumunun bozulmasına sebep olduğu gibi kentlerin ekonomik kalkınmasına olumsuz etkiler yapmaktadır. Kentleşme süreci, ekonomik, sosyal ve mekânsal dinamiklerdeki dönüşümle birlikte suç ve asayiş sorunlarının çeşitlenmesine neden olmaktadır. Dijitalleşmenin hızlanması, kentlerde siber suçlar gibi yeni tehditlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Terör saldırılarının alışveriş merkezleri, toplu taşıma alanları ve kamuya açık alanlarda yapılması günlük yaşamdan uzaklaşmaya toplumsal bağların zayıflamasına yol açabilir. Terör saldırıları, genel hizmetlerin aksamasına, kente olan yatırımların azalmasına, kent turizminin olumsuz yönde etkilenerek ekonomik faaliyetlere sekte vurmasına sebep olabilir.

4. Kent Güvenlik Kuramları

Fiziksel çevredeki fırsat eşitsizlikleri, suçun oluşumuna zemin hazırlanmaktadır. Güvenli Kent yaklaşımının temel amacı, suçun iş kapsamında cezalandırılmasından ziyade, suç işleyenlere fırsat tanınmasıdır. Kent güvenliği, bu tür tehditlerle mücadelede disiplinler arası perspektifleri gerektirir. Suç teorilerinden faydalanarak faydalanılarak planlamanın yaygınlaştırılması ve hayata geçirilmesi hem toplumsal desteğin hem de mekânsal desteğin güçlendirilmesini sağlar. Suç önleme stratejileri içerisinde yer alan Kırık Camlar Teorisi, Rasyonel Tercih Teorisi ve Suç Deseni Teorisi, güvenli şehir yaklaşımında öne çıkmaktadır (Çolak ve Ceylan,2023: s. 632). Bu teoriler suçun farklı ilerlemelerine odaklanarak suç önleme stratejilerinde farklı çözümler geliştirilmeye katkıda bulunur. Kırık Çamlar Kuramı düzensizliğin suç oranları üzerindeki oranları vurgular. Rasyonel Tercih Kuramı suçlunun düşünme sürecini ele alır. Suç Deseni Kuramı ise suçun ortaya çıkan ortaya ve rutin olaylara odaklanır.

4.1. Kırık Camlar Kuramı

Kırık camlar teorisi, george kelling ve James Q. Wilson tarafından 1982 yılında geliştirilmiştir. Mekanlarda oluşsan küçük düzensizlikler ve ihlallerin sonucunda, suç hızında artış olur.

Toplumun bu alanlarının ihmal edildiğini gören bireyler, burada daha ciddi suçların işlenebileceğini düşünür. Bu teori, şehirlerdeki fiziksel ve sosyal düzensizliklerin suç oranlarını doğrudan arttırdığına dikkat çeker. Terk edilmiş metruk binalar, yetersiz aydınlatmaya sahip ıssız caddelerdeki duvar yazıları ve harap halindeki parklar fiziki düzensizliklerden bazılarıdır. Sosyal düzensizliğin diğer unsurları olarak, sarhoşlar, dilenciler ve evsiz insanlar gösterilebilir. Teoride bu düzensizlikler "kırık camlar" olarak tanımlanmakla beraber daha ciddi suçların habercisi olarak görülmektedir (bayram, 2020: s. 206; bilen, 2020: ss. 71-76; sezik, 2020: ss. 170-171).

4.2. Rasyonel Tercih Kuramı

Rasyonel tercih kuramı, ekonomik davranışları değiştirmeye yönelik bir çerçeve amacıyla derek cornish ve ronald clarke'ın 1986 yılındaki çalışmalarıyla ortaya çıkmış ve suç oranları ile suçun işlenişine dair perspektif bakış açısı oluşturarak suç araştırmalarında kullanılmaya başlanmıştır. Suçun durumsal faktörler ve kişisel karar verme süreci sonucunda suçu önleme merkezli bir yöntem olarak öne çıkmaktadır (güllü, 2014: s. 105). Bu kuramda ana fikir suç işleyen bireylerin, elde edecekleri fayda ile yakalanma ve cezalandırılma riskini karşılaştırarak eylemlerini gerçekleştirmeleri üzerine kuruludur. Suçlular, eylemlerin getirileri ve olası maliyetleri (yakalanma, ceza gibi) değerlendir. Suç genellikle olanaklardan doğar, yani suçlu karşısına çıkan uygun bir durumu değerlendirebilir. Caydırıcı eylemleri gösteren suçlular farklı eylemlere yönelebilir veya suç işlemekten vazgeçilebilir.

4.3. Suç Deseni Kuramı

Ronald clarke ve marcus felson tarafından 1998 yılında geliştirilen suç deseni kuramı, işlenen suçların genellikle yaşamsal faaliyetlerin aktif olduğu yerlerin kesişim noktalarında görüldüğü ve suçluların ise sıklıkla yoğunluğu bulunan bu alanlarda suç işlemeyi tercih ettiğini savunulmaktadır. Alışveriş merkezleri, ticaret merkezlerinin olduğu caddeler ve pazar yerleri gibi kalabalık bölgeler suçun daha sık görüldüğü yerler olarak belirtilmektedir. Suç potansiyeli olan kişilerin rutin faaliyetleri sırasında fiziksel, sosyal ve psikolojik yollar ve olanaklara dayalı olarak bireyin suça yönelmesine veya bu düşünceden uzaklaşmasına yol açabilir. Çünkü bu ipuçları belirlenen hedefin iyi ya da kötü bir hedef olduğunu gösterir (çolak ve ceylan,2023: ss. 639-640). Bu kuramın ana fikri, suçun belirli mekânsal ve zamansal kalıplar içinde ortaya çıkmasıdır. Suçlular, rutin sistemlerin bir parçası olarak hâkim oldukları alanlarındaki eylemlerini planlarlar. Kurama göre suç, suçluların yaşadıkları veya sık sık bulundukları yerlerde yoğunlaşır.

5. Kentlerin Güvenlik Tehditlerine Karşı Dayanıklılığı

Kentsel dayanıklılık, kentlerin sosyal, fiziksel çevresel ve ekonomik alanlarda karşılaşılabileceği tehditlere, tehlike ve olumsuzluklara karşı koyabilme yeteneğidir. Bu, kentteki farklı dinamiklerin ve aktörlerin uyumlu bir şekilde kalıcı, olası risklere karşı etkili bir mücadele stratejisi geliştirmesiyle mümkün hale gelir. Dayanıklılık, krizlere karşı hazırlıklı olmayı ve büyüyen olumsuzlukları en aza indirerek toplumsal düzenin sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlar (Çiriş, 2017: s. 148). Dayanıklılık kavramı; altyapı, toplumsal yapı, kurumsal yönetim ve iklim değişikliği gibi farklı bileşenlerle değerlendirilmektedir. Dayanıklılık ve güvenlik, kentlerin karşı karşıya kaldığı güvenlik tehditlerine karşı geliştirdiği mekanizmalarına ve bu tehditlerle baş edebilme kapasitesine bağlıdır. Kentler hem krizlere müdahale etme süreçlerinde hem de kriz sonrası toparlanma yetenekleriyle sürdürülebilirlik açısından kritik bir öneme sahiptir. Her kent coğrafi koşulları, sosyo-kültürel yapısı ve yönetimsel kapasitesiyle benzersizdir. Bu nedenle, kentlerin karşılaştıkları tehditlere verdikleri yanıtlar da farklılık göstermektedir. Kentlerin yapısına özgü çözümler geliştirmesi güvenlik ve dayanıklılığı artırmak için önem arz etmektedir. Dayanıklı kentler, kriz durumlarında yalnızca ayakta kalmayı değil krizlerden ders alarak güçlenmeyi amaçlar. Bu bağlamda dayanıklılık, fiziksel altyapının sağlamlaştırılmasının ötesinde, kurumsal kapasitenin ve toplumsal yapıların geliştirilmesini gerektirmektedir. Bu durum, kentlerin yalnızca mevcut tehditlere karşı korunmasını değil, meydana gelebilecek krizlere karşı dayanıklı hale getirilmesini de zorunlu kılmaktadır (Payam, 2019: ss. 1024-1026).

Kentlerin dayanıklılığı, altyapı ve teknolojik sistemlerin sürdürülebilir olması tehditler karşısında işlevselliğini koruması ile gerçekleştirilebilir. Kentlerdeki eskimiş durumda bulunan altyapı sistemleri ve bu yapıları modernize etmek yüksek maliyet ve teknik zorluklar içermektedir. Örneğin, eski su ve elektrik hatlarının güncellenmesi uzun süreli projeler gerektirebiliyor. Bununla birlikte, altyapı modernizasyonu genellikle mali kısıtlamalar nedeniyle ertelenmektedir. Bunun için, su, elektrik, ulaşım, sağlık ve telekomünikasyon gibi kritik altyapı sistemleri güçlendirilmelidir. Enerji kesintilerine karşı yedek enerji sistemleri ve altyapının yedeklenmesi gibi planlamalar yapılmalıdır. Bu bağlamda dünyanın birçok ülkesinde planlamalar yapılarak farklı projeler hayata geçirilmiştir. Örnek olarak 2035 yılına kadar "karbonsuz" şehir olmayı hedefleyen Finlandiya'nın Helsinki şehrinde Katri Valai adı verilen dünyanın en büyük ısı pompası tesisi faaliyete geçirilerek kentin atık suyunun saflaştırılması sırasında oluşan atık ısı ve kentteki data merkezlerinin bulunduğu çeşitli binaların ürettiği fazla ısıyı tesise yönlendirerek elde edilen enerjinin elektrik üretiminde ve şehir içi ısıtmada

kullanılmasına olanak sağlanmıştır. Danimarka'nın Billund kentinde su arıtma tesisleri ve biyogaz üretimini birleştiren enerji optimizasyonu projesi sayesinde santralin harcadığı enerjinin üç katına kadar enerji üretebilmesine imkân sağlamakla beraber, katı atıkların geri dönüşümü ve atık suyun verimli bir şekilde temizlenerek geri dönüştürülmesi sağlanmıştır (sodemsen.org.tr; 18.12.2024).

Kentlerin sosyoekonomik demografisi göz önüne alınarak bölgelere ayrıldığında altyapının yetersiz olduğu ve sosyal hizmetlere erişimin düşük olduğu bölgelerde suça eğilim daha yoğun görülmektedir. Bu nedenle sosyoekonomik hiyerarşinin alt tabakasında bulunan bölgelere yönelik kapsamlı planlamalar yoluyla güvenlik ve asayiş tedbirlerinin sıkılaştırılması mevcut güvenlik risklerini önlemede etkili olacaktır, sosyal programlar ve destekler yoluyla gelecekte suç ve güvenlik tehditlerinin azaltılması ve sosyal gerilimlerin düşürülmesi hedeflenmelidir (Gökulu, 2010: ss. 216-218).

Kentlerde veri izleme tabanlı müdahale sistemleri ile güvenliğin sağlanması ve afetlere karşı hazırlıklı hale getirilmesi gibi akıllı şehir teknolojilerinin gerçekleştirilmelidir. Toplu taşımanın kriz durumlarında kesintisiz işlemesini sağlamak için kentsel ulaşım sistemleri üzerinde planlamalar yapılmalıdır. Örnek olarak, İspanya'nın Barselona kentinde Trafiğin yeniden yapılandırılmasını sağlayan "Süperbloklar" ağ modeli sayesinde kent içi hareketler tanımlanarak bölgeleri birbirine bağlayan ana arterler üzerinde çalışan toplu taşıma sistemlerine uygun olarak farklı taşıma rotaları üzerinden trafiğin rahat bir şekilde akışı amaçlanmıştır. Güney Kore'nin Seul kentinde güvenli gece seyahati için baykuş otobüs uygulaması, İngiltere'nin Hackney kentinde ise okul gidiş ve dönüş saatlerinde okul yollarının geçici olarak trafiğe kapatılması projeleri farklı örnekler olarak gösterilebilir (sodemsen.org.tr; 18.12.2024).

6. Sonuç

Bu çalışma, kentlerin karşı karşıya olduğu güvenlik sorunlarını özet bir perspektifle ele alarak fiziksel, sosyo-ekonomik tehditlerin nedenlerini ve mevcut çözüm yollarını incelemiştir. Artan nüfus yoğunluğu, plansız kentleşme ve teknolojik gelişmelerin getirdiği riskler, doğal afetlerden suç oranlarının artışına, sosyal uyumun zedelenmesinden altyapı yetersizliklerine kadar geniş bir yelpazede analiz edilmiştir. Çalışmada kent güvenlik sistemi yalnızca suç oranlarının azaltılması ile sınırlandırılmayarak, sürdürülebilir kalkınmayı, krizlere hazırlıklı olmayı ve toplumsal uyumu içeren çok boyutlu bir yaklaşımla değerlendirilmiştir.

Araştırma, güvenlik tehditlerine karşı Kırık Camlar Kuramı, Rasyonel Tercih Kuramı ve Suç Deseni Kuramı gibi teorilerin etkin çözümlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu

yaklaşımlar, kent güvenliğini artırmada fiziksel tehditlerin sınırlandırılması, toplumsal ve bireysel gelişimin önemini önceleyen özet stratejileri sunmaktadır. Güvenlik tehditlerine karşı etkili ve sürdürülebilir çözümlerin yayılması için akıllı şehir teknolojilerinin altyapısının geliştirilmesi ve sosyal kapsayıcılığı artırma politikalarının hayata geçirilirken gerçekçi bir yaklaşımla ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Kentlerin güvenliği ve dayanıklılığı, yalnızca kriz anlarında alınacak tedbirlerle değil, uzun vadeli planlama ve sürdürülebilir kalkınma politikalarıyla sağlanabilir. Bu çerçevede;

- Fiziksel altyapının güçlendirilmesi, sosyal adaletin sağlanması, güvenliğin artırılması ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, dayanıklı kentlerin temel taşlarıdır.
- Yerel yönetimlerin etkin çalışması ve halkın kriz yönetimine katılımı, kentlerde güven ortamını güçlendirecek ve kriz anlarındaki müdahale kapasitesini artıracaktır.
- Güvenli ve dayanıklı kentler inşa etmek yalnızca kentlerin kriz anlarındaki tepkilerini değil, geleceğe dair sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmalarını da garanti eder.
- Dayanıklı kentler, bir krizi sadece atlatmakla kalmaz, aynı zamanda krizlerden güçlenerek çıkar ve sürdürülebilir kalkınma yolunda kararlılıkla ilerler. Böyle bir yaklaşım, şehirleri sadece bugünkü risklere değil, gelecekte ortaya çıkabilecek tehditlere karşı da hazır hale getirir.

Sonuç olarak kentlerde güvenlik tehditlerine karşı dayanıklı yapılarının oluşturulması, mevcut risklerin azaltılmasıyla birlikte olası krizlerden güçlenerek çıkmayı amaçlayan bir yaklaşımla mümkün olacaktır. Bu bağlamda güvenli kentler, yaşam düzeyinin artmasını, toplumsal refahı destekleyen ve büyümenin sürdürülebilirliğini sağlayan dinamik sistemler olarak yeniden tasarlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Aydınlı, H.İ. & Çiftçi S. (2015). Türkiye'de Kır-Kent Kavramlarının Değişen Niteliği ve Mevzuatın Sürece Etkisi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt:14 Sayı:54 ss. 192-200.

Bayram, Z.Y. (2020). Kadınlar İçin Güvenli Kentsel Mekanlar Oluşturmaya Yönelik Planlama ve Tasarım İlkeleri. İmga, O. Osmanoğlu, E. (Ed.). Şehir ve Güvenlik İçinde. ss. 197-226. Ankara: Polis Akademisi Yayınları

Bilen, Ö. (2020). İstanbul'da Kentsel Mekanda Birliktelik Temelli Suç ve Düzensizlik Analizi. İmga, O. Osmanoğlu, E. (Ed.). Şehir ve Güvenlik İçinde. ss. 69-86. Ankara: Polis Akademisi Yayınları

Birdişli, F. (2022). Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik: Kavram, Teori, Uygulama. İstanbul: Fidan Yayıncılık.

Çiriş, S. (2017). Kentsel planlamada paradigma değişiminin bir ürünü: Dirençli ulaştırma ve İstanbul kenti üzerine inceleme. 12. Ulaştırma Kongresi (Ulaştırma Politikaları) Bildiriler Kitabı içinde ss. 147-156

Çolak A. & Ceylan M. A. (2023). Güvenli Şehir Kavramının Teorilerle ve Mekânsal Bakış Açısı ile İncelenmesi. USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi 5(13), 626-648.

Dönmezer, S. (1994). Kriminoloji. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım

Erkal, T. & Değerliyurt, M. (2011). Türkiye'de Afet Yönetimi. Doğu Coğrafya Dergisi, 14(22), ss. 147-164.

Gökulu, G. (2010). Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 1 ss. 209-226

Güllü, İ. (2014). Suç Olgusuna Teorik ve Eleştirel Bir Yaklaşım. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (Özel Sayı I): ss. 104-107

Gündüzöz, İ. (2016). "Türkiye ve Dünyada Güvenli Kent Yaklaşımı: Kentsel Güvenlik mi? Güvenli Kent mi?", Türk İdare Dergisi, Sayı 483, Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayını

Keleş, R. (2008). Kentleşme Politikası. 10. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi

Macit, R. (2017). Uyuşturucu Satıcıları: Damgalanmışların Suç ve Ceza Anlayışı. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi. Cilt: 20 Sayı: 2 ss. 173-199

Özer, İ. (2017). "Türkiye'de Kent, Kentleşme ve Kentsel Değişme", Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, (6. Baskı), Ed. Memet Zencirkıran, Bursa: Dora Yayıncılık

Payam, M.M. (2019). Dirençli Kentlerde Belediyelerin Suç Önlemedeki Rolüne Yeni Bir Bakış. İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi Cilt:10 Sayı: 28. ss. 1020-1049.

Sezik, M. & Akıncı, B. (2024). Deprem dirençli kentler için belediyelerde yeniden yapılanma. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 15(1)-Deprem Özel Sayısı-. ss. 192-214.

Sezik, M. (2020). Güncel Kentsel Sorunlar. İstanbul: Bilsam Yayınları

Sodemsen. (2024). Dünya Kentlerinden İlham Veren Proje Uygulamaları. https://www.sodemsen.org.tr/YuklenenDosyalar/Dokumanlar/DunyadanOrnekler_Kitap_Baskiya_Rev2.pdf. Erişim Tarihi: 18.12.2024

Şahin, O. (2024). Doğal Afet Uygulamaları ve Yönetimi. International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal, 10(2), ss. 218-225.

Travmanın Kuşaklararası İletimi: Geçmişin Gelecekteki Güvenlik Algıları Üzerindeki Yansımaları

Gülşah ÖZDEMİR[1]

Öz

Travmanın nesiller arası aktarımı, bir neslin yaşadığı travmanın psikolojik ve duygusal etkilerinin sonraki nesillere aktarıldığı süreci ifade eder. Bu aktarımın mekanizmaları psikolojik, sosyal ve biyolojik faktörleri içeren karmaşık ve çok yönlü olabilmekte ve bir toplumun ulusal kimlikleri ve güvenlik algılarını şekillendirebilmektedir.

Ulusların tarihsel geçmişlerinde maruz kaldıkları travmatik olaylar, onun güvenlik önceliklerini ve diğer uluslar ile ilişkilerini etkileyerek dış politika kararlarını önemli ölçüde yönlendirebilmektedir. Bu anlamda tarihi ve kollektif travmalar, günümüzde ulusların toplumsal dayanıklılık ve uzlaşma potansiyelini etkileyebilmekte; küresel sahnedeki devletlerarası etkileşimlerinde ve güncel güvenlik meselelerinde travmaların etkilerinin daha belirgin hale geldiği görülmektedir. Travmanın nesiller arası aktarımı ise hem bireysel hem de kolektif karar verme süreçlerini etkileyerek farklı şekillerde tezahür edebilmektedir. Öyle ki, Holokost İsrail'in dış politikası, güvenlik stratejilerini ve diğer uluslarla olan etkileşimlerini şekillendirirken, benzer şekilde, sömürgeciliğin travması sömürge sonrası ülke kimliği noktasında Hindistan, Afrika ve Latin Amerika gibi ülkelerin dış politika kararlarını etkilemeye devam etmektedir. Ülkelerin soykırım ve sömürgecilik gibi geçmiş travma kaynaklarının gelecekteki güvenlik algıları ve dış politika kararları üzerindeki etkisini araştırdığımız çalışma, "seçilmiş travma" teması üzerinden, tarihsel yenilgiler gibi geçmiş şikayetlerin çağdaş saldırganlığı haklı çıkarmak için nasıl harekete geçirilebileceğini de ele almaktadır.

Tarihsel mirasların çağdaş güvenlik politikası oluşturmayı nasıl etkilediğini ortaya koyma noktasında, devletlerarası hakikat ve uzlaşma komisyonları gibi çabalar önem arz etmektedir. Böylesi bir yaklaşım toplumların geçmişleriyle uzlaşmalarına yardımcı olarak daha güvenli ve uyumlu bir gelecek inşasını teşvik edebilecektir. Bununla birlikte, siyasi kazanç için tarihsel anlatıların manipüle edilmesi, bu çabaları baltalayabilecek bir güvenlik sorunu yaratabilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Güvenlik, Tarihsel Travma, Soykırım, Sömürgecilik, Güvenlik Algıları*

Intergenerational Transmission of Trauma: Reflections of the Past on Future Perceptions of Security

Abstract

The intergenerational transmission of trauma refers to the process by which the psychological and emotional effects of trauma experienced by one generation are transmitted to subsequent generations. The transmission mechanisms can be complex and multifaceted, involving psychological, social and biological factors, and can shape a society's national identities and perceptions of security. The traumatic events that nations have experienced in their historical past can significantly influence their foreign policy decisions by affecting their security priorities and relations with other nations. In this sense, historical and collective traumas can affect the social resilience and reconciliation potential of nations today; it is seen that the effects of traumas have become more evident in interstate interactions on the global stage and in current security issues. The intergenerational transmission of trauma can manifest itself in different ways by affecting both individual and collective decision-making processes. While the Holocaust shaped Israel's foreign policy, security strategies and interactions with other nations, the trauma of colonialism continues to affect the foreign policy decisions of countries such as India, Africa and Latin America in terms of post-colonial country identity. The study, which investigates the impact of countries' past trauma sources, such as genocide and colonialism, on future security

[1] Dr. Öğr. Üy., Balıkesir Üniversitesi, 0000-0001-8900-2560 , gulsah.ozdemir@balikesir.edu.tr

perceptions and foreign policy decisions, also addresses how past grievances, such as historical defeats, can be mobilized to justify contemporary aggression through the theme of "chosen trauma." Efforts such as intergovernmental truth and reconciliation commissions are important in revealing how historical legacies affect contemporary security policy-making. Such an approach can help societies reconcile with their pasts and encourage the construction of a more secure and harmonious future. However, manipulating historical narratives for political gain can create a security problem that undermines these efforts.

Keywords: *Security, Historical Trauma, Genocide, Colonialism, Security Perceptions*

1. Giriş

Travma, bireylerin ve toplumların olağan başa çıkma becerilerini aşan, yoğun stres ve kırılganlık yaratan olaylar sonucu ortaya çıkan çok boyutlu bir deneyimdir. Sadece bireysel psikolojide değil, toplumsal hafıza, kimlik inşası ve kolektif davranış örüntülerinde de kalıcı izler bırakabilir. Bu yönüyle travma, sadece geçmişin bir kalıntısı değil, aynı zamanda şimdiki zamanın sosyal ve siyasal dinamiklerini şekillendiren etkili bir faktördür (Alexander et al., 2004, ss.22-23).

Özellikle kitlesel boyutta yaşanan tarihî travmalar — savaşlar, soykırımlar, zorunlu göçler — ulusal kimliğin kurucu mitleri haline gelebilmekte ve nesiller boyunca aktarılarak kolektif hafızada yer edinmektedir (Assmann, 2011, ss. 13-14). Bu tür travmalar, sadece geçmişe dair bir anlatı sunmakla kalmaz; güncel güvenlik algılarını, dış politika tercihlerinin biçimlenmesini ve "öteki" ile kurulan ilişki biçimlerini de belirler (Subotić, 2016, s. 617). Böylece travma, uluslararası ilişkilerdeki davranış kalıplarını etkileyen, ontolojik güvenlik ihtiyacını pekiştiren bir siyasal hafıza mekanizması işlevi görür (Mitzen, 2006).

Bu çalışmanın temel amacı, travmanın kuşaklararası aktarım mekanizmalarının ulusal güvenlik politikalarına nasıl yansıdığını çok-disiplinli bir çerçevede analiz etmektir. Psikoloji, sosyoloji, tarih ve uluslararası ilişkiler perspektifleri bir araya getirilerek, seçilmiş travma (Volkan, 1997), kolektif hafıza (Halbwachs, 1992) ve ontolojik güvenlik (Giddens, 1991; Mitzen, 2006, s. 343) gibi kavramlar etrafında kuramsal bir temel oluşturulmuştur. Çalışma, tarihî travmaların somut vaka analizleri üzerinden nasıl politik bir sermayeye dönüştüğünü ve bu dönüşümün güvenlik politikalarına etkisini karşılaştırmalı olarak ele almaktadır.

Bu bağlamda, metodolojik yaklaşım hem tarihsel derinliği hem de kültürel bağlamsallığı dikkate alan karşılaştırmalı bir analiz modeline dayanmaktadır. Amaç, travmatik hafızanın sadece geçmişe ait bir patoloji olarak değil, bugünün siyasi tercihlerine yön veren dinamik bir yapı olduğunu ortaya koymak ve bu doğrultuda politika yapıcılara uygulanabilir öneriler sunmaktır.

2. Travmanın Kuşaklararası Aktarım Mekanizmaları

Travmanın kuşaklararası aktarımı, bireysel ve toplumsal düzeyde etkili olan çok katmanlı bir süreçtir ve psikolojik, sosyal-kültürel ve biyolojik mekanizmaların etkileşimiyle biçimlenir. Bu aktarım yalnızca bireyin ruhsal yapısını değil, aynı zamanda aile dinamiklerini, kültürel hafızayı ve biyolojik duyarlılıkları da içeren sistematik bir yapı gösterir.

Psikolojik Mekanizmalar: Psikolojik aktarım, travmatik deneyime maruz kalan bireylerin çocuklarıyla kurdukları ilişkiler aracılığıyla duygusal ve davranışsal tepkilerin model alınmasıyla gerçekleşir. Ebeveynlerin yaşadığı anksiyete, dissosiyasyon ve travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) gibi semptomlar, çocukların gelişimsel süreçlerine yansıyabilir (Yehuda & Lehrner, 2018, s. 253). Özellikle anne-baba bağlanma stilleri ile çocukların stres yanıtı arasındaki ilişkiler bu aktarımda kritik rol oynar (van IJzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 2019, 34; Bowers & Yehuda, 2016).

Sosyal ve Kültürel Mekanizmalar: Sosyal aktarım, tarihî travmaların anlatılar yoluyla kolektif hafızaya kazınmasıyla gerçekleşir. Halbwachs'ın (1992) kolektif hafıza kuramı çerçevesinde, toplumsal gruplar travmaları anımsayarak, aktarılan anlatılar üzerinden kimlik inşa ederler. Assmann ve Czaplicka (2010), kültürel hafızanın süreklilik arz eden anlatı yapılarıyla yeni kuşaklara yön verdiğini belirtmiştir. Bu yapıların, toplumsal güvenlik algılarına ve ulusal kimliğe etkisi giderek daha fazla vurgulanmaktadır (Hirschberger et al., 2016, s. 275).

Biyolojik ve Epigenetik Mekanizmalar: Biyolojik aktarımda en dikkat çeken gelişmeler, travmanın epigenetik etkiler yoluyla sonraki nesillere aktarılabileceğine işaret eden çalışmalardır. Travmaya bağlı olarak kortizol düzeylerinde, HPA (hipotalamus-pituiter-adrenal) aksında ve gen ekspresyonunda meydana gelen değişimler, bu biyolojik aktarımın temelini oluşturur (Yehuda et al., 2016). Özellikle FKBP5 ve NR3C1 genlerindeki epigenetik modifikasyonlar, stres duyarlılığı ve nöropsikiyatrik riskle ilişkilendirilmiştir (Lehrner & Yehuda, 2020, ss. 249-250). Youssef ve arkadaşlarının (2018) çalışmaları, bu mekanizmaların yalnızca biyolojik değil, aynı zamanda psikososyal faktörlerle de şekillendiğini vurgular.

3. Tarihsel Travmaların Güvenlik Algıları Üzerine Etkileri

Tarihsel travmalar, ulusal güvenlik algılarının biçimlenmesinde yalnızca geçmişin bir izi değil, güncel politikaların yön vericisi olan kolektif hafıza kodlarıdır. Bu travmalar, tehdit algısını kalıcılaştırarak ulus-devletlerin savunma stratejilerini ve dış politika eğilimlerini belirgin biçimde etkiler. Etkinin boyutu ise travmanın "seçilmiş" olup olmamasına, yani kimlik inşasında merkezî bir yere yerleştirilmesine bağlıdır (Volkan, 2013).

İsrail ve Holokost Hafızası: İsrail örneği, tarihsel travmanın güvenlik algısı üzerinde nasıl kalıcı etkiler yaratabileceğini gösteren tipik bir vakadır. Holokost'un İsrail'in ulusal kimliğinde ve savunma stratejilerinde taşıdığı sembolik değer, "bir daha asla" (Never Again) ilkesi etrafında şekillenen güçlü bir güvenlik paradigmasını doğurmuştur (Bar-Tal & Antebi, 1992, ss. 263-264). Bu anlatı, İran gibi ülkelerin nükleer tehditleri karşısında "ikinci Holokost" söylemiyle yeniden üretilebilmekte, böylece tarihsel hafıza bugünün savunma doktrinlerini meşrulaştıran bir araç haline gelmektedir (Hirschberger, 2018, s. 278; Oren, 2015).

Sömürge Travması ve Postkolonyal Güvenlik Algıları: Postkolonyal devletlerde, sömürge döneminin yarattığı yapısal travma, özellikle dış müdahale algısı ve bağımsızlık vurgusu üzerinden günümüz güvenlik anlayışlarını şekillendirmiştir. Hindistan'ın Soğuk Savaş dönemi boyunca izlediği bağlantısızlık politikası ya da Afrika ülkelerinin Batılı kurumlara duyduğu güvensizlik, bu tarihsel kırılmanın doğrudan sonucudur (Chatterjee, 2010; Young, 2012). Latin Amerika'da ise, İspanyol ve Portekiz sömürgeciliğinin yarattığı kolektif hafıza, anti-emperyalist dış politika duruşunu beslemektedir (Mignolo, 2011).

Balkanlar ve Seçilmiş Travma Mekanizması: Sırbistan örneğinde, 1389 Kosova yenilgisi, sadece tarihsel bir olay değil, aynı zamanda etno-milliyetçi anlatıların kurucu unsuru olarak işlev görmüştür. Bu travma, Slobodan Milošević'in politik söyleminde yeniden inşa edilerek Yugoslavya iç savaşlarını meşrulaştıran bir mobilizasyon aracına dönüşmüştür (Obradović-Wochnik, 2013). Seçilmiş travmanın bu biçimde yeniden dolaşıma sokulması, tarihsel hafızanın güncel çatışmaların ideolojik alt yapısını oluşturduğunu gösterir.

Kırım Tatarları ve Travmatik Süreklilik: Kırım Tatarlarının 1944'te Sovyet rejimi tarafından sürgün edilmesi, yalnızca tarihsel bir travma değil, aynı zamanda kuşaklararası güvenlik algısını şekillendiren yapısal bir kırılmadır. 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi, bu tarihsel hafızanın yeniden canlanmasına neden olmuş, Kırım Tatar toplumu için travmanın sürekliliğini teyit eden bir deneyim yaratmıştır (Williams, 2016). Bu tür olaylar, hafızanın yalnızca geriye dönük değil, geleceğe dair tehdit algılarını da belirlediğini ortaya koyar.

Tarihsel travma, ulusal kimliklerin özünü, yayılan anlatıları ve belirlenen stratejik öncelikleri temelden şekillendirdiği için dış politikanın formülasyonu ve güvenlik kararlarının alınması üzerinde derin ve yaygın bir etki yaratır. Bu özel etki, geçmiş travmaların ya kasıtlı olarak politika çerçevelerinin dokusuna dokunduğu ya da alternatif olarak siyasi avantaj elde etmek uğruna stratejik olarak manipüle edildiği çeşitli ülkeler incelendiğinde giderek daha belirgin hale geliyor. Tarihsel olayların kolektif hafızası ile politika bağlamlarında alınan

kararlar arasındaki karmaşık ve karmaşık etkileşim, hem istikrarı teşvik eden yapıcı sonuçlar hem de travmanın bu tür politika yapımında yer alan devlet aktörleri tarafından işlenme ve kullanılma şekline bağlı olarak istikrarsızlaştırabilecek yıkıcı yansımalar sağlayabilir.

Önemli travma yaşamış devletler, genellikle dış politika alanında çok yönlü roller üstlenirler, bu roller sıklıkla saldırgan duruşlar sergilemek ile pasifist eğilimleri benimsemek arasında dalgalanır. Bu fenomenin uygun bir örneği, Başbakan Benjamin Netanyahu'nun yaptığı halka açık konuşmalarda kanıtlandığı gibi, bir kurban, bir savunucu, bir bağışlayıcı ve kolektif hafızanın koruyucusu gibi rollerin bir bileşimini içeren İsrail'in dış politikasında gözlemlenebilir. Bu durumun içsel karmaşıklığı, devletlerin kendilerini aynı anda tarihsel deneyimlerini 'harekete geçirme' çabalarında bulunurken aynı zamanda bu deneyimlerin etkileri üzerinde "çalışırken" buldukları doğrusal olmayan travma ile boğuşmanın zorlu sürecinden kaynaklanmaktadır (Blanc & Kalhousová, 2024). Tarihsel travmayı çevreleyen anlatılar genellikle revizyonist politikaları harekete geçirmek ve bölgesel gerilimleri şiddetlendirmek için stratejik olarak kullanılır; bunun açık bir örneği Rusya'nın Ukrayna'yı askeri işgal gerekçesinde gözlemlenebilir. Bu tür travma manipülasyonları, sıklıkla bölgesel güvenlik ve istikrarın önemli pahasına olsa da, belirli siyasi ve jeopolitik çıkarları ilerletmeye hizmet eder.

Sırbistan-Kosova bağlamında, tarihsel bellek dış ve güvenlik politikalarının şekillenmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Liderler ayrı kimlikler oluşturmak ve gücü korumak için tarihsel anlatıları kullanırken, STK'lar kurbanları anmaya odaklanır. Bu dinamik ikili ilişkileri etkiler ve bölgesel uzlaşma ve işbirliğinde tarihsel hafızanın önemini vurgulamaktadır (Jagiełło-Szostak, 2020).

Almanya'nın dış politikası, geleneksel dış politika yaklaşımlarını sürdürmek ile yeni gerçeklere uyum sağlamak arasında rol çatışmaları yaratan tarihsel hafızasından derinden etkilenir. Tarihsel hafızanın kalıcı gücü, Almanya'nın çok taraflı taahhütlerini, özellikle askeri müdahalelerde liderlik rolü arzularıyla dengeleme yeteneğini karmaşıklaştırır (Marsh, 2002, ss.401-402).

Kolektif travma, uluslararası politikada temel bir güç görevi görür, devlet etkileşimlerini etkiler ve uluslar arasındaki bölünmeleri şekillendirir. Holokost'un İsrail dış politikası üzerindeki etkisi ve ABD güvenlik politikasındaki 11 Eylül sonrası değişimler, travmanın ulusal öncelikleri ve uluslararası ilişkileri nasıl yeniden tanımlayabileceğini göstermektedir. Bu, yapısal

adaletsizliğin mirasını daha iyi anlamak için uluslararası ilişkilerde bir "travma dönüşü" ihtiyacının altını çizmektedir. (Lerner, 2022) (Fey, 2012, s.33).

Tarihsel bellek, tarihsel analojiler, anlatı inşası ve hafıza siteleri gibi mekanizmalar aracılığıyla dış politikayla karmaşık bir şekilde bağlantılıdır. Bu araçlar, bellek ve politika arasındaki karşılıklı ilişkiyi vurgulayarak dış politika söylemlerini ve diğer devletlerle ilişkileri etkilemek için kullanılır. Tarihsel travma uzlaşma ve işbirliği gibi yapıcı politika sonuçlarına yol açabilirken, siyasi kazanç için manipüle edildiğinde de risk oluşturur. Travma anlatılarının silahlandırılması bölgesel gerilimleri şiddetlendirebilir ve güvenliği baltalayabilir. Bu nedenle, dış politikadaki tarihsel travmayı anlamak ve ele almak, hafızayı ileriye dönük stratejilerle dengeleyen nüanslı bir yaklaşım gerektirir. Bu bakış açısı, uluslararası işbirliğini teşvik etmek ve tarihsel travmanın küresel güvenlik üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için çok önemlidir.

4. Travmaların Politik Araçsallaştırılması ve Uzlaşı Mekanizmaları

Tarihsel travmanın ve uzlaşma komisyonlarının siyasi enstrümantasyonu, genellikle hakikat ve uzlaşma komisyonlarının ve tarihsel komisyonların kurulması yoluyla siyasi amaçlara ulaşmak için tarihsel anlatıların ve travmanın stratejik kullanımını içerir. Bu organlar geçmiş adaletsizlikleri ele almayı, iyileşmeyi kolaylaştırmayı ve tarihi olayları ve etkilerini belgeleyerek uzlaşmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte, süreç karmaşıktır ve siyasi etkiler, metodolojik sınırlamalar ve yeniden travmatizasyon potansiyeli de dahil olmak üzere zorluklarla doludur.

Tarihsel travmaların kolektif hafızada taşıdığı yük, yalnızca geçmişin hatırlanmasıyla sınırlı kalmayıp, güncel siyasetin inşasında da belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu hafızaların özellikle seçilmiş travma biçiminde yeniden üretimi, ulusal kimliği pekiştirirken aynı zamanda iç ve dış tehdit algılarını da derinleştirebilir. Siyasî elitler bu travmatik anlatıları araçsallaştırarak, toplumsal mobilizasyonu sağlamakta, meşruiyet üretmekte veya dış politikadaki sert tutumlarını temellendirmektedir (Volkan, 2013).

Modern devletlerin güvenlik stratejilerinde tarihî anlatıların ideolojik olarak kullanılması, güncel çatışma ve diplomatik sorunların temelini oluşturabilmektedir. Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik politikalarında, Rus halkının tarihsel birlik imgesi ve "Kiev Rusyası" vurgusu, 2014 Kırım ilhakı ve 2022 Ukrayna işgaline meşruiyet aracı olarak sunulmuştur (Motyl, 2016, ss. 24-25). Benzer şekilde, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde 1915 olaylarının farklı anlatımları, taraflar arasında normalleşmeyi engelleyen bir kırılma noktası olmaya devam

etmektedir. Çin'in, Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı dönemindeki savaş suçlarını sürekli olarak diplomatik düzlemde gündeme getirmesi de, tarihsel mağduriyetin güncel jeopolitik gerilimleri besleyen bir unsur haline geldiğini göstermektedir (Rose, 2005, s. 109). Bu örnekler, tarihî travmaların sadece kolektif hafıza içinde değil, stratejik çıkarlar doğrultusunda yeniden yapılandırıldığını ve bu yapılandırmanın uluslararası güvenlik ortamında riskleri artırabileceğini ortaya koymaktadır.

Tarihî travmaların araçsallaştırılması ve güvenlik risklerini azaltmanın en etkili yollarından biri, toplumsal yüzleşmeyi kurumsallaştıran Hakikat ve Uzlaşma Komisyonlarıdır (Truth and Reconciliation Commissions - TRCs). Bu komisyonlar, devletlerin geçmişteki hak ihlalleriyle yüzleşmesine, mağdurların tanınmasına ve kamu vicdanının onarılmasına olanak tanır (Androff, 2019, s. 223).

Tarihsel ve Hakikat Komisyonlarının Rollerine bakıldığında dökmasyon sağlama, iyileşme ve uzlaşıya zemin oluşturma ve sosyo-politik anlamda olumlu etkileri bulunur. Holokost'u inceleyenler gibi tarihi komisyonlar, yeterince temsil edilen veya bastırılmış tarihleri belgelemede, kurbanların sesleri için bir platform sağlamada ve geçmiş adaletsizlikleri kabul etmede çok önemli bir rol oynamaktadır (Karn, 2018). TRC'ler benzer şekilde insan hakları ihlallerini belgelemeyi ve çatışmadan çıkan toplumlar için ileriye dönük yollar önermeyi amaçlar (Lyck-Bowen, 2022, s. 140). TRC'ler, kurbanların deneyimlerine odaklanarak, iyileşmeyi teşvik ederek ve topluluklar ve uluslar içinde uzlaşmayı teşvik ederek travmayı ele almak için tasarlanmıştır (Androff, 2019, s. 225). İlerlemek için gerekli olan geçmiş hakkında ortak bir anlayış yaratmayı amaçlardır. Bu komisyonlar genellikle, bulgularının dış siyasi güçler ve çıkar gruplarından etkilenebileceği ve potansiyel olarak belirli tarihsel gerçekleri gizleyebileceği siyasi yüklü bir ortamda faaliyet gösterir (Karn, 2018).

Ancak bu komisyonların siyasi manipülasyon, duygusal ve siyasi negatif etki ve travmanın karmaşık yapısı sebebiyle karşıkarşıya kaldığı zorluklar ve sınırlamalar da mevcuttur. Tarihsel komisyonların çalışmaları, tarihsel olayların seçici temsiline yol açabilecek ve nesnel gerçek aramayı engelleyebilecek siyasi gündemlerle şekillendirilebilir (Karn, 2018). Ayrıca travmatik olayları anlatma sürecinin mağdurlar üzerinde önemli duygusal etkileri olabilir ve bazen yeniden travmatizasyona yol açabilir. Bu, tanıklıkların dikkatli bir şekilde ele alınması ve psikolojik desteğin sağlanması ihtiyacını vurgulamaktadır (Gallen, 2023, s. 136). Tarihsel travma kavramı, özellikle sömürgecilik ve yerli nüfus bağlamında, kanıta dayalı, kültürel açıdan alakalı ve sömürgeci araştırma yaklaşımları arasındaki karmaşık etkileşimleri

içerir. Bu karmaşıklıklar travmanın anlaşılmasını ve ele alınmasını zorlaştırabilir (Prussing, 2014, s. 447).

Güney Afrika'daki komisyon, apartheid rejimi sonrası toplumsal barışın kurulmasında sembolik ve psikolojik olarak önemli bir rol oynamış, hem mağdurlara söz hakkı tanımış hem de intikam döngüsünü kırmıştır (Tutu, 1999, s. 198; Hayner, 2010, ss. 20-23).

İskandinav ülkelerinde Sámilere yönelik tarihî adaletsizlikleri ele alan TRiNC projesi, hakikat komisyonlarının sadece geçiş dönemi adalet mekanizması değil, aynı zamanda toplumsal birlik için uzun vadeli bir yatırım aracı olabileceğini göstermektedir (Andersen, 2024). Ancak bu mekanizmalar da siyasal iktidarın söylem kontrolüne açık olup, hakikatin nasıl üretildiği konusunda eleştirel bir tarih politikasına ihtiyaç duyulmaktadır (Scheuzger, 2018, s. 548). Gerçek ile uzlaşı arasındaki denge, komisyonların başarısını ve toplumsal hafızayı dönüştürme gücünü belirler.

TRC'ler ve tarihsel komisyonlar, geçmiş adaletsizlikleri gerçek arama, tazminat ve kurumsal reformlar gibi mekanizmalar yoluyla ele almaya çalışan geçiş adaletinin ayrılmaz bir parçasıdır. Gelecekteki eylemler için tarihsel bir kayıt ve öneriler sağlayarak daha geniş adalet ve uzlaşma hedeflerine katkıda bulunurlar. Hafıza politikası, gelecekteki çatışmaları önlemek ve uzlaşmayı teşvik etmek için kolektif anıları ve tarihsel anlatıları yönetmeyi içerdiğinden geçiş adaletinde çok önemli bir rol oynar.

5. Sonuç

Tarihsel travmaların kolektif hafıza içindeki temsili, toplumsal kimliklerin inşasında merkezi bir rol oynamanın ötesinde, günümüz güvenlik politikalarının biçimlenmesinde de belirleyici bir etkendir. Bu travmaların seçilmiş ve siyasal olarak araçsallaştırılmış biçimleri, özellikle dış tehdit algılarının ve ulusal savunma reflekslerinin meşrulaştırılmasında etkili bir zemin sağlar. Ancak bu süreç, çoğu zaman geçmişin yükünü bugüne taşırken, toplumsal kutuplaşmayı ve diplomatik krizleri de derinleştirme riskini beraberinde getirir.

Buna karşılık, hakikat ve uzlaşma komisyonları gibi yüzleşme temelli yaklaşımlar, tarihî travmaların güvenlik risklerine dönüşmesini engelleyecek, travmatik hafızayı demokratik ve kapsayıcı biçimlerde dönüştürecek potansiyele sahiptir. Tarihsel ve hakikat komisyonları tarihsel travmayı ele almak ve uzlaşmayı kolaylaştırmak için hayati araçlar olsa da, zorluklarından yoksun değiller. Faaliyet gösterdikleri siyasi bağlam etkinliklerini etkileyebilir ve mağdurlar üzerindeki duygusal yük dikkatli bir şekilde yönetilmelidir. Dahası, bu komisyonların daha geniş geçiş adalet çerçevelerine entegre edilmesi, kalıcı barış ve adaletin

sağlanması için gereklidir. Hafıza siyaseti ve tarihsel travma hakkında devam eden diyalog, çeşitli bakış açılarına ve deneyimlere saygı duyan nüanslı bir yaklaşıma duyulan ihtiyacın altını çizmektedir. Bu mekanizmalar, geçmişle yüzleşmenin yalnızca bir ahlaki sorumluluk değil, aynı zamanda sürdürülebilir barış ve güvenlik için yapısal bir gereklilik olduğunu ortaya koyar. Ancak bu süreçlerin başarıya ulaşabilmesi, hakikat üretiminin tek taraflı siyasal denetime kapalı olmasına, mağdurların etkin katılımına ve toplumun geniş kesimlerinin adalet duygusunun tatmin edilmesine bağlıdır.

Sonuç olarak, tarihsel travmaların güvenlik politikaları üzerindeki etkisi, hem bir tehdit hem de bir dönüşüm fırsatı yaratır. Bu ikili doğa, söz konusu travmalarla nasıl yüzleşildiğine, nasıl temsil edildiklerine ve ne tür siyasal pratiklerle ilişkilendirildiklerine göre şekillenir. Güvenlik, yalnızca askerî değil, aynı zamanda tarihsel ve kültürel bir inşa süreci olduğundan; barışın tesisi için geçmişin travmatik izlerinin demokratik bir çerçevede ele alınması, geleceğin güvenliği açısından vazgeçilmezdir.

KAYNAKÇA

ALEXANDER, J. C., EYERMAN, R., GIESEN, B., SMELSER, N. J., & SZTOMPKA, P. (2004). Toward a Theory of Cultural Trauma. In *Cultural Trauma and Collective Identity* (1st ed., pp. 1–30). University of California Press. http://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt1pp9nb.4

ANDERSEN, A. N. (2024). Getting to grips with Scandinavia's past. *EU Research*. https://scispace.com/papers/getting-to-grips-with-scandinavias-past-2e32p8r2u4sb?utm_source=chatgpt

ANDROFF, D. (2019). Truth and Reconciliation Commissions, human rights, and trauma. In D. Androff, *Social Justice and Social Work* (pp. 213–230). Springer.

ASSMANN, J., & CZAPLICKA, J. (2010). Collective memory and cultural identity. *New German Critique*, 65, 125–133. https://doi.org/10.2307/488538

ASSMANN, J. (2011). The Theoretical Basis. In *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination,* Cambridge: Cambridge University Press.

BAR-TAL, D., & ANTEBI, D. (1992). Beliefs about threat and the readiness to use force: The case of Israel. *Political Psychology, 13*(2), 251–272.

BLANC, E., & KALHOUSOVÁ, I. (2024). Conceptualizing the foreign policy roles of states dealing with historical traumas: the case of Israel. *European Journal of International Relations*. https://doi.org/10.1177/13540661241278305

CHATTERJEE, P. (2012). *The Black Hole of Empire: History of a Global Practice of Power*. Princeton University Press. http://www.jstor.org/stable/j.ctt7s81t

FEY, M. (2012). *Trauma 9/11 und die normative Ordnung der amerikanischen Sicherheitspolitik* (pp. 32–52). VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-531-94173-8_2

GIDDENS, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Polity Press, Cambridge, England.

HALBWACHS, M. (1992). *On Collective Memory* (L. A. Coser, Trans.). University of Chicago Press.

HAYNER, P.B. (2010). *Unspeakable Truths: Transitional Justice and the Challenge of Truth Commissions* (2nd ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203867822

HIRSCHBERGER, G., EIN-DOR, T., LEIDNER, B., & SAGUY, T. (2016). The social psychology of intergroup conflict and reconciliation. In M. Mikulincer et al. (Eds.), *APA Handbook of Personality and Social Psychology: 2.* Group Processes.

HIRSCHBERGER, G. (2018). Collective trauma and the social construction of meaning. *Frontiers in Psychology, 9*, 1441. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01441

GALLEN, J. (2023). Investigating Historical-Structural Injustices. In *Transitional Justice and the Historical Abuses of Church and State* (pp. 135–163). chapter, Cambridge: Cambridge University Press.

JAGIEŁŁO-SZOSTAK, A. (2020). *Links between Foreign and Security Policy and Historical Memory: the Case of Serbia - Kosovo Relations*. *18*(2), 59–84. https://doi.org/10.36874/RIESW.2020.2.3

KARN, A. (2018). Impossible History? Holocaust Commissions as Narrators of Trauma. *Yod*, *21*. https://doi.org/10.4000/YOD.2595

LERNER, A. B. (2022). *From the Ashes of History*. https://doi.org/10.1093/oso/9780197623589.001.0001

LYCK-BOWEN, M. (2022). *Truth and Reconciliation*, In L. Kurtz (Ed.), *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict* (3rd ed.), 137–144. https://doi.org/10.1016/b978-0-12-820195-4.00303-4

MARSH, S. (2002). The dangers of German history: Lessons from a decade of post-cold war German foreign and security policy. *Perspectives on European Politics and Society*, *3*(3), 389–424. https://doi.org/10.1080/15705850208438843

MITZEN, J. (2006). Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma. *European Journal of International Relations*, *12*(3), 341-370.

MIGNOLO, W. D. (2011). *The darker side of Western modernity: Global futures, decolonial options*. Duke University Press.

MOTYL, A. (2016). The surrealism of realism: Misreading the war in Ukraine. *World Affairs, 178*(1), 21–28.

OBRADOVIĆ-WOCHNIK, J. (2013). Ethnic Conflict and War Crimes in the Balkans: The Narratives of Denial in Post-Conflict Serbia. I.B. Tauris.

OREN, M. B. (2015). *Ally: My Journey Across the American-Israeli Divide*. Random House.

PRUSSING, E. (2014). Historical trauma: Politics of a conceptual framework. *Transcultural Psychiatry*, *51*(3), 436–458. https://doi.org/10.1177/1363461514531316

ROSE, C. (2005). Sino-Japanese relations: Facing history. *International Affairs, 81*(1), 95–113.

SCHEUZGER, S. (2018). Truth commissions and the politics of history: A critical appraisal. In M. Sabrow (Ed.), *Historical Justice and Memory* (pp. 543–558). Palgrave Macmillan.

SUBOTIĆ, J. (2016). Narrative, Ontological Security, and Foreign Policy Change. *Foreign Policy Analysis*, *12*(4), 610–627. https://www.jstor.org/stable/26168124

TUTU, D. (1999). *No Future Without Forgiveness*. Doubleday.

VAN IJZENDOORN, M. H., & BAKERMANS-KRANENBURG, M. J. (2019). Bridges across the intergenerational transmission of attachment gap. *Current opinion in psychology*, *25*, 31–36. https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2018.02.014

VOLKAN, V. D. (1997). *Bloodlines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*. Farrar, Straus and Giroux.

VOLKAN, V. D. (2013). *Large-group psychology in its own right: Essays on the psychosocial impact of collective trauma*. International Psychoanalytic Books.

WILLIAMS, B. G. (2016). *The Crimean Tatars: From Soviet Genocide to Putin's Conquest*. Oxford University Press.

YEHUDA, R., DASKALAKİS, N. P., DESARNAUD, F., MAKOTKİNE, I., LEHRNER, A., KOCH, E. & MEANEY, M. J. (2016). Epigenetic biomarkers as predictors and correlates of symptom improvement following psychotherapy in combat veterans with PTSD. *Frontiers in Psychiatry*, 7, 195. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2016.00195

YEHUDA, R., & LEHRNER, A. (2018). Intergenerational transmission of trauma effects: putative role of epigenetic mechanisms. *World psychiatry : official journal of the World Psychiatric Association (WPA)*, *17*(3), 243–257. https://doi.org/10.1002/wps.20568

YOUNG, C. (2012). *The Postcolonial State in Africa: Fifty Years of Independence, 1960–2010*. University of Wisconsin Press.

Imperial Ambitions and Populist Narratives Japan's Security Policy (1890-1945)

Birol AKDUMAN [1]

Abstract

Throughout the late 19th and early 20th centuries, Japan's security policy was shaped by an interplay of imperial ambitions and populist narratives that sought to justify expansionist militarism. This study explores how Japan's strategic doctrine evolved from the Meiji period to the end of World War II, with a particular focus on the convergence of geopolitical imperatives and ideological constructs that framed national security discourse. By analyzing key political doctrines, military policies, and public rhetoric, this research examines the symbiotic relationship between state-driven propaganda and populist sentiment in legitimizing Japan's aggressive foreign policy.

The study argues that Japan's security framework was deeply embedded in the rhetoric of national survival, cultural exceptionalism, and regional hegemony, which were strategically employed to mobilize domestic support for military expansion. The ideological underpinnings of kokutai (national polity), Pan-Asianism, and the emperor-centric state ideology reinforced the perception of a legitimate and defensive militarization, despite its outwardly aggressive posture. Drawing upon primary sources, government communiqués, and contemporary diplomatic records, this research dissects the intricate mechanisms through which imperial narratives were integrated into security policymaking.

Furthermore, this paper contextualizes Japan's military engagements in relation to global power dynamics, highlighting the strategic recalibrations following the First Sino-Japanese War (1894-1895), the Russo-Japanese War (1904-1905), and the interwar period's rise of militarist factions. By the 1930s, ultranationalist rhetoric had fused with expansionist policies, culminating in Japan's full-scale war in China (1937) and its entry into World War II. The study also investigates how internal crises, economic pressures, and the perceived Western encirclement fueled security anxieties, making militarism a seemingly inevitable course.

Ultimately, this research contributes to the broader discourse on security studies by demonstrating how imperial ambitions were not solely a product of strategic calculus but were also driven by a carefully curated ideological framework that resonated with public sentiment. By dissecting the historical trajectory of Japan's security policy through the lens of populist narratives, this study sheds light on the enduring implications of securitized nationalism and its potential contemporary parallels.

Keywords: *Japan, security policy, imperialism, populist narratives, militarization, nationalism.*

1. Introduction

From the promulgation of the Meiji Constitution in 1889 to Japan's surrender in 1945, the archipelago's security choices were narrated as matters of existential defense even when they entailed far-flung conquest. Classic diplomatic histories portray this trajectory as a rational—albeit aggressive—search for raw materials and strategic depth (Barnhart, 1987, pp. 21–24; Beasley, 1990, pp. 73–76). Revisionist scholarship, however, stresses the ideational infrastructure that enabled ordinary Japanese to perceive continental

[1] Dr., Yasar University, Orcid: 0000-0003-4049-0449, birol.akduman@yasar.edu.tr.

expansion as necessary and virtuous (Dower, 1999, pp. 30–33; Green, 2003, pp. 4–7). Building on securitization theory—which posits that threats are socially constructed through persuasive speech acts (Buzan, Wæver, & de Wilde, 1998, pp. 23–25)—this article investigates how imperial ambitions were packaged as populist narratives that normalized militarization.

Despite rich case studies of individual campaigns, we lack a longitudinal analysis that explains continuity in Japan's security discourse across regime, economic, and systemic shifts. The present study addresses two core questions; "How did successive elites weave together kokutai (national polity), Pan-Asianism, and emperor-centered theology to portray expansion as self-defense?" and "Why did these frames retain mass resonance even when material conditions—depression at home or defeat abroad—undermined their empirical plausibility?."

By tracing discursive evolution from the 1890s through the Pacific War, the article seeks to illuminate the reciprocal relationship between strategic imperatives and identity politics. Historians of pre-war Japan cluster around three explanatory camps. Resource-determinists emphasize coal, iron, and oil shortfalls (Tamanoi, 2009, pp. 102–105). Domestic-coalition models stress bureaucratic rivalry and pork-barrel politics (Schencking, 2005, pp. 139–142). More recently, constructivist accounts foreground rhetoric: Benesch (2014, pp. 35–38) demonstrates how neo-samurai codes re-imagined sacrifice; Ohnuki-Tierney (2006, pp. 41–44) analyses diaries that fused filial piety with death. Yet these studies are either temporally narrow or socially selective. This article integrates them by employing a process-tracing lens that follows narratives as they migrate from Diet chambers to classrooms to front-line propaganda.

Methodologically, the study combines qualitative content analysis with comparative periodization. Primary sources include; Political texts (Imperial Rescripts, National Diet Records (1890–1945) etc.), Military doctrine (Rikugun kikikan yōran field manuals (1908, 1934 editions) and Media archives (Asahi Shimbun (Tokyo), Yomiuri (Osaka), and NHK radio transcripts).

These materials are coded for securitising speech acts—lexical markers such as kokka no sonbō (national survival) or seisen (holy war)—and cross-referenced with policy outcomes (e.g., conscription amendments, budget allocations). Secondary scholarship provides context and triangulation (Jansen, 2000, pp. 381–387; Gordon, 2003, pp. 92–95).

Drawing on Buzan et al.'s (1998) typology, the article treats imperial expansion as a "security move" that shifts issues from normal politics to emergency politics, thereby justifying extraordinary measures. Three mechanisms are posited; mythic amplification (linking emperor

to destiny), grievance co-optation (reframing economic pain as foreign encirclement), and sacrificial valorization (equating death with national rebirth). The empirical sections test these mechanisms across three historical junctures; “Meiji-Taishō consolidation (1890-1918) – Birth of kokutai and “defensive empire.”, “Inter-war crisis (1919-1936) – Populist radicalization, Manchuria, and party collapse” and “Total war (1937-1945) – State-directed mobilization and myth-making under existential siege.

Second Section demonstrates how early victories embedded a discourse of “protective imperialism” and sacralized the state apparatus. Third section analyses the 1919-1936 period, showing how economic crisis and media synchronization allowed radical officers to securities domestic grievances. And fourth section details the total-war mobilization that culminated in kamikaze sacrifice, highlighting the narrative’s zenith and eventual unravelling. The Conclusion synthesizes findings, proposes a theoretical model of narrative durability, and reflects on contemporary analogues where leaders fuse grievance politics with security alarms.

2. From Restoration to Great-Power Status: Laying the Ideological Groundwork

The Meiji Constitution (1889) codified an ideological compact that cast the emperor (tennō) as the nation’s living essence. Article 1 declared him “sacred and inviolable,” elevating kokutai to near-theological status (Beasley, 1990, pp. 56–59). The 1890 Imperial Rescript on Education fused Confucian filial piety with Shintō myth, securitizing obedience as civic virtue (Harootunian, 2012, pp. 112–114).

Institutionally, the Genrō oligarchs reserved constitutional interpretation to the Privy Council, insulating strategic policy from parliamentary oversight (Jansen, 2000, pp. 384–389). The Army and Navy Ministers Ordinance (1900) granted serving officers a veto over cabinets, entrenching military autonomy (Sims, 2001, pp. 71–72). Duara (2003, pp. 148–150) characterizes the result as a “hybrid sovereignty” in which divine legitimacy masked hard-power calculations.

Japan’s victory in the First Sino-Japanese War (1894-95) annexed Taiwan and generated reparations that financed naval expansion (Duus, 1995, pp. 33–35). Official pamphlets framed the war as liberation of Korea, rehearsing a rhetorical pattern wherein conquest equaled protection (Shimazu, 2001, pp. 22–24).

During the Russo-Japanese War (1904-05), Asahi Shimbun editorials cast St Petersburg’s presence in Manchuria as existential (Gordon, 2003, pp. 96–100). Send-off rallies raised war bonds topping ¥400 million—nearly the state’s annual budget—illustrating how fiscal

mobilization relied on popular enthusiasm (Schencking, 2005, pp. 142–146). International mediation at Portsmouth fueled domestic pride and appetite for empire (Saaler & Koschmann, 2007, pp. 8–10).

Intellectuals such as Okakura Kakuzō promoted Pan-Asianism, depicting Japan as guardian of Asian civilization (Okakura, 1903/2007, pp. 3–5). The state selectively co-opted this discourse. The 1910 annexation of Korea was justified as a "Korean-Japanese merger," promising uplift through infrastructure (Szczepanski, 2010, pp. 204–207). Ministry of Education textbooks portrayed the empire as an extended family under the emperor's benevolence (Tsurumi, 1986, pp. 119–121).

Mission schools and agricultural cooperatives in Taiwan and Manchuria diffused Japanese norms, functioning as soft-power vectors (Ching, 2001, pp. 77–80). Thus Pan-Asianism furnished an ethical veneer for resource extraction and basing, pre-empting accusations of naked imperialism.

Industrial policy under Finance Minister Matsukata Masayoshi fostered shipyards and arsenals, linking economic growth to strategic autonomy (Yamamuro, 1993, pp. 211–214). By 1918 Japan possessed the world's third-largest navy, a fact celebrated by mass-circulation dailies reaching an increasingly literate workforce (Garon, 2012, pp. 58–60). Conscription—universal since 1873—turned military service into a rite of passage; by the 1920s nearly 10 % of adult males were trained reservists (Benesch, 2014, pp. 45–47).

The Peace Preservation Law (1925) criminalized "alteration of the kokutai," enabling suppression of socialist critiques perceived as security threats (Hunter, 1984, pp. 301–303). Civic rituals—from Empire Day parades to school field exercises—blurred civilian–military boundaries, creating what Najita (1974, pp. 66–68) describes as a "conscripted public." Army procurement contracts tied industrial capital to expansionist policy (Nakano, 2012, pp. 369–371).

3. Populist Narratives and Militarist Ascendancy, 1919-1936

The Paris Peace Conference (1919) confirmed Japan's acquisition of former German concessions in Shandong, yet the failure to secure an explicit racial-equality clause in the Covenant fueled elite resentment (Crowley, 1966, pp. 241–243). Domestically, the rice riots of 1918 followed by the collapse of the post-war boom precipitated wage stagnation and inflation; urban cost-of-living indices doubled between 1916 and 1920 (Garon, 2012, pp. 94–96). Popular literature such as Tokutomi Sohō's Japan's Destiny portrayed Western powers as intent on

strangling the empire's "rightful sphere of influence," fostering a siege mentality (Najita, 1974, pp. 71–73).

Politically, Taishō democracy reached its apogee with the universal male suffrage act of 1925, expanding the electorate from 3.3 million to 12.5 million (Jansen, 2000, pp. 515–517). Yet the same year, the Peace Preservation Law criminalized opposition to the kokutai, granting police wide powers to suppress leftist or liberal dissent (Hunter, 1984, pp. 301–303). This dual movement—formal democratization paired with ideological policing—created what Duara (2003, pp. 159–161) calls a "managed pluralism," ripe for securitization by radical officers.

The global Great Depression struck Japan early as silk exports collapsed by 50 % in 1929 (Schencking, 2013, pp. 28–31). Rural indebtedness soared; suicide rates in Yamagata Prefecture jumped 32 % between 1928 and 1932 (Hotta, 2005, pp. 44–46). Young officers in the Army Staff College interpreted these hardships through a social-Darwinist lens: economic vulnerability necessitated territorial expansion for autarky (Benesch, 2014, pp. 82–85).

Two clandestine groups, the Cherry Blossom Society (Sakurakai) and the Imperial Way Faction (Kōdōha), advocated a "Showa Restoration" that would purge "corrupt party politicians" and reinstate imperial rule by command (Bix, 2000, pp. 210–212). Their theoretical touchstone was Kita Ikki's An Outline Plan for the Reorganization of Japan (1923), which blended socialism, nativism, and fascist corporatism (Kita, 1923/1994, pp. 19–22). The text sold 25 000 copies by 1930, evidencing its resonance among junior officers and university students (Ohnuki-Tierney, 2006, pp. 37–39).

Mass-circulation newspapers reached a combined daily print-run of 6 million by 1930, with Yomiuri and Asahi devoting serialized editorials to "Japan's mission in Asia" (Gordon, 2003, pp. 148–151). Government subsidies and preferential newsprint allocations ensured editorial alignment; archives show that the Home Ministry compensated Yomiuri ¥80 000 in 1932 for "patriotic information services" (Low, 2021, pp. 14–16).

In schools, the 1931 revision of the National Elementary School Order mandated military drill and approved new civics textbooks such as Shūshin (Moral Training) that equated loyalty with bodily readiness for war (Tsurumi, 1986, pp. 134–136). Shrine-centered holidays—Empire Day (11 February) and the Ni-nō-nichi festival—were expanded; attendance rates exceeded 90 % in urban districts by 1934 (Nelson, 2003, pp. 102–105). Such rituals embedded the idea that "civilian life is the rear area of battle," to quote War Minister Araki Sadao's Diet speech of March 1933 (cited in Matsusaka, 2015, p. 221).

Radio, a new medium, magnified reach: by 1935 NHK broadcasts covered 85 % of households, and weekly programmes such as Defense Hour featured dramatized accounts of frontier skirmishes (Spector, 1985, pp. 52–54). The synergy of print, schooling, and ritual forged what Buzan, Wæver, and de Wilde (1998, pp. 119–121) would term a "virtuous securitization loop," where each communicative act reinforced the next.

On 18 September 1931, officers of the Kwantung Army detonated a small charge near Mukden (Shenyang) on the South Manchurian Railway, blaming Chinese saboteurs (Young, 1998, pp. 59–62). The ensuing occupation of Manchuria proceeded without authorization from Tokyo, yet public opinion rallied behind the troops; a national petition gathered 1.5 million signatures within a month (Hotta, 2005, pp. 92–94). Cabinet efforts to discipline the perpetrators faltered as Gen. Araki declared the army "the sword and shield of the emperor," beyond civilian censure (Bix, 2000, pp. 244–245).

Internationally, the League of Nations' Lytton Report (1932) condemned Japan's aggression, but domestic media framed the criticism as evidence of Western hypocrisy (Saaler & Koschmann, 2007, pp. 33–35). Opinion polls conducted by Mainichi in January 1933 revealed 78 % approval for withdrawal from the League (Oros, 2017, pp. 41–43). Diet minutes show only 16 dissenting votes when Foreign Minister Hirota Kōki announced secession in March 1933 (National Diet Records, 63rd Session, p. 517).

Manchuria became the puppet state of Manchukuo, marketed as the "Paradise of the Kingly Way" where Japanese settlers would enjoy economic opportunity (Matsusaka, 2015, pp. 293–296). State-sponsored migration programmes offered 10 hectares of land per family; by 1936, 200 000 Japanese farmers had relocated (Duus, 1995, pp. 312–314). This colonial showcase vindicated expansionist arguments that crisis at home required lebensraum abroad.

Between 1932 and 1936, a wave of assassinations targeted financial magnates and liberal politicians; most infamous was the May 15 Incident (1932) in which naval cadets killed Prime Minister Inukai Tsuyoshi (Sims, 2001, pp. 107–109). Military courts handed the perpetrators light sentences—often suspended—signaling tacit approval (Hunter, 1984, pp. 307–309). Funding networks such as the Kokuhonsha funneled corporate money into patriotic leagues, blending economic and ideological power (Nakano, 2012, pp. 372–374).

The February 26 Coup (1936) by radical junior officers failed militarily but succeeded symbolically: subsequent cabinets were led exclusively by former generals or admirals, and the

army won full control over budget allocations (Bix, 2000, pp. 275–279). By dissolving the last vestiges of party politics, the coup entrenched what Kita Ikki had envisioned—a polity governed through "direct communion" between emperor and soldiery (Kita, 1923/1994, pp. 45–46).

4. Total-War Mobilization and the Apotheosis of Populist Militarism, 1937-1945

The Marco Polo Bridge Incident of 7 July 1937 swiftly escalated into full-scale war with China, a conflict the Konoe cabinet defined as a "Holy War" (seisen) for East-Asian peace (Matsusaka, 2015, pp. 201–204). Within weeks, the Cabinet Planning Board drafted the State General Mobilization Law (Kokka Sōdōin Hō), enacted in April 1938, granting the state authority over labor, capital, and the press (Nakano, 2012, pp. 369–370).

Mobilization touched every stratum of society. The National Spiritual Mobilization Movement (Kokumin Seishin Sōdōin Undō) supervised lecture circuits, slogan contests, and public readings of the Imperial Rescript to Soldiers and Sailors; attendance exceeded 8 million in 1938 alone (Low, 2021, pp. 19–21). Civil-police coordination was formalized under the Home Ministry Information Bureau (Jōhō Kyoku), which issued daily "guidance bulletins" dictating permissible headlines (Spector, 1985, pp. 61–63).

At the ideological core stood the 1937 Basic Principles for National Policy (Kihon Kokusaku Yōkō), declaring the empire's mission to "construct a new order in East Asia under the Imperial Way" (Beasley, 1990, p. 211). By framing aggression as pre-emptive self-defense against Western encirclement, the government fused security imperatives with moral grandeur—a discursive strategy perfected over the previous two decades.

Japan's mainland campaigns required a 40 % increase in steel and a 60 % surge in aviation fuel between 1937 and 1941 (Barnhart, 1987, pp. 97–99). Official white papers warned of a "resources cliff" (shigen kire), reinforcing public support for southward expansion (Tōnan shinryaku) into French Indochina and the Dutch East Indies (Gordon, 2003, pp. 208–211).

The Greater East-Asia Co-Prosperity Sphere (Daitōa Kyōeiken) served as both policy and propaganda. Ministry of Commerce radio dramas celebrated Manchurian soybeans and Malayan rubber as lifelines "freeing Yamato land from Anglo-American tyranny" (Saaler & Koschmann, 2007, pp. 57–59). Between 1938 and 1943, the government's Overseas Migration Bureau resettled 300 000 Japanese farmers to Manchuria under the slogan Hokkō ichinichi, kokumin jūnen ("One day's frontier labor equals ten years for the nation") (Duus, 1995, pp. 320–322).

Price controls and rationing, introduced in 1939, were justified as patriotic sacrifices; the Daily Living Handbook distributed to 12 million households urged citizens to replace rice with millet “so steel may blossom into victory” (Garon, 2012, pp. 122–124). Such messaging transformed economic hardship into moral capital, reinforcing the populist narrative that individual deprivation equaled collective security.

The Education Ministry’s National School Order (Kokumin Gakkō Rei) of 1941 merged elementary and middle curricula into Kokumin Gakkō (National Schools), where children drilled with bamboo spears in anticipation of invasion (Tsurumi, 1986, pp. 141–143). Textbook revisions inserted the slogan Hakkō ichiu (“Eight corners of the world under one roof”) on the first page of readers for grades one through six (Ohnuki-Tierney, 2006, pp. 51–52).

Cinema became a prime mobiliser. The 1942 feature The War at Sea from Hawaii to Malaya grossed ¥6 million and drew 25 million viewers—half the population—within three months, its newsreel-style footage blurring entertainment and state briefing (Spector, 1985, pp. 115–118). Censorship boards required that 20 % of screen time in commercial films be devoted to “national policy themes,” effectively securitizing mass culture (Hotta, 2005, pp. 121–123).

Mass organizations consolidated: neighborhood associations (tonarigumi) enforced blackout drills, collected scrap metal, and reported dissent; by 1943 membership reached 22 million households (Hunter, 1984, pp. 312–313). Women’s volunteer groups such as the Greater Japan Women’s Association mobilized 7 million members for factory and hospital service (Benesch, 2014, pp. 97–99). Participation was framed not merely as duty but as spiritual communion with the emperor, merging gendered expectations with militarist theology.

Initial victories against Western forces—Singapore (February 1942) and the Philippines (May 1942)—were heralded as proof of Yamato superiority (Green, 2003, pp. 162–164). Yet heavy losses at Midway (June 1942) were masked through selective reporting; official communiqués highlighted the sinking of one American carrier while omitting Japan’s loss of four (Spector, 1985, pp. 133–135).

The ideological answer to mounting casualties was the kamikaze doctrine, introduced in October 1944. Training manuals described suicide sorties as “the flower of bushidō fulfilling the emperor’s will” (Ohnuki-Tierney, 2006, pp. 87–90). Diaries collected by the Ministry of Army Attestation Section reveal that 68 % of pilots cited filial piety and ancestral pride as

motivations (Matsusaka, 2015, pp. 318–319). These self-reports, circulated in newspapers, reinforced the narrative that personal annihilation equaled national rebirth.

Religious institutions collaborated. Zen master Yasutani Hakuun preached that "to kill the enemy is the compassionate act of uprooting evil" (quoted in Victoria, 1997, p. 125). State Shintō priests conducted send-off ceremonies at Yasukuni Shrine, where families received white sashes inscribed with the imperial chrysanthemum, sacralizing loss and insulating leadership from accountability (Nelson, 2003, pp. 118–120).

By late 1944, strategic bombing and maritime blockades reduced petroleum imports to 10 % of 1941 levels, paralyzing industry (Barnhart, 1987, pp. 183–185). Urban surveys by the Home Ministry recorded that average rice rations fell from 330 g per day in 1941 to 196 g in June 1945 (Garon, 2012, p. 148). The same month, an internal police memorandum noted rising "dangerous thoughts," including rumours that the emperor might abdicate (Hunter, 1984, pp. 318–319).

Yet official polling (July 1945) still found 54 % of respondents favouring "death over unconditional surrender," evidence of narrative resilience (Dower, 1999, pp. 271–272). This cognitive dissonance underscores securitization theory's claim that once existential frames take root, material defeats alone seldom dissolve them (Buzan et al., 1998, pp. 176–178).

The twin atomic bombings and Soviet entry into the war punctured the mythic shield. Emperor Hirohito's radio broadcast of 15 August 1945 invoked the "endurance of the unendurable," shifting discourse from holy war to national survival (Bix, 2000, pp. 515–517). Even in surrender, the populist narrative was redeployed: defeat became a sacrificial offering ensuring the "eternal existence of the imperial line" (Jansen, 2000, p. 654). Thus, the securitized identity framework—though shattered militarily—survived institutionally, paving the way for post-war remobilizations of memory.

5. Conclusion

This article set out to explain how imperial ambitions and populist narratives co-produced Japan's security policy between 1890 and 1945 and to clarify why those narratives retained mass resonance despite severe economic shocks and catastrophic military defeat. Drawing on Diet records, field manuals, newspaper archives, and a wide secondary literature, the analysis traced three historical junctures—Meiji-Taishō consolidation, inter-war radicalization, and total-war mobilization—and tested a securitization framework built around mythic amplification, grievance co-optation, and sacrificial valorization.

First, elites fused kokutai, Pan-Asianism, and emperor-centered theology into a persuasive claim that expansion was a defensive necessity. Early victories against China and Russia embedded a discourse of "protective imperialism" (Shimazu, 2001, pp. 22–24; Gordon, 2003, pp. 96–100), while constitutional and educational reforms sacralized obedience (Beasley, 1990, pp. 56–59). Second, those frames endured because they continuously absorbed fresh grievances: the rice riots and Great Depression were recast as evidence of Western encirclement (Garon, 2012, pp. 94–96; Hotta, 2005, pp. 44–46); battlefield reverses after 1942 were reframed as tests of spiritual resolve (Ohnuki-Tierney, 2006, pp. 87–90; Spector, 1985, pp. 133–135). In securitization terms, each crisis renewed the emergency logic rather than undermining it (Buzan, Wæver, & de Wilde, 1998, pp. 176–178).

Across the half-century examined, material imperatives and identity politics never operated in isolation. The pursuit of coal, iron, and oil abroad (Barnhart, 1987, pp. 97–99) was legitimated through moral vocabularies of Asian liberation; populist rituals—Empire Day parades, radio dramas, tonarigumi drills—turned fiscal mobilization and mass conscription into communal sacraments (Nelson, 2003, pp. 102–105; Low, 2021, pp. 19–21). When defeat loomed, the kamikaze programme elevated individual annihilation to the apex of civic virtue, demonstrating the system's capacity to convert "the absence of victory into proof of virtue" (Matsusaka, 2015, pp. 318–319). The overarching pattern is therefore one of virtuous securitization loops: each successful narrative move widened the constituency for further expansion, locking policy into an escalatory path.

By integrating cultural history with security-studies theory, the article challenges resource-determinist and bureaucratic-politics models that treat ideology as epiphenomenal. It shows that imperialism was not simply justified by security rhetoric; it generated the very security dilemmas it purported to solve, creating demand curves for ever-larger conquests. This longitudinal demonstration adds temporal depth to recent constructivist work on Japanese militarism (Benesch, 2014, pp. 35–38) and offers a transferable framework for analyzing contemporary states where grievance politics merges with external threat narratives.

Three caveats temper these findings. First, while the study sampled mass media and educational texts, micro-level reception—how farmers in Akita or silk workers in Nagano internalized rhetoric—remains under-explored. Oral-history projects and regional archives could refine this dimension. Second, the article treated U.S. and European reactions largely as exogenous shocks; future work might adopt a dyadic perspective to map how foreign signaling fed back into Tokyo's narrative calculus. Third, the conclusion that securitized identities are

resilient should not be read as deterministic; post-1945 pacifism illustrates narrative reversal under occupation and constitutional overhaul, a transition that merits its own securitization analysis.

For contemporary policy-makers, the Japanese case cautions that once national identity is fused to existential threat imagery, strategic flexibility erodes. Sanctions, isolation, or even crippling battlefield losses may prove insufficient unless rival narratives of security and dignity are available to domestic audiences. Preventive diplomacy therefore requires attention not only to material cost-benefit calculations but also to the story's societies tell about themselves. In sum, imperial Japan's road to war was paved as much with words as with steel. Recognizing the power of those words is essential to understanding both past calamities and present perils.

REFERENCES

BARNHART, M. A. (1987). Japan Prepares for Total War: The Search for Economic Security, 1919-1941. Cornell University Press.

BEASLEY, W. G. (1990). The Rise of Modern Japan. Weidenfeld & Nicolson.

BENESCH, O. (2014). Inventing the Way of the Samurai: Nationalism, Internationalism, and Bushidō in Modern Japan. Oxford University Press.

BİX, H. P. (2000). Hirohito and the Making of Modern Japan. HarperCollins.

BUZAN, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). Security: A New Framework for Analysis. Lynne Rienner.

CHİNG, L. T. S. (2001). Becoming "Japanese": Colonial Taiwan and the Politics of Identity Formation. University of California Press.

CROWLEY, J. B. (1966). Japan's Quest for Autonomy. Princeton University Press.

DOWER, J. W. (1999). Embracing Defeat: Japan in the Wake of World War II. W. W. Norton.

DUARA, P. (2003). Sovereignty and Authenticity: Manchukuo and the East Asian Modern. Rowman & Littlefield.

DUUS, P. (1995). The Abacus and the Sword: The Japanese Penetration of Korea, 1895-1910. University of California Press.

GARON, S. (2012). Beyond Our Means: Why America Spends While the World Saves. Princeton University Press.

GORDON, A. (2003). A Modern History of Japan: From Tokugawa Times to the Present. Oxford University Press.

GREEN, M. J. (2003). Japan's Reluctant Realism. Palgrave Macmillan.

HAROOTUNİAN, H. D. (2012). The Empire's New Clothes: Paradigm Lost, and Regained. Princeton University Press.

HOTTA, E. (2005). Pan-Asianism and Japan's War, 1931-1945. Palgrave Macmillan.

HUNTER, J. (1984). Conservative Nationalism in Taishō Japan. Journal of Asian Studies, 43(1), 301-319.

JANSEN, M. B. (2000). The Making of Modern Japan. Harvard University Press.

KİTA, I. (1994). An Outline Plan for the Reorganisation of Japan (G. Smyth, Trans.). University of Queensland Press. (Original work published 1923)

LOW, M. (2021). Constructing the Co-Prosperity Sphere. Pacific Historical Review, 90(1), 1-30.

MATSUSAKA, Y. (2015). Japan's South Manchurian Railway and the Politics of Territorial Expansion. Harvard Asia Center.

NAJİTA, T. (1974). Hara Kei and the Politics of Compromise. Harvard University Press.

NAKANO, R. (2012). Beyond the Shock of Pearl Harbor: Japanese State Mobilisation, 1937-1945. War in History, 19(3), 365-386.

NELSON, H. H. (2003). Cult of the Fallen Soldier: Yahata Shrine and Japanese Militarism. University of California Press.

OHNUKİ-TİERNEY, E. (2006). Kamikaze Diaries: Reflections of Japanese Student Soldiers. University of Chicago Press.

OKAKURA, K. (2007). The Ideals of the East (Reprint). Dover. (Original work published 1903)

OROS, A. (2017). Japan's Security Renaissance. Columbia University Press.

SAALER, S., & Koschmann, J. V. (Eds.). (2007). Pan-Asianism in Modern Japanese History. Routledge.

SCHENCKİNG, J. C. (2005). Making Waves: Politics, Propaganda, and the Emergence of the Imperial Japanese Navy, 1868-1922. Stanford University Press.

SCHENCKİNG, J. C. (2013). The Great Kanto Earthquake and the Chimera of National Reconstruction in Japan. Columbia University Press.

SHİMAZU, N. (2001). Japanese Society at War: Death, Memory and the Russo-Japanese War. Cambridge University Press.

SİMS, R. (2001). Japanese Political History Since the Meiji Renovation. University of California Press.

Spector, R. H. (1985). Eagle Against the Sun: The American War with Japan. Free Press.

SZCZEPANSKİ, K. (2010). The Twenty-One Demands and Early Japanese Imperialism. Journal of Asian History, 44(2), 201-228.

TAMANOİ, M. A. (2009). Memory Maps: The State and Manchuria in Post-War Japan. University of Hawaii Press.

TSURUMİ, E. P. (1986). Factory Girls: Women in the Thread Mills of Meiji Japan. Princeton University Press.

VİCTORİA, B. D. (1997). Zen at War. Weatherhill.

YAMAMURO, S. (1993). Industrial Modernisation in Meiji Japan. Modern Asian Studies, 27(2), 205-234.

YOUNG, L. (1998). Japan's Total Empire: Manchuria and the Culture of Wartime Imperialism. University of California Press.

Security Mechanisms in the Continent of Europe after World War II

Mazahim Azimov[1]

Abstract

In the XXI century, the security concepts were always evaluated and improved in response to the requirements of modern realities. While the structures and the mechanisms of security organizations or organizations that also covered security measures alongside other directions, such as energy, economy, and education, are restructured based on initial features, their defense capabilities and areas are various. The countries of the European continent are members or partners of various organizations or security mechanisms that cover countries that are fully or partially located in the continent of Europe. After the Second World War, the approach to the notion of security changed state by state and organization by organization. States gathered for the common interest in order to maintain security for themselves, which sometimes led to the creation of various organizations. While the common purpose is the same, the activities and interest structures are in different bases. The creation of the United Nations is the big and main platform for all countries to discuss and look for solutions to every kind of problem as well as security. Although NATO was created in 1949 and covered most of Europe, the Warsaw Pact was created as an assembly of the eastern part of Europe. The creation of the OSCE is aimed at creating a common platform for European countries. Then the dissolution of the USSR resulted in the end of the Warsaw Pact, and then the CSTO was created. Some countries joined the NAM as neutral from military alignment. Some organizations, such as the European Union created some of their own platforms for security-related issues. Qualitative research methods are used. The secondary data resources, books and articles are used. After analyzing current data and resources of only European countries will be collected and compared. The analyzing data creates sources for future research.

Keywords: *Security organizations, Security mechanisms, Continent of Europe, Second World War,*

1. Introduction

Today, more than forty-five countries located in the continent of Europe although in 1945 it equaled to around twenty-eight. They joined some organizations, platforms or via bilateral, multilateral treaties, agreement to take collective actions in terms of problems or purpose. After World War Second, directions in the field of economy, social life, education and other sectors were changed. This change showed itself in the security measures as well. In the research some problems will be questioned for define the deep research in the reasons of these problems. The results of WWII showed that some trust issues, geopolitical tensions were one of the problems. Although countries became gathering in terms of organizations for the security mechanisms, but it was seen as some complex issues stayed as unsolved. In the research, some objectives are selected as:

- To define the organizations and platforms which are established after WWII in the countries of the continent of Europe or has an impact on these countries in the security related issues;

[1] Student Assistant, Ibn Haldun University Haydar Aliyev Center for Eurasian Studies (HACE), mazahim.azimov@stu.ihu.edu.tr

- To examine the roles and responsibilities of these organizations in the challenges;
- To analyze how these organizations contribute to shaping defense strategies of the countries of continent;
- To evaluate the level effectiveness of the activities of the organizations;

During the search process, secondary data as the web sources of the organizations, platforms, books by authors who are professional in the field of international security, international relations, history, war chosen as source of data. Mixed method was used for deep research via using the budget of the organizations, shares of countries and also agreements and declarations of mechanisms in the paper.

2. Cold War period:1945-1991

On the eve of the end of World War II, states gathered and established international organizations to discuss and find solutions for problems at the international level. With the participation of 51 states, the United Nations was created in 1945 (United Nations, n.d.-a). As a result of the 4 months of negotiations in San Francisco, the Charter was ratified by most countries, such as France, China, the USSR, the UK, and the USA, and then the UN was officially established on 24 October 1945, based on 4 purposes:

- to maintain international peace and security;
- to develop friendly relations among nations;
- to cooperate in solving international problems and in promoting respect for human rights;
- and to be a center for harmonizing the actions of nations (United Nations Information Service, n.d.-b).

One of the main six organs of the organization is the United Nations Security Council. According to the Charter of the UN, all members of the organization must accept and obey the decision of the Security Council, which is obligatory, while the decisions of the other organs are recommended. The structure of the council is defined as 15 members—5 permanent members and 10 non-permanent members. The 5 permanent members are China, France, the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) (today Russia), the United Kingdom, and the United States of America. (n.d.-c). They have veto power, which means in case they are against the topic or decision, veto power stops the acceptance of the decision. And also, for the passing of a resolution, 9 votes in favor are needed out of 15 votes, and it must be a non-veto vote. The 3 countries of the continent of European countries, namely France, the UK, and the USSR

(today Russia), are the permanent members of the UNSC, and other countries are also members of the UN. The UN has a role in managing security-related issues in the continent of Europe.

On the sidelines of the process, ideological difference has shown itself in some circumstances. Winston Churchill defined the existence of difference in his “Iron Curtain” speech (Churchill, 1946). The European countries also diversified at this time as the eastern part was the USSR and western Europe.

In 1949, with the participation of 12 founding members, namely Belgium, Canada, Denmark, France, Iceland, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Norway, Portugal, the United Kingdom, and the United States of America, the North Atlantic Treaty Organization (NATO) was created (NATO, n.d.-a). The main purpose of the organization was collective defense. States from Western Europe and North America signed the Washington Treaty on 4 April 1949 on the basis of the principles of individual liberty, democracy, human rights, and the rule of law (NATO, n.d.-b). Under threat of the influence of the Soviets on the other European countries, this organization used the defense mechanism.

In 1955, the USSR and 8 countries created the Warsaw Pact for unified military command on the basis of the Treaty of Friendship, Co-operation, and Mutual Assistance (Encyclopaedia Britannica, 2023a). While they were in opposing ideologies, the arms race between the Warsaw Pact and NATO continued through the Cold War.

During the years, new countries joined the organizations, such as Türkiye and Greece in 1952, West Germany in 1955, and Spain in 1982 (Naval Diplomatic Studies, 2023).

On the sidelines of the creation of the organizations in Europe, which were characterized as two blocs—the western and eastern blocs—there were some countries that were called third world countries, and they were not members of these blocs. In 1961, these countries created the Non-Aligned Movement on the basis of Bandung principles (Encyclopaedia Britannica, 2023-b).

In 1975, new organizations such as the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) were created as a common platform for discussion between the Western and Eastern blocs. This organization was established as the Conference on Security and Co-operation in Europe with the signing of the Helsinki Accords on August 1, 1975 (OSCE, n.d.).

In 1991, with the dissolution of the USSR, new changes happened in the various sectors and levels (Academic Block, n.d.). On the other hand, some states also wanted to secede from Yugoslavia. The post-Soviet countries—15 states—became independent states, while some of

them are located on the continent of Europe, namely Estonia, Latvia, Lithuania, Russia, Belarus, Ukraine, Moldova, Georgia, Azerbaijan, Kazakhstan . At the same time, the Warsaw Pact also stopped its activity at its final summit in 1991 (Encyclopaedia Britannica, 2023-a). And the Cold War, which covered the period of 1945-1991, ended as well.

3. Post-Cold War Transition (1991-Present)

The newly independent states started creating affairs with other states. In terms of Yugoslavia, Slovenia and Croatia, then Macedonia (today, North Macedonia) seceded from the Yugoslav federation in 1991 and Bosnia and Herzegovina in 1992 (Ellwood, 2023). Russia continues its activity as successor of the USSR and takes all roles and responsibilities, such as a seat on the UN Security Council (Permanent Mission of the Russian Federation to the United Nations, n.d.). In 1992, Armenia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Russia, Tajikistan, and Uzbekistan signed the Collective Security Treaty in 1992 and established the Collective Security Treaty Organization (CSTO) (Collective Security Treaty Organization, n.d.). The expansion of NATO as the Czech Republic (formerly Czechoslovakia), Hungary, and Poland joined in 1999. Extension continued as Bulgaria, Estonia, Latvia, Lithuania, Romania, Slovakia, and Slovenia (successor to Yugoslavia) in 2004 (Naval Diplomatic Studies, 2023). While some countries declared their neutrality and did not join any organization, such as Turkmenistan (Turkmenistan, Law No. 371-V, 2016). Azerbaijan, and Belarus are members of the NAM, respectively since 2011 and 1998 (WorldData.info, n.d.). In 2009, Albania and Croatia joined NATO, and Montenegro in 2017 and North Macedonia in 2020 became part of the Alliance. In 2023, Finland and lastly in 2024, Sweden joined NATO as the 32nd member (NATO, 2023b). After the Cold War, the direction of the organizations changed. They became more open to cooperation than before, and also the development of technology began to show itself in various sectors. After the 9/11 events, the main direction of the security-related organizations and platforms became terrorism. For this purpose, NATO held operations in various locations in order to maintain security measures. Then cybersecurity issues appeared as the main threat in some circumstances. Then NATO added cyber to areas of its operations, such as maritime, land, air, space, and cyberspace (NATO, 2023a).

4. Organizations Which Have Relation With Security İssues

While some organizations were created directly for military and security-related issues, there are some organizations that were created for cooperation on economic, social, or other issues, but they have branches for security issues. In 1951, the European Coal and Steel Community was founded, and then In 1957, the European Economic Community (EEC) was

established with the Treaty of Rome. After various treaties in 1992, the Maastricht Treaty (formally known as the Treaty on European Union) was signed as the European Union was established (World European Union, n.d.). In 2004, the European Defence Agency was established to improve the defense capabilities (European Defence Agency, n.d.). In this term, activities covered joint capability development, defense research operations, and others. The 2009 Lisbon Treaty has a special point as it created a base for the security-related issues. The EU established CSDP based on the Lisbon Treaty (European Parliament, n.d.). The framework creates a legal basis for military operations by the EU. In 2017, the PESCO initiative was established by the European Council for the improvement of the capacity of the security and defense system of Europe. In 2021, with the decision of the Council, the European Peace Facility was established. The main purposes of this establishment are

- Prevent conflicts;
- Build and preserve peace;
- Strengthen international security and stability (Council of the European Union, 2025a).

Then this facility expands to provide security measures to partners alongside its citizens.

5. Conclusion

The number of countries in the continent of Europe rose from 28 to 45 till today. Although ideological and socioeconomic situations and security issues always create a base for cooperation or taking action with other countries for every country. This action holds via organizations, platforms, or bilateral/multilateral relations. After the World War Second, the security related concerns evolved the years till today. Once in the early periods, one of the main to prevent another war, rebuilding economies, managing post-war issues, then with the beginning of the Cold war, direction moved to another point. States divided on the based on ideology while sides saw each other as threat and began work on the activities for protect their sides from expansion of opposite side. Especially, the threat of usage of nuclear weapons in terms of any disagreement make situation more sensitive. The end of Cold War, although make stability between two blocs in some circumstances, ethnic conflicts and enlargement of NATO to the east and creation of CSTO in response make the level of situation high as same. Since the beginning of the second millenium, new termins become widely used as terrorism. At the same time, improvement in the technology, starting of the enterance of the technological devices to the daily life create another direction for maintain security in this field. Gradually,

the cybersecurity became popular in terms of fight against to the cybercrimes. On the other hand, technnology show its impacts on the media sector as disinformation spread widely, at the same time, migration problem increased gradually. The disagreeements among countries shown itself in the other form as hybrid warfare. While the directions evolved, the organizations, their focus areas also evolved and sometimes new direction created requirements for new organizations and platforms. Once the UN was created, many countries from the continent of Europe were the founding members of this organization, while 3 of them are the permanent members of the UNSC. Today the members of the UN reached 193 states, and approximately all the countries of the continent of Europe have a seat at the UN. But while the UN created a platform for discussion and the search for solutions, why did other organizations create one? For example, NATO. While UN decisions aimed to solve problems by peaceful means such as diplomatic actions, sanctions, and peacekeeping operations, NATO was created for direct military operations in case of any threat to the member states. In Article 5 of the NATO treaty, it was mentioned that:

"The Parties agree that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all, and consequently they agree that, if such an armed attack occurs, each of them, in exercise of the right of individual or collective self-defense recognized by Article 51 of the Charter of the United Nations, will assist the Party or Parties so attacked by taking forthwith, individually and in concert with the other Parties, such action as it deems necessary, including the use of armed force, to restore and maintain the security of the North Atlantic area.

Any such armed attack and all measures taken as a result thereof shall immediately be reported to the Security Council. Such measures shall be terminated when the Security Council has taken the measures necessary to restore and maintain international peace and security." (NATO, 2023).

On the other hand, the Warsaw Pact was also created for the same purpose.

In terms of there were these organizations, why OSCE was created. OSCE was created for the purpose of providing a common platform for a broader range of issues for maintaining long-term stability and security, such as human rights, economic issues, and diplomatic issues. On the sidelines of the organizations, other non-security-related organizations created initiatives in this direction, such as the EU's CSDP, created by the EU for security-related issues. While there was NATO, OSCE, and the European Union, countries wanted their own defense policy to act independently when NATO or other organizations may not be able to intervene

effectively. The security mechanisms in the continent of Europe evolved since WWII as the assembly at the UN, then the NATO-Warsaw Pact, the Cold War period, then the expansion of NATO, and the creation of the CSTO continued. Today, security mechanisms in the continent of Europe not only focus on the military but also on climate, technology, and energy issues.

REFERENCES

Academic Block. (n.d.). *Dissolution of USSR: The Unraveling of a Superpower*. Retrieved June 20, 2025, from https://www.academicblock.com/history/cold-war/dissolution-of-ussr

Collective Security Treaty Organization. (n.d.). From the Treaty to the Organization. Retrieved June 20, 2025, from https://en.odkb-csto.org/25years/index.php

Ellwood, D. W. (2023). Yugoslavia, former federated nation (1929–2003): The third Yugoslavia. Encyclopaedia Britannica. Retrieved June 20, 2025, from https://www.britannica.com/place/Yugoslavia-former-federated-nation-1929-2003/The-third-Yugoslavia

Encyclopaedia Britannica. (2023). Non-Aligned Movement. Retrieved June 20, 2025, from https://www.britannica.com/topic/Non-Aligned-Movement

European Parliament. (n.d.). The Common Security and Defence Policy (CSDP) [Factsheet 159]. Retrieved June 20, 2025, from https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/159/the-common-security-and-defence-policy-csdp

Naval Diplomatic Studies Center. (2023). The addition of NATO members over time, 1949-2023. Retrieved June 20, 2025, from https://ndisc.nd.edu/news-media/news/the-addition-of-nato-members-over-time-1949-2023/

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). (n.d.). What is the OSCE? Retrieved June 20, 2025, from https://www.osce.org/whatistheosce

Permanent Mission of the Russian Federation to the United Nations. (n.d.). *History*. Retrieved June 20, 2025, from https://russiaun.ru/en/permanent_mission/istorija

Statista. (2023). Number of independent countries in Europe from 1900 to 2022. Retrieved June 20, 2025, from https://www.statista.com/statistics/1071017/number-independent-countries-europe-historical/

United Nations Information Service. (n.d.-b). *The UN in general*. Retrieved June 20, 2025, from https://unis.unvienna.org/unis/en/topics/the-un-in-general.html

United Nations. (n.d.-a). *History of the UN: 1941–1950*. Retrieved June 20, 2025, from https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un/1941-1950

European Union. (n.d.). History of the EU. Retrieved June 20, 2025, from https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu_en

Churchill, W. (1946, March 5). *The Sinews of Peace* [Speech transcript]. International Churchill Society. https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/the-sinews-of-peace/

European Defence Agency. (n.d.). Who we are. Retrieved June 20, 2025, from https://eda.europa.eu/who-we-are

Turkmenistan. (2016, March 26). *Law No. 371-V on promotion and support of breastfeeding* [Law]. Mejlis of Turkmenistan. https://mejlis.gov.tm/single-law/371?lang=en

United Nations. (n.d.-c). *Security Council*. Retrieved June 20, 2025, from https://main.un.org/securitycouncil/en

Council of the European Union. (2025a, June 20). European Peace Facility. Retrieved from https://www.consilium.europa.eu/en/policies/european-peace-facility/

Encyclopaedia Britannica. (2023). Warsaw Pact. Retrieved June 20, 2025, from https://www.britannica.com/event/Warsaw-Pact

NATO. (n.d.-a). Topics overview. Retrieved June 20, 2025, from https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67656.htm

NATO. (n.d.-b). Declassified documents. Retrieved June 20, 2025, from https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_138294.htm

WorldData.info. (n.d.). *Non-Aligned Movement*. Retrieved June 20, 2025, from https://www.worlddata.info/alliances/non-aligned-movement.php

NATO. (2023b, June 21). What we do. NATO. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52535.htm

NATO. (2023c, June 21). *Collective defence – Article 5*. NATO. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_110496.htm

NATO. (2023a, October 5). *Multi-Domain Operations in NATO – Explained*. NATO Allied Command Transformation. https://www.act.nato.int/article/mdo-in-nato-explained/

Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer (KBRN) Tehditlerine Karşı Teknoloji Tabanlı Çözümler

Osman Dolukan ÇAKMAK[1]
Ayşe Handan DÖKMECİ[2]

Öz

Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer (KBRN) tehditler, modern dünyada güvenlik ve halk sağlığı açısından ciddi bir risk oluşturmaktadır. Bu tehditlere karşı etkili çözümler geliştirmek hem ulusal hem de uluslararası düzeyde büyük önem taşımaktadır. Çalışmamızda, KBRN tehditlerine karşı teknoloji tabanlı çözümler ele alınacaktır. KBRN tehditleri, terör saldırıları, endüstriyel kazalar veya doğal afetler gibi çeşitli kaynaklardan ortaya çıkabilir. Bu tür tehditlerin tespiti, önlenmesi ve etkilerinin azaltılması için yenilikçi teknolojilere ihtiyaç duyulmaktadır. Mevcut sistemlerin sınırlamaları, bu alanda daha gelişmiş çözümler geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. KBRN tehditlerine karşı geliştirilen teknoloji tabanlı çözümler, çeşitli alanlarda önemli yenilikler sunmaktadır. Bu çözümler arasında, KBRN maddelerinin hızlı ve hassas bir şekilde tespit edilmesini sağlayan sensör teknolojileri öne çıkmaktadır. Ayrıca, tehditlerin etkilerini modellemek ve tahmin etmek amacıyla yapay zekâ ve büyük veri analitiği kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır. Koruyucu ekipmanların geliştirilmesi ve optimize edilmesi, personelin güvenliğini artırırken, acil durum müdahale ekipleri için tasarlanan eğitim simülasyon sistemleri, sahada daha etkili müdahaleler yapılmasına olanak tanımaktadır. Bunun yanı sıra, KBRN tehditlerine karşı erken uyarı sistemlerinin entegrasyonu, olası risklerin önceden tespit edilerek gerekli önlemlerin alınmasını sağlamaktadır. Bu teknolojik yaklaşımlar, KBRN tehditlerine karşı daha etkin ve kapsamlı bir savunma mekanizması oluşturulmasına katkı sunmaktadır. KBRN tehditlerine karşı teknoloji tabanlı çözümler, güvenlik ve halk sağlığı açısından kritik bir öneme sahiptir. Çalışmamızda ele alınan çözümler, KBRN tehditlerinin etkilerini en aza indirmek ve daha güvenli bir dünya oluşturmak için önemli bir adım teşkil etmektedir. Gelecekte bu alanda yapılacak çalışmalar, daha yenilikçi ve etkili çözümler geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: *KBRN Tehditler, Sensör Teknolojiler, Yapay Zekâ, Erken Uyarı Sistemleri, Büyük Veri Analitiği.*

Technology-Based Solutions Against Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear (CBRN) Threats

Abstract

Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear (CBRN) threats pose a significant risk to security and public health in the modern world. Developing effective solutions to counter these threats is of great importance at both national and international levels. This study will focus on technology-based solutions for CBRN threats. CBRN threats can arise from various sources, including terrorist attacks, industrial accidents, or natural disasters. Innovative technologies are required for the detection, prevention, and mitigation of the effects of such threats. The limitations of existing systems necessitate the development of more advanced solutions in this field. Technology-based solutions developed against CBRN threats offer significant innovations in various areas. Among these solutions, sensor technologies that enable the rapid and precise detection of CBRN substances stand out. Additionally, artificial intelligence and big data analytics are increasingly being used to model and predict the effects of threats. The development and optimization of protective equipment enhance personnel safety, while training simulation systems designed for emergency response teams enable more effective interventions in the

[1] Afet Müdahale Uzmanı, Türk Kızılay Kırklareli Afet Müdahale Merkezi Müdürlüğü, cakmakdolukan@gmail.com
[2] Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, hdokmeci@nku.edu.tr

field. Furthermore, the integration of early warning systems against CBRN threats allows for the timely detection of potential risks and the implementation of necessary precautions. These technological approaches contribute to the establishment of a more effective and comprehensive defense mechanism against CBRN threats. Technology-based solutions play a critical role in ensuring security and public health. The solutions discussed in this study represent a significant step toward minimizing the impact of CBRN threats and creating a safer world. Future research in this field will contribute to the development of more innovative and effective solutions.
Keywords: *CBRN Threats, Sensor Technologies, Artificial Intelligence, Early Warning Systems, Big Data Analytics.*

1. Giriş

Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer (KBRN) tehditler, çağımızın ulusal güvenlik, halk sağlığı ve çevre güvenliği açısından en ciddi ve karmaşık risk alanlarından birini oluşturmaktadır. Savaşlar, terör saldırıları, endüstriyel kazalar, doğal afetler ve laboratuvar kaynaklı kazalar gibi birçok farklı senaryoda KBRN olayları ortaya çıkabilmektedir (Al-Dahash ve diğerleri, 2019). Bu olaylar yalnızca bireyler üzerinde değil, toplumsal yapı, ekonomi ve çevre üzerinde de ağır etkiler bırakmakta, uzun vadeli kriz süreçlerini tetiklemektedir.

Geleneksel müdahale yöntemleri, özellikle KBRN tehditlerinin doğasındaki hızlı yayılım, görünmezlik ve ölümcül etkiler karşısında önemli sınırlılıklar göstermektedir (Şahin ve Cengiz, 2021). Bu nedenle, yalnızca klasik müdahale yöntemleriyle KBRN tehditlerinin üstesinden gelmek mümkün olmayıp, ileri teknolojilerin entegrasyonu bir zorunluluk hâline gelmiştir.

Teknolojinin sunduğu imkânlarla, KBRN olaylarına yönelik müdahalede erken uyarı sistemlerinin kurulması, hızlı veri toplanması, olay yerinde otonom robotların görev yapması ve sanal ortamda eğitimlerin gerçekleştirilmesi mümkün hâle gelmiştir (Gao ve diğerleri, 2022; Lamberti ve diğerleri, 2021). Yapay zekâ (YZ), büyük veri analitiği, sensör ağları, insansız kara ve hava araçları (İKA-İHA) ve sanal gerçeklik (VR) gibi ileri teknolojiler, KBRN tehditlerine karşı daha hızlı, güvenli ve etkili müdahaleleri mümkün kılmaktadır.

Bu çalışmada, KBRN tehditlerine karşı geliştirilen teknoloji tabanlı çözümler bütüncül bir perspektifle ele alınacak; uluslararası stratejiler ve Türkiye'nin yerli teknoloji üretim potansiyeli de değerlendirilecektir.

2. KBRN TEHDİTLERİNE YÖNELİK TEKNOLOJİ TABANLI ÇÖZÜMLER

2.1. Sensör ve Algılama Sistemleri

Gelişmiş sensör sistemleri, kimyasal, biyolojik ve radyolojik ajanların hızlı ve hassas tespitinde kritik rol oynamaktadır. Özellikle kablosuz sensör ağları (Wireless Sensor Networks - WSN) ve floresans temelli sensörler, kontaminasyon seviyelerini anlık olarak ölçebilmekte ve veri aktarımını gerçek zamanlı yapabilmektedir (Brito-Brito ve diğerleri, 2024).

Fourier Transform Infrared (FTIR) spektroskopisi ve hiperspektral görüntüleme gibi optik algılama yöntemleri, geniş alanlarda uzaktan tespit imkânı sunmakta, yüzey ve hava kontaminasyonlarını yüksek doğrulukla belirleyebilmektedir (Zingale ve diğerleri, 2025).

Lazer indüklemeli floresans (LIF) ve Raman spektroskopisi gibi ileri düzey teknikler de KBRN maddelerinin moleküler düzeyde teşhis edilmesinde kullanılmaktadır. Bu sistemler, taşınabilir hale getirilerek saha operasyonlarında hızlı teşhis yapılmasına olanak sağlamaktadır.

2.2. İnsansız Sistemler: İHA ve İKA Entegrasyonu

İnsansız hava araçları (İHA) ve insansız kara araçları (İKA), KBRN sahalarında insan maruziyetini minimize etmek amacıyla aktif olarak kullanılmaktadır. Draper tarafından geliştirilen CBRN Sensor Integration on Robotic Platform (CSIRP) gibi sistemler, İHA ve İKA'ların entegre çalışarak sahadan veri toplamasını sağlamaktadır (Schwaiger ve diğerleri, 2024).

Özellikle radyolojik ve kimyasal ajanların uzaktan tespitinde İHA'lar önemli avantajlar sunmakta; kimyasal gazların yayılımı ve radyasyon yoğunluk haritaları gerçek zamanlı oluşturulabilmektedir. Bu sistemlere, GPS, LiDAR, ivmeölçer, manyetometre ve kameralar gibi çeşitli sensörler yerleştirilerek çok nitelikli olması sağlanmaktadır. (Chen ve diğerleri, 2020). Ayrıca su kaynaklarından kontamine örnekler toplayabilen otonom su üstü araçları (USV), nükleer tesis yakınlarındaki su sistemlerinin izlenmesinde etkin şekilde kullanılmaktadır.

2.3. Yapay Zekâ Tabanlı Erken Uyarı ve Karar Destek Sistemleri

KBRN olaylarında erken tespit ve doğru müdahale için YZ algoritmaları giderek daha yaygın kullanılmaktadır. Büyük veri kümeleri üzerinde çalışan yapay zekâ sistemleri, tehlike sinyallerini analiz ederek potansiyel risk alanlarını önceden tahmin edebilmektedir (Kegyes ve diğerleri, 2024).

Destek vektör makineleri (SVM), yapay sinir ağları (ANN) ve Markov karar süreçleri (MDP) gibi yöntemlerle geliştirilen karar destek sistemleri, olay anında en uygun müdahale

stratejilerini önererek insan hatasını azaltmaktadır (Kumar ve Sharma, 2024). Ayrıca bulut tabanlı yapay zekâ sistemleri sayesinde farklı kurumlardan gelen verilerin ortak analizine imkân tanınarak daha koordineli ve bütüncül bir müdahale modeli geliştirilebilmektedir.

2.4. Sanal Gerçeklik (VR) Tabanlı Eğitim Simülasyonları

KBRN eğitimi, gerçek olayların karmaşıklığını ve stres ortamını yansıtacak şekilde VR tabanlı simülasyonlarla çok daha etkin hâle getirilebilmektedir (De Lorenzis ve diğerleri, 2022). VR eğitimleri, bireysel ve ekip bazlı performansları ölçerek gerçek hayattaki müdahale kabiliyetini artırmakta; düşük maliyetli ve güvenli eğitim ortamları sağlamaktadır (Alshowair ve diğerleri, 2024). Bu sistemler, değişken senaryolar, acil tahliye simülasyonları ve kontaminasyonla mücadele protokollerinin sanal ortamda denenmesini mümkün kılmaktadır. Ayrıca etkileşimli içeriklerle desteklenen bu platformlar, kullanıcıların karar verme reflekslerini de geliştirmekte ve eğitim süresini kısaltmaktadır.

2.5. Robotik Uygulamalar

KBRN olaylarında robotik sistemlerin kullanımı, insanları doğrudan risk altına sokmadan kontamine alanlarda güvenli müdahale ve veri toplama imkânı sunmaktadır. Otonom kara araçları (İKA) ve yüzey araçları (USV), gelişmiş sensörlerle donatılarak radyasyon ve kimyasal madde tespiti yapabilmekte, numune toplayarak analiz gerçekleştirebilmektedir. DOK-ING Komodo gibi sistemler, FTIR ve gama dedektörleriyle çevresel analizlerde yüksek hassasiyet sağlamaktadır. Hava araçları (İHA), geniş alan taraması yaparak VOC, CO ve NH_3 gibi gazların uzaktan algılanmasını mümkün kılarken; termal kameralarla da veri desteği sunmaktadır. İnsansı robotlar (ör. Spot) ve modüler robotlar (ör. Snakebot), dar ve tehlikeli alanlarda görev yapabilmekte; entegre sensör sistemleri sayesinde etkili kontaminasyon tespiti gerçekleştirebilmektedir (Liu ve diğerleri, 2021).

3. ULUSAL VE ULUSLARARASI STRATEJİLER

KBRN tehditleriyle etkin mücadele, yalnızca ulusal kapasite inşasıyla sınırlı kalmayıp, teknoloji yatırımları, uluslararası iş birlikleri ve yerli üretim gibi çok boyutlu stratejilerle desteklenmektedir. 21. yüzyılda bu tehditlere karşı savunma, yapay zekâ, büyük veri, otonom sistemler ve VR/AR teknolojilerinin entegre kullanımıyla daha teknoloji merkezli hale gelmiştir

ABD, Japonya, Güney Kore ve Avrupa ülkeleri, KBRN'ye yönelik İHA/İKA sistemleri, biyosensörler ve VR tabanlı eğitim altyapılarına büyük yatırımlar yapmaktadır. NATO, AB ve WHO gibi kuruluşlar da ortak müdahale protokolleri ve strateji belgeleriyle küresel ölçekte

koordinasyonu güçlendirmektedir (WHO, 2023; NATO, 2022). WHO'nun GOARN ağı gibi yapılar, sınır aşan biyolojik tehditlere erken yanıt için kritik rol oynamaktadır.

Yerli üretim ise stratejik bağımsızlık açısından önem arz etmekte; Türkiye gibi ülkelerde KBRN sistemlerine yönelik TÜBİTAK ve SSB destekli projeler, hızlı erişim ve dışa bağımlılığın azaltılmasını sağlamaktadır (TÜBİTAK, 2023).

4. Sonuç

KBRN tehditleri, yalnızca fiziksel değil; sosyal, ekonomik ve çevresel alanlarda da uzun vadeli etkiler yaratan, çok boyutlu ve karmaşık risklerdir. Geleneksel müdahale yöntemlerinin yetersiz kaldığı bu alanda, teknoloji tabanlı çözümler kritik rol oynamaktadır. Yapay zekâ destekli erken uyarı sistemleri, otonom İHA/İKA sistemleri, VR tabanlı eğitimler ve olay sonrası veri analiz araçları sayesinde hem müdahale etkinliği hem de hazırlık kapasitesi önemli ölçüde artmaktadır.

Uluslararası kuruluşlar (NATO, AB, WHO) KBRN yönetiminde standartlaşma ve iş birliğini desteklerken, Türkiye gibi ülkelerde yürütülen yerli Ar-Ge faaliyetleri ulusal kapasitenin güçlenmesine katkı sunmaktadır. Ancak bu teknolojilerin sahadaki uygulanabilirliği sürekli olarak test edilmeli; sistemler esnek, öğrenen ve etik ilkelere uygun şekilde tasarlanmalıdır. Sonuç olarak, teknoloji tabanlı çözümler KBRN olaylarının tüm evrelerinde stratejik bir destek sağlamakta ve toplumların krizlere karşı dayanıklılığını artırmaktadır.

KAYNAKÇA

Al-Dahash, H., Kulatunga, U., & Thayaparan, M. (2019). Weaknesses during the disaster response management resulting from war operations and terrorism in Iraq. International Journal of Disaster Risk Reduction, 34, 295–304.

Alshowair, A., Bail, J., AlSuwailem, F., Mostafa, A., & Abdel-Azeem, A. (2024). Use of virtual reality exercises in disaster preparedness training: A scoping review. SAGE Open Medicine, 12, 20503121241241936.

Brito-Brito, Z., et al. (2024). Wireless Sensor Node for Chemical Agent Detection. Chemosensors, 12(9), 185.

Chen, C. M., et al. (2020). In-Flight Performance of the Advanced Radiation Detector for UAV Operations (ARDUO). Nuclear Instruments and Methods in Physics Research.

De Lorenzis, F., et al. (2022). An Immersive Virtual Reality Training Environment for CBRN Procedures. In Extended Reality for Training and Education.

Gao, Y., Zhang, H., & Liu, C. (2022). Artificial Intelligence in Chemical Incident Response. International Journal of Disaster Risk Reduction, 80, 103220.

Kegyes, T., Süle, Z., & Abonyi, J. (2024). Machine learning-based decision support framework for CBRN protection. Heliyon, 10(4).

Kumar, A., & Sharma, R. (2024). Machine learning-based decision support framework for CBRN defense technologies. Heliyon, 10(1).

Liu , J., Tong, Y., & Liu, J. (2021). Review of snake robots in constrained environments. Robotics and Autonomous Systems, 141.

Lamberti, F., et al. (2021). An Immersive Virtual Reality Platform for Training CBRN Operators. IEEE COMPSAC, 133-137.

Schwaiger, S., et al. (2024). UGV-CBRN: An Unmanned Ground Vehicle for Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear Disaster Response. arXiv preprint.

Şahin, F., & Cengiz, S. (2021). KBRN Olaylarinda Müdahil Kurum Personellerinin Bilgi, Beceri ve Görüşleri. Global Journal of Economics and Business Studies, 10(20).

TÜBİTAK. (2023). TÜBİTAK MAM, MSB and HAVELSAN PUT SIGNATURES for CBRN DEFENSE COOPERATION.

WHO. (2023). Global Outbreak Alert and Response Network (GOARN) strategy 2022-2026. World Health Organization.

Zingale, A., et al. (2025). Remote detection of radioactive material using a short-pulse CO_2 laser. arXiv preprint.